

Irodalom, művészet,
környezet

Nyolcvan jeles hetvenes

„A szélességet az ég derekán keresztül
„méltán nevezhetjük tehát Napútnak”

(Fazekas Mihály)

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XXX. évfolyam I. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány kiadványa. Megjelenik évente tízszer.

Főszerkesztő: **Szondi György** Szerkesztik: **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers),
Balázs Géza (nyelv-művelés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Elek Szilvia** (zene), **Hlavacka András** (műbírálat),
Kovács Ildikó (szöveggyűjtés), **Prágai Tamás** (örökös szerkesztő) **Sebeők János** (környezet),
Szondi Bence (történelem), **Toót-Holló Tamás** (próza), **Wenner Tibor** (művészet).
Napút-kör: **Báthori Csaba**, **Bereményi Géza**, **Csáji László Koppány**, **Doncsev Toso**,
Gráfik Imre, **Jankovics Marcell**, **Dr. Koncz Gábor**, **Radnóti Zsuzsa**,
Rakovszky Zsuzsa, **Szakolczay Lajos**, **Szörényi László** (tiszteletbeli konzulensek).

Alapította: **Masszi Péter**. Laptev: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztőség: 1136 Budapest, Pannónia u. 6.

Teléfono: (1) 247-6657 • (30) 5111-3762 • E-mail: szongyi@gmail.com • Honlap: www.naputonline.hu

A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

Andai Katalin színművész	67
Andorai Péter színművész	60
Ásztai Csaba festő- és grafikusművész	7
Bakos Ildikó szobrászművész	97
Békefy Lajos református szociáletikus, publicista, világvallás-kutató, börtönpasztorológus	107
Blaskó Péter színművész	84
Bodnár Erika színművész	37
Bogdán László költő, író, újságíró	30
Bordás Győző író, szerkesztő	26
Borsi-Kálmán Béla történész, műfordító, diplomata.	45
Butak András grafikus- és festőművész.	121
Császár Nagy László jogász újságíró, televíziós szerkesztő	19
Deák Bill Gyula blues-énekes	146
Detre Annamária színművész	63
Dinnyés József zeneszerző, előadóművész, „daltulajdonos”, énekes, gitáros	110
Dobrik István művészettörténész, tanár	117
Donáth Péter történész, tanár	162
Dorosz Károly festő- és grafikusművész	4
Faragó Tibor környezetkutató, humánökológus, matematikus	159
Fecske Csaba költő, publicista	32
Gaal György irodalom- és művelődéstörténész	21
Gabnai Katalin színműíró, kritikus	136
Gál Márta zongora- és csembalóművész	81
Gálvölgyi János színművész	76
Gazda István tudománytörténész	154
Gerevich József pszichiáter	157
Gervai András író, kritikus, újságíró, szerkesztő	152
Gyimesi László költő, író, népművelő, szerkesztő	115
Hegedűs Csaba birkózó, edző, sportvezető	125
Heritesz Gábor nyomdász-szobrász-quadrász	114
Hidasi Judit nyelvész, japanológus	94
Horváth Ferenc sakktanár, költő	24
Horváth Zsuzsa színművész	25
Hóna Gusztáv harsonaművész	149
Kállay Bori színművész	68
Kapitány Gábor szociológus, kulturális antropológus	59
Kelemen Károly festő- és szobrászművész	166
Kende Levente zongoraművész	87
Kern András színművész	9
Kincses Károly színművész	34
Kováts Kolos operaénekes	12
Krenner István grafikus, karikaturista	142
Malina János zenetörténész	55
Marsek Gabi színművész	99

Mátyus Aliz író, szociológus, lapszerkesztő	53
Medvigy Endre irodalomkutató, szerkesztő	149
Merő Béla színházi rendező	70
Muszte Anna színművész	42
Nemes László festőművész	57
Norman Károly filozófus, csillagász, sportedző, író .28	
Papp János színművész	112
Papp Mária költő, író, műfordító, újságíró	102
Pósa Zoltán író, költő, újságíró, irodalomtörténész.	127
Pusztay János nyelvész	98
Rácz Péter költő, műfordító	165
Raduly József kultúrpolitikus.	43
Rákossy Anikó festőművész.	91
Sáfár Anikó színművész	122
Sándor Antal szobrászművész	90
Sarkadi Péter festő- és grafikusművész.	106
Charles Simonyi szoftverfejlesztő	133
Sipos Mihály népművész	73
Soós Ferenc numizmatikus	65
Sunyovszky Sylvia színművész.	17
Szabados László csillagász	103
Szakács Imre festőművész.	141
Szögi László történész, levéltáros	92
Szyksznian Wanda grafikusművész	64
Takács Ferenc irodalomtörténész, kritikus, műfordító, író	14
Tari Lujza zenetörténész-népzene-kutató, zenetanár.	138
Tislér Jolán pedagógus, író.	77
Török Ádám énekes, fuvolista, dal- és szövegíró, producer	3
Ugrin Aranka szerkesztő.	143
Valachi Anna író, irodalomtörténész	79
Véssey Gábor festőművész	129
Virágvolgyi Márta hegedűtanár, népművész	4
Wehner Tibor író, művészettörténész	131
Zádori Mária énekes.	124
Zelei Miklós író, újságíró	148
Zinner Tibor történész	161

Szerencse kegyeltjei (Bognár Antal utószava) . . .168

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 121.

Barna Júlia: Csodavárók

NAPÚT

**Irodalom, művészet,
környezet**

XX. évfolyam I. szám

**Nyolcvan
jeles hetvenes**

**SÁNDOR ANTAL
ZSÁMBÉKI MADONNA**

Az évkönyvben szereplő jelességek
– s barátaik, szeretteik –
találkozájára április 12-én,
csütörtökön 17.30-kor kerül sor.
A helyszínről s a részletekről
mindenkit időben tájékoztatunk
(A szerkesztőség)

Török Ádám

énekes, fuvolista, dal- és szövegíró, producer (Budapest, 1948. január 12.)

Harminc magas zenei színvonalú LP, CD és DVD jelent meg tőle. Több mint ötezer koncertje volt itthon és külföldön, elsősorban Svájcban, Lengyelországban, de jelen volt az Egyesült Államok, Ausztria és Olaszország színpadain is. Rendszeresen koncertezik a Felvidéken és Erdélyben is. Több mint ötmillió ember hallgatta meg és élvezte legsikeresebb dalait (*Gőzhajó, Kereszteslovag, Vissza a városba, Kell a barátság, Kolduskirály*).

„Szerencsésnek mondhatom magam, hogy az I. kerületben a magyar rock történetének három kultikus helyén is házigazda lehettem, és hozzájárulhattam ezek hírnevéhez.” (1969–2016 között több mint 1000 koncert a Bem rakparton, 1969–1984 között 97 koncert az Ifjúsági Parkban, 1970–2016 között több mint 60 koncert a Tabánban. 1969–2016 között több mint 6000 koncert a Mini együttesel, 1986–2016 között több mint 3000 szóló-, duó-, trió-koncert).

„Számptalan magyar rock-bluest írtam. Mindig azon munkálkodtam, hogy a dalaim magyar nyelven szólaljanak meg. Fontosnak tartottam, hogy a magyar zenéhez idomítsuk a bluest, a rockot és a progresszív zenét. Igyekeztem a közép-európai

magyar értékeket megőrizni, előtérbe helyezni. Ennek köszönhetően híresek lettek Papp Gyulával közösen készített Bartók-feldolgozásaink.”

1968 óta több mint 60 zenésznek biztosított saját együtteseiben megélhetést. A rendszerváltás után közel tíz nagy fesztivált és tíz superkoncertet szervezett saját vállalkozásban (Tabán, Paks, Budapest Sportcsarnok, Petőfi Csarnok).

Legendás, világhírű zenészekkel játszott együtt (B. B. King, Billy Cobham, Tom Beck, B. Pilleri). Pályafutása során szinte a teljes magyar élvonal, pl. Tátrai Tibor, Babos Gyula, Orszáczky Miklós, Pataki László, Deák Bill Gyula, Németh Alajos, Papp Gyula stb. játszott vele híres Bem rakparti klubjában és más jelentős helyszíneken. A *Blues Café* című tévéműsora is rengeteg embert vonzott az ezredforduló tájékán

Eredmények, díjak: 1976 Pop-meccs gála: a közönségtől kapott több száz ezer szavazat alapján a legjobb hangszeres zenésznek járó díj; 1991-ben eMeRTon-díj; 1999-ben Budapestért Díj; 2004-ben a Kereszteslovagot a világ ezer legjobb dala közé választották, és ott 4. helyezést ért el; 2006-ban a 10 legjobb között a Jaguárok, kolibrik, amazonok a Blue Light című angol CD-válogatásban; 2009-ben Bluespatika életműdíj; 2015-ben a Radics Béla Emléktársaság elnöke; 2015-ben Budavárért Emlékérem; 2017-ben Magyar Érdemrend lovagkeresztje

Török Ádám

Dorosz Károly

festő- és grafikusművész (Budapest, 1948. január 17.)

Fotó: Cserba Aurél

Újpesten születtem. A Művészeti Alap és a Szövetség tagja vagyok.

Mestereim: Frank Zappa és Josef Švejk.

Dorosz

Virágvölgyi Márta

hegedűtanár, népzeneész (Budapest, 1948. január 17.)

Édesapám gyermekorvos volt, emellett zongorázott és orgonált is, innen kaptam útravalóul a zene szeretetét és a magyarságtudatot, mely végigkísért egész életemen. 1971-ben végeztem és kaptam hegedűtanári diplomát a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola tanárképző szakán. Nagyon színes, eseménydús volt az

életem, sok zenei élménnyel – fél évig kamarapartnerem volt Kocsis Zoltán, akivel sokat muzsikáltunk együtt, még koncerten is játszottunk. Hallottam és láttam muzsikálni Yehudi Menuhint, David Ojsztrahot, Enrico Mainardit, hallottam a Városi Színházban énekelni Ella Fitzgeraldot, énekelhettem Kodály Zoltánnak, és még sorolhatnám. Hegedűtanárnak készültem, de

a hetvenes évek váratlan eseményei gyökeresen megváltoztatták az életemet.

1971-ben találkoztam Virágvölgyi Bélával, későbbi férjemmel, valamint Halmos Bélával, Sebő Ferencsel, Timár Sándorral, vagyis általuk a magyar népzenevel és néptáncsal, amelynek elkötelezett művelője és terjesztője lettem.

Halmos csak egyszerűen föltette a kérdést: „Akarsz népzene-t játszani?” Ujjongó igen volt a válasz. Ilyen egyszerűen kezdődött. Ebben az időben a magyar hangszeres népzene-ről még halovány fogalmunk sem volt. Mi, akkori fiatalok voltunk azon szerencsés első-k, akik a járhatatlan utat járhatóvá, követendővé tettük. Ekkor kezdődött a tánc-házmozgalom. Ez évben újult

meg a VDSZ Bartók Táncegyüttes Timár Sándor vezetése alatt, melynek Halmos Béla mellett primása, majd zenei vezetője lettem. Az együttesben a táncon kívül nagyon jó zenei és szellemi műhely alakult ki, a későbbi nagy együttesek szinte mindegyike a Bartókban kezdte. Megalakítottuk a Virág völgyi zenekart, 1974-ben elnyertük a Népművészet Ifjú Mestere címet. A hetvenes évek közepe táján kerültem a Zenetudományi Intézet néptánc osztályára, Martin György irányítása alatt kezdtem a lejegyzési, rendszerezési munkákat, az ő ösztönzésére készültek az első tanulmányaim. Közben persze családi életünk is zajlott, két szép lányunk született. Ez időben kezdődtek az erdélyi gyűjtőutak, melyeket nagyrészt Kallós Zoltán hathatós segítsége és szeretetteljes figyelme kísért. Fantasztikus volt, hogy Erdélyben ekkor még a népzene, a tánc, a viselet, a népművészet minden ága a maga teljességében virágzott, az élet elválaszthatatlan, szerves része volt, nem múzeumi, megcsodálandó ritkaság. A mindennapi életbe csöppentünk bele egy-egy lakodalom, otthoni muzsikálás vagy valamilyen ünnep alkalmával. Elsősorban Széken, Palatkán, Gyimesben és Kalotaszegen gyűjtöttem. A felvett dallamokat a kazettákról tanultuk, a stílust a helyszínen, a zenészekről igyekeztünk ellesni, kisebb-nagyobb sikerrel.

A nagy változás '83-ban következett be, amikor először tudtuk fölvenni a muzsikálást szuper 8-as hangosfilmre. A háromperces filmeket az addigi gyakorlathoz híven itthon lejegyeztem, de most már nem csupán a hangokat, hanem a vonóirányokat, a kötéseket, a fekvéseket is rögzíteni tudtam, amelyek szinte minden esetben eltértek az addig játszott klasszikus megoldástól. A zene egyből

értelmes, stílusos, táncszerű lett, kezdett hasonlítani az eredetihez! Nagyon nehéz volt a klasszikus játékmódot palatkaivá, székvivé változtatni. Nagyon nagy öröm és megtiszteltetés volt, ha játszhattam az ottani zenészekkel, ami annyit jelentett, hogy befogadtak a bandába. Ekkor még újdonság volt a női primás. Be kell vallanom, nehéz mesterség a zenészség, a régi hagyomány szerinti muzsikálás, valójában nem igazán nőnek való hivatás. Meg kellett küzdenem a muzsikus voltom igazáért ott a helyszínen, de végül mindenütt sikerrel jártam, még ha először gyanakodtak is egy kicsit. Felejthetetlen volt a palatkai bandával való találkozás. Zenei mesteremnek Kodoba Márton magyarpalatkai primást tekintem, a tőlük való tanulás, a velük való együtt muzsikálás életre szóló élményt jelentett.

Több évtizedes lejegyzői és tanári munkám eredménye az 1989-ben elindított, *Népzenei Füzetek – Hangszeres népzenei példatár* című sorozat, melynek mindegyike egy-egy kiemelkedő primás zenei anyagát tartalmazza. Eddig 16 kötet jelent meg. A kötetek minden zenész számára világosan, egyértelműen tartalmazzák a hangmagasságon kívül a vonózásra, fekvésváltásra, dinamikára, hangsúlyozásra vonatkozó jelöléseket. A díszítés plasztikus, szemléletes szimbolizálása valósághűen igyekszik visszaadni a zenei cselekvést, éppen ezért ez az újfajta, általam kitalált jelrendszer alkalmas lenne arra, hogy a népzenei lejegyzésekben felváltsa az eddig használt barokk díszítési sémákat. Ezek a kották most is a népzene-tanítás tananyagát képezik.

Népzeneink mérhetetlenül gazdag, változatos, sokszínű, olyan, mint a nyelvünk, óvni, terjeszteni, tanulni s tanítani kell. A nyolcvanas évek elejé-

Halmos Béla primás, Sebő Ferenc kontrás, jómagam, kezdő primás, mögöttem Csoóri Sándor kontrás, mögötte Pálffy Gyula táncos, a jobb szélén Sipos Mihály primás (Finnország, 1974)

től kezdődtek a hároméves táncházzenész-képző tanfolyamok, havi egy hosszú hétvégével, majd az egyhetes nyári táborok. Ebben a munkában tekintélyes részt vállaltam, szerencsére a zenekarok, a tanításban részt vevő tanárok száma egyre gyarapodott. Mindezen hősies „partizánmunka” eredményeként 1990-ben végre elindult a zeneiskolai, '93-ban a szakiskolai és főiskolai, végül 2007-ben az egyetemi képzés. 1992-ben kezdtem tanítani zeneiskolában, először Pásztón, majd Székesfehérváron, a Hermann László Zeneiskola és Zeneművészeti Szakközépiskolában, 2000-től Budafokon a Nádasdy Kálmán Művészeti Iskolában, és ezzel egy időben az Óbudai Népzenei Iskolában. Növendékeim közül hatan a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolán, heten pedig a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen folytatták vagy fejezték be tanulmányaikat. Most az Óbudai Népzenei Iskola nyugdíjas tanára vagyok.

A zenélésen, kottairáson, tanításon kívül van még egy nagy szen-

vedélyem, a szövés. 1978-ban kezdődött ez a nagy szerelem. Ekkor a kontrásom, Csoma Bálint felesége, Julcsi tette föl a már ismerősen hangzó kérdést: „Akarsz szőni?” És ismét ujjongó igen volt a válasz. A gyors, rövid tanítás után magamnak kellett rájönnöm a szövés fortélyaira, megtanulnom szigorú rendjét, s ha néha tévedtem, bizony Penelopé sorsára jutottam, amit nappal szőttem, azt éjszaka felfejtettem. Így jutottam el odáig, hogy a nyolcvanas években már országos és egyéni kiállításokon is részt vettem, 1986-ban megkaptam a Népi Iparművész címet. Székely festékes, indián navajo és lapp csíkos gyapjúszőnyegeimmel több országos díjat nyertem.

Összefoglalva, nagyon boldog és hálás vagyok, hogy olyan korban élek, ahol részese lehettem és tevékeny részt vállalhattam az élet nagy dolgaiban, megismerhettem, láthattam, hallhattam nagy, világhírű, klasszikus zenét játszó művészeket, miközben ismerhettem, muzsikálhattam a legnagyobb erdélyi zenészekkel is, akik-

től a mesterségbeli tudáson kívül emberséget, megbecsülést, fantasztikus élményeket, bölcsességet, szeretetet kaptam. Ezt a csodálatos, gazdag útravalót igyekszem továbbadni a fiatalságnak. Szeretném a hagyományt a legteljesebb formájában megőrizni, éltetni és megmenteni a jövő nemzedék számára, hogy életük szebb és tartalmasabb legyen. Mindehhez a sok tudományhoz nagyon sok alázat és áldozat kell, de az áldozat mindig áldássá válik. Így születnek a nagy dolgok.

Lányaim: Nóra (1973), Dóra (1975).
Két unokám: Fekete Áron Barnabás (2003), Fekete Regina (2006).

Díjak:

Munkám elismeréseként az 1974-ben elnyert Népművészet Ifjú Mestere cím után 1994-ben Pesovár Ferenc-emlékérmét és Az év zenésze címet, a Martin Alapítvány kiemelt I. díját és Martin György-emlékérmét, 2009-ben az Artisjus Zenei Alapítvány díját, 2000-ben Nádasdy Kálmán-emlékérmét, 2012-ben Józsefváros Becsületkeresztjét, 2013-ban a Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetését, majd 2016-ban Halmos Béla-emlékérmét kaptam.

Vinayóli Mint

Ásztai Csaba

festő- és grafikusművész (Debrecen, 1948. január 21.)

Ez még nem volt betervezve, ez a számvetésre kényszerítés.

Elolvasva néhány előző hetvenes írását, feltűnt, hogy nagyon sokan szerencsés embernek tartják magukat.

Végül is igazuk van. Nagyszámú kortársunkra gondolva, akik nem kerülhettek bele egy ilyen ünnepi válogatásba, mert nem bíztak eléggé magukban, mikor az életükről döntöttek, vagy nem mertek elindulni az útjukon, vagy, sajnálatos módon, nem érték meg ezt az életkort, nekünk *sikerült*.

Mi sikerült?

Azt hiszem, az elmúlt hetven év alatt mindannyian kaptunk legalább egy-két lehetőséget, alkalmat – ki kevesebbet, ki többet –, hogy döntsünk saját sorsunkról. Én is szerencsésnek tartom magam, de mégis eszembe jut néha, hogy vajon a lehető legjobb utat választottam-e a magam számára? Nem kellett volna más utakat, irányokat, területeket is kipróbálni, ahol lehet, hogy tovább jutottam volna?

Sok barátom, ismerősöm kiváló képességét és tehetségét ismerve többször felteszem a kérdést, miért maradt bennük a lehetőség, miért nem teljesedtek ki? De rögtön adódik egy másik kérdés is: én mennyire használtam ki az adottságaimat? És vajon nem vesztegettem, pocsékoltam el esetleg egy részét?

Útravalót az elődeimtől kétfélet kaptam. Apai ágon a természet ismerete és tisztelete az örökségem: apai őseim *földművesek* voltak. A másik, anyai ágon iparosokról tudok: gubanyomó mesterről, *kőművesről*, elektroműszerészről. Ez a kettősség, a kétféle származás öröme és bánata, előnye és hátránya a mai napig velem van. Mint József Attila írja: „Megszólítanak, mert ők én vagyok már; gyenge létemre így vagyok erős...”

A művészethez való közeledésem a kötelező zongoratanulással kezdődött, majd – mindenféle iskolai szakkör után – a városi képzőművészeti kör, a Bíró Lajos vezette szakmai csoport vitt közelebb ahhoz, aki lettem.

Persze, mint sokan mások, én is le-letértem az utamról jóakarátú szülői kérésre, túlélési érdekből, és néha a véletlenek miatt. Építőipari technikum, bulldózerkezelő jogosítvány, gépészmérnöki diploma, iparművész diploma, családalapítás és sok jó ember barátsága repített a felnőttkorba. Megélhetésem először a formatervezésből adódott (temetőkerítés, gyermekjáték, konyhai eszközök, városi információs rendszer), de közben a szerelem a képzőművészet maradt. A rendszerváltás óta már csak ez tölti be az életemet – hála a jó családi háttérnek is, és főleg Katinak, a feleségemnek.

Négy évtizedet vártam, hogy azt csinálhassam, amire vágytam. Pedig tény: egész életemben *látó emberként gondolkodtam a világról*; festő akartam lenni. Az, hogy ifjúságom évtizedeiben természettudományos, műszaki ismereteket szereztem, nem vált káromra. Vallom, hogy bármit tanul az ember, magáévá teszi belőle, amire szüksége van: felolvasztja, feldolgozza a belső kohóban. És amikor létrehoz valamit – mindegy, hogy mit –, a munkájában felhasználja ezeket a megemésztett ismereteket, készségeket.

Feleségem halála óta visszahúzódva élek, és hol kínlódva, hol élvezve a munkámat teszem a dolgom. Számomra a képzőművészet nemcsak egyfajta szerelem, de életfogytiglan tartó kaland is.

Kern András

színművész (Budapest, 1948. január 28.)

Fotó: Dömölky Dániel

Kern András alapvetően pesszimista ember – ezt a Kossuth- és Jászai Mari-díjas, érdemes és kiváló művész állítja saját magáról. Dalszövegei is erről tanúskodnak, hiszen a Lövölde téren „mindig hideg van”, az Árpád hídon pedig mindennap „bedugul a forgalom”. Akárhogy is, a filmjein, a színpadon vagy az „elfogott” levelein mindez többnyire nem látszik. Ezeket évtizedek óta egyetlen karakter köti össze: a kernandrás.

– Mire 18 évesen bekerült a Színház- és Filmművészeti Főiskolára, már a fél ország ismerte a Ki mit tud?-ból. Ám már ott sem volt egészen ismeretlen, hiszen jó néhány filmben szerepelt gyerekszínészként. Hogyan került a pályára?

– Tízéves korom körül egy iskolai táborban nyaraltam, amikor arra járt egy filmes stáb, akik egy készülő kisfilmhez kerestek szereplőt. Egy Nemesek Ernő-szerű szöke, vékony fiúra volt szükség, és valahogy kiválasztottak engem. A 13 perces Kaland az Állatkertben kísérőfilmként futott a moziban a Híradó után, a nagyfilm előtt. Elnyertem a szerepet, és attól kezdve,

ha a gyártásvezetőknek gyerekszereplőre volt szüksége, kézről kézre adtak. Olyan gyerekszínészfajta lettem.

– Az 1962-es legelső Ki mi tud?-ban színészparódiákkal indult. 14 évesen honnan ismerte ennyire jól az akkori színészeket?

– Már a Ki mit tud? előtt is sokat rádióztam, szinkronizáltam, filmeztem, televízióztam, megismertem a színészvilágot, a felnőtt színész ismerőseim vagy a „kollégák” elvittek az előadásokra. Kamaszként már színházba járó voltam. Rengetegszer láttam a Madáchban Gábor Miklós Hamletjét, attól kezdve imádtam a Pécsi Sándort is. Akkoriban néztem meg a Pillantás a hídról-t, meg ezt, azt, amazt, amikben megismertem a színészek nagy részét.

– Esténként egyedül járt színházba?

– Gyakran a barátaimmal, néha elvittem a szüleimet, de sokszor mentem egyedül.

– Tudatosan hagyta abba a színészparódiákat?

– Azokat a színészeket, akiket én parodizáltam, mára elfelejtették. A főiskolán nem szerették, ha másokat utánoztunk. Akkoriban nem volt divat a parodistákat szeretni, és mindig azt mondták, most abba kell hagyni, le kell az én személyiségemet vetkőztetni, hogy abból semmi ne maradjon, és aztán újra föl kell építeni. Ne különböző örült alakok legyenek, hanem legyen egyetlen Kern András.

– Azért amikor a Heti hetesben Wisinger néniként felolvasott egy-egy közéleti tartalmú levelet „a Csanádi utcából”, az a lipótvárosi öreg hölgyek remek paródiája volt...

Leopold szerepében, Woody Allen *Szentivánéji szexkomédia* című vígjátékában (Pesti Színház, 2017)

– Ismerek ilyen néniket, tőlük jött az ihlet. Belebújok a Wisinger néni bőrébe, hiszen megmaradt a parodista alkatom is. A véremben van, ez nem múlik el. Látom a nénit, és megérzem amit mondana, mert a paródia lényege, hogy az egész személyiségét, a belsejét, külsejét, mindenét magamévá tegyem. Ez kicsit olyan, mint a színészet...

– *Mi volt az első szerepe a Vígszínházban?*

– Horvai István rendezte Arthur Miller *Közjáték Vichyben* című darabját, itt a Vígben. Az előadáshoz kamasz fiú szereplőt kerestek, és Várkonyi Zoltán igazgató azt mondta Horvainak: – Az a Kern András, aki a *Ki mit tud?*-ban 14 éves volt, most lehet vagy 16-17. Hátha jó lesz! Akkor behívtak, Horvai megnézett, és azt mondta, jól van, próbálja meg, ha nem jó, majd leváltjuk. Nem váltottak le, és így kerültem harmadikos gimnazista koromban a Vígszínházba.

– *A főiskola után dolgozott Várkonyi Zoltánnal?*

– Szinte nem, csak láttam, ahogy dolgozik. Főiskolás korunkban nyílt meg a Víg kamaraszínházaként a Pesti

Színház. A *Furcsa párral* kezdtek, Bárdy és Tomanek volt a két főszereplő, utána megrendezte Weingarten *Nyár* című darabját, amely kicsit avantgárd, kicsit költői volt. Nagy alak volt Várkonyi, nagyon sokat tanultunk tőle, nagyon sokat adott nekünk, de sajnos mindabból, ami akkor használható volt, sok minden érvényét veszítette.

– *Mire gondolt?*

– Szakmai dolgokra. Másként működik ma a világ, egész másként... Másként tanítanak, másként színjátszanak, másként rendeznek, modernebb előadások vannak, más a színházi gondolkodás, úgyhogy egy csomó dolog abból szinte már nem érvényes – de egy csomó még igen.

– *A főiskolán Várkonyi volt az osztályfőnökük. Egyik osztálytársa, Bodnár Erika említette, hogy Várkonyi helyett gyakran Verebes István és ön tartották az órákat. Ez megbízásból történt, vagy spontán alakult így?*

– Mind a kettő. Miközben Várkonyi egy csomó fiatalalt színésszé kezdett nevelni, megismerte a társaságot. Láttam, hogy nekünk Verebessel van némi érzékünk ahhoz, hogy a többiek egy kicsit instruáljuk. Isteni tanár volt, remek dolgokat mondott, amikor jött, de közben a Vígszínház igazgatója és főrendezője volt, filmet is csinált, millió dologgal foglalkozott, úgyhogy tényleg nem ért rá minden héten háromszor három órát bent tölteni a főiskolán. Ezért időnként kiadott nekünk néhány feladatot, mintha mi lettünk volna az asszisztensei.

– A Vígszínház Várkonyi-korszaka markánsan különbözött a későbbi Marton-korszaktól, és főleg az Eszenyi-korszaktól. Ön kihívásból maradt a társulatnál, vagy mindig megtalálták azok a szerepek, amiket a sajátjának érzett?

– Ez utóbbi az igaz, bár mostanában már mintha kevésbé találnának meg... Azért néha igen, de tudom, hogy ez életkor kérdése is. Kevesebb a nagy szerep ebben az életkorban, és azokat keresgélni kell. A színdarabokat általában középkorúakra vagy annál fiatalabbakra írják.

– A Játszd újra, Sam! *harmincöt éve van műsoron. Ebben az előadásban ön az állandó pasi, a női főszereplőket azonban már többször lecserélték.*

– Igen, azt a szerepet akkor osztották rám, amikor annyi éves voltam, mint amennyi a szerep. Azóta aztán rajtam maradt. Hetvenévesekre kicsit nehezebb szerepet találni – gondolom én.

– A Kellékes is kortalan figura...

– Na, hát ilyenekre gondolkodok, ilyeneket kellene keresni.

– *Úgy hírlík, próbál, hamarosan Michal Dočekal rendezésében bemutatják Feydeau Egy éj a Paradicsomban című vígjátékát. Ebben főszerepe lesz?*

– Nem, egy nagy epizódszerepem.

– *Létezik olyan szerep, amit el szeretett volna játszani?*

– Egy időben Shylockot szerettem volna eljátszani *A velencei kalmár*ból. Sok évvel ezelőtt láttam Peter Zadek kortárs rendezését a Burg Theaterben. Attól kezdve, ha muszáj volt szerepálmot mondani, akkor mindig a Shylockot mondtam. Szerettem volna eljátszani, de ez csak egy kis ideig volt álmom, mert 2016-ban bemutattuk a Pestiben, és azóta játszom...

– A nyelvekkel hogy áll? Egyszer improvizált egy angol nyelvű óriási jelenetet arról, amikor Amerikában vesegörcsöt kapott...

– Nagyjából ötven-ötvenkét éve nagyon jól tudtam angolul, azóta az egészet elfelejtettem. Angol tagozatra jártam a Bolyai-gimnáziumba, és érettségi környékén úgy tudtam angolul, mint egy amerikai. Esküszöm, amerikaiakkal beszélgettem, és azt kérdezték, honnan való vagy? Azt mondtam, Texasból. El is hitték.

– *Gondolkodik új filmen mostanában?*

– Szeretnék, de ez még olyan távoli váagnak tűnik, amiről ma még nem nagyon lehet beszélni. Úgy néz ki, hogy lesz folytatás.

– És új CD?

– Azon régi dalok vannak, és mellettük egyetlen új. Nem hiszem, hogy valaha lesz több, mert már nem nagyon van rá szükség. Megszűnt ez a műfaj. Bizonyos műfajok megszűntek.

– *Az életformája hogyan változott a pályája során? Élvezi még például a szepezdi nyaralásokat?*

– Élvezem a Balatont, de jobb volt, amikor lehetett napozni, jobb volt, amikor lehetett cigarettázni, jobb volt, amikor lehetett kávézni, jobb volt, amikor lehetett inni, az mind sokkal jobb volt, most ezeket nem lehet. De élni azért így is lehet. Jó lenne még mindenfélét csinálni. Jó lenne az embereket továbbra is megszólítani ezzel-azzal. Hogy mivel, az nem is olyan nagyon fontos nekem. Felőlem lehet az színdarab, film, kabarétréfa, dal vagy bármi...

(Kérdező: Rojkó Annamária)

Kováts Kolos

operaénekes (Mohács, 1948. január 31.)

Hivatalosan tucatszámra írtam önéletrajzot. Mivel koromat sosem titkoltam, rendszerint születésem megjelölésével kezdődött, majd jöttek az elvárt hivatalos formások: kik voltak a szüleim, hol jártam iskolába, mi a végzettségem és betöltött munkaköröm, mi motivál a jövőt illetően.

1957-ig Siklóson laktam, ahol Édesapám a kórház főorvosa volt. 1957-től Pécssett jártam iskolába. 1966-ban érettségiztem és felvételt nyertem a budapesti Liszt Ferenc Zeneakadémiára, operaénekes és művésztanár diplomát szereztem 1970-ben, majd ugyanebben az évben az Erkel Ferenc énekverseny első díjasaként a Magyar Állami Operaház szólistája lettem. Mint több nemzetközi énekverseny díjazottja, pályám úgy alakult, hogy a Magyar Állami Operaház

tagjaként csendesesen bejárhattam a világ koncerttermeit és operaházait. Anyaszínházam a lehető legszélesebb szerepkörben foglalkoztatott. Külföldi felkéréseimnek gerincét főleg az olasz repertoár és Bartók *A kékszakállú herceg vára* címszerepe alkotta. Azon szerencsés énekesek közé tartozom, akiknek fénykorát hanglemezek, filmek és a kor egyéb hang- és képhordozói őrzik. 1992-ben Kossuth-díjat kaptam, 1996-ban a Magyar Állami Operaház örökös tagjai sorába fogadott. 2008-tól az Operaház Mesterművésze címet viselem.

Röviden, szárazon, hivatalosan. Hetvenéves lettem. Pályámat és magánéletemet botrányok nem tarkították. Minden, mit elértem, évtizedek kitartó munkájának, szerencsének, mértékletességnek és biztos alapokon nyugvó családi háttérnek köszönhető. Őseimet, kiknek emlékét ma is szívemben őrzöm, eltemettem. Gyermekeimet tisztességben felneveltem. Ma unokánk nevelésében segédkezünk feleségemmel, akivel ötvenöt éve ismerjük egymást és negyvenhét éve élünk házasságban. Nincsenek illúzióim. Részbe vagyok egy gépezetnek, ahol koromnak megfelelően kell helytállnom és viselkednem. Feleségem, Ildikó matematika-kémia szakos tanár, aktív éveinek utolsó tíz évében az Arany János Gimnázium és Általános Iskola igazgatója volt. Egy időben mentünk öregségi nyugdíjba, mindketten saját elhatározásból. Lányunk, Krisztina művészeti menedzser, jelenleg a Magyar Rádió Szimfonikus Zenekarának, Énekkarának és Gyermekekárának nemzetközi ügyeit intézi. Unokánk, Kende általános iskolába jár, másodikos, hogy belőle mi lesz, ez részben rajtunk is múlik. Tisztában vagyok vele, hogy életem negyedik negyedében járok, ennek megfelelően tervezek és gondolkodok. Kocogás helyett ma inkább sétálok.

Kocsimat kisebbre cseréltem, sík terepen olykor még biciklire pattanok, de a hegyre már robogóval járok. Otthonunkat szeretném megtartani. Abban nemcsak életem munkája, de őseink szelleme is marasztal. A kezdőtőkét szü-

Giuseppe Verdi: *Don Carlos*
(Erkel Színház, 2013)

leinktől kaptuk, majd közel egy évtized apránként szerzett javadalmaiból építettük fel. Ma is meg tudom nevezni, melyik része mely világrészen keresett gázsimból van. Kölcsönt soha nem kértem. Mindig csak addig nyújtóztam, ameddig a takaróm ért. Különösen vigyázok rá, hogy adósságot ne hagyjak magam után. Volt, hogy négy kutya vigyázott ránk, ma egy befogadott macska dorombol és melegíti a lábamat. Sorsommal ma is elégedett vagyok. Orvoshoz csak akkor megyek, ha fáj valamim, vagy ha kötelező. Nem akarom tudni, mikor és miben fogok meghalni, tenni sem akarok semmit, hogy tovább maradhaszak. Eddig hetven év adatott meg, hogy felkészülhessek, nem félek a „jövőtől”. Teremtőtől szabad akaratot kaptam. Nem akarok példakép lenni. Vallásomat és világnézetemet még családi körben sem terjesztem. Munkahelyemet ma

is otthonomnak tekintem, és látogatom akkor is, ha nincs hivatalos dolgom. Főleg próbákat hallgatok, és rendelkezésére állok azoknak a fiatal kollégáknak, akik igényt tartanak rá. Nem tanítok, de évtizedes átadható tapasztalataimat nem kívánom a sírba vinni. Negyven év operaházi közalkalmazottként eltöltött idő után, mint nyugdíjas, jelenleg is énekelek. Ez a negyvennyolcadik évadom az Operaházban. Szakmai fejlődésemet befejezettnek tekintem, addig kívánok a pályán maradni, amíg olyan feladatokra kérnek fel, amelyeknek teljesítésével ma is művészi illúziót tudok nyújtani.

Handwritten signature: János Varga

Takács Ferenc

irodalomtörténész, kritikus, műfordító, író (Budapest, 1948. január 31.)

Gyerekkoromban gyakran kérdezték meg tőlem a felnőttek, hogy mi szeretnék lenni, ha majd felnövök. „Mi leszel, ha nagy leszel?” – így szólt a sztereotip kérdés, amire én hol ezt válaszoltam, hol azt, emlékezetem szerint elég gyakran változó vágyaim és álmaim szerint. Hogy mi minden akartam lenni, arra csupán homályosan emlékszem. Rémlik, hogy egy időben vadászpilóta, később meg atomfizikus – de hogy még mi minden más, azt elnyelte a feledés.

Miközben én igyekeztem kötelességtudóan kielégíteni a láthatáromon feltűnő újabb és újabb felnőtteknek a „mi leszek, ha nagy leszek” tárgyában gépies egyhangúsággal nekem szegzett kérdését, idővel gyanút fogtam, amely hamarosan bizonyossággá érlelődött. A felnőtteket, ébredtem

rá, egyáltalán nem érdekli, hogy én mi akarok lenni, ha nagy leszek, a kérdésük merő udvariasság, mármint szüleim és a többi felnőtt iránt, igazából oda sem figyelnek, unják az egészet. Csupán színlelik, hogy engem, a gyereket komolyan vesznek, olyasvalakinek tekintenek, akitől érdemi válasz várható kérdéseikre, s valójában meg sem hallják, mit válaszolok. Vagy ha igen, annyira sem érdekli őket a válasz, mint a vidékiesebb kedélyű felnőtteket, akik ebben a helyzetben a bombabiztos humorú „hogyan ityeg a fityeg, öcsém?” kérdéssel operálnak. (Pedig van rá válasz, és nem is akármilyen, de hát ehhez már felnőttek, vagy legalábbis nagyon bátor és szabad szellemű kisgyerekek kell lenni: „Ahogy lógatják, te vén fasz.”)

Aztán eljött a pillanat, amikor elhatároztam, hogy áttöröm a falat: a felnőtteket, a gépies megszokás automatáit vagy robotjait kényszeríteni fogom arra, hogy kiköppenjenek rutinjukból, hogy odafigyeljenek a válaszomra, és – mi több – kezdjenek is valamit vele. Gondolkodjanak el róla és beszéljék meg velem. Mutassanak érdeklődést, mozgósítsák érzelmeiket és használják az eszüket – azaz viselkedjenek igazán felnőtt emberhez méltó módon velem, akiből előbb-utóbb szintén felnőtt ember lesz.

Ettől a naptól kezdve a „mi leszel, ha nagy leszel?” kérdésre következetesen és személyválogatás nélkül azt válaszoltam a felnőtt érdeklődőknek (álérdeklődők voltak persze mind, álszent, képmutató farizeusok), hogy én *bohóc* leszek. Ez megtette a magáét, legalábbis az esetek jelentős számában. A kérdező meg sem várta a választ, máris lépett volna – mosoly és jóváhagyó fejbólintás kíséretében – tovább. Ám az unortodox válasz szíven talált. „Mi?”; „Hogyan?”; „Micsoda?”; „Miféle bohóc?”; „Viccelsz?” – ez volt az első reakciójuk. Ezt komolyabbak követték: a választásom okait firtató kérdések, ellenérvek, lebeszélési próbálkozások. Én igyekeztem megmagyarázni, mi vonz a bohócsághoz, és miért kell hogy bohóc is legyen a világban. A komolyság unalmas, a munka gyötrelmes, a nevetés viszont szabadság és gyógyír, érveltem.

Biztos nem tudtam ezt ilyen szépen és emelkedetten elmagyarázni. De valamennyire mégis sikerült, ha meggyőzni nem is, legalább elgondolkodtatni kérdezőimet. Zavartan, hitetlenkedve, hümmögve ugyan, de végighallgattak. Azért gondoljam meg a dolgot, tanácsolták végül felnőttközhelyességgel, de látszott rajtuk, hogy eltöprengtek a hallottakon. Győztem: érdeklődtek, éreztek és gondolkodtak.

Aztán felnőttem. És tulajdonképpen hű maradtam eredeti választásomhoz: bohóc lett belőlem. Persze nem a szigorúan vett szakmai értelemben: artista-iskola helyett bölcsészkarra jártam, angol–magyar szakos diplomát szereztem az ELTE-n 1972-ben, a cirkusz porondja helyett a szemináriumi előadóterem és a katedra várt rám (1972-től 2013-ig, azaz negyven évig voltam az angol tanszék tanára). Viszont már kisiskolás koromban rengeteg időt töltöttem a városligeti cirkuszban (családi kapcsolat révén még a próbákra is szabad bejárásom volt), majd a gimnáziumban féktelen marhaskodásaimmal sikerült kivívnom „az iskola bohóca” nem hivatalos, ám számomra annál inkább megtisztelő címet. Később sem tudtam fékezni bohócénemet: tanszéki értekezleteken, egyetemi ünnepeken (sőt olykor még temetéseken is) kényszeresen (vagy felszabadultan?) „destruáltam”, azaz megjegyzéseimmel röhögtettem a körülöttem levőket, gúnyt űzve az alkalom fennkölt és gyászos komolyságából. Evvel meg is osztottam a közönséget: akit az értekezés témája érdekelt, elült mellőlem jó messzire unatkozni, azok viszont, akik szerették volna, hogy gyorsan és vidáman teljék az idő, szorosan körém gyűltek.

Így, hetvenévesen sokat töprengek azon, hogy a körülmények esetlegeségeinek, a külső korlátoknak és lehetőségeknek a véletlenszerű összjátéka határozza-e meg, hogy mi lesz belőlünk, vagy létezik valamiféle belső erő és terv az emberben, van-e az egyén életének és élete kibontakozásának valamilyen arisztotelészi értelemben vett *entelecheiája*, vagy – mai nyelvhasználattal – algoritmus vagy programja, ami utat tör magának, „lefut” minden gátló körülmény ellenére, és tényleges formát ad mindannak, ami az egyénben lehetőségként kezdettől fogva jelen van.

Két gyermekkori fantáziaképre emlékszem, amelyekben mintha későbbi életpályám terve vagy formája adott volna hírt magáról. Felső tagozatos kiskamasz voltam, és nagyon sokat fantáziáltam arról, hogy mi is lesz belőlem, és milyen lesz majd az életem. Az egyik fantáziaképen egy íróasztal mögött láttam felnőtt önmagamat, előttem írógéppel, kezem ügyében tollakkal-ceruzákkal. Azaz íróként képzeltem el magam. Sokat színezgettem a képet: hogy mikor kelek fel, mikor ülök oda egy kávéval az asztalhoz, fürdőköpeny lesz-e rajtam írói „munkaruhaként”, vagy valamiféle házikabát stb. Hogy mit is írok majd, evvel is sokat foglalkoztam – leginkább regényt írtam képzeletemben vagy – pontosabban – képzelgéseimben.

A másik fantáziaképen – ez legalább olyan gyakran a tudatomba tolakodott, mint az előbbi, de sohasem érzékeltem, hogy bármiféle ellentétes vagy kizáró viszonyban állna vele – színpadon láttam magamat. Azaz színész voltam, drámai szerepek előadója. Ezt a vágyképet is folyvást cifráztam és cizelláltam. A végén már Hamletet játszottam képzeletben, mégpedig angolul, valahol Angliában.

Mit ad isten, fogódzkodom meg hetvenévesen, ez a két gyermekkori fantáziakép életem formaadó *entelecheiájának* bizonyult. Munkás életemet részben íróasztal mögött, írással töltöttem (fürdőköpenyben vagy házikabátban, mindegy):

megírtam fél tucat szakkönyvet, jó negyven anglisztikai, amerikanisztikai és irlandisztikai szaktanulmányt, sokat fordítottam, filmkritikákat írtam, magyar és külföldi kortárs szépirodalmat recenzeáltam (publikációs jegyékem 970 tételt számlál).

Másrészt ugyanennek az időnek a másik felét avval töltöttem, hogy emberek előtt álltam (vagy ültem) és beszéltem. Pontosabban előadtam, hol kisebb csoportoknak a szemináriumi teremben, hol száznál is több egyetemistának a nagyelőadóban. Én mindig jólesően gondoltam arra, hogy magyarul ugyanúgy hívják, ami egyfelől az egyetemi katedrán, másfelől pedig a színpadon történik: előadásnak, és sohasem láttam komolyabb különbséget a kettő között. Az igazi tanár színész – mint ahogy az igazi színész is tanár. A figyelmet a katedráról is színészi eszközökkel kell felkelteni és fenntartani – játszani kell ott is. És én játszottam, sőt ha kellett, s gyakran kellett, bohóckodtam is, persze szigorúan az ügy – a tudás és a tudás átadása – érdekében.

Közben „igaziból” is színészkedtem. Először iskolai színielőadások szereplőjeként, tanszéki multságokon, idővel aztán amatőr-félprofi társulatok, alternatív színházi vállalkozások alkalmi vendégeként is. Kisebb filmszerepeim is voltak. Végül magával Hamlettel is sikerült találkoznom, sőt Shakespeare *Hamlet*-beli szövegét is mondhattam. 1994-ben felkértek, hogy játsszam el az angol követ szerepét Tom Stoppard *Rosencrantz és Guildenstern halott* című darabjában. Hét évig ment a darab, hét éven át jelentem meg az előadás utolsó jelenetében a színen, elborzadva megjárattam tekintetem a dán királyfi tetemén, majd elmondtam, mégpedig angol nyelven (!), a Shakespeare-darabból vett idézetet, miszerint Claudius parancsa teljesült, *Rosencrantz and Guildenstern are dead*.

Hát így. Beteljesült, amiről gyerekkoromban ábrándoztam: író és színész lett belőlem. Jó, jó, *majdnem* író és *majdnem* színész – de hetven évre ez a „majdnem” is elég. Arra, remélem, elég volt, hogy megfelelhessenek gyermekkorom bohócprogramjának: arra ösztönözzen olvasóimat és hallgatóimat, hogy mutassanak érdeklődést, mozgósítsák érzelmeiket és használják az eszüket.

Közben persze történt mindenféle más is velem, meg az országgal. Míg én írtam és előadtam, rezsimek jöttek, rezsimek mentek. Persze irigyeltem apámat, mert neki élete során kilenc rezsimet sikerült begyűjtenie: 1908-ban, az Osztrák–Magyar Monarchiában született, átélte a Károlyi-forradalmat, a Tanácsköztársaságot, a Horthy-rendszert, a Szálasi-fasizmust, a ’45–48-as koalíciós időket, a Rákosi-rezsimet, a Kádár-rendszert, s még megérte az ifjúkora kapitalizmusát visszaállító rendszerváltást is: 1991-ben hunyt el. Én hozzá képest versenyben sem vagyok: 1948-ban, a koalíciós idők vége felé kapcsolódtam be a játékba, azaz apám kilenc rezsimjével szemben én mindössze négyet tudok felmutatni. (Legalábbis eddig.)

Persze lehet, hogy butaság irigykedni apámra. Ha elolvasom, amit Márai Sándor 1951-ben írt be naplójába a magyar társadalomról, megnyugodhatok, nem csupán butaság, felesleges is irigykedni: „láttam ezt a társadalmat mindegyféle színű gatyában; de mindig szaros volt az a gatyá”.

Eddig sem volt, gondolom, ezután sem lesz másképp.

Pálai Ferenc

Sunyovszky Sylvia

színművész (Rozsnyó, Szlovákia, 1948. február 2.)

Vajon valakinek, aki folyton alkot, teremt, vagyis naponta újjászületik, meg lehet-e, meg kell-e határozni a korát? Az évek alighanem csak arra jók, hogy útjelző köveként álljanak az élet mellett: sosem a rajtuk lévő szám, hanem a helyes irány a fontos. Hiszen a lelkek szívárványának csupán egyetlen igazsága létezik: ember voltunk azt jelenti, hogy a másik emberért vagyunk. Életünk annyit ér, amennyit belőle a másokért való szolgálattal eltöltöttünk.

Rozsnyón, a Felvidéken már kisgyerekkoromtól a versek anyanyelvemen való előadásával erősítettem azt a közösséget, amely a magyar nyelv megőrzését fontosnak tartotta. Az utam később Pozsonyban folytatódott, ahol színinövendékként ugyan szlovák közegben, de a magyar írók társaságával együtt röpittem létezésünk és kitartásunk hírért magyarságunk mellett az anyaország írói felé. A budapesti Színművészeti Főiskola elvégzése után a helyes utat járva Kassán erősítettem az akkor alakult magyar színház társulatát egy évig, mert Budapesten várt a férjem és a Madách Színház, amely húsz éven át otthont adott. Sok gyönyörű szerepen át különböző emberek jellemábrázolásával tükröt tarthattam a helyesen vagy helytelenül cselekvő egyéneknek a kíváncsok út megtalálásához (több mint hetven színházi szerep és ötven

film és tévéjáték főszerepe). Közben az élet legszebb ajándékának, az anyaság szinte felfoghatatlan boldogságának is részese lehettem Beáta lányom születésével.

Az 1990-es fordulat engem is változás elé állított, s most újra Pozsonyban a Magyar Intézet létrehozásával ajándékozott meg az élet. Itt az elvégzett feladatoknál szem előtt tartottam, hogy

mi van a „raktárban”, mert a kirakat szépsége és milyensége a raktár tartalmának függvénye. Ez annyit jelent, hogy fontos, becsületes látvány akkor jön létre, ha a raktárban példaképek vannak. Ezek felkutatása és felmutatása lett a sok kulturális érték bemutatása mellett az egyik fontos szempont: a Felvidéken született, alkotott vagy végső nyughelyet talált példaképek helyszíneinek emléktáblával, szoborral való megjelölése vagy mauzóleumuk rendbetétele (Baross Gábor, Széchenyi István, Balassi Bálint, Jedlik Ányos, Csontváry Kosztka Tivadar és mások).

A kijelölt utam következő állomása ismét Budapest, ahol újra a szóé, a verseké és a színpadé lett a főszerep, majd innen leparancsolt egy orvosi műhiba, de egy filmszerep erejéig és a Vakok Országos Szövetsége hangoskönyvtára számára hat költő összes versének felolvasásával és hangszalagra rögzítésével még élhettem a hivatásomnak. Céлом az volt, hogy „fény helyett hangot adjak”.

Jókai Mór: *Fekete gyémántok*,
Evila szerepében
(játékfilm, 1976, rend.: Várkonyi Zoltán)

Ezután útkeresésbe kezdtem, s mivel a nehézségek fölött aratott győzelem a megerősödés egy-egy csiszolt köve, és sok kő sokra megy, így lehettem segítője Orbán Viktor miniszterelnöknek és létrehozója a Hermina Szalonnak. A névadó Veres Pálné, született Beniczky Hermina a példaképek sorába illett, hiszen ő a 19. században felekezeti nélküli leányiskolát hozott létre, s 1873-ban az ő közbenjárására, elsőként, magyar nők munkáiból

nyílhatott kiállítás Bécsben. Arra törekedett, hogy művelt édesanyák nevelhessék a gyermekeiket, a jövő generációt. A Hermina Szalon célja az volt, hogy egyesítse azokat a szellemi erőket, amelyek azonos értékrend mentén gondolkodnak és élnek, függetlenül a tanultsági és informáltsági szintek különbözőségétől.

S bővítenő a példaképek sorát, az Erzsébet-táborok létrehozásával a Balaton mellett megvalósulhatott a ma élő kiválóságokat megnyerve, hogy több mint háromezer gyerek, a tematikus táborok keretein belül nemcsak találkozhatott velük (olimpikonjainkkal, zeneszerzőkkel, előadóművészekkel, képző- és iparművészekkel, karmesterekkel), hanem közös foglalkozásokon is részt vehetett. A gyerekekre ösztönzőleg hatott az élő példaképekkel való találkozás és együttlét.

2013-ban unokáim, Csenge és Viló ösztönzésére *Csak semmi titok* címen összegeztem életem apró történetekből álló füzérét, amit korrajznak is szántam. Mindig szem előtt tartva egy Márai Sándor-idézetet: „Lényeges dolgokat emberek között soha nem a szavak, csak a magatartás és a cselekedetek intéznek el.”

Simonyi

Császár Nagy László

jogász újságíró, televíziós szerkesztő (Abony, 1948. február 7.)

Drága jó „Tyúkanyó” (néhai dr. Kőhegyi Jánosné, az Arany János Gimnázium III. C osztályának osztályfőnöke) egyik órán arról faggatott bennünket, milyen pályán képzeljük el a jövőnket. Szegény, a szívéhez kapott, amikor (maig sem tudom, milyen intuíció alapján és milyen indítatásból) kicsúszott a számon: újságíró leszek. Döbbenetét azzal próbáltam enyhíteni, hogy sportújságíró, hiszen álmomból fölriasztva is el tudtam mondani az újkori olimpiák magyar érmeseinek névsorát, a honi foci valamennyi bajnokát, valamint a világ- és olimpiai bajnokokat. A hosszas győzködés időszaka következett: milyen jó lenne, ha felnőttként magyar nyelvre és történelemre okítanám az általános iskolás nebulókat.

Úgy jelentkeztem Egerbe a Tanárképző Főiskolára, hogy amikor beléptem az intézmény

kapuján, már biztosan tudtam: itt bizony egyetlen félét sem hallgatok végig. Megint csak egy megérzés, hiszen később hírlapírói pályám legbotrányosabb riportjai ehhez a megyéhez kötődtek... Recski riportom készítésekor (amikor a tanácselnöktől kívántak a hatalom emberei megszabadulni, a riport készítésekor már a börtönbüntetés mértékét is elárulták bizalmasan!) követték lépéseimet, egészen a fővárosig – vélhetően a hatalom leghűségesebb szolgálói, s mire a második emeleti szerkesztőségbe értem, már ott volt az szerkesztő asztalán az ellenem megfogalmazott feljelentés...

A főiskola tehát kimaradt az életemből. Következtek viszont életteli segédmunkás- és az „ügyintézőnek” nevezett irodai segédmunkás-évek, legalább két, színházban töltött este hetenként, és az előadás után végeláthatatlan viták a látottakról a baráti körrel a hatvanas-hetvenes évek színészóriásainak játékáról. Meg a kilincselés a különféle szerkesztőségekbe. Kereszty András adott feladatokat, közben hosszabb terjedelmű írásaimat elemezve megértette velem a szakma lényegét. Példátlan empátiával trenírozott arra, miként kell kiválasztani a gyakran a hírlapíróra zúduló szózuhatagból a lényegét, s hogyan kell „kicsikarni a beszélgetőpartnerből” az őszinte válaszokat. Tudósítottam cselgáncsversenyről, kosárlabdameccsről meg NB II-es focimeccsről a sportlapot, glosszákat jegyeztem a Magyar Rádió *Kettőtől hatig az aktualitások jegyében* című műsorába, rövid portrékat írtam megyei lapokba, novellákat (Baranyi Ferenc gondozásában) a Magyar Ifjúságba.

Harmadéves esti tagozatos joghallgatóként már lemondtam a hírlapírói álmaimról, amikor véletlenül értesültem arról, hogy a Lapkiadó Vállalat újságíró-stúdiót indít. Sebtében összeszedtem négy-öt megjelent írásomat, majd néhány nap múlva telefonon azt kértem: tekintsenek el a jelentkezésemtől. Ne járassam a bolondját velük, hangzott a válasz: már kitűzték a meghallgatásom időpontját...

Felvettek. Sőt, alig tíz hónap múlva státuszba kerültem a Lapkiadónál, ahol hírlapíróként az ötvenezres példányban megjelenő *Szövetkezet* című hetilap főszerkesztőjétől, Tóth Gábortól kaptam feltétlen bizalmat, és szerencsémre ő lökött azonnal a mély vízbe... Az ópusztaszeri ásatásokról írott riportom után a felszínen maradtam... Ezzel szinte egy időben, Keserű Ernő bizalmát élvezve a Magyar Nemzet külsős, majd 1978-tól belső munkatársként alkalmazott. Riporter lehettem. Jártam az országot, s közben feltárultak előttem színesebb és színesebb emberi sorsok, megkerülhetetlen és kiprovokált konfliktusok, jártam a végeken, hogy megírhassem a kor kiskirályainak földesúri allűrjeit és hatalmi tébolyát. Beszámolhattam a perifériára szorult emberek gyötrelmes napjairól, az igazságukért folytatott, olykor reménytelen küzdelmükről. A nyolcvanas évek elején tudósíthattam a sokszoros hátrányból induló, állami gondozásba szorult gyerekek életéről, akiknek az emberi lét alsó határának elérése is reménytelen vállalkozásnak mutatkozott, akik saját testüket árulták, csak azért, hogy néhány órára elkábíthassák magukat.

Publikáltam a Forrás, a Palócföld és a Falu című folyóiratban, Katona Évától, az ÉS riportrovatának szerkesztőjétől megtanultam, miként kell tisztelni egy kéziratot. Soha nem húzott ki egyetlen szót sem a megjelenésre váró riportomból, hanem ceruzával, halványan fölé írta a javasolt változtatást. Még akkor is, ha annak a két szónak a megváltoztatását a szerző soha nem vette volna észre. A Vargha Balázs által szerkesztett Budapest című folyóiratban nem lehetett nem az igazat írni, így számomra nem voltak tabutémák, olyan sorsokat, történeteket írhattam meg, amelyeket nem vett jó néven a sajtóirányítás...

Riportokat írhattam a Képes 7-be, a Szabad Földbe, és annak időszak kiadványába, a Százoldalasba. Írásaim gyakran beválogatták az *Írószemmel* és a *Magyar Mozaik* című riportantológiába. A pályán eltöltött évtizedek alatt ezer – és folyton változó – arcát mutatta meg a hazai valóság. Ügyek, sorsok és sors-töredékek formálták napjaimat és engem. Cipelem őket évek – egyiket-másikat évtizedek – óta, mígnem hozzám tapadtak – írtam a Napút-füzetek kiadásában megjelent, *Lerombolt szentek* című színművem „fülszövegében”. *Magasles* és *A bálványok ledőlnek, ugye?* címmel megjelent két könyvem.

Megéltem csodákat és drámákat. Tudósíthattam a rendszerváltásról, s megélhettem az annak feltételeként megszületett sajtószabadság élményét. Velem esett meg, hogy ugyanaz a Pethő Tibor vett fel a Magyar Nemzethez, aki (igaz, egyik közjogi méltóságunk ösztönzésére) kirúgott onnan, akiknek hírlapírói pályám legszebb időszakát köszönhetem. (Ahogy a rendszerváltás utáni egyetlen újságírósztrájk élményét is, amellyel munkatársaink kiálltak értünk – a kirúgottakért...) Előfordult, hogy az az olvasó, aki levelében a nyolcvanas évek végén dicsérte munkámat, fél év múlva már hazaárulónak nevezett. Most éppen a fölöslegessé válás érzését tanulom.

A minap egy hagyatékából megmaradt könyvtárat kellett felszámolnom. Szépirodalom? Szociográfia? – kérdezett vissza az antikvárius. – Legfeljebb szerelmes regény – bökte végül. Hiába, megkopott a leírt betű, a leírt szó varázsa. Így a megmaradt éveimben legfeljebb azon tűnődhetek: volt-e értelme a megélt életemnek...

Gábor Hegy Lili

Gaal György

irodalom- és művelődéstörténész (Kolozsvár, Románia, 1948. február 16.)

Erdély fővárosában születtem, a református kórházban. Éppen a nagy államosítások idején, az államkommunizmus építésének kezdetén. Apai ágon a dálnoki Gaal, anyai ágon a kissolymosi Gyergyai család leszármazottja vagyok. Mindkettő székely eredetű. Az egyik Kolozsvár közeli nagybirtokos nemzetség, a má-

sik már az 1700-as évektől a városban él polgári életet, az utóbbi generációk mind orvosok voltak, sőt egyetemi tanárok. Mindkettő „rossz származást” jelentett. Így aztán 1949. március 3-án a szüleimmel együtt felkerültünk a kényszerlakhelyesek (D. O.) jegyzékére, s 14 évig családunk az „osztályellenségeknek” kijáró megkülönböztetés minden örömeiben részesült.

Az egykori Református Kollégium épületében működő 2-es számú Középiskolában kezdtem tanulni 1955-ben. Négy évvel később ezt Ady Endréről nevezték el, majd egyesítették a szomszédos, Gheorghe Șincairól elnevezett iskolával, s így jött létre az Ady-Șincai Középiskola román és magyar tannyelvvel. Ebben érettségiztem 1966-ban. A szüleim szeretnék volna, hogy a családi tradíciónak megfelelően orvosira menjek, de hosszas töprengés után mégis engedtem hajlamomnak, s a kolozsvári – akkor már Babeș-Bolyai nevet viselő – tudományegyetem angol-magyar szakára felvételiztem, sikerrel. Eletem talán legszebb öt évét töltöttem

itt. Bekapcsolódtam a Magyar Irodalomtudományi Kör munkájába, ennek nyomán születtek első tanulmányaim a Meltzl Hugó és Braszai Sámuel szerkesztette Összehasonlító Irodalomtörténelmi Lapokról, utóbb antológiát is összeállítottam belőlük (1975). A hetente ülésező Gaál Gábor Kör keretében megismertem a

fiatalabb írónemzedéket. 1969 elején én lettem az egyetem diákművelődési lapja, az Echinox magyar oldalainak szerkesztője. Ez az akkoriban engedélyezett lap egy új, másként gondolkodó nemzedéket indított útjára. A román művelődéstörténetben máig fogalomszámba megy.

Az egyetemet évfolyamelsőként végeztem 1971-ben. Jászvásárra akartak küldeni tanársegédnek, de én inkább a kolozsvári középiskolai állást választottam. Az akkor indított angol tannyelvű líceumnak lettem tanára. Az 1977-es – politikai bezárkózást követő – iskolareformmal az idegen nyelvű oktatást beszüntették. Úgyhogy aztán még három magyar líceumban taníthattam angolt (idegen nyelvként), magyart, világirodalmat. 1984-ben átszervezték a teológiai oktatást, s meghívtak a Protestáns Teológiai Intézetben akkor meghirdetett hat magyarórára. Az I–III. éveseknek ezeken az órákon kellett pótolni azt a minimális magyar műveltséget, amelyet a román tannyelvű iskolákban nem szerezhettek meg. Ugyanis a ma-

gyar osztályok számát nagyon lecsökkentették. 1985-től minden iskolát vegyes tannyelvűvé tettek, az egyetemi oktatásból is száműzték a magyar nyelvet. Ez a teológia, ahol a jövőendő református, unitárius és lutheránus lelkészeket képezték, egy kis meg hagyott magyar szigetnek számított.

Az egyetem elvégzése után rögtön jelentkeztem doktorátusra magyar irodalomtörténetből. Akkor ez nagy merészségnek számított, mert munkahelyi és pártajánlás kellett hozzá, majd a védéshez is. Én pedig nem voltam párttag. Mégis felvettek, s 1981-ben sikerült a Kristóf György egyetemi tanárról írt disszertációm román nyelven megvédenem. Ekkoriban dolgoztam úgy bele magam az egyetem történetébe, hogy utóbb annak monográfusa lettem.

Azokban az időkben nagyon kevés volt az angolul tudó magyar értelmiségi tájainkon. Így aztán a könyvkiadók fel-felkértek kötetek összeállítására. Elkészítettem az angol költészet antológiáját (*Tenger és alkonyég között*, 1978), majd az amerikaiét (*Hallom Amerika dalát*, 1994), összeállítottam egy Shakespeare-szonett-kötetet. Ralph Waldo Emerson esszéiből – részben a fordításommal – kikerekedett egy könyv. Érdeklődési köröm másik vonulata már iskoláskorom óta a Házsongárdi temető felé irányult. 1972-ben Balogh Edgár főszerkesztő-helyettes felkérésére írtam egy, a Korunk márciusi számában közölt temetőismertetést (*Házsongárdi panteon*), amelynek nemzetközi visszhangja lett. Többször is vezettem temetői körutakat, amíg a belügyi szervek szigorúan meg nem tiltották őket. Az 1980-as években kezdődött a város magyar többségű Hóstát negyede főutcájának, a korábbi Magyar utcának a bontása, hogy aztán a kertes családi

házak helyére idetelepítettek részére tízemeletes tömbházakat emeljenek. Elhatároztam, hogy megörökítem az utca akkori helyzetét, s az 1869 óta vezetett telekkönyvből minden háznak kiírtam a tulajdonosváltásait, s a bejegyzett átépítéseket. Néhol a helyszínen is érdeklődtem a még ott lakóktól. Így kerekedett ki a város leg-hosszabb utcájának története, mely azonban csak 1995-ben jelenhetett meg *Magyarok utcája* címmel, a vártnál is nagyobb visszhangot keltve, mert időközben a régi magyar telekkönyveket eltüntették. S akkoriban folyt a kárpótlások, visszaszolgáltatások igénylése.

1989 decembere, a romániai „forradalom” tényleg felbecsülhetetlen változásokat hozott: sajtószabadság, szabad utazások, a magyar jellegű szervezkedések engedélyezése. Ott voltam az Erdélyi Múzeum-Egyesület és az EMKE (Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület) újraalapításánál, kisebb-nagyobb tisztségeket kaptam. A Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság megalapítói közt szerepeltem 1990 februárjában, s rögtön alelnöknek választottak (2003-tól elnöke vagyok). Az 1999-ben megalakuló Házsongárd Alapítványnak is ügyvezető elnöke lettem. Ezek a szervezkedések, a könyvkiadás felszabadulása apránként módosították irányultságomat.

Az 1990-es évekig főleg irodalomtörténésznek tartottam magam. Az angol és az amerikai irodalom, az összehasonlító irodalom s az erdélyi magyar irodalmi hagyományok foglalkoztattak. Most azonban egyre többen érdeklődtek a helyi múlt iránt. Alig néhány magyar történészünk volt, de Kolozsvár város történetével senki sem foglalkozott behatóbban. A helybéli magyarság sem ismerte saját múltját. Kántor Lajos, a Korunk új főszerkesz-

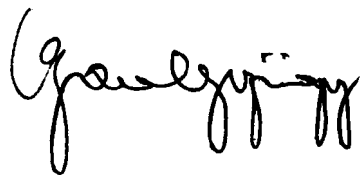
tője felkért, hogy írjak egy magyar szempontú városismertető kalauzt. Az 1940-es évek óta ilyen nem jelent meg. Még 1990-ben elkészült a mű, de csak 1992-ben látott nyomdafestéket. Ezután már én lettem a város „helytörténésze”. Egyre-másra kértek fel városismertető, temetőnéző séták vezetésére. Az angol és az amerikai irodalom iránti érdeklődés teljesen háttérbe szorult, a helyi múlt mindenkit érdekelt. Így aztán sorra jelentek meg temetőmonográfiáim: *Tört kövön és porladó kereszten* (1997, V. kiadás 2010), *Örök Házsongárd* (I–II. köt., Bp., 2009), *A Házsongárdtól a Kismezőig*, 2016), városkalauzaim (*Kalauz a régi és új Kolozsvárhoz*, 1992; *Kolozsvár*. Millenniumi kalauz, 2001; *Kolozsvár*. Történelmi városkalauz, 2011, ezt románra is lefordították: *Cluj-Napoca*. Ghid turistic, istoric, cultural, 2014). Megírtam a kolozsvári egyetem és felsőoktatás történetét: *Egyetem a Farkas utcában*, 2001, III. kiadás 2012), az itt születettek élettörténetét (*Születtek Kolozsvárt*, 2016), összeállítottam a város kronológiáját (*Kolozsvár kétezer esztendeje dátumokban*, 2001; *Kolozsvár a századok sodrában*, 2016). S számos a várossal foglalkozó kötetben egy-két fejezetet jegyeztem. A helyi sajtóban is állandóan cikkekkel, tanulmányokkal szerepelek. Ma már ott tartok, hogy ha bárkit valami a várossal kapcsolatban érdekel, hozzám fordul.

Érdekes színfolt munkásságomban az orvostörténet. Az 1870-es évektől ez nagyjából a családtörténetünkkel is összefügg. Az orvosképzés,

a Kolozsvárt is megforduló vagy egy életen át itt gyógyító orvos-tudósok adatainak összegyűjtésével ma rajtam kívül jóformán senki sem foglalkozik.

Megindulásától kezdve a Romániai Magyar Irodalmi Lexikon munkatársa voltam. Balogh Edgár, majd Dávid Gyula főszerkesztők feladatok sorát rótták ki rám. A Kolozsvárral kapcsolatos irodalmi-történeti összefoglalásokon kívül én lettem az unitárius és az izraelita vonatkozású szócikkek gazdája. Az előbbihez kötődésem is volt: anyai őseim mind ide kapcsolódtak. A zsidósághoz ugyan egyetlen rokon sem fűzött, de nem akadt más, aki elvállalja a témát. Aztán úgy beledolgoztam magam, hogy ma már nemzetközileg jegyzik e témakörben írt tanulmányaimat. Az unitárius vonatkozású dolgozataimból egy tekintélyes kötet is kikerekedett: *Műzsák és erények jegyében* (2001), meg egy iskolamonográfia (2007) és egy tudóséletrajz (*A műzsák és erények kertjének őre*, 2014).

Tíz évvel ezelőtt úgy éreztem, hogy a tanításnál más is helyt tud állni, viszont a kutatómunkát, összegzést nekem kell folytatnom. Így a nyugdíjaslétet választottam. Azóta soha semmire sincs elég időm. Az elvárásoknak igyekszem eleget tenni, ezek szerint szabom ki a feladataimat, s végül mindig túlméretezem őket. De hát ez ad értelmet az életnek: igénylik a munkámat.

Horváth Ferenc

sakktanár, költő (Újpest, 1948. február 28.)

Gyermekkorom és ifjúkorom túlnyomó részét Újpesten töltöttem. Másik fő színterem Veres-egyház, immár 33 éve. Van egy húgom, két fiam, egy fogadott fiam, négy fiúunokám, egy Glycerám és hat megjelent verseskötetem. Az irodalmi életben számosan Képzelmész néven azonosítanak, polgári tevékenységeim során pedig sakktanári munkásságommal és maratoni futásaimmal vívtam ki némi elismerést. Egyéb mondandóimat alábbi versemben kíséreltem meg tömören összefoglalni. Ami – óhatatlanul – mégiscsak hiányzik ebből a töredékből, az könyveimben persze fellelhető (*Képzelmész iramatai*, Kráter, 1995; *A maradék idő*, Manila Nyomda,

2000; *Hintalovon, táltoson*, Syllabux, 2012; *Egy galoppfutam konzerválása*, Kairosz, 2013; *Helyettük írtam*, Napkút, 2015; *Jób könyve*, Napkút, 2016).

Jelenleg több – szinte kész – egyéb kötetem kiadásra előkészítésén is dolgozom.

Születésnapj töredék

(A hetvenéves balga költő megkísérli
egyetlen versebe sűríteni életét és költészetét)

Ó, hintaló, ó, tempora,
ó, rímeimnek hímpora,
ó, ritmus: Kirkém tempora!

Ó, rongylabdák, grund kövei,
ó, Föld mágneses övei,
ó, szív, te üres, te teli!

Ó, átevickélt hetven év,
ó, tévelygések, semmi rév,
ó, lét, mi mellett nincsen érv.

Ó, tiszta s botló jambusok,
ó, ízes női farhúsok,
ó, téridő, mely úgy suhog!

Ó, pántlikák és keszkenők,
ó, pásztorórák, ó, ti nők,
ó, megnyert-elvesztett idők!

Ó, élet, és ó, költemény,
ó, ötvenkét fokos tömény,
ó, te: világ, és ó, te: én!

Ó, véges, és ó, végtelen,
ó, foghatatlan, képtelen,
ó, fény, és ó, te fénytelen!

.....

.....

Ó, újévek, karácsonyok,
ó, minden, ami elcsorog,
ó, ti sorjázó vesszorok!

Ó, gondolat, és ó, te vers:
ezerszer megkavart kevercs,
semmit-mindent rejtő tekercs!

S bízom mégis, bár nincs remény:
míg fürkészgetem, hol a fény,
sötétedik – ez pusztá tény.

Horváth Ferenc

Horváth Zsuzsa

színművész (Kaposvár, 1948. március 2.)

Hetven éve egy „szerelem első látásra” nyomán születtem, miután Édesapám hazajött a négyéves hadifogságból (ötéves bátyám nem is ismerte az apját). Amit lehetett, mindent megkaptunk a szüleinktől. Beíratlak balettre: kislány hosszú lábakkal, ott a helye. Megfáztam, szívizombelhártyaburok-gyulladás, szívbillentyű-ferdülés, kétoldali szívnagyobbodás – a balettkarriernek vége, gondolták szüleim, és vettek egy zongorát, azt ülve is lehet használni. Teljes mozgásmegvonás, felmentés torna alól, a korcsolyázás, úszás, bicajozás kimaradt az életemből a gimiiig. Zongorázni nagyon szerettem, de mellette érdekelt az éneklés, különösen a jazz. Minden slágert levettem a rádióból. Állandóan énekeltem és táncoltam, még az utcán is. Gimiben már a tornászcsapat tagja voltam és röplabdáztam. Bekerültem a Csiky Gergely Színház Stúdiójába, és nemsokára a táncostársulatba is, először mint táncos, majd segédszínészként, kisebb-nagyobb szerepek jöttek egy nagyszerű társulatban. Elhagytam szülővárosomat, elszerződtem Miskolcra. Ez nagy változást hozott az éle-

tembe, megismertem az anyaság csodáját, kisfiam 1983-ban született. Gyönyörű éveket töltöttem Miskolcon, fantasztikus szerepek, kollégák, közönség, sok-sok elismerés: Déryné-díj, Hekuba-díj, nívódíjak. Huszonkét év, Miskolc–Budapest, Budapest–Miskolc – olyan gyorsan elszállt, nem is értem! Persze

jó társasággal, jó barátokkal gyorsabban telik az idő. 2000-ben végleg elhagytam Miskolcot, a csodás barátaimat és a fantasztikus szerepeimet. Hazajöttem Budapestre. Rövid ideig a Vidám Színpad, Kamondy Zolival a Bolygó Kultusz Motel (imádtam), a Stúdió K Fodor Tamással, a Forrás Színház, Sopron Pataki Andrással. Közben vendégszereplések: Debrecen, Kecskemét, Veszprém. 2002-ben

Örkény István: *Macskajáték*, Orbánné szerepében, Mikó István partnereként (Soproni Nemzeti Színház, 2015, rend.: Sztás Barbara, fotó: Torma Sándor)

Jászai Mari-díjat és 2014-ben Aase-díjat kaptam.

Még mindig, ahogy lehet, pörgök, teszem azt, amit szeretek. Gyönyörű család vesz körül, két kisunokám: az ötéves Benikém és az egyéves Nati-kám. Velük megint itt van az igazi boldogság. Most ez az írás olyan, mintha összegezném az életemet – remélem, még lesz mit hozzátennem. Hogy mit jelent nekem a hetven év? Sylvester Stallone azt mondta: semmi jó nincs

benne! Én azt imádom, hogy ingyen utazhatok! Persze amíg még van hova. Kell ennél több?

Homváth László

Bordás Győző

író, szerkesztő (Verbász, Jugoszlávia – ma: Szerbia, 1948. március 5.)

Úgy érzem, dehogy hetvenkedhetnék én most, ha nem lett volna már 1848 vagy 1748 is. Remélem, az is kiderül röpké visszaemlékezésemből, miért. Verbászon (akkor még Újverbásznak hívták, innen a regénybeli Ú.-zás) kertészcsaládban születtem, ami azt jelentette, nem volt e csatorna menti, feldolgozóiparáról ismert városkában esemény, születés, esküvő, jelentősebb ünnepség vagy éppenséggel haláleset, amiről ne mi értesültünk volna az elsők között. Édesanyámnak pedig megvolt az a képessége, hogy minden virágért érkezőt szóval tudott tartani – míg készült a csokor, kosár, koszorú –, a vevő anyanyelvén, magyarul, szerbül, németül, ruszinul ki tudott kérdezni. Így mi, gyerekek, akik ott segédkeztünk a virágok feltűzésében, az aszpa-

rágusz vagy a páfrány előkészítésében, netán a koszorú fűzfaramája összeszerelésében, rengeteg történetet hallottunk. Ötünk közül én voltam az egyetlen, akit az első zeneiskolai óráról – mert e gyerekek se hangja, se hallása, minek kínozzuk alapon – eltanácsoltak. Előbb sakkozásra, majd írásra adtam a fejem, s egy-egy iskolai dolgozathoz, házi fogalmazáshoz a megjegyzett – ma így neveznék – sztorikat használtam föl. Ezek közül némelyet, tanári tanácsra, be is küldtem, s meg is jelentek az újvidéki Ifjúság című hetilapban. Így, amikor 1963-ban Újvidékre kerültem, a gimnáziumba, már „nevem” volt. Annak idején, ahogyan az általános első hat osztályában a Jó Pajtást, úgy a hetedik és nyolcadikban, no meg a középiskolában szinte minden tanuló megvásárolta az Ifjúságot, azaz a későbbi Képes Ifjúságot.

De mielőtt rátérnék a hetvenesekre, röpjünk vissza a hétszázas évekbe. Szépapánk bátyjára csuda büszke volt a család, mert neki Mária Terézia hadi

érdemeiért (1763-ban) nemesi rangot s nem csekély földet adományozott. Igaz, vagyonát elkártyázta, s így a nincstelennel érkezett a mai Bácsfeketehegyre, mintegy kétszáz kunhegyesi irredemptussal együtt 1775 őszén, s elsőszülött fia, Gábor, folytatva apja dicső harcászati szellemét, 1848-ban Szenttamás ostrománál halt hősi halált. Viszont éppen ekkor volt száz éve a csatornaépítő Kiss József születésének, aki a hétszázas évek végén óriási – az akkori viszonyokhoz képest óriási – létesítményt hozott létre, megépítve a Dunát a Tiszával összekötő Ferenc-csatornát, amivel nemcsak 230 kilométerrel rövidítette le az elsősorban só és fa szállítására alkalmas vízi utat a Kárpátoktól Buda és Bécs felé, hanem termővé tette szinte a teljes Közép-Bácska mocsaras vidékeit. Hogy e csatorna írója (is) lettem, persze a véletlen műve, meg megboldogult Balogh Gyula vízmérnöké, családunk barátjáé, aki a csatornaépítés történetét úgy adta elő, mintha ő maga is ott lett volna személyesen az eléggé elhúzódo bécsi császári döntéshozatalnál, akárcsak a kinkeserves, többnyire francia rabokkal végeztetett csatornaásásnál, a zsilipek és a fahidak építéseinél, s mintha ő maga temette volna el a végül kegyvesztetté lett Kiss Józsefet a verbászi központi zsilipkamra fölötti szőlőskertjében, a Telecskai-dombok legmagasabb pontján, ahol a sír obeliszkjén napos időben még ma is fénylik az a rézgömb, amit maga a csatornaépítő tervezett saját sírjára... Csodáltam e vízmérnök és mellette Tessényi doktor mesélő- és előadói képességét. Ez utóbbinak már a nagyapja is '48-tól hadiorvosként gyógyította többek között Perczel Móríz csapatának rászorultjait. Tőle tudtam meg például azt is, hogy Újvidék, ahol gimnazista éveim óta élek, hogyan szerezte meg és mennyi aranyforintért, ugyancsak 1748-ban, a szabad királyi város státuszt.

S amikor ezeket megírtam, kissé már novellásítva a történeteket, magához kéretett a Verbászon élő és virágunkért ugyancsak gyakran házunkban megforduló Szirmai Károly, a két háború közötti Kalangya irodalmi folyóirat jó hírű szerkesztője, s kezembe nyomott két könyvet: Kosztolányi Dezsőnek a *Bölcsőtől a koporsóig* 1937-es Révai-kiadását, hogy tanuljak jellemeket formálni, és Márai Sándor neki dedikált, *Mágia* című '41-es novelláskötetét, hogy lássam, hogyan kell történeteket elmesélni. Ezzel tett máig elkötelezettjévé a történetmondásnak.

Szerencsés csillag alatt születtem, mert abszolválásom napján helyezkedtem el az újvidéki Forum-kiadóházban, előbb újságíró-gyakornokként a Magyar Szóban, amely akkoriban – a hetvenes évek elején – a legnyitottabb napilapnak számított az egyetemes magyar nyelvterületen, s kerültem a Híd folyóirathoz, majd e sajtóház könyvkiadójának igazgató-főszerkesztői posztját tölthettem be, ha jól számolom, huszonhét esztendőn keresztül, aztán 41 szolgálati év után a vezérigazgatói posztról mentem nyugdíjba. Közben, szerény számításaim szerint, mintegy háromszáz kötetnek voltam a recenziőse, szerkesztője vagy felelős szerkesztője, s közölhettem, ma már nyugodtan állíthatom, olyan jelentős műveket is, mint amilyen Bori Imre: *A jugoszláviai magyar irodalom története*, Gerold László *Vajdasági magyar irodalmi lexikona* (1918–2014), Kalapis Zoltán ezer délvidéki életrajzot tartalmazó, háromkötetes *Életrajzi kalauza*, Bodor Anikó ötkötetes *Vajdasági magyar népdalok* sorozata, hogy csak a legjelentősebbeket említsem. S örömmel szerkesztettem az írók: Senteleky Kornél, Sinkó Ervin, Herceg János, Németh István, Gion Nándor,

Végel László, vagy a költők közül Gál László, Ács Károly, Fehér Ferenc, Tolnai Ottó, Domonkos István, Sziveri János és mások köteteit. S hogy mindamellett magam is megírhattam saját regényeimet, novellás- és tárcaköteteimet, képzőművészeti tanulmányaimat, azért csak hálát adhatok Szirmai Károly útmutatásainak és kiadói elődeimnek, Fehér Kálmánnak és Bányai Jánosnak, s akiktől a legtöbbet tanultam: Szeli Istvánnak, Bori Imrének és Gerold Lászlónak. Hogy kinevelhettünk (természetesen nem egyedül) olyan szerkesztőket, egyetemi oktatókat is, mint Bognár Antal, P. Nagy István, Toldi Éva, Keck Éva, Buzás Márta vagy Németh Ferenc. Legnagyobb elismerésemnek természetesen a Márai Sándor-díjat tartom. Szébb éveket, immáron több mint ötven évet eltölteni újságírásban, könyvkiadásban, íráságban el sem tudok képzelni, s még mindig rám van bízva a több mint kétszáz író és műfordítót tagosító ötnyelvű Vajdasági Írók Egyesületének, a nagy múltú Kanizsai Írótábornak és a Szirmai Károly Emlékbizottságnak a vezetése is.

Toldi György

Norman Károly

filozófus, csillagász, sportedző, író (Budapest, 1948. március 5.)

Hetvenéves lettem én... Nekrológ legyen, adathalmaz vagy öszszefoglaló bemutatkozás? Mire kaptam alkalmat?

1948. március 5-én haladtam át egy előnytelenül szűk nyíláson, nem is teljesen a saját jószántamból, de hamar kirúgtam magamat, hála a szüleim áldozatos erőfeszítéseinek (mind genetice, mind egzisztencialice), nem voltunk gazdagok.

Hetvenéves lettem. Régen az ilyeneket vénembernek láttam, de most, hogy pont ugyanolyannak érzem magam, mint 18 évesen (teli tavaszi bánattal; kissé tanácstalanul afelől, mifénet is kell még megtennem a

világban; kényszereknek engedve, amiket mások munkakötelezettség gyanánt mérnek rám; kevesebb viszonzott szerelemben, mint amennyi szociálisan és élettanilag kívánatos volna; látván a kortársaimat, akik közül az ellenkező neműek kacér pillantásait ugyanúgy kimonodottan zavaróknak érzem), tudja a fene a tükör előtt. Sokan vagyunk e korosztály-

ban, nem egy truváj hetvennek lenni, nem kell nekem is díszpoharat venni, mint amilyet nem is rég apám kapott. Pár év múlva elmúlik ez a hetvenünneplés, darabig lesz nyolcvan, aztán kilencven, még tán megérek ilyen

kiadványt, leszünk annyian, akkor majd írok egy ritmikus dolgozatot: „százkét éves lettem én, meglepetés e költemény”, hátha nem emlékeznek rá, hogy valaki már írt hasonlót.

Ez engem fölment az „Anticipált Fellengzős Halotti Önbeszéd” formai és tartalmi kényszere, az „Élet Nagy Összegzésének” kötelme alól. Hetven, hát hetven; a dologról az égi mechanika tehet, a Föld kerületi a Napot, bár egészen ifjan ezt inkább kapcsoltam az illatos alkonyban feltűnő csillagok szépségéhez, mint a csatolt, tesszerális Legendre-polinomok szerinti végtelen sorfejtéshez vagy a négydimenziós tenzorokhoz. Meg az arabok, a tízes számrendszerrel, csupa esetlegesség. Még hogy hetven!

Mások komolyan veszik a hetvenes megnyilatkozásait, míg az én posztmodern módon viccelődő és szégyellősen önironikus (pedig belül, isten bizony, tragikusan komoly!) megnyilatkozásom lehúzná az övéket, itt temettem el magamat a celebvágyó nagyvilág számára, ki a fene egyáltalán ez a Norman, hogy jön ehhez?!

Hogy miket tettem ez idő során? Amikor egyes, megcímkézhető tevékenységeimre mélán visszarévedek, növendékeim és barátaim szörnyülködnek, milyen sokoldalú vagyok, pedig nem, csak hosszú időbe sok minden belefér, és azért hetven év elég hosszú ahhoz, hogy egy jó barátom „öreg vagyok én már” panaszkodására a pofájába vágjam, hogy az én nem is rövid életem teljes tizedével fiatalabb nálam, mit siránkozik.

Szaporodtam, mint a legtöbben; csodálkozom is, miért misztikus titok az, hogyan kell csinálni, hiszen mindenki tudja, sőt teszi; évmilliók során csaknem mindenki látott meztelen ellenkező neműt, különben kihalt volna az emberfaj, miért kell nyálcsorgatva

megállni az újságos kirakata előtt? Igenis, megnövesztettem három szépséges, okos, jókedvű, tisztességes gyereket egy hozzám erősen hasonló hölgygel, aki csaknem fél évszázada a társam; építettem ehhez egy egész házat csaknem az utolsó szögig a saját kezemmel, erős és ügyes vagyok kérem, igazi kőműves!

Ezenkívül okleveles fizikus vagyok és csillagász, meg filozófus; tanítottam is ilyeneket egyetemen. Műszerfejlesztő villamossági szakember is voltam. Azután elkötelezett, természettudományos ismeretterjesztő. Fizika-, csillagászat-, sportszakíró, napilapos újságíró és vezető informatika-szakújságíró, informatikus. Sportoló és versenyző (úszás, evezés, atlétika, vitorlázó repülés, szertorna, sakk és aikido, légpisztolyos lövészet); és sportvezető, edző (vitorlázó repülés, úszás, evezés). Szeretem ezt a bolygót, no! Hiszek benne, hogy a Nap haláláig megússzuk itt, amiben rövid évtizedekig nekem is részem lehet, pármilliárdod-magammal.

Talán leginkább szépíró volnék (egy szatirikus regény, száznál több novella és kispróza, pár vers), ez egyelőre főleg ígélet, de pár mérvadó barátom hisz benne. Hetven, hát hetven! Van még annyi időm, Galois matematikusnak egyetlen éjszaka elég volt.

Hogy a világ milyen volt e hetven év alatt, és én hogyan viszonyultam hozzá? Folyamatosan hoznak más emberek titkos döntéseket felőlem, hogy én eléggé a mi kutyánk kölyke vagyok-e, vagy eléggé ellenkezőleg-e; és miket kell tennem, amikről jó esetben utólag megtudok valamit, és ezzel együtt megteszem-e; tegnap még máshogy köszöntek, mint ma, amire nekem van a legkevesebb befolyásom, lehet(ne) szorongani. Ennyit a mindenkori politikáról, a rákosiz-

mustól mindmáig; hála ég, a mai hetveneseknek, nem kell eggyel még visszább menniük, sokan meg sem maradtunk volna. Így viszont az én génállományom is visszavezethető az első egysejtűig, sőt tovább (Richard Dawkins megfogalmazásában, sikeres géneket hordozok). Ó, mennyi mindenben hittem; és ó, mennyi hitem megcsúfoltatott; és ó, hogy ennek ellenére még mindig mennyi mindenben hiszek (van persze, amiben sokan, legalábbis mondják, de én például egyáltalán nem)! Ha valaki ennél pontosabban akarja tudni: hát antirasszista vagyok; elkötelezetten a nemi egyenjogúság pártján; a human szolidaritás mellett (nem csupán maguk az emberek tehetnek a saját nyomorukról); a Föld mint egyetlen

élőlény iránti teljes felelősség tudatában. Darwinista vagyok. Hiszek a haladásban, a tudományban és a technikában; és abban, hogy a történelem e világi jelenség, lehet próbálkozni a megértésével. Biztos vagyok benne, hogy pár millió év múlva magasan tudatos lények több élettani faja él és működik együtt e bolygón, mellettünk a kutyák-macskák-lovak-delfinek-varjak és hasonlók utódaitól a kimérákon és műszakilag létrehozott lényeken át a rokon csillagközi civilizációk képviselőit. Mindig is efféle módon gondolkodtam és láttam a világot, de ahogy az évek múlnak, egyre határozottabban.

Norman I. King

Bogdán László

költő, író, újságíró (Sepsiszentgyörgy, Románia, 1948. március 8.)

Vargyasi Levente felvétele

(Hetven év magány.)

Egy regény körülményei

miközben nyolcvanöt februárjában a negyedik emelet kilátójából néztem a hóhullást (úgy havazott, mint egy múlt századi angol vagy mégis inkább orosz regényben: nagy előázsiai vagy régi, egypengős nagyságú pelyhekkkel), leírtam az első mondatot: *barátom, a vadász és okleveles madártömő*

felrémlt előttem a cím is, *hol vagytok ti régi játszótársak?* igen, számonkérően villogott a cím, ez jó, gondoltam ernyedten, barátaim *hűtlenek* és mindannyian időben eltűntek innét, kitűntek a képből, ellentétben velem, aki oda kerültem, ahova való vagyok, egy elvtárs elé

ők soha nem kerülhetnek ilyesfajta helyzetbe, meredtem a különben Rilke-verseket kedvelő elvtárs arcába, miközben ő tagoltan kérdezte: *Hát mit akarnak maguk? Megbolondultak?* Körbeforogva, kíváncsian néztem szét, nem, más nem volt a szobában

miközben később, nyolcvannyolc idegbeteg nyarán a langyos rétyi vagy besenyői tóban úszkálva átgondoltam a szerkezetet, útnak indultak az emberarcú buldózerek is és a világ hírállomásainak Tacitusai aggódni kezdtek a romániai falvakért és a haza akkori legszeretettebb fia visszaütöztette a rágalmakat

miközben nyolcvankilenc december 22-én, a televízióban Caramitru végre igazi hamleti szerepben világgá ordította, hogy menekül a zsarnok, a szilvápálinka kódén át is felrémlt a titkár négy évvel azelőtti kijelentése: *Hát nem értik, itten ez örök, az Elvtárs pedig halhatatlan*

miközben két héttel később Bécsben, a Grabenen, metsző januári szélben, kissé kárörvendően gondoltam arra, hogy mégsem volt igaza, az Elvtárs nem halhatatlan és az egész sem örök, tüzet kért tőlem egy bőrféjű (német testvérei csak később kezdenek Molotov-koktélokkal világítani a haragvó német éjszakában), de a gyanakvás ennek is ott ült a sárga szemében, amikor azt mondtam, *nincs*, ma sem tudom, miért? mindenesetre most miközben ezt írom, kilencvenhárom júniusában, azon tűnődöm, talán nem volt-e mégis igaza a jós-titkárnak; végül is mégiscsak folytatódik az Egész, és ki tudja, az Elvtárs volt-e az, akit lelőttek, mint egy kutyát, az akadémikus Elvtársnővel együtt? S miközben mindezt újra átgondolom, meglódul az évek körhintája: Moszkvában állok kilencvenegy februárjában, a metróban, cigányok, kurvák, vodka-, pornólap- és kegy-, valamint óvszerárusok között, s a regény öt-hatszáz kéziratoldala

megannyi *fehér madár*, ott röpköd a fejem körül, csak a befejezés távolodik; akkor átmenetileg nem is hiszem, hogy én ezt egyszer mégis befejezem; tán ezért is kezdem írni egy hét múlva Szuzdalban, a volt KGB-üdülőben, a *diszkoszvetőt*, végső kétségbeesésemben, nehogy ne legyen időm, nehogy

tél van megint, az emeletes üdülő körül hatalmas orosz kutyák vicsorognak, a kandallóban méteres fahasábok égnek, ha más nincsen is, ha az van bőségesen s a falról Lenin elvtárs int be vadásztársainak, fejük felett a direkt kőkénykéék égen néhány jézus-fehér vadkacsa-kérdőjel

bizonytalan minden, mint a regényem, miközben Bécsben az aluljáróban egy albán menekültet figyelek kilencven hasonlóan hideg telén; épp snóblin veszíti el a feleségét, egy erdélyi cigány nyeri el s bizalmatlanul bámulja a pislogó balkáni asszonyt, aki kendője mögé rejtí piruló arcát

a bécsi rendőrök pedig unottan fordulnak el, miközben én (ÉN! ÉN! ÉN! ÉN!) másfél hónappal később ocsúdok fel egy száguldó Olcitben, Bukarestben és didergő szentjánosbogár-fények úsznak körülöttem, megannyi bányászlámpa, akkor még nem is sejtem, hogy történelmi esemény, az *első* bányászlátogatás vacogó szemtanúja vagyok, miközben a diszkoszvető elhajítja diszkoszát, a vadász lelövi a kitömött nyugatnémet madarat, az öttusázó alól a lovát, hogy barátunk díszszokéként tűnhessen fel Berlinben, miközben a színész a Kennedy repülőtéren udvariasan hajlongva nyitja ki egy taxi ajtaját!

a bokszozó pedig elfordul és egyre kucsmáját keresi! miközben Róbert, a volt katona már egy repülőn ül, Izraelből Ausztráliába utazik; a gépet persze palesztin terroristák térítik el; a *zsidók álljanak fel* – üvöltik, de Róbert nem mozdul, levelet ír nekem, talán hogy a róla szóló résznél felhasználhassam, a mindennapi félelmen meditál nyolcezer méter magasságban, váratlanul jön rá a filozófia egyetlen és alapvető kérdésére, el kell dönteni, *vállaljuk-e* az életet vagy nem?

amikor én elseperten izraeli világbíró tankomból, az életet választottam, hát természetesen megtagadtam egy-voltomat, a terroristák felkérésére nem álltam fel! Ha a háborúhoz semmi közöm, miért lőjön le esetleg egy őrült arab?

igen, itt tolonganak mindannyian a CIA-ügynökök, arca elgyötört, mióta egy szál nadrágban átúsza a Dunát egyfolytában töpreng valamin, a rendező Casanova viccein röhög, a vonaton elhalálozó költő a verseit mondja Artúrnak, aki szintén átpattant az elágazó ösvények kertjébe! A száguldó tévériporter épp telefonál, s itt sakkozik bölcsen, mint Buddha, Hugó is, aki mindent tud, amit tudni lehet; *mindenki itt van: kezdődhet a csúcstalálkozó*, íme mégsem marad el

miközben én az évek lépcsőin el-elcsúszva összeviszsa rohangálva igyekszem megtalálni regényem reménytelenül távolodó végét, a világban természetesen zajlanak az események, megtörténik, kimúlik és átváltozik az ideológia, miközben én írok és írok, beleírom magam a jövőbe

Fecske Csaba

Fecske Csaba

költő, publicista (Szögliget, 1948. március 10.)

Születésem dátuma körül némi zavar támadt, mert az anyakönyvbe, Isten tudja, mért, március 11-ét írták, de édesanyám határozottan emlékszik, hogy egy napon születtem Pirivel, az utcabeli kislánnyal, aki március 10-én született.

Gyerekkoromban nagyon sajnáltam, hogy nem március 15-én történt a dolog, olyan jó lett volna centenáriumi gyereknek lenni.

A sors ironiája talán, hogy Hajnalka lányom március 21-én, Kun Bélának kedves napján született.

Tehát 1948, nem egészen három évvel vagyunk a második nagy háború után, nagy a szegénység. Elevenek a sebek, majd minden családnak van halottja, sebesültje. Asszonyok várják haza férjüket, lányok a szívük választottját, sokan hiába.

Szoba-konyhás kis házban láttam meg a napvilágot, a Kosuth utcában, amely az alvégtől a felvéig szaladt.

A konyha, amit mi pitarnak nevezünk, szabadkéményes volt, a tűzhely füstje közvetlenül a kémény kürtőjén át távozott, télen ott

füstöltük a szalonnát meg a sódart. Mert Rákosi alatt is vágtunk disznót. Persze feketén.

Szüleimnek mindene odaveszett a háborúban. Apám Biharkeresztesen szolgált csendőrként, onnét vezényelték a frontra. Édesanyám a bátyámmal viselősen egyedül maradt, elindult haza Szögligetre, a szüleihez. Útközben, egy hajdú-bihari kis faluban szülte meg bátyámat jóakarátú emberek segítségével. Apám Franciaországban volt amerikai fogságban, szabadulása

után a határt Szentgotthárdnál átlépeve azonnal letartóztatták: mint a régi rendszer emberét, börtön, internálótábor várta. Többször volt szökésben, hónapokon keresztül bujkált szülőfalujában pincékben, padlásokon, szőlőhegyi kunyhókban. Kétéves korában pillantotta meg először a bátyámat. Az új rendszer megerősödésével – ami voltaképpen a diktatúra megkeményítését jelentette – amnesztiában részesült, de azért árgus szemek kísérték figyelemmel minden lépését még később is.

Szegényparaszti családba született, ősei zsellérek voltak. Apja az első világháborúban szerzett betegségben korán meghalt, Nagyanyám egyedül nevelte négy fiát, akik közül a legkisebb tizenhét éves korában meghalt, ma már könnyen gyógyítható betegségben. Apám a szegénység elől menekülve állt be csendőrnék, mert noha jó eszű gyerek volt, nem volt lehetőség a taníttatására. Apja mellett kitanulta a kőművesmesterséget, majd jóval később, negyvenvalahány évesen tette le a szakmunkásvizsgát, amikor már a Műemlékvédelmi Felügyelőség dolgozója volt.

Édesanyám jómódú családba született, kései gyermekként. Születésekor két bátyja már kijárta az iskolát. Nagyapám az első háború kitörése után nem sokkal orosz hadifogságba esett, és csak hét év múltán, 1921-ben került haza, csontig lesoványodva. A szibériai napok lerágták róla a húst. Hősi halottá volt nyilvánítva, hozzátartozói jelképesen el is temették, úgyhogy ő látta a saját sírját.

Anyai ági ősünk az 1710 körül pestis következtében kipusztult kis falu, Derenk lakossága helyére a Kárpátokból áttelepített lengyelek voltak. Derenkről kerültek a szomszédos kis faluba, Szögligetre, ahol aztán a falu legmódosabb gazdái közé küzdöttek

fel magukat. Szülei édesanyámat nem akarták férjhez adni az ágrólszakadt fiatalemberhez, apámhoz, csak miután anyám szökéssel fenyegette meg őket.

Bátyám négyéves volt, amikor megszülettem, én pedig hat, amikor húgunk született. A bátyám rám, én a húgomra vigyáztam, amikor már nagyobbacska voltam, és a szüleim a mezőn dolgoztak. Mert a faluban akkor nem volt óvoda. Szüleink, nagyszüleink idejében volt, az öregek a tanácsházát óvodaként emlegették, mert valamikor az volt az óvoda épülete.

Hamar a könyvek bűvöletébe kerültem, verselni is igen korán kezdtem, amit egy rövid időszaktól eltekintve sohasem hagytam abba. Valójában mindig is költőnek készültem. Minden iránt fogékony, érdeklődő gyerek voltam, jó tanuló, kis könyvmoly. Nem volt hát kérdéses, hogy továbbtanuljak. A kérdés csupán az volt, hogy milyen iskolában. Verselgető, rajzolgató gyerek lévén inkább gimnáziumban lett volna a helyem, de édesapám jobbnak látta, ha technikumba megyek, mert technikusként könnyebben tudok elhelyezkedni. Aztán jól tudta azt is, hogy egy volt csendőr csemetéjének nem olyan nagyok a lehetőségei. A Kohó- és Öntőipari Technikumba mentem, Diósgyőrbe.

Miskolc titokzatos, érdekes város volt számomra. Ennek ellenére nehezen szoktam meg, hazavágytam Szögligetre. Sokszor időztem a pályaudvaron, bámultam az érkező és kihúzó szerelvényeket, beszippantottam a gőzmozdonyok keserű füstjét.

Az iskola sem egészen az volt, amiről valaha álmodoztam, nem szerettem a sőtlan szakmai tantárgyakat, de azért iparkodtam, nem akartam szégyent hozni szüleimre. Elsőben még osztályelső voltam, de aztán kipukkadtam, mint a defektes autó-

gumi. A sport és a lányok jobban érdekelték, mint a tanulás. Egyre több időt töltöttem az iskolán kívül. A tornatanárom olimpiai bajnokot szeretett volna nevelni belőlem, ám a sportot is legyőzte a bődületes erejű szerelem. De a vers megvolt még örökös vigasztként, kárpótlásul.

Negyedikben csaknem kidobtak az iskolából egy rosszul sikerült diákcsinny miatt, amelynek elszenvedője voltam inkább, mint főszereplője. Mindenesetre botrányhős lett belőlem. Ezek után persze nem mehettem egyetemre, pedig minden vágyam az volt. Érettségi után nem sokkal bevittek katonának, a Dunántúlon, Újdörögdpusztán voltam vegyvédelmis, közel Nagy László szülőfalujához, Felsőiskázhoz.

Megszületett viszont néhány vers, kincstári pecsétell ellátott kockás füzetbe írtam őket, amelyekkel bizonyos népszerűsége tettem szert. Naposként, állva olvastam Tolsztoj monumentális regényét, a *Háború és békét*.

A katonaságtól sem javasolták egyetemi felvételemet, sőt a KISZ-be

sem vettek föl, ahová nem minden hátsó szándék nélkül jelentkeztem.

Leszerelés után visszamentem korábbi munkahelyemre, a Kohászati Gyárépítő Vállalathoz. Itt dolgoztam különböző beosztásokban huszonhárom évig. Ekkor agyembólia következtében féloldali bénult lettem, rokkantsági nyugdíjba helyeztek.

Gyerekkoromban jelent meg az első versem, a Szabad Földben, a *madáríjesztő dala* – ez volt az első vers, amiért pénzt kaptam, egyúttal ez volt életem első keresménye. Húszéves korom óta publikálok rendszeresen. Első verseskötetem *Arcok holdudvara* címmel jelent meg 1978-ban a Magvetőnél, legutóbb *Kiűzetés* című válogatott kötetem a Magyar Naplónál.

1973 óta élek együtt feleségemmel, aki két gyermeket, egy leányt és egy fiút szült nekem, ők pedig öt unokával ajándékoztak meg minket.

Kincses Károly

színművész (Újpest, 1948. március 10.)

Rákospalotán nőttem nagyra, a Pótlék-dűlő részen, ahol a homoktengerben három ház állt, utca nélkül – ja, és víz sem volt. Közel a Rákosrendező, ahol '56-ban nagy harcok dúltak. Nyolcévesen a pincében megtanultam félni az ágyúdörgéstől. Másként gyönyörű gyerekkorom volt, szabad voltam a végtelen grundon, a még meglevő bombatölcsérek között. A nyarakat végig apai nagyszüleimnél tölthettem, egy baranyai falucskában,

Szentmihályfapusztán. Volt földünk, láttam még a szüleimet kézzel aratni, és megtanultam tehenet fejni és kukoricát kapálni. Korlátlanul kóborolhattam a pusztán a nyájtól a gulyáig. Ez a hangulat egész életemben nosztalgikus vágyként élt bennem. Az általánosban nem voltam éppen éltanuló, ráadásul a hittan miatt nem kedvelt az igazgatóság (a szüleimet sem). Apám jobb híján faipari technikumba adott, amihez nemigen volt kedvem, és ez eredményeimben is megmutatkozott. Mégis imádtam, mert kivételes osztálytársaim voltak, akikkel a mai napig törődünk egymással.

Az iskolában színjátszókör működött, melynek én is gyakran résztvevője voltam. Magyartanárom valamit megsejthetett bennem, mert az ünnepeken gyakran mondatott velem verset. Tizenhat éves voltam, amikor apám, negyvenévesen, felköltözött tőlünk a Jóistenhez. Úgy éreztem, magamra maradtam az életemmel. Szerencsére volt még egy erős férfi a családban, aki segített anyámnak felnevelni engem: nagyapám, aki példát adott, hogyan kell egyenes gerinccel élni. (Rákosi alatt két évet ült.)

Mindig pilóta akartam lenni, mert vonzott a végtelen. Sportrepültem és jelentkeztem a reptishti iskolába. Nem sikerült. Tanácstalan voltam. Nagybátyám említette a Színművészeti Főiskolát. Azt sem tudtam, mi fán terem. 1966-ban jelentkeztem az akkor induló Várkonyi-féle osztályba. Nem volt mentorom, így igen rossz felvételi anyagot választottam. A harmadik rostán kiestem. Tíz évig nem jelentkeztem újra, és el is felejtettem az egészet. Katona lettem majd' két évig, de erről nem akarok többet mondani (bár egy regényre való kitelne). Huszonegy évesen megnősültem, tán mert el akartam szakadni az anyai felügyeletről. (Hát baromság volt...)

Dolgoztam ezután több munkahelyen. Többnyire belsőépítészeti munkákat kiviteleztem. Sok prominens munkám volt itthon és külföldön. Tulajdonképpen szerettem, és soha nem kerestem jobban. Aztán jött a szerelem. Egy ismert színésznagyság unokahúga. Meséltem az életemet. Benne a vonzódást a színházhoz. Akkor indult az operett-musical szak másodszor. Beadta a jelentkezési lapomat. Behívtak, felvételiztem, bár nem gondoltam egészen komolyan. Simán felvettek. Az életem felfordult. Nem volt keresetem, elváltam, vissza anyámhoz. Hajnalban újságkihordás, nyolckor balettóra, délután állva aludtam. Bekerültem a Madách Színházba. Így már könnyebb volt, lett egy kis fizetés. Szép három év volt. Találkoztam sok nagy színésszel, és azokkal, akik osztálytársak lehettek volna, de már magasan jártak a mesterség létráján. Ezt nem volt könnyű pótolni. Nádasy Kálmán figyelt fel a hangomra, valószínű tervei lehettek vele, de sajnos közben ő is eltávozott. 1980-ban végeztem, Kazán István osztályában. Vámos László hívott az Operettszínházba, nyilván a hangom miatt. Oberfrank Géza volt a zeneigazgató, azonnal rám osztotta Figaro szerepét a Mozart-operában. „Hályogkovács” voltam a műfajban, mert nem volt semmilyen zenei képzettségem. Gézától egy évig tanultam az alapokat. A szerep sikerült. Több jó szerep jött ezután (és ORI-hakni).

Újra megnősültem 1984-ben. Feleségem rokon szakmabeli. Filmes ismeretség. Megszületik Dani fiam. Ebben az évben egy rossz mondatot sikerült mondanom a rendszer gazdáiról. Egy „jóindulatú” kolléga révén a belügy is tudomást szerzett erről. Kirúgnak a színházból. Nincs több fellépés Pesten. Józséfvárosi Színház – de hamarosan kiderült, hogy még mindig Pesten vagyok.

Leon Viktor – Stein Leo: *A víg özvegy*, Danilo szerepében (Miskolci Nemzeti Színház, 2001, rend.: Horváth Péter)

Békéscsabáról (azt sem tudtam, hol van) hoztak egy szerződést – alá kellett írnom. A családdal leköltöztünk. Először nehéz, de aztán gyönyörű három év. Jókat játszom. Mindenfelét: operett, próza, musical. Sikeres időszak – megszerettem a vidéket.

Jön a „rendszer módosítás” 1989-ben. Vámos László hív a Hány-szerepre Debrecenbe, kilenc évre itt ragadok. Zádor András énektanárom segítségével operák sorát énekelem, voltam Rigoletto, Nabucco, Luna, Petúr, Escamillo, Renato, Silvio, Alfio, Figaro (*A sevillai borbélyban*). De közben voltam Néma levente, Nagyherceg és Tronkai báró. Fizikailag-szellemileg a csúcson!

Igazgatók jöttek-mentek, 1998-ban közös megegyezéssel megváltam Debrecentől. Egerbe és Miskolcra távoztam. Egerben három évig voltam vendég, Miskolcon pedig tag. Eger csodálatos emlék, nagy sikerekkel: *Viktória*, *Sybill*, *Karenin*, *Cherbourg-i esernyők*, *Egri csillagok*. Miskolcon

közben operák és sok más szerep: Petúr, II. Endre, Dulcamara, Malatesta, Falke. Pesten Koltay Gábor rendezéseiben tizenöt éven át ott vagyok a Margitszigeten, a Bakáts téren és a filmekben. Már húsz éve itt, Miskolcon. Öt igazgatót éltem meg. A várostól Déryné-díjat kaptam, más ilyesmi nincs is. Az utóbbi időben megváltozott a világ és a színház is. Ma is jó szerepeket játszom. Inkább azt érzem, hogy csak használnak. Én még a szép színházat szerettem, amit a Blaha Lujza téri Nemzetiben láttam, tizenhat évesen. Ma nincs ilyen. De lehet, hogy túl múlt századi színész vagyok. Ha visszanezék a negyvenéves pályámra, úgy érzem, mindig próbáltam azt maximálisan visszaadni, amit a Jóisten képességben nekem megadott.

Ennyi telt, és én nem tudhatom hetvenévesen, hogy ez kevés vagy sok, de néha-néha még boldog is voltam. Nincs hiányérzetem!

Bodnár Erika

színművész (Budapest, 1948. március 17.)

Várkonyi Zoltán legendás osztályában végzett 1970-ben. Ő volt Egérke Örkeny István *Macskajáték* című drámájának ősbemutatóján, Nyina a szolnoki *Sirályban* és Olga az Ascher Tamás rendezte Három nővérben, amellyel a Kátona József Színház

bejárta Európát. Bodnár Erika Jászai Mari-díjas, érdemes és kiváló művésszel mesterekről, pályatársakról és a legkedvesebb szerepeiről beszélgettünk.

– Az életem lényegében a főiskolával kezdődött. Addig kizárólag magamnak való, egyedül lévő, nagyon magányos ember voltam. A Színház- és Filmművészeti Főiskolán olyan közegbe kerültem, ahová bejárni, amelyben benne lenni, maga volt az élet, a szépség és a gyönyörűség. Fantasztikus tanáraim voltak, akiktől rengeteget tanultam. Várkonyi Zoltán volt az osztályfőnökünk, Vámos László pedig a beszédművészet-tanárunk, valójában azonban mindketten színészmesterséget tanítottak. Vámos a klasszikus szerzőkkel, Várkonyi inkább a kortársakkal foglalkozott. Mellettük tizenkét olyan osztálytársam volt, akikkel nap mint nap élményt jelentett együtt lennünk, és akik közül néhányval máig jó barátságban maradtam. Rengeteget tanultunk egymástól, én például Kern Andristól...

– *Mit lehetett akkoriban Kerntől tanulni?*

– Mindent, amit egy színházról tudni érdemes! Például rendezett min-

ket. Elárulom, hogy Várkonyi nagyon jó tanár volt, szigorú tanár, de ritkán járt be a főiskolára. A vizsgák előtt egy-két héttel megjelent, és megnézte, hogy állunk, mit csináltunk. Ez a gyakorlatban úgy zajlott, hogy saját magunk kikerestünk,

választottunk színházi anyagokat, amiket Verebes Pista és Kern Andris megrendezett. Kiosztották a szerepeket vagy megírták a helyzetgyakorlatokat, és egyúttal meg is rendezték a jelene-teket. Andris már akkor is hihetetlen módon tudott bánni velünk. Mindenkinek ismerte a korlátait, a nehézségeit, és érezte, hogy az illetőnek milyen szerepet kellene játszania ahhoz, hogy még jobb lehessen. Annyira értett a színházhoz és az emberekhez – azaz hozzánk –, hogy a barátságon túl olyan volt számomra, mintha tanárom is lenne. (Azt hiszem, mindezt persze csak ma gondolom így, akkoriban ez sokkal kevésbé volt tudatos.)

– *Hogyan dőlt el, hogy pályakezdőként a szolnoki Szigligeti Színházhoz kerül?*

– Az egy érdekes és nagyon szomorú történetnek indult, mert az osztályban már mindenkinek volt szerződése, csak nekem nem. Azért nem, mert az összes vizsgaelőadáson én voltam az „aktuális mama”. Mindig ősz páróka volt a fejemen, öregített arccal, ráncosan léptem a színpadra, így még a saját anyám sem ismert volna meg. A különböző színházakból érkező rendezők rendszeresen beül-

tek a vizsgaelőadásokra, és minden alkalommal mamaszerepben láttak. A negyedik évben már szerződni kellett volna, de egyetlen társulat sem keresett meg ajánlattal. Akkor úgy döntöttem, hogy magam nézek állás után, és vidéki színházakhoz adtam be a jelentkezésem. Végül Szolnokon azt mondták, hogy ha nekem megfelel, akkor leszerződtenek, de egyelőre nem kapok a saját életkoromnak megfelelő szerepet, mert eddig csak öregasszonyként láttak. Nekem addigra már minden megfelelt...

Székely Gábor rendező is hasonlóan nehéz helyzetben érezhette magát, amikor Szolnokra került, ám nekem végül az ő érkezése változtatta meg a sorsom, és ezzel hatalmas szerencse ért. Székely rögtön a *Macskajátékkal* kezdett, amelyben megkaptam Egérke szerepét. Az életem az egyik pillanatról a másikra megváltozott! Hozzá kell tennem, Egérke is idősebb szerep volt az én akkori 22 éves koromnál, de az előadásból is kiderült, hogy nem ez volt a lényeg...

– *Egérke aztán Pestre is elkerült...*

– Az a „kirándulás” egy véletlennek volt köszönhető, mert a pesti változatban Egérke Halász Judit szerepe volt. Ő azonban rosszul lett a nyilvános főpróbán. Aznap délelőtt fölhívott Várkonyi, és beledörmögte a telefonba: – Bodnár, föl van öltözve? Akkor azonnal menjen le, várja a kocsit, behozzák a Pesti Színházba. Itt már megy a nyilvános főpróba, be kell ugrania a *Macskajáték* második felvonásába. Addig tart majd a szünet, amíg ide nem ér!

Székely Gábor már várt, a darabot Pesten is ő rendezte. Próbált megnyugtatni, hogy a Pestiben is ugyanúgy helyezték el a díszletet, ahogy Szolnokon volt. Azt hittem, hogy kezem-lábam összegabalyodik, és még megpróbáltam bedobni, hogy már

talán a szöveget is elfelejtettem... – Nem felejtetted el, a sugó sügni fog, csináljuk! – mondta Székely. Sebtében bemutattak a két főszereplőnek, Sulyok Máriának és Bulla Elmának – ők is csak nézték, hogy mi lesz ebből.

Így csöppentem a fővárosi előadásba. Négy nap múlva megtartottuk a premiért, és hála istennek, az előadásnak ugyanolyan sikere volt, mint Szolnokon. Mindkét bemutató után nagyon szép gratuláló levelet kaptam Örkény Istvántól.

– *Szolnokon milyen szerepek következtek?*

– Mindössze két évadot töltöttem Szolnokon. A *Macskajáték* után azonnal a *Sirályt* kezdtük próbálni, amiben Nyina szerepét játszottam. A próba-időszakban várandós lettem, nyáron megszületett a fiam. Hathetes volt, amikor folytattuk a próbákat.

Nyina óriási szerep, és újra egy hihetetlen találkozás következett Székellyel. Nagyon jó volt vele dolgozni! Maximalista rendező, akinél a próbák utáni megbeszélések gyakran éjjel 2-ig is eltartottak. A *Sirály* újra egy nagy fordulópontot jelentett a pályámon. Azt hiszem, lényegében igazolódott, hogy Egérke sikere nem csak a véletlennek volt köszönhető. Akkoriban még olyan színikritikusok írtak a lapoknak, akiknek a szavát az ember nagyon komolyan vette, és tényleg érdekelt, hogy mit írnak. Miattuk vettem meg az újságot.

– *Elárulja, hogy mire gondol?*

– Molnár Gál Péterre, Mészáros Tamásra, Demeter Imrére, Ungvári Tamásra és Koltai Tamásra. Ők komoly, részletes, alapos kritikát írtak.

– *Nem sokkal később Székely Gábor és ön is felszerződtek Pestre, a Nemzeti Színház társulatához...*

– Én elsősorban azért jöttem vissza Pestre, mert ezt a fajta életet

Spiró György: *Csirkefej*, Gobbi Hildával
(Katona József Színház, 1986, rend.: Zsámbéki Gábor)

egyedül egy gyerekkel nem lehetett vállalni. Feljöttem és anyámékhöz kötöttem, hogy segíteni tudjanak nekem. Másfél szezont töltöttem a József Attila Színházban, utána 1974 táján elkerültem a Nemzetibe, amiért amíg élek, nagyon hálás vagyok Major Tamásnak. Azzal, hogy odavett, másodszorra is megmentette az életemet. Nagyon jól indult minden, kicsi szerepekkel kezdtem, de nem sokkal utána Surát játszottam Gorkij *Jegor Bulicsov* című darabjában Básti Lajos partnereként. Attól kezdve már egymást követték a nagy szerepek. Egészen addig, amíg elkövetkezett a nagy változás, és megérkezett a két Gábor: Székely és Zsámbéki.

– *Az felért egy forradalommal?*

– Maga volt az örület! Emlékszem, a társulat lent ült a nézőtéren, és velünk szemben, fönt a színpadon foglalt helyet Nagy Péter akadémikus, irodalomtörténész, az akkori igazgató, s mellette a fő-, illetve a vezető rendező, Székely Gábor és Zsámbéki Gábor. Nagy Péter rögtön úgy kezdte, hogy „jöttek az idegenlégiósok, de reméljük, hogy beváltják a hozzájuk fűzött reményeket”. A társulat egy része, az igazi

nagy bölények ellenségesen viselkedtek. Nem titkolták a véleményüket, amely szerint: „mit keres itt ez a két taknyos? Ők fogják nekem megmondani a nyolc Kosuth-díjjal, hogy mit csináljak? Azt már nem!” A próbákon rendszeresen megtörtént, hogy nem voltak hajlandóak együttműködni a rendezőkkel.

Szóval, zűrösen kezdődött ez az időszak. Jöttek új társulati tagok Kaposvárról, jöttek Szolnokról is, és természetesen akadtak

a Nemzetinél is olyanok, akikkel jól lehetett dolgozni. Mi, fiatalok belülről próbáltunk összetartani, tudtuk, hogy ami most történik, az jó. Ki tudja, hogy meddig maradt volna így ez a helyzet, ha hirtelen nem jön a nagy lehetőség, hogy a Nemzeti korábbi kamaraszínháza, a Katona váljon önállóvá. Aczél György nem akarta, ellenállt, de Pozsgay Imrének, az akkori művelődési miniszternek valahogy sikerült megbundáznia. Ez kettejük játszmája volt. Azt hiszem, kis mértékben az is nyomott a latban, hogy Major Tamás és Gobbi Hilda azonnal mellénk álltak, és azt mondták, ha új színház alakul, akkor ők azonnal jönnek. Az az igazság, hogy amikor a múltról esett szó, akkor sokat veszekedtek, de a munkában fantasztikusak voltak. Major nagyon sokat segített a színház alapítása körül.

– *Vajon miért álltak a fiatalok mellé?*

– Hilda megszállottja volt az ifjúságnak. Ő mindig nagyon szerette a „partizánakciókat”, és nyilván a fiatalokban látta a siker reményét. Szlektált persze, nagyon szigorú volt, és csúnyán is tudott viselkedni, ha valakit nem tartott tehetségesnek. De akit

szeretett, arra nagyon figyelt, és azt komolyan segítette. Számptalan színházon kívüli ügyért is dolgozott a színészotthonoktól a Nemzeti Színház újraépítéséig. Komoly kapcsolatokkal rendelkezett, néha még lakást is tudott szerezni a fiataloknak.

A régi színházi felvételeket vagy filmeket nézegetve azt látom, hogy Major a maga idejében sokkal modernebb módon játszott, mint egy-két mai fiatal színész. Ő kortalan. Olyan fantasztikus ember volt, hogy nehezen tudtunk lépést tartani vele. Szellemileg nagyon sokkal járt előttünk. Szóval, Hilda és Major nem úgy voltak társulati tagok a Katonában, mint a két nagy öreg, inkább mint a két fiatal, akik után csak kapkodtuk a fejünket.

– *Spiró György Csirkefej című darabjában Gobbi és ön együtt játszottak...*

– Egy öltözőben öltöztünk, és nagyon megrendítő volt, ahogy a Vénasszony szerepére készült. Irgalmatlanul izgatottan, idegesen, pontosan tudva, hogy ez egy fontos darab, ez számára nagyon fontos szerep, hogy ez az előadás egy nagy Ügy. Érezte, hogy ezt nagyon jól kell megcsinálnia. Bevallom, magam nem gondoltam volna, hogy ennyi energiát fordít minderre. Minden este már öt órakor bejött a színházba, az öltözőben mondta a szöveget. Rendbe tette a lelkét, a fejét az egész napi futkosás után. Nem értettem, hogy miért van erre szüksége, hiszen annyi minden van már mögötte. Ma már értem...

– *A Három nővér 1985-től a Katona József Színház egyik ikonikus előadása volt. Négy fantasztikus színésznő kapott benne szerepet. Básti Juli, Szirtes Ági, Udvaros Dorottya mellett ön Olgát játszotta. A próbák idején mennyire volt feszült a hangulat a színfalak mögött?*

– Akkor leszállt egy angyal a menyekből! Az az előadás úgy született meg, hogy szinte észre sem vettük. Már a próbákat sem úgy kezdtük el, ahogy egy hagyományos Csehov-darabot szoktak. Mindenkit elöntött valamilyen önfeledt boldogság, és biztosak voltunk abban, hogy olyat csinálunk, amit más még nem látott meg ebben a drámában. Például azt, hogy ebben az előadásban nagyon sokat lehet és kell nevetni, hogy ez nemcsak egy bánatórület meg szünet szünet hátán, hanem itt néha mindenki fölpörög és 120 fokra hevül. Ezt valamenyen éreztük. Talán hihetetlen, de annyira szerettük egymást, mint azt hiszem, se előtte, se utána soha. A próbaidőszak alatt kivételesen egyikünk sem foglalkozott azzal, hogy ki a szebb, ki a jobb, ki van most feljebb, ki van lejjebb. Lent ültünk a nézőtérren, amíg a másik volt a színpadon, és néztük egymás játékát. Ascher Tamás, a rendező pedig, mint a bolond röpködött. Gyakran ő is ott ült mellettünk, és döbbenten nézte, hogy mit talált ki Szirtes Ági a tűzvész-képben, vagy mit talált ki Básti Juli az előadás utolsó jelenetében. Egymásból építkeztünk és rettenetesen tudtunk örülni a másik sikerének. Így zajlott az egész próbafolyamat.

– *Számtalan mozi- és tévéfilmben játszott. Filmezés során is volt hasonlóan emlékezetes élményben része, vagy filmkészítésénél erre nincs idő?*

– Egyetlen olyan filmre sem emlékszem, amelyet rossz hangulatban forgattunk volna. Mindig kiváló stábbal dolgoztunk, amelynek minden egyes tagja odafigyelt egymásra. Nem hiszem, hogy csak a szerencsén múlt. A filmes stáb ugyanis egy nagyon zárt világ. Amikor elkezdődik a munka, a csapat számára létkérdés, hogy a készülő alkotás a lehető legjobb

legyen. Ha ott rosszat csinálsz, akkor neked annyi.

Akadtt azért olyan film, ami személyes okokból nagyon közel áll hozzám. *Lányarcok tükörben* a címe. Mándy Iván a saját novelláiból írta a forgatókönyvet. A film nem lett túl sikeres, talán még a tévében sem adták le. Számomra azért volt fantasztikus, mert a forgatás alatt mély barátságot köthettem Mándy Ivánnal. Mondhatom, hogy több mint egy évvel a film bemutatója után is, minden hónap második szerdáján 11 órakor találkoztunk a Különlegességi cukrászdában. Alkalmanként másfél-két órát beszélgettünk. Akkoriban még a Nemzeti Színházban játszottam, és gond nélkül át tudtam szaladni a Népköztársaság útja és Izabella utca sarkára. Rendkívül közel állt hozzám Mándy világa. A lány, akit játszottam, Borika, felszolgálónő. Zűrös családjában mindenki elnyomja, pénzt kunyerálnak tőle, elszedik a borralalóját. Tökéletesen kiszolgáltatott, ám ugyanakkor végtelenül tiszta szívű ember, aki nem érti, hogy mindez hogyan történhet meg. Akkor úgy éreztem, hogy ehhez hasonló a saját életem is. Nem sokkal korábban kerültem a Nemzetibe, és átéltem, hogy bejött Básti Lajos, Besenyey Ferenc, Kállai Ferenc, ott álltak körülöttem, észre sem vettek, és én akkor egy semmi voltam. Nekem Borika szerepe volt a legszebb élmény a filmszerepeim közül.

A tévéfilmek közül az egyik kedvencem a *Szent Kristóf kápolnája* volt, Páger Antallal. Egy időben rengeteg szerelmes szerepet kaptam. Amit kiemelnék, nem ezek közül való, egy különleges történet. Szerzője Palotai Boris. Írókollégái talán kevésbé értékelték munkásságát, pedig remek forgatókönyveket írt, amelyekből kitűnő tévéjátékok készültek. A *hetedik*

év című film arról az időszakról szól, amikor Magyarországon fölszámolták a nyilvánosházakat, és a lányokat a sztálinvárosi építkezésre vitték. Nekik is talicskát kellett tolniuk és keverni a maltert. Szerepem szerint egy ilyen csajt kellett eljátszanom. Isteni volt! Az egyik jelenetben Tábori Nórával kijöttünk a kuplerájból feltűzött hajjal, kifestett szájjal, és a következő pillanatban toltuk a cementet magas sarkúban. Nagyon ötletes vágással készült a jelenet, benne volt a korszak teljes abszurditása. Bács Ferenc játszotta a gyár főmérnökét. Belém szeretett, majd feleségül vett – a hetedik év a házasság válságára utal. Imádtam ezt a szerepet, lubickoltam benne, mert nem volt jellemző, hogy rosszlányokat játszhatok. Hálás is vagyok Nemere László rendezőnek, hogy éppen rám gondolt.

– *Jelenleg milyen darabokban találkozhat önnel a közönség?*

– A Katonában benne vagyok a *Borisz Godunov*ban, és a *Sufniban* a *Petra von Kant* című darabban, amit nagyon szeretek, mert remek előadás. Játsszom a *Minden jó, ha jó a vége* című előadásban és *A mi osztályunk*ban is. Rachelka szerepe egészen hozzám nőtt. Már hetedik éve telt házzal megy a Kamrában. Mi, színészek, akik játszunk, azt szeretnénk, ha még hosszú ideig műsoron maradhatna. A színházban azonban gyakran megtörténik, hogy valami, ami fontos, véget ér, de a múlt sok tanulságot rejt, amit jobb nem elfelejteni.

(Kérdező: Rojkó Annamária)

Muszte Anna

színművész (Nyírmada, 1948. március 19.)

Nyírmadán születtem, és ott is cseperedtem fel gyermekként. Sok-sok szülői szeretetet kaptam neveltetésem során drága Nagymamámtól. Szerencsémre, mert nagy szükségem volt rá. Az évek során sok megpróbáltatásban volt részem, de közben örömek is értek utam során. A legboldogabb főiskolás éveim alatt voltam. Nagyszerű tanárain: Ádám Ottó, Várkonyi Zoltán, Nádasdy Kálmán segítségével találtam magamra. Később kitűnő rendezők: Szinetár Miklós, Fábry Zoltán, Huszárik Zoltán által kapott feladatok adtak bizalmat, hogy folytassam a pályát. Zseniális kollégáktól tanulhattam munkám során. Több vidéki színházban kaptam szép feladatokat. Szerepeimben mindig hiteles őszinteségre törekedtem.

Hálás vagyok a közönség szeretetének, a sikereknek és a sok tapsnak.

Niccolò Machiavelli: *Mandragóra*
(Békés Megyei Jókai Színház, 2004,
rend.: Konter László, fotó: Illovsky Béla)

Muszte Anna

Raduly József

kultúrpolitikus (Gáva, 1948. március 19.)

Én, Raduly József születtem 1948. március 19-én a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Gáva községben. Családom háromszáz évre visszamenően cigány muzsikuscsalád, anyai és apai ágon egyaránt.

Nyolcan voltunk testvérek, ebből már csak ketten élünk. Küzdelmes, nélkülözésekkel teli gyermekkorom volt. Édesapámat a második világhábo-

rúban munkatáborba vitték, és nyomorék emberként tért haza. Anyám időközben nagyon súlyosan lebetegedett. A Rákosi-éra nem kedvezett a cigány muzsikuskoknak, mert a cigány muzsikuskokat „dzsentrimaradványnak” tekintették. Ezek a kitűnő cigány muzsikuskok megélhetésük miatt rákényszerültek, hogy az építőiparban, gyárakban és bányákban segédmunkásokként dolgozzanak. Legidősebb bátyámnak kellett vállalnia a családfenntartói szerepet, hogy életben maradhassunk, így ő a zeneakadémiai, illetve állatorvos-tudományi egyetemi tanulmányait sem kezdhette meg.

Minden testvérem, így én is az anyatejjel szívtam magamba a cigányzene szeretetét és művelését. Időközben, a hangok világát megismerve, vágyat éreztem a betűk világának megismerésére. Felismertem, hogy kitaszított, nehéz sorsú életemben és életünkben csak tanulással, tudással és színvonalas, becsületes munkával és életvitellel lehet pozitívan megváltoztatni élethelyzetünket. Ahogy ta-

nultam a középiskolában és felsőfokú iskoláinkban, úgy parallel állandó jelleggel zenéltem, muzsikáltam, zenekarokat, együtteseket hoztam létre és működtettem, közben tudatosan kutattam népem, a cigányság történelmét, társadalmi helyzetét stb.

Az egész életemet egy missziónak tekintem, hiszen olyan cigánytelepen nőttem

fel – a gávai cigánytelepen (Fertőn) –, ahol ötszáz cigány élte keserű, nehéz, kilátástalan és megaláztatott mindennapjait. Ennek ellenére családkunk mindent elkövetett, hogy cigány testvéreinknek követendő életmintát mutassanak, és a hétköznapiakra vonatkozó, legszélesebb körű feladataik megoldásában is konkrét segítséget és tanácsokat adtak.

Én pedig arra törekedtem, hogy megmutassam saját magamnak, családomnak, a cigányságnak és a többségi társadalomnak, hogy tehetséges nép a cigány, ha megfelelő kitűzött céllal, elszántsággal és alázattal rendelkezik. Ha ehhez pluszként megkapja a társadalom és a mindenkori kormány anyagi, erkölcsi, politikai támogatását, és ezáltal bizonyítási lehetőséget kap a szűkebb és tágabb környezetének pozitív megformálásához. Így tudja kibontakoztatni a benne lévő készségeit és képességeit, s ezáltal hasznos tagjává tud válni a magyar nemzetnek, a magyar társadalomnak. Ezért én ezzel az elvel azonosulva, éjt

nappallá téve tanultam és dolgoztam! *Ma már büszkén elmondhatom, hogy többdiplomás cigányember vagyok. Ellenben olyan hivatást művelek – művészet és közügyek, valamint a közjóért való állandó tevékenység –, amelyre méltán ráillik az a mondás, hogy „ami ma elég, az holnap rém kevés”!* Ez az elv vezérelt és vezérel egész életemben!

Végzettségemnek megfelelően mezőgazdasági gyakornokként, főállattenyésztőként, főagronómusként tevékenykedtem a mezőgazdaságban, majd szociális intézet igazgatójaként, vállalati vezérigazgatóként dolgoztam. Mindezen feladatok végzése mellett állandóan társadalmi munkában cigányügyekkel foglalkoztam, a cigányság sorsának jobbra fordításáért tevékenykedtem. *Nem a cigányügyből, hanem a cigányügyért éltem és élek ma is!!!*

1989 után az új demokráciában civil szervezeteket hoztunk létre, és eljött az az idő, amikor a cigány a szemével nemcsak nézni, hanem „látni” is akart!

Időközben az első demokratikusan létrejött és megválasztott cigány szövetség elnöke lettem, amelynek teljes hivatalos neve Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége (MCKSZ) volt. Ezután következett a 100 Tagú Cigányzenekar elnöki-produceri feladatának ellátása 17 éven keresztül.

- Két választási cikluson keresztül (8 év) az Országos Cigány Önkormányzat kulturális és művészeti alelnöke voltam.

- 12 évig a Nemzeti Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány kurátora voltam, amelyet a magyar kormány hozott létre, és egyedül képviseltem a magyarországi cigányságot, honorárium nélkül.

- 2007-től napjainkig működtem az Esély a XXI. Században Művészeti-Oktatási-Kulturális-Közéleti Alapítványt (MOKKA) honorárium nélkül.

- 2008. április 11-én rendeztem meg alapítványommal a cigány értelmiségiek II. országos tanácskozását a Magyar Tudományos Akadémián, ahova az egész magyarországi cigány értelmiség meghívást kapott és képviselte is magát. (Az I. országos értelmiségi tanácskozást is én szerveztem 1988-ban.)

- 2008-ban létrehoztam 80 fő munka nélküli muzsikus cigánnyal a Józsefvárosi Cigányzenekart, amely a mai napig működik, és foglalkoztatva vannak, ezáltal kenyeret biztosítanak családjuk részére, és a muzsikusok „részben” visszakapták emberi méltóságukat.

- 2010-től 2014-ig Budapest főváros FIDESZ–KDNP önkormányzati képviselője voltam.

- 2012-ben kezdeményeztem – s létrejöttét, megvalósulását végigvezényeltem – a Budapest VIII. kerület Józsefvárosban megvalósítandó Muzsikus cigányok parkját, benne a szoborparkkal, amely a VIII. kerület Baross utca és Szigony utca kereszteződésében található, és 18 világhírű muzsikus cigány bronzszobrát foglalja magában.

- 2014 októberében létrehoztuk a Cigány Filharmonikus Zenekar budapesti együttest 117 fővel.

- 2014 óta folyamatosan megrendezzük a ma már tradicionálisnak számító *Cigányvarázst*, a Kárpát-medencei cigányprímások és -zenekarok fesztiválját.

- Nevemhez kötődik a Cigányvarázs jelzővel ellátott, különböző művészeti ágazatokban megrendezésre kerülő rendezvények, kiállítások, tanácskozások, koncertek stb. sora.

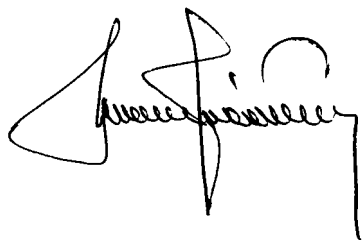
- Az MMA (Magyar Művészeti Akadémia) köztestületének 2017-től vagyok a tagja.

- Tagja vagyok a Roma Koordinációs Tanács kulturális szakpolitikai testületének.

Kitüntetések:

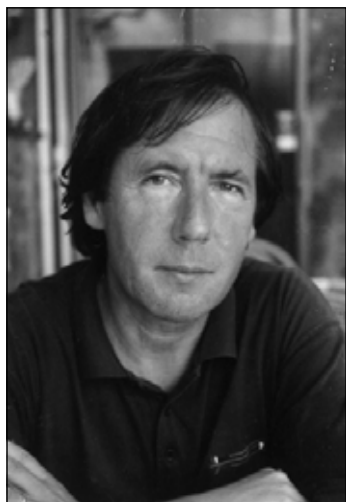
Japán Min-On Koncert Association zeneművészeti kitüntetés (1993); A Magyar Köztársaság Érdemrend lovagkeresztje (1999); Magyar Örökség-díj (2000); a Magyar Kultúra Lovagja (2001), A Magyar Rádió és Televízió nívódíja (2001); a Magyar Cigány Kultúra Nagykövete (OCO-díj, 1998);

a Magyar Tudományos Akadémia kitüntetése (2008); Tudománnyal a népszolgálatában kitüntetés; a Magyar Köztársaság monacói főkonzuljának emlékérmé (2001); a Lengyel Köztársaság parlamenti elnökének kitüntetése (2000); a Luconi Nemzetközi Zenei Fesztivál győztesének kitüntetése (2004); Józsefvárosi Becsületkereszt (2008)

Borsi-Kálmán Béla

történész, műfordító, diplomata (Csengerbagos, Románia, 1948. március 22.)

Elsősorban történész, másodsorban műfordító volnék, de a diplomáciai pályát is kipróbáltam. Sőt, tizenhét és huszonegy éves korom között négy évet a magyar labdarúgás világában is eltöltöttem, ebből kettőt első osztályú csapatok, a Csepel NB I-es ifjúsági együttese (1966. július–december) és a Ferencváros tartalékcsoportja (1968. augusztus–1970. március 22.) öltözőjében. Ennélfogva a hatvanas évek már hanyatlásnak induló futballja (s az azt körülvevő sajátos 'milió') is meghatározó eleme magyarországi szocializációmnak, kivált az FTC akkor még világszínvonalat jelentő nagycsoportja árnyékában lemorzsolts tizenkilenc hónap, amely életre szóló élményanyag – mindmáig! (Hajdani játékosársaim közül heten lettek nagyválogatottak, köztük két „negyvennyolcas” is: Bálint László és Kú La-

jos.) Írói nevem Borsi-Kálmán Béla, személyi igazolványomban dr. Kálmán Béla Ferenc szerepel. A névváltoztatás magyarázata az, hogy amikor az 1972-es *Égtájak* c. antológiában első publikációm, egy román kisregény fordítása (Petru Popescu: *Hans Torberg háborúja*) megjelent, ezt is, és még további három novella-, ill. regényfordításomat gyanútlanul Kálmán Béla néven szignáltam. De kiderült, ez a név „foglalt”: Kálmán Béla, neves debreceni nyelvészprofesszor akadémikus (1913–1997) – *A nevek világa* című kitűnő könyv (Gondolat, 1969) és számtalan

magvas nyelvészeti közlemény szerzője – használja, aki megunta, hogy román fordításaim korrektúráit rendszeresen ő kapja, míg az ő finnugor nyelvekből készített irodalmi átültetéseit nekem juttatja el a posta. Kinyomozta tehát, ki fia-borja vagyok (akkoriban a földkerekség második legrégibb román tanszéke, az ELTE Román Filológiai Intézete tanársegéde voltam, amelyet 1863-ban szerveztek, régebbi tehát, mint az 1864-ben Cuza román fejedelem által alapított bukaresti műintézmény), s megkérte tanszéki előjáróimat, utasítsanak a korrekcióra. Ezt 1977 tavaszán készséggel megtettem, anyai nagyanyám – a nagykállói hétszilvafás kismemesi eredetű Borsi Erzsébet – családi nevét biggyesztettem egy „kiskötőjellel” a rimaszombati iparúzó, ugyancsak kismemesi gyökerű Kálmánok elé. Bár ne tettem volna! Ezzel ugyanis nem várt bonyodalmak okozója lettem, hiszen akkoriban, hamvasan fiatal és naiv lévén nem tudhattam, hogy az emberek Magyarországon – tisztelet a mindenkori nagy kivételeknek – csupán felületesen olvasnak (ha egyáltalán), s egy kötőjel megjegyzése/memorizálása lehetetlen feladatnak (*mission impossible*) bizonyulhat. Így eshetett, hogy az elmúlt négy évtizedben nem kevesebb, mint harminc (!) téves változatot számoltam össze, hiszen – kötőjel nélkül – a három tősgyökeres ótörök eredetű Árpád-kori magyar név (Béla, Borsi és a Kálmán) tetszés szerint elegyíthető. (A sors iróniája, hogy épp ma, január 29-én, e minieletrajz összeeszkábálása előtt pár perccel kaptam meg elektronikus postán a 31. változatot: „Borsi B. Kálmán”...) Román nyelvtudásom oka és magyarázata, hogy Észak-Erdély Máramaros tartományában nőttem fel, de 1962-ben, tizennégy éves koromban családotul Magyarországra költöztünk/költöztem. Akárhogy is számolom, ez jóval a Páskándi Géza 1974 augusztusi áttelepülésével kezdődő újabb nagy „transzilván exodus” előtt történt... S noha Csengerbagoson születtem, négy hónapos koromtól a Nagybánya környéki, legalább egy évszázada szórványvidéknek számító Szinerváralján (Erdősy Sylvester János, a magyar irodalmi nyelv egyik „atyja” bölcsője is itt ringott) jártam egy évig román óvodába, s ugyanitt kezdtem a magyar nyelvű általános iskolát, amelyet 1960 és ’62 között Szatmáron folytattam. A gimnáziumot Sárospatakon (1962–1965) és Budán, a sashegyi Arany János 12 évfolyamos iskolában (1965–1966) végeztem. Végül a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán Eötvös-kollégistaként fejeztem be felsőfokú tanulmányaimat történelem–román szakon 1973-ban. Itt derült ki 1970 tavaszán egy stilsztikaórán, hogy viszonylag könnyen fordítok. A próbakő az egyik legnagyobb román prózaíró, Liviu Rebreanu (1885–1944) – magyar nevén Rébrán Olivér –, aki magyar nyelven jegyezte első novelláit, egy korai románul írt zsenigéje, az *Ofilire/Fonnyadás* tolmácsolása volt. Az egyetem elvégzése (s egy alig másfél éves, az OSZK-ban töltött szakozói „karrier” meg féléves tolmács-műfordítói szabadúszás) után, 1976 januárjától tehát tanársegéd lettem az ELTE román tanszékén, öt éven át ott román irodalomtörténetet tanítottam, közelebbről a XVIII. század végétől a XX. század elejéig tartó periódust – természetesen románul. Azt az időszakot, amelyet „a nagy klasszikusok” korának nevez a román szakirodalom, vagyis az „Erdélyi Iskola” kiemelkedő személyiségeitől (Inocențiu Micu-Klein, Gheorghe Șincai és Petru Maior) Eminescu, Caragiale, Macedonski korszakán át a múlt század elejéig, amelyet Coșbuc, Goga és Delavrancea neve fémjelez. Sokat fordítottam román irodalomból (Mircea Eliade, Eugen Barbu, Constantin Țoiu, Ioana Orlea, Petru Popescu, Nicolae Velea, Dumitru Radu Po-

pescu, Mihai Sin stb.), később franciából is (egyebek között részleteket Simone Signoret *Emlékirataiból* és egy novellát Danièle Sallenave-tól, újabban pedig Henry de Montety, Dél-Franciaországban élő történész-esszéirótól). Itt illik megemlítenem, hogy a magyar irodalomba egy apai ágon nagyszebeni macedo-román (aromán) származású, sajnálatosan elfeledett kiváló magyar filológus, irodalomtörténész, nem mellékesen a Szépirodalmi Kiadó nagy szerkesztő-triójának (Belia György–Domokos Mátyás–Réz Pál) beltagja, Belia György (1923–1982) vezetett be, ő világosított fel a magyar szellemi élet rejtett erővonalairól, a mindmáig nem csökkenő intenzitású önsorsrontó 'szekértáborosdi' mibenlétéről, vagyis arról az erősen aláaknázott terepről, amelyen egy zöldfülű kezdő, aki nem csupán „vidéki”, hanem még külhoni magyar is, menthetetlenül eltéved, vakvágányra kerül, rosszabb esetben örökre elkallódik, ha nem veszi valaki időben a szárnyai alá. Belia, akit '56-os tevékenysége miatt 1958 körül elcsaptak a Szépirodalomból, s egy ideig középiskolai tanárként kereste kenyerét, úgy kapaszkodott vissza, hogy tizenkilenc éves korától autodidakta módon – a nyelvzseni Gáldi László nyelvtankönyvéből – megszerzett romántudását hasznosítva az Európa Kiadó lektora lett: fordított, szerkesztett és zsákszámmra lektorálta a román regényeket. Aztán, amikor a hatvanas évek végén visszakerült anyaintézményébe, egy idő után nem bírta már a kettős terhelést, s helyettest/utódot keresett magának. Rövidre zárva: többévi kísérletezés után 1971-ben én akadtam fenn a rostáján. Főként az ő ösztönzésére kezdtem el ismertetéseket, lexikoncikkeket, esszéket, majd kisebb tanulmányokat közölni a román irodalom és a magyar–román (román–magyar) szellemi kapcsolatok köréből, s természetesen ő szerezte első komolyabb fordítói megbízatásaimat. (A csúcs Constantin Ţoiu *Vadszőlőlugas* című regénye volt, amelynek átültetéséért 1980-ban megkaptam az Európa Kiadó nívódíját.) S ugyancsak ő szervezte első bukaresti tanulmányutamat 1974 novemberében, amelynek során Ioana Orlea alias Maria-Ioana Cantacuzino (1936–2014) révén (akitől 1974-ben a *Kövek a tengerparton* című regényt fordítottam az Európa Kiadó *Modern Könyvtár* sorozatába, s aki az egyik legelőkelőbb fanarióta család kései leszármazottja volt), először kerültem kapcsolatba az egészen sajátos, egyszerre balkániasan nyers, ugyanakkor elképesztően, már-már párizsian kifinomult, fura módon s anakronisztikusan késő bizánci jellegű bukaresti szellemi élettel, amelynek érdekérvényesítő képessége, hajlékonysága, ügyessége és rámenőssége – s persze szerencséje – nélkül sohasem jöhetett volna létre Nagy-Románia. Vagyis esszéista-műfordítóként kezdtem a pályámat, s csak később lettem történész: csaknem három évtizeden át kutattam a magyar–román kapcsolatok históriáját, különös tekintettel egy (akkor még) igazi nagyhatalom – *Franciaország* – kelet-közép-európai érdekszférájára, amelybe természetesen népeink sorsának alakulása is beletartozik. Közelebről szintén az 1789–1920 közötti korszakról van szó. De ehhez valóban át kellett nyergelnem historikusnak, amihez két nagynevű – egyébként hozzám hasonlóan partiumi származású – professzor, Diószegi István és Szabad György (1924–2015) jelentette az első mozgatót, illetve az elengedhetetlen szakmai és szellemi fogódzót és szakmai-emberi támogatást. Diószegi azzal, hogy 1967. július elején ő felvételiztetett történelemből a pesti bölcsészkaron, majd '70 januárjában a folyosón megszólított s meghívott diplomáciatörténeti szemináriumára, míg a parlament leendő első szabadon választott elnöke 1969. szeptember végén – megtud-

ván, hogy olvasok románul, kutatási témám viszont elhúzódó és illúzióknak bizonyuló 'futballistaságom' miatt nincs –, nagy meglepetésemre felkért, hogy hozzá írjam szakdolgozatomat. Ennek címe *Mihail Kogălniceanu és Magyarország* volt, amelyet, gyakorlatilag minden előzmény nélkül, 1973 elején rendkívül nagy erőfeszítéssel összeütöttem. Ebből nőtt ki első komolyabb szakmai visszhangot keltett könyvem, az *Együtt vagy külön utakon*, mely a Magvető *Nemzet és emlékezet* sorozatában jelent meg 1984-ben, majd átdolgozva, rendesen megjegyzetelve az Akadémia adta ki 1993-ban *Nemzetfogalom és nemzetstratégiák* címmel. (Alcímük majdnem azonos: *A Kossuth-emigráció és a román nemzeti mozgalom kapcsolatának történetéhez*, illetve *A Kossuth-emigráció és a román nemzeti törekvések kapcsolatának történetéhez*.) Az előzőt egyetemi doktori formájában 1980 decemberében, míg az utóbbit kandidátusi disszertációként pontosan tíz évvel később védtem meg, s létezik egy rövidített angol nyelvű változata is egy igen rangosnak számító amerikai könyvsorozatban (*Hungarian Exiles and Romanian National Movement, 1848–1867*. Highland Lakes, New Jersey, 1991[1992], Columbia University Press [Atlantic Studies on Society in Change, East European Monographs] XVI+333 p.).

S hogy mire is jutottam a Szabad György és Diószegi István által inspirált kutatásaim summájaként? Nem igaz az, amit sokan gondoltunk, hogy a magyar történeti fejlődéshez, a magyar mentalitáshoz az erdélyi románság áll a legközelebb. Ez a moldvaira sokkal inkább igaz. A magyar társadalomfejlődésnek, az erdélyi integrációs-asszimilációs folyamatoknak, bármennyire meglepőnek tűnjék is ez, lényegében a *moldvai a valódi tükörképe*. Ez hasonlít leginkább az általános magyar nemzetfejlődés stratégiájához, és különösen annak modelljéhez, mintázatához. A nemesi típusú közép-európaias modell ez, kis keleti (orosz) beütéssel, de erős lengyeles-magyaros (rendies) vonásokkal. Emiatt volt-lehetett szerintem annyira nagyfokú a rokonszenv a Kossuth-emigráció kis- és középnemesei, arisztokratái és a moldvaiak: Cuzáék, s főként *Kogălniceanu* között. Az egy banalitás, hogy igaz párbeszéd csak szociológiailag azonos vagy hasonló szintű, illetve mentálisan egymáshoz közel álló nézeteket képviselő társadalmi kategóriák képviselői között lehetséges. Ez akkor – a XIX. század derekán – még megvolt, és ezért nagy kár, nem csupán a román–magyar viszony, hanem az egyetemes román fejlődés szempontjából is, hogy ez a szerintem „legeurópaiasabb” román társadalomtörténeti fejlemény, a *moldvai* perifériára került, s ma már a szociológiai alapképletét, mentális írmagját sem volna könnyű megtalálni. A magyar és a közép-európai társadalomalakulástól épp az az irányzat a legidegenebb, mely végül is a román történelemben dominánssá vált, a havaselyi-olténiai (balkáni, kisázsiai-bizánci hagyományokat ötvöző) *álpolgári fejlődés*, mely dinamikusságában, ügyességében és az ottomán nagypolitika fogásait briliánsan alkalmazva, szert tett az erdélyi magyar társadalomfejlődés visszájaként értelmezhető, az ottani görögkatolikus (unitus) román értelmiség által kifejlesztett sérelmi doktrínára – a kontinuitás tanára –, ezt különösebb nehézség nélkül integrálta saját értékrendszerébe, fogalomkészletébe s *kivált retorikájába*, s ezáltal olyan heveny és szervesen kapcsolódó ideológiai-történelmi-szociológiai-mentális képződmény jött létre, mely mindmáig meghatározza a román történelmi fejlődést, politikai gondolkodást, illetve annak reflexeit és dinamikáját. Ráadásul, ismétlem – s ez a magyar–román megbékélés perspek-

tívájából még szomorúbb –, teljesen elsorvasztotta a román történeti fejlődés és a román–magyar szót értés szempontjából meghatározó (és ígéretes) moldvai kezdeményeket, amelyeknek épp Mihail Kogălniceanu volt az egyik legeredetibb megtestesítője, s minden bizonnyal a legpregnánsabb képviselője. Ő volt az, aki – Cuzával együtt – a magyar köznemesi attitűdhöz alkatilag/tipológiaiilag legközelebb álló moldvai polgári érdekű középbojárságból származván a legtöbb megértést tanúsította a magyar emigráció törekvései iránt, s adott esetben (szerencsésebb külpolitikai konstellációban) valószínűsíthetően – s minden jel szerint – akár jóval tovább is elment volna a magyar politikai vezetéssel Erdély és a „Kárpátokon túli román testvérek” jövőbeni sorsáról folytatott egyezkedésekben, mint bármelyik másik vezető román politikus.

Távolodó gyermekkorom mellett ezek az alap kutatások keltették fel bennem a kíváncsiságot, hogy vajon, másfél száz évvel később mi a valóságos helyzet? Mármost szülőföldemen és a magyar–román (román–magyar) viszonyban...

Amikor pedig '89 végén Temesvárott és Bukarestben kirobbant a „decemberi forradalom”, az is eszembe ötlött: *mi lenne, ha diplomataként is kipróbálnám magam?* Az ötlet különben Bodor Páltól (1930–2017) származik, akit 1989 szilveszterének délutánján elkísértem a szintén erdélyi Novák Ferenc táncművész (ha jól emlékszem, Népszínház utcai) lakására, s együtt borzongtuk végig újra – felvételről – a Ceaușescu házaspár sorsáról döntő rögtönzött hadbírósaági/vésztörvényszéki tárgyalást, amely nem sok jót ígért „rendszerváltós” korszakunk viszonyaira sem... A Temesvárott felcseperedett Bodor Pali, aki korábban sok évig élt Bukarestben, s gyakorlatilag mindenkit ismert a román főváros politikai és művészeti elitjéből, poharazás közben szóba hozta: ha felkérnék rá, szívesen visszamenne oda nagykövetnek. Erre én, félig yicesen azt mondtam, abban az esetben elmennék vele kulturális attasénak... Így kezdődött... (Bodort persze nem keresték meg, maradt – *Diurnus* néven – a Magyar Nemzet egyik legjobb tollú rovatvezetője, aki naprakészen s rendkívül mértéktartóan s elegánsan tudósított szülőföldje mozgalmas viszonyairól. Az volt talán hosszú közírói pályafutásának leghasznosabb korszaka. Én viszont három diplomáciai missziót is lehúztam – mindig „kikérővel” – a Külügyminisztériumban, s összesen tizenhárom évet és egy hónapot töltöttem külszolgálatban. Csak halkan jegyzem meg, történész pályatársaim a bukaresti missziót talán még elnézték volna, de hármat már semmiképp, különösen holmi „nemszeretem” rezsimek szolgálatában. Ennélfogva még olyasmi is a fülembé jutott, hogy voltaképpen én már nem is volnék igazi historikus, hiszen háromszor is – úgymond – ‘dezertáltam’.)

Szóval így lettem 1990. október 25-től (a pesti taxisblokádtól kitörésének napjától) a bukaresti magyar nagykövetség kulturális és politikai ügyekkel foglalkozó tanácsosa. Persze most már bevallhatom, Klapka György tábornok példája motoszkált a fejemben, akiről néhány tájékozott szaktörténészt leszámítva senki sem tudja ma már, hogy nemcsak az 1848/49-es magyar forradalom és szabadságharc nagy híré generálisa, hanem (jórészt szándékai ellenére, mert ennél jóval többre vágyott) a magyar (Kossuth-)emigráció legügyesebb diplomatáját is tisztelhetjük benne, akinek legnagyobb sikerét épp a korabeli román politikai elittel kiépített kiváló kapcsolatok jelentették. Különösen „hőseimmel”, a moldvai Mihail Kogălniceanuval és magával Alexandru Ioan Cuza fejedelemmel volt igen jó viszonyban, Cuzával 1959-ben, majd 1861-ben még

két szerződést is aláírtak, amelyek, bármennyire feledésbe merültek is, szerföltött fontosak (vagy egyszer azok lehetnek) népeink történetében. Mindenesetre én titokban, nagyfokú naivitással (s most már megmosolyogtató nárcizmussal), valamiféle új Klapkának gondoltam magam, természetesen nem a honvédő tábornoknak, hanem írástudó diplomatának... Nem hiszem azonban, hogy az 1990–1995 közötti mozgalmas „átmeneti korszakban” (amelybe, korabeli román szófordulattal, nap mint nap mindnyáján „beleütköztünk”) bukaresti jelenlétem falrengető siker lett volna. Épp ellenkezőleg: diplomataként nem sok vizet zavartam a Dâmbovița partján. Hacsak azt nem számítom ide, hogy lényegében senki se tudott hova tenni, s gondolom, mind a román, mind a magyar szolgálatoknak komoly fejlődést okozott, hogy voltaképpen mi a fenét is kereksek Bukarestben. De ez, ahogy mondani szokás, egy „teljesen más történet”... Ha időm (és magánsorsom alakulása) megengedi, lehet, hogy megpróbálok egyszer majd „emlékirataimban” a végére járni... Annál is inkább, mert én voltam a bukaresti magyar képviseleten az egyetlen „új ember”. Egy személyben képviseltem az MDF-kormányt és Jeszenszky Géza külügyminisztert. Vagyis tapasztalt, „rég motorosnak” számító kollégáim szemében én voltam „a” (megtestesült) Rendszerváltás... (Megjegyzem: sokukkal életre szóló baráti viszonyba keveredtem, bár nagykövetem, egy minden hájjal megkent, Bukarestben szocializálódott vérprofi – aki, talán nem egészen véletlenül, a román fővárosban maradt, és napjainkban igen tehetős üzletember – nem tudta kiverni a fejéből, hogy nem „Jeszenszky-komisszár” vagyok, hanem valóban az, akinek mondom magam: egy kisfiúként román környezetben eszmélkedő pesti szaktörténész, aki a regáti – bukaresti – „terepen”, mondhatnók a valódi frontvonalon próbálja levéltárakban szerzett korábbi ismereteit a nyers s szerfelett bonyolult napi valósággal ütköztetni.) A mindenkori magyar–román (román–magyar) viszony komplexitása, a kölcsönös gyanakvás, előítéletesség, „betartás” alapvetően határozta meg egész életpályámat, amelynek hely hiányában csupán egyetlen epizódját elevenítem most fel: szinte hihetetlen, de igaz: 1972 és 1995 között egész egyszerűen nem tehettem be a lábam egyetlen román levéltárba sem, pedig 1978-as négyhavi állami kutatói ösztöndíjam során (ezt személyes rokonszenvből a román tanszék egyik, valószínűleg moldvai csángó eredetű hajdani lektornője – Rodica Bogza-Irimie – „intézte”) az egyik leghíresebb román irodalomtörténész, Alexandru Piru akadémikus (1917–1993) volt a hivatalból kirendelt témavezetőm. De hiába írta rendszeresen alá folyamodványaimat, a katalógusfolyosónál tovább nem jutottam. Az viszont már jobban „érthető”, hogy bukaresti kulturális tanácsos koromban 1990 és 1995 között miért nem sikerült találkoznom a Román Állami Levéltár két vezetőjével, Lungu és Scurtu „kollégákkal” (mindkettő rangos historikus)... hiszen egyik hivatali kötelmem épp a levéltári kutatást megkönnyíteni és egyszerűsíteni hivatott új kétoldalú egyezmény tető alá hozása lett volna... E tekintetben Miskolczy Ambrus jóval szerencsésebb volt nálam, nem is beszélve a fiatalabb korosztályokhoz tartozó, olasz nevű Stefano Bottoniról... Az okok felderítése tekintetében egyelőre csak odáig jutottam, hogy velem azonos nevű boldogult apám – id. Kálmán Béla (1920–2000) – 1948 és 1958 között a színváraaljai magyar tannyelvű általános iskola igazgatója volt, s ebbeli minőségében eléggé határozottan lépett fel intézménye – s egyáltalán a váraljai szóránymagyság – érdekében...

Amúgy ezzel az ürüggyel, mármint „nacionalista elhajlás” – plusz nem létező ’56-os szervezkedés (ami a Kossuth rádió híreinek rendszeres, éjszakába nyúló hallgatásában merült ki a pesti forradalom mozgalmas napjaiban, igaz, magyar barátai és kollégái körében) – címén távolították el a román tanügyből is, amelynek további következménye az 1962. július 10-i „repatriálásunk” volt. Vagyis itt zárult a kör, egészen más horizontot és érvényesüléslehetőség-keretet nyitva három fiúgyermekének, s leginkább épp nekem... Ám nyilván komoly „doszárja” volt a Szekuritátén, s a szakképzett román államvédelmis tiszteknek nem volt nehéz rájönniük, ki próbálja, rögtönzött kiselőadások formájában bukaresti spanyol, lengyel, svájci, japán etc. kultúrdiplomata kollégáit felvilágosítani a két nép szétszázalazhatatlanul összefonódó történelmének útvesztőiről...

Utólag sokan vélik úgy mindkét „oldalon”, hogy ez volt a román–magyar (magyar–román) kapcsolatok egyik legnehezebb időszaka, de ezt én akkor, túlságosan beletemetkezve napi feladataimba, még nem éreztem. Nem fogtam fel rögtön, miért is támadt hirtelen annyi nehézségem, amit történészként és műfordítóként korábban nem tapasztaltam. Most, újabb negyed század múltán már kicsit jobban értem a dolgot. Meg kellett értenem például, hogy egy román értelmiségi elképzelni se tudja, hogy *nem* minden magyar diplomata egyben hírszerző, illetve belügyes, mint a román ‘kollégák’ elsöprő többsége, noha még közöttük is akadhatnak kivételek. Rövidre szabott bukaresti diplomata pályafutásom után ismét történész lettem a pesti bölcsészkaron, majd 1999–2003 között újfent külszolgálatot vállaltam, immár Párizsban lettem külpolitikai elemző a nagykövetségen, változatlanul tanácsosi rangban. Mindez a magyarországi „rendszer váltás/rendszerváltoztatás” (a kismagyar „szekértáborok” közötti adáz küzdelem) titkai közé tartozik. Amiként az is, hogy 2011. szeptember 15. és 2015. augusztus 7. között harmadszor is fejest ugrottam a diplomatalétbe, immár túlkorosan, újfent a „fény városában”, amelyet, mi tagadás, nagyon megkedveltem. Alkatomnak is jobban megfelelt, mert tanítani (‘észt osztani’) valójában sohasem szerettem, írni (legyen az pár lapos diplomáciai jelentés vagy sok száz oldalas monográfia, egyre megy) annál inkább. Ezúttal a francia belpolitika egyszemélyes gazdája voltam, legalább hatszáz riport került ki a kezem alól, köztük több tucat a 2012. március végétől – Mohamed Merah Toulouse környéki ámokfutásától – datálható „terrorkorszak” előzményeiről, s azok mélyebb társadalom- és mentalitástörténeti összefüggéseiről. Jelenleg, 2018. március 22-én – 70. születésnapomon – bekövetkező nyugdíjazásomig újfent a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Kelet-Európa története tanszékén, ismét történészként dolgozom, 2009 szeptemberétől professzorként. Utána pedig megpróbálom befejezni félbemaradt kézirataimat, és ha megkapom az Egek Urától az ehhez szükséges további haladékot, talán ismét nekirugaszkodom a négy különböző szakmában (futball, esszéírás/műfordítás, történetírás, diplomácia) és három nagyon különböző országban (Románia, Magyar- és Franciaország) szerzett sokrétű tapasztalataim megrostálásának. Ezt egyébként el is kezdtem már, méghozzá két nyomvonalon: egy 2002-ben megjelent esszékötetemben (*Polgárosodott nemes avagy megnemesedett polgár*, Jelenkor), továbbá 2006-ban megvédett akadémiai doktori disszertáciomban (*Öt nemzedék és*

ami előtte következik... A temesvári levente-pör 1919–1920, Noran Kiadó), de egyéb azóta megjelent köteteimben is – főként a Magyarországon érthetetlenül kevés visszhangot kiváltó Norbert Elias nyomdokain – arra a kérdésre keresem a választ, hogy a sajátos kelet-közép-európai társadalomtörténeti és mentális viszonyok közepette hogyan ment végbe a francia típusú nemzetállami modell adaptációja, illetve ennek eredendő fogyatékoságai miként hatottak a térség többi népével/nemzetével (különösen a románsággal) fenntartott kapcsolatainkra. Kutatásaim és diplomáciai szolgálataim során ugyanis egyre inkább arra a meggyőződésre jutottam, hogy e bonyolult viszonyrendszer megértésének kulcsa az általam (Szemere Bertalan, Kemény Zsigmond, Takács Péter és Tóth Zoltán nyomán) „nemesi polgáriasodásnak” nevezett jelenségcsoport, amely máig ható érvennyel alapvetően határozta meg „nemzeti alkatunkat”, a környező népek hozzánk való viszonyulását, és, egyebek között, magyarázatot nyújthat a magyarországi zsidóság XIX. század végi, XX. század eleji sikeres társadalmi betagozódására és csaknem maradéktalan megmagyarosodására. Mert azt remélem, egyszer talán e „megközelítés” módszeres érvényesítése valóban elvezethet a magyar nemzettest különféle szegmenseinek egymással való „megbékéléséhez”, továbbá a jelenlegi elkésérítő „szekértáborosdi” lezárásához és gondolati meghaladásához. De ez nyilván odébb van még... A másik nyomvonal szívemnek még kedvesebb, mert rám is érvényes az a francia mondás, miszerint öregkorában a legtöbb ember, gondolatban, visszatér „első szerelmeihez” (*on revient toujours à ses premières amours*). Ez akkor is így van, ha az emlékezés nemegyszer fájdalmas szembesülést jelent rég elkövetett mulasztásokkal, „kihagyott helyzetekkel”, a ’mi lett volna, ha’ jellegű terméketlen okoskodásokkal. A szembenezés azonban nem csupán gyötrelmes, olykor hasznos is: a magyar futballvilág kegyetlen törvényszerűségei hatására – egyfajta spétreakció gyanánt – számos olyan összefüggést értettem meg – utólag – a ’magyar alkat’ mélyrétegeiről, az évszázadok óta belénk rögződött uralmi viszonyok és mindent felülíró, mindent lebíró hierarchiák valós természetéről, a valódi rákfenét jelentő ’kis/nagy-magyar’ kontraszelekció romboló hatásmechanizmusáról, egyszóval a magyar *fátum* mibenlétéről, ami hamvába holt rövid „profi” futballpályafutásom és hosszúra nyúlt, ráadásul több országra (Kanada, Románia, Hollandia, Franciaország) kiterjedt amatőr focista korszakom nélkül elképzelhetetlen lett volna. Nem lehet a véletlen műve, hogy egyetlen, viszonylag komolyabb – a történészszakmán túl is – visszhangot kiváltó kötetem egy pszeudofutballkönyv: *Az Aranycsapat és a kapitánya – Sorsvázlatok a magyar futballpályák világából* (Kortárs, 2008) volt. Jelenleg ennek átszerkesztett, kiegészített és javított változatán dolgozom. Címén is módosítottam/pontosítottam: *Az Aranycsapat és ami helyette következik. Sorsvázlatok a magyar és a nemzetközi futballvilágból...*

Az, ami még hátravan, miként az eddig hasznosan kitölteni próbált időkeret is volt, nem tudatosan eltervezett karrier, csupán törvényszerűen jelentkező, egymást előhívó elvégzendő feladatok sora, amelyet nem én, hanem egy nálamnál sokkal hatalmasabb erő irányított...

Sors bona, nihil aliud.

Bertalan Takács
Béla

Mátyus Aliz

író, szociológus, lapszerkesztő (Zalalövő, 1948. március 25.)

Zalalövön felnőttként jártam először, hogy megnézzem a templomhoz közeli főutcán álló házat, amelynek toronyszobájában megszült anyám. Még születésem évében Pápára költöztünk, de én – ahogy anyám nővérének pesti gyerekei – a nagyszülők vendégszeretetét sose élvezhettem. Bátyám élvezte és anyám, fiatalasszonyként, amíg apánk Kurszk vidéki

fogolytáborokban követ tört, karmesterkedett és életben maradt. Anyánk kuláklány hírét Pápán hamarabb tudták, mint ahogy szülei Pápára nincstelennek érkeztek volna. Vége lett egy világnak és a lövői Czencz-birtoknak, a földhöz értők megtarthatták a tudásukat maguknak. Az olyan családok lányai is, akik a soproni Orsolyáknál tanulták meg, amire az életükben szükségük lesz. De ha olyanok voltak, mint anyám, aki mindent megadott volna a gyerekeinek is, a semmiből igyekezve csak ideig-óráig bírta, nyolc évvel halt meg előbb, mint ahogy a fiam megszületett.

Kicsi voltam, és Pápán éltem meg nyolcévesen 1956-ot, de mindazt, amit tudhattam volna, titkolni volt jobb. Apánk az október végi fővárosi kórustalálkozót követően nem utazott haza Pápára, és ott volt a Sztálin-szobor ledöntésénél. Pápán nagyon gyorsan marasztalták el, hogy minél kisebb bajjal járjon. Elég volt, hogy Czencz Géza nagyapa a pápai

börtönben ült és várta az ítéletet. Nem járt Zalalövön Pápára költözésük óta, a vád mégis az volt ellene, hogy a bölcsődének használt háza padlásának a cserépedényeibe robbanóanyagot helyezett. Czencz nagyapám – akinek az ősei a családi legenda szerint a francia forradalmat követően jöttek Magyarországra, a Ruhr-vidékről – sorjázó házkutatások

után, amikor vele is példát lehetett statuálni, mert egy kulák mindig forral valamit, semmitől nem vesztette el az életkedvét. A *Hamu és gyémánt* írója, Jerzy Andrzejewski *Az arany rókájában* falut építő, falusi életet játszó gyerekek szájába adott dialógussal mutatja egy rendszer tökéletes hatását: „... [hozzáláthattak] a gabona beszolgáltatásához. – Tudod, mit? – kérdezte Krzisztof. – Leleplezzük a kulákot. – Klassz! – helyeselt Grzesz. – A kulák kövér és pocakos. – És ronda pofája van – egészítette ki a magyarázatot Krzisztof. – Azonnal rá lehet ismerni.”

Én gyerekként nem tudtam, hogy a nagyapám kulák, hogy tanítóképzőt végzett apám a felesége miatt, miattuk nem kap tanítói állást. Egy olyan családban nővök fel, amelyekben szüleim révén két világ találkozik össze, amik, ha nincs háború, sose jutnak egymáshoz. Egy újabb rendszerváltás akkor következik be az életemben, amit a fiam születése miatt csak utó-

lag ismerek meg. Mire a fiam gimnazista, a gyerekkorom idején szokásos elhallgatásokból áttér a világ a dolgok megmászhatóságának korszakába, mindenki tetszés szerint újraköltheti az életét.

Tanulóéveim Pápán nem zavartalanok, megismerem, milyen, ha egy gyereken az apja miatt példát statuálnak. De apám miatt enyém a város. A kulturális intézmények: a piaci színház, annak is a harmadik páholya mint családi páholy és a pedagógusotthon reformkort idéző életével apa igazgatói évei alatt. Megjelenik benne Perényi Miklós és csellózik, az Irodalomtörténeti Társaság kihelyezett ülését tartja Pápán, Somogyi József, Lőrincze Lajos és mind a többi pápai öregdiák jön maga, és hozza, akiket szívesen lát a városában.

Úgy indulok a világba, mint aki előtt nincs akadály. Apa színházat tud csinálni, jól! Akkor én is. Ebből egy házasság lesz, Ruszt Józseffel, egy kapcsolat, rövid, de az életemet meghatározó. Nem leszek színházi rendező, de a szociológia lefoglal. A falu-

kutatás segít, hogy hozzájussak a legfontosabb tudásokhoz. Kitanulom belőle a Czencz nagyapámat. A szociográfiákat követően, fiam megszületése után a novella lesz a műfajom, az esszé felé közelítem, mert nekem a határterületén izgalmas igazán.

Az 1988. július 31. olyan dátum számomra, ami megoldatlanságaimat oldja meg. Negyvenéves vagyok, anya leszek. Egy soha harmonikusnak meg nem élt kapcsolat – anyámmal – a helyére talál. Mire észhez térek a boldogságtól, hogy növekszik mellettem egy kisfiú, akinek jó tanyán, mert elmélyülő, szemlélődő, teremtő, a barátaim a történeésekről már újra a szakmájukban és nem-politikusként tájékoztatnak.

Ma már a fiam felnőtt. Éppen Londonban ösztöndíjas. Az ő tanulságai és tapasztalatai érdekelnek. Ezeket megtudni és a sajátjaimat használni, akár leírni tudni – még kíváncsivá és dinamikusá tesznek.

Mátyus Aliz

Malina János

zenetörténész (Budapest, 1948. április 7.)

(FAST REEL.) Vallomást kér tőlem a *Napút a Hetvenesek évkönyve* számára, s lássuk be, a kérés nem indokolatlan. Hetven év szép idő, egy egész élet, azt mondják. Azért jó pillanat ez a vallomástételre, mert ebben a korban már nincs senki, akinek ne volna valamilyen bevallanivalója. Én arról szeretnék vallani, hogy az a fontos igazán, amit még nem tudunk bevallani. A jövő.

Fiatal koromban, ameddig csak vissza tudok emlékezni, görcsösen ragaszkodtam a múlt maradványaihoz: tárgyakhoz, feljegyzésekhez, képekhez, levelekhez. Ha valami – így vagy úgy – megsemmisült vagy elveszett, igazi gyászt jelentett számomra. Persze hogy sohasem tudtam kidobni semmit – ennek a képtelenségemnek máig iszom a levét. Többek közt azért, hogy amikor néha elkerülhetetlen volt a szelektálás, a tárgyak nagy mennyisége miatt ez csak felületesen történhetett, s így valóban nélkülözhetetlen tárgyak is áldozatul estek.

No de miért? Honnan ez a képtelenség a múlt elengedésére? Sokáig a kérdéssel magával sem szembesültem: el sem tudtam képzelni, hogy másképp is lehetne létezni. Csak lassan derengett fel bennem, hogy a teljes múlt lehető leghiánytalanabb megőrzését az motiválja, hogy nincs semmi másom, csak az, ami már megtörtént. Mert ami lesz, arra igyekszem nem is gondolni. Mert félek tőle. Mert nincs remény.

Nincs remény, hogy valaha is túl tudok lépni a vad indulatokon, amelyeknek kisgyermekként lépten-nyomon tanúja voltam, és nincs remény, hogy valaha is enyhülhet a szorongásom, ami a nyomukban maradt, és ragacsos anyagával körülfolyta minden egyes sejtemet. Nincs remény, hogy valaha is változtathassak mindezen.

Anyám kikísér az utcára, hogy megtanítsa használni az új biciklimet. Minduntalan eldőlk, újra meg újra. Nincs remény. Anyám szid, mert szerette volna, ha nekem sikerül valami, miután neki semmi sem sikerült. Ez sem; bennem magát szidja, magát mondja semmire se valónak. Egyszer, később a szomszéd néni jön ki velem a parkba; észre sem veszem, pár perc múlva már faképnél is hagyom: egyedül kerekkezem, vidáman.

Bár ügyetlen voltam – lehet persze, lásd fentebb, hogy ez is tanult percepció volt –, jól tanultam, sok mindenben értelmesnek bizonyultam. A tanárok kedveltek, és barátaim is voltak. De, ó jaj, mit ér mindez, ha ott az állandó szorongás, hogy ha valamiben egyszer gyengébben teljesítek, akkor majd minden összeomlik. Mert az én létem célja az volt, hogy *valaki más* valamiféle biztonságot találjon bennem. Nem lehettem önmagam.

Így hát nem örülhettem semmi sikeremnek, mert minden siker új szorongást szült: mögötte látványos kudarc leselkedik. Hiszen fogalmam sem volt, mit

érek: a sikerek túlságosan is könnyen értek el, de csak a kudarcra, a semmire sem valóság bizonyosságára tudtam gondolni.

Jól olvastam kottát, jól szolmizáltam, szerettem a zenét, a kórust, de nekem zongoraórára kellett járnom. Elvárták volna, hogy kevés vendégünket elbűvöljem játékkal. Persze hogy utáltam a dolgot: nem gyakoroltam, tehát nem is ment; s mivel nem ment, még kevésbé gyakoroltam. Kör bezárva.

Jól ment a matematika, könnyen bekerültem egy kiváló tagozatos osztályba. Kiugró tehetségű osztálytársaim léte igazolta a megelőlegezett eredményt: itt sem vagyok való semmire. Ezért nem is foglalkozom vele; kör bezárva. Azért az egyetemre simán fölvettek: ugyanaz a kör.

Aztán fölvettek a Zeneakadémiára is, zenetudomány szakra. Nem kis dolog, hiányos zenei előtanulmányokkal. Végre egy saját, mély vonzalmon alapuló döntés. Sikerélmények is adódtak, de bizonyos hendikepeket jó lett volna bepótolni. Nem ment, mert hiányzott a képesség arra, hogy elhiggyem: sikerül. Az pedig szükséges lett volna a koncentrált erőfeszítéshez.

Állásaim voltak itt is, ott is; nagyjából minden rendben lett volna (persze a fizetésből nem lehetett megélni); de utáltam magam azért, hogy ímmel-ámmal dolgozom. Régizenei együttest alakítottam; sokáig próbálkoztunk, de a dolog maga volt a reménytelenség.

Közben azonban valami megmozdult, de korántsem életem hivatalos főszórában, hanem a mellékágakban. A nyolcvanas években számos utazás Erdélybe; barátságok, annak tudata, hogy ebben-abbban fontos a segítségem. Azután öt éven át részvétel a magyarországi Amnesty International létrehozásában és vezetésében: talán életemben először fektettem bele minden energiámat valamely cél megvalósításába. Pár év újabb szélcsend, aztán tíz hónap a Művelődési Minisztériumban – brrrr!

Azután, 1996 végén történt valami, amivel teljesen új fejezet kezdődött az életemben. Felkértek rá, hogy legyek az újonnan alakult Magyar Haydn Társaság elnöke. Eleinte húzódoztam, azután rossz lelkiismerettel fogadtam el a felkérést: megint elvállaltam valamit, ami szétapróz, de nem vezet sehová. Ám nagyon nagyot tévedtem.

Alapítónk, Strém Kálmán, a nagyszerű, kényes ízlésű hangversenyrendező, Haydn-fesztivált kezdeményezett Fertődön, az egykori Eszterházán. Eleinte az ő keze alá dolgoztam, de lassanként belejöttem, mint kiskutya az ugatásba: világhírű művészeket sikerült meghívnom Eszterházára; a BBC háromórás helyszíni portréműsort készített rólunk; egy ízben még arra is alkalmam adódott, hogy rövid négy szemközti beszélgetésben magyarázzam el az Eszterháza és Kismarton közötti különbséget II. Albert belga királynak. Életem fejről a talpára helyeződött: immár *létezett* feszülten várt jövő, a múlt meg váljon múlttá, mint a Kékszakállú régi asszonyai...

Az idillnek azonban hamar vége szakadt, mert a fesztivál pár év után megbukott – hogy hogyan, miért, az egy másik történet. Ekkor hittem azt, hogy minden végleg elveszett. És ezt a veszteséget biztosan csak azért élhettem túl, mert egyszer már bebizonyosodott, hogy valamire mégis jó vagyok.

Nagyszerű kollégák, művészettörténész, színháztörténész, rendező, színpadtechnikus barátaim, akik ugyancsak Eszterháza és az egykori eszterházi operaház és operajátszás szerelmesei, biztattak és hozzásegítettek ahhoz,

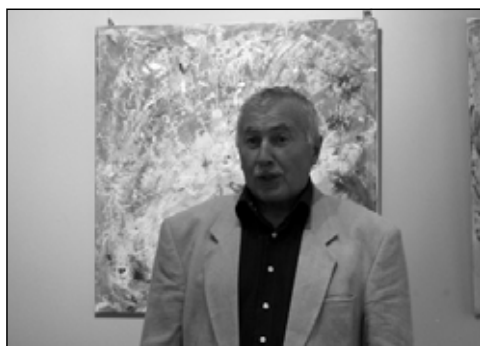
hogy zenetörténeti diplomám megszerzése után csaknem három évtizeddel elmélyült forráskutatásba kezdjek; közös vagy egyéni kutatási eredményeinket immár az egész világon számontartják, előadásokat tartottam Tokiótól Indianapolisig, egyik szerzője lettem a Cambridge University Press megjelenés előtt álló Haydn-enciklopédiájának, s tavaly PhD-doktor is lettem, opponensem szerint „az utóbbi évtizedek egyik különösen ... jelentős tudományos munkáját [téve] le az asztalra”. Szébbnél szebb terveimmel pedig a padlás is teli van.

Barátaim – csak nem feladni! *Life begins at seventy.*

Nemes László

Nemes László

festőművész (Kolozsvár, Románia, 1948. április 11.)

Az Eszterházy utcában születtem, nem is olyan messze a Fő téri Szent Mihály-templomtól. Szüleim kolozsvári iparosok, az édesapám úri szabóként saját üzletét vezette, ameddig a hatalom megengedte, vagyis az államosításig. Édesanyám ugyancsak a régi Óvárban kalapossalont működtetett. Ide születtem én, egy háború után tönkretett, kismizmizett városba. Édesapám magyar honvédként harcolt az ukrán fronton, megsebesült, a hosszú kórházi kezelés után visszatérve városába lelki, családi, anyagi veszteségek fogadták. Nehezen, de újra talpra állt a család. Szüleim mindent megtettek a gyermekeikért.

Az utcámban többnyire iparos-családok laktak, éltük az életünket, a „mindent túlélni” ösztöne vezetett mindannyiunkat.

És jött a gyermekkor minden nosztalgikus szépségével és különlegességével, ami örök emlékként égetődik be mindannyiunk lelkébe. 1956 őszén egy éjszaka hosszú órákon át dübörögtek a tankok láncfalpai a széttört aszfalton, és a környezetemben riadt, félelemmel teli szemek tekintettek rám – aztán ez is elmúlt...

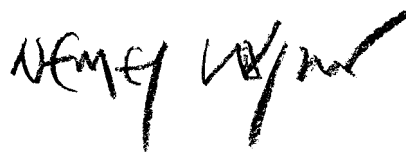
Egyik barátom sokszobás otthonában fantasztikus festmények látványa fogadott, vendégként újra és újra szembesültem e csodával. Csak jóval később tudtam meg, hogy Thorma, Mednyánszky, Réti és Cziffer festményeit láttam. Ezek a képek határozták meg a jövőmet. Így jutottam el a művészeti gimnáziumba az akkor még létező unitárius és református iskola után. Az új iskolám egy más szellemiséget képviselt, alternatívaként mindig ott volt a szüleim tanítása és egyes tanáraink segítsége. 1969-ben bejutottam a Ion Andreescu Művészeti Akadémiára, festészeti

szakra, ez új lendületet kölcsönzött számomra, mindehhez hozzájárultak olyan tanárok és mesterek, mint Tóth László, Miklóssy Gábor, Abodi Nagy Béla, Bretter György. Egyetemi éveim alatt „transzilván” gondolkodásomat és hitemet olyan találkozások gazdagították, mint találkozásom Koós Károllyal, a festő-grafikus Nagy Pállal, Barcsay Jenővel, Kallós Zoltánnal. Az egyetem elvégzése után Marosvásárhely szép városa jelentette számomra mindannak a megszerzett tudásnak és akaratnak a folytatását.

A hetvenes évek Vásárhelye egy eszmei és hitbeli gyűjtőközpontnak bizonyult, a maradék polgári értékeket összefogó városként működött. Küzdött az identitása megtartásáért, a színház, a népi kultúra, az irodalom, a képzőművészet értékeinek a tudatosítása, megőrzése közösségi elkötelezettséget jelentett. Különös fontossággal bírt számomra a sokszínű kultúrák, a magyar, román, német találkozási pontja, és az a rövid ideig tartó nyitottság, amikor kortárs művészeti kiállítások érkeztek New Yorkból, Párizsból. Mindezen értékeket jó volt felhasználni a saját világomban. A '89-es álforradalom előhozta és

folytatta azon gesztusokat, melyek annyira beivódtak a társadalom minden szegletébe. Soha nem feledhető élet-halál élményként marad bennem az a késő éjszakai megpróbáltatásom, amikor golyók záporoztak körülöttem. A már-már megszokott diktatúra folytatásaként, az új demokráciában kilátástalanná vált azon rétegek léte, amelyek ki tudtak állni elveik mellett. Alkotásaimban, festményeimen mindig a megélt történetek világát próbálok ábrázolni különböző kifejezőeszközök felhasználásával. Kiállításaim nemcsak a Kárpát-medencére vagy a környező országok kiállítótermeire koncentrálódnak, eljutottam a tengerentúlra is.

Hol a haza? – a mindig visszatérő kérdésre a válasz: a haza ott van, ahol a nyelved és a kultúrad van és él, vagy itt, a délnyugati szegletben, a régi gyepűvédők közelében. Most egy transzilván lélekként élek itt, a Göcsej szívében, de álmaim és gondolataim sokszor otthon járnak, Mátyás szülővárosában...

Kapitány Gábor

szociológus, kulturális antropológus (Budapest, 1948. április 14.)

25 éves korom óta
(Kapitány Ágnessel együtt)
többes számban létezem

Először nekünk is meséltek
Míg égtek bogár-csillagok,
De akik meséltek, féltek,
Így lettünk mind hitünkhagyott.

Aztán hittünk... hittünk a dacban
– Söprű a pohár fenekén –
De a dac nem több, mint az archan
Ami nem az apám – csak én.

Aztán... maradtunk készülőnek,
Aki beért, az meg üres.
Mehetünk most már dédszülőnek,
Már aki sem pap, sem rühes.

Mert lett belőlünk mindenféle,
De ez sem, az sem igazán:
„Egymással kötve, mint a kéve”
S harapva egymás igazán.

És vágyva: lenni, mint az ősök,
S vagyunk csak imitáció,
Mint egy lekopott, latrok, örök
S Krisztus nélküli stáció.

Örök kamaszként készülődve
– Míg vársz, addig falatozol –
Velünk maradt hát, sülve-főve,
Ha más nem is: hús, tészta, bor.

Az életünk, amit megettünk?
Van-e legalább este még,
Hogy annak, ki itt áll megettünk
Még elmondjunk néhány mesét?

Kapitány Gábor

Andorai Péter

színművész (Budapest, 1948. április 25.)

– *Segítette-e hivatása választásakor, majd későbbi pályáján a családi indíttatás?*

– Viszonylag szegény munkáscsaládból származom. A szüleim 1947-ben Erdélyből jöttek át Magyarországra. Édesapám kőfaragó volt, de szobrász szeretett volna lenni, ilyenformán volt benne valami művészi indíttatás. Sokágú tehetség volt, például nagyon jól énekelt, jelentkezett az Operaházba is. Édesanyám a Ganz-MÁVAG-ban dolgozott, ahol aztán édesapám mint tenor az *Acélhang* kórusban munkásmozgalmi indulókat énekelt, ezeket lehetett a néprádióban állandóan hallani. Nagypapai ágon volt egy vándorszínész a családban, édesanyám apja, aki a Felvidékről, egy szlovák színtársulattal került át Erdélybe, de volt rendszeres foglalkozása is.

– *Vannak testvérei?*

– A nővérem már nem él sajnos, de van egy húgom, aki gazdasági főiskolát végzett – racionális nő. Mi már Pesten születtünk. Én egy reálgimnáziumba jártam.

– *Jó gimnázium volt?*

– A Széchenyi István reálgimnázium patinás, régi iskola. Persze én humán beállítottságú voltam, szeret-

tem rajzolni, és még nem döntöttem el, hogy képzőművészeti pályát választok-e, vagy irodalmit. Mivel nem vettek fel a képzőművészeti gimnáziumba, elhatároztam, hogy megpróbálom a színi pályát.

– *De azért megmaradt a rajz szeretete?*

– Portrékat szoktam néha rajzolni... A hatvanas években működött egy úgynevezett Sztanyiszlavszkij-stúdió, azon belül mindenféle tagozat, ahol az akkori vezető színészek tanítottak bennünket, mi pedig mentünk egyik helyről a másikra. Ez elég erős indíttatás volt ahhoz, hogy megpróbáljam a főiskolát. Hatszor próbálkoztam sikertelenül. Közben a Nemzeti Színházba felvettek *stúdiósnak*, ahova azokból válogattak, akik valamelyik rostan kiestek a felvételin. És akkor Kecskemétre hívott a színigazgató, Radó Vili bácsi, aki kimondottan magas növésű, vékony gyerekeket keresett. Trokán Péterrel, Muskát Lacival egy évadot töltöttünk ott. Ekkor már betöltöttem a 24. évemet, vagyis csak minisztériumi engedéllyel mehettem újra felvételizni, és akkor végre sikerült, felvettek a főiskolára. Amikor végeztem, a Nemzeti Színház szerződtetett le, de szerepet egy évadon keresztül egyáltalán nem kaptam. Ezért amikor Szurdi Miklós barátom Kecskemétre hívott, annak ellenére, hogy az anyaszínház nem adott ki, szedtem a sátorfám és lementem Kecskemétre, és ott jobbnál jobb szerepeket kaptam. Játshattam Brechtet, játszhattam a *Kabaréban* a Konferansziét, Gábor Miklóssal játszhattam a Sarkadi-darabban, amit ő rendezett, és Valló Péter *Koldusoperájában* is

szerepet kaptam – egy nagyon erős évadom volt!

– Ez egy jó ívet adott aztán a színészi pályájának?

– Hát, nagyon megindult a szekér.

– Maradjunk a családi indíttatásnál... Van egy fia, aki színész és zenesz. Jól tudom?

– Igen, van egy fiam, aki elvégezte a Hűvösvölgyi Ildikó és Bencze Ilona vezetésével működő *Madách Színház Stúdióját*. Három év után kapott erről minősítést, de közben sokkal jobban érdekelte a zene, alakított egy zenekart, és ráállt arra a pályára, amire mindig is szeretett volna. Nagyon örülök ennek, és várom, hogy beteljesüljenek az álmai.

– A mindennapjaihoz, a színészmesterségéhez van-e valami vezérgondolata, amit követ, ami fontos, amihez ragaszkodik és ami megfogalmazható?

William Shakespeare: *III. Richárd*
(József Attila Színház, 1983)

– Alapvetően az őszinteség. A színészet ott kezdődik, hogy az ember belehal a szerepbe, de a teátrális színjátszást mindig is igyekeztem kerülni. Alapvetően amúgy is van bennem visszafogottság, aminek alapján be is soroltak az intellektuális színész kategóriába.

– És ezt el is fogadja?

– Igen, annak ellenére, hogy nem tartom magam echte intellektuális embernek/színésznek. A színház nálam elsősorban mindig a mély, katarikus érzelmekről szól. A néző, aki az előadás végén elmegy, elsősorban emocionálisan, és csak másodszorban élje meg intellektuálisan azt az élményt, amit a színházban kapott. Tartózkodom a túlságosan racionális előadásoktól, attól, hogyha rá akarnak valamit erőltetni a nézőre. Ilyenkor a néző előadás közben ránéz az órájára és megállapítja, hogy még el is tud menni vacsorázni. Én konzervatív vagyok, mert nekem a színház elsősorban a katarikus élményről szól, amire húsz év múlva is emlékszünk. Sajnos az előttem járó színészgeneráció nagy részben már eltávozott közülünk, az a nemzedék, amelyiknek az előadásaira még ma is emlékszünk, mert többször visszajártunk ugyanazt a darabot megnézni, akár tizenötször is. Főiskolás korunkban, diákbérlettel csak felslisszoltunk a karzatra, és néztük a nagy művészeket.

– A magánéletére is jellemző az érzelmesség, az őszinteség, a konzervativizmus?

– Szeretem a nyílt, egyenes, őszinte embereket, erről szól a magánéletem is. Kizárom belőle a csúrcsavaros, hátsó gondolatot véleményeket, és igyekszem olyan emberekkel tartani a kapcsolatot, akik hasonlóképpen gondolkodnak.

– Ebben benne van az érzelmi telítettség is?

– Attól függően, milyen közel áll hozzám az illető, családon kívül vagy családon belül. Ugyanakkor nem vagyok szangvinikus, olaszos temperamentumú, mediterrán típusú ember, mindez nem látszik rajtam, mert nehezen nyilvánítom ki az érzelmeimet.

– Volt-e a színészi vagy magánéletében kudarcral kivívott – nem mondanám, hogy katarzis, de – megtisztulás? Voltak-e küzdelmei?

– Nem akarnék nagyképűnek tűnni, de színházi kudarcom nem volt. Olyan igen, hogy nem tudtam nyújtani azt a magam számára kitűzött szintet, amit el szerettem volna érni, mert nem úgy építettem fel azt a bizonyos szerepet, ahogy kellett volna. Ilyen esetet hármat, ha tudnék mondani. A pályámat – filmes és színházi vonalon – sikerek kísérték. Volt, aki azt mondta, hogy ezt így vagy úgy kellett volna csinálni, de az nekem épp úgy volt jó, ahogy volt.

– Ugyanez jellemző a magánéletére is? Nem volt benne törés vagy komoly kudarc, amin fölül kellett emelkedni?

– Párkapcsolataimban volt részem benne, ha a válásokat annak tekintjük: kétszer váltam el, bár nem volt egyik sem zajos, zűrös, inkább csöndes, baráti. De a kudarc mindig a megújulás lehetőségét is nyújtja, be kell fogadnunk az életünkbe, mert anélkül nincs fejlődés. Nem voltak nagy drámák, amiket megéltem, inkább rossz évek és rossz helyzetek, mint bárki másnál. Úgy fogadom el, hogy mindennek így kellett történnie.

– Sorjázó szakmai elismerések, Jászai Mari-díj, Kossuth-díj mellett a Nemzet Színésze lett, amire színésztársai választották, ez nyilván jó érzéssel tölti el. Vannak olyan sikerek,

amelyeket a belső értékei szerint legalább ennyire fontosnak tart?

– Summázva, alapvetően elégedett vagyok a pályámmal, az utammal, amit idáig megtettem, még akkor is, ha lassan tíz éve, hogy fizikai problémák miatt már nem tudok játszani.

– Szabad erről kérdezni?

– Hogyne! Van egy krónikus gerincsérvem, ami akadályoz a normális közlekedésben, vagyis szükségem van járókeretre. Gyakorlatilag nem vagyok munkaképes. Hívának sokan, és volt is kísérlet rá, például tavaly tavasszal lett volna egy lehetőség, aminek neki is gyűrőztem a Pesti Magyar Színházban. Bár nem volt szerepálmom, de kifejezetten jó időben, jókor jött volna, ha bírom fizikailag.

– És ez mi lett volna?

– Egy O'Neill-dráma, az *Utazás az éjszakába*. El is kezdtem a próbákat, Bánsági Ildi barátnőmmel és kolléganőmmel játszottunk volna életünkben először együtt, egy színpadon. Tévéfilmekben, filmekben sokat szerepeltünk együtt, és nagyon jó barátságot ápolunk. Sajnos, ez kudarcba fulladt, bár megpróbáltunk mindenféle színpadi trükköt, hogy lehetne ezt a fizikai állapotot áthidalni, de rájöttünk, hogy nem lehet. A próbák előtt még eljött hozzám Málnay Levente, aki a darab rendezője, hogy megmutassam, fizikailag mire vagyok képes lakáson belül. Meg lehetett volna valahogy oldani, de magát a darabot erőszakoltuk volna meg, mert a szerepem szerint egy életerős ügynökfélét kellett volna alakítanom, aki folyton jön-megy, talpon van... Kicsit emlékeztetett *Az ügynök halálára*, amit eljátszottam Kecskeméten, csak akkor még nem kellett használnom járókeretet. Amiért visszaadtam a szerepet, az azért volt, mert nem akartam a kollégáimat olyan helyzetbe hozni, hogy

folyamatosan alkalmazkodniuk kelljen hozzám. Végül közös megegyezéssel visszaléptem, és végleg el kellett köszönnöm a színháztól, de legalább megpróbáltam.

– *Nem szidja a sorsot ezért a keserű helyzetért, amiért egy egész más életmódot kell folytatnia? Lehet ezt nyugalmasan, békességgel megélni?*

– Már annyi minden jó van a hátam mögött, hogy békésen elfogadtam, hogy én éltem olyan életet, aminek ez lett a következménye. És mindazt, ami

volt és van, akár lelkiileg, akár fizikailag, magamnak köszönhetem. Nem keserű ez a visszavonulás. Nincs olyan hézag, rés, vagy olyan belső igény, hogy *hú, de jó lett volna*, inkább olyan ez, mintha az ember lefutotta volna már azt a kört, amit a sors mért rá.

Chundor Péter

(Kérdező: Szondi György)

Detre Annamária

színművész (Budapest, 1948. április 25.)

Miután elvégezte a Színművészeti Főiskolát, a Vígszínháznál kezdte pályáját 1970-ben. 1973-tól 1976-ig a Budapesti Gyermekszínház tagja volt, egyidejűleg az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának pszichológia szakára járt, ahol 1976-ban diplomázott. Főiskolásként a Nemzeti Színházban és a Vígszínházban játszott főszerepeket. 1976–78-ban a Vígszínház szerződtette, majd 1978-tól 1990-ig az Arany János Színház (a későbbi Budapesti Gyermekszínház) vezető színésznője volt. Mindkét színházban számos főszerepet játszott. 1990 óta szabadfoglalkozású színészként dolgozik.

1995-ben megalapítja a *Detre Meseszínházat*, ahol szabadfoglalkozású színész kollégáival dolgozik együtt gyermekszínházi program keretén belül, alsó tagozatos iskolásoknak, valamint óvodás korú gyermekeknek mutatnak be zenés mesejátékokat, 2015-től tagja lett a *Formiusz Színházi Egyesületnek*

Sokat szinkronizál, számos szinkronszerep mellett Lucélia Santos (*Rabszolgasors, Kisasszony*) és Delia Boccardo (*Bűvölet*) állandó magyar hangja.

Rádiós szerepei között kiemelkedik *A Szabó család* című népszerű sorozatban Kárpáti Annamária szerepe, melyet több mint két évtizedig játszott.

Több éven keresztül tanított a Nemzeti Színház stúdiójában színpadi kommunikációt.

Detre Annamária gazdag művészi pályája mellett mint pszichológus is tevékenykedik.

CD: Illyés Gyula: *Háromszor hét magyar népmese* (Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, 2007), *Az ördög három aranyhajszála*; kazetta: *Micimackó* (Hungaroton; kislemez: *Izaura* (arany)).

Filmjei: *Beszélő köntös* (1969) (Cinna); *Palacsintás király* (1973) (nívódíjban részesült).

„A tévedéseimet, botlásaimat, hülyeségeimet szeretem a legjobban. Belőlük tanultam a legtöbbet.”

Dale Wasserman

Dale Wasserman: *Kakukkfészek*, Eperjes Károllyal (Székesfehérvári Vörösmarty Színház, 1986, rend.: Bujtor István)

Szyksznian Wanda

grafikussművész (Budapest, 1948. április 26.)

„Az Isten is csak egy másik művész. Kitalálta a zsiráfot, az elefántot és a macskát. Nincs igazi stílusa. Megpróbál ezt-azt kitalálni.”

(Picasso)

Lengyel édesapám 1939-ben, katonatisztként menekült Magyarországra. Édesanyám magyar. A Képző- és Iparművészeti Gimnáziumba jártam grafika szakra, majd a Képzőművészeti Főiskolán diplomáztam 1971-ben.

1968-tól főiskolai éveim alatt az Illés-együttesnek terveztem grafikai munkákat.

Sok-sok cégnek készítettem kulturális és kereskedelmi plakátot, hanglemezborítót, falinaptárat, játéksomagolást, prospektust, könyvborítót és illusztrációt.

1995-ben a Sárospatak Kerámia Manufaktúra Art Stúdiójában meghívott alkotóként samottművekkel és kerámiákkal kísérleteztem.

1995-től Vincze László szentendrei papírmerítő mesterrel albumokat, naptárakat és könyveket alkottunk, majd merített papírból szobrokkal, plasztikákkal is foglalkoztam.

1999-től felkérésre, a Budapesti Műszaki és Közgazdaságtudományi Egyetem Építésmérnöki Karán a vizuális kommunikációt oktattam, majd 2005-ben c. egyetemi docens lettem.

2001-től digitális technikával dolgozom, 2008-tól aranyfüst lappal ponyvára készítettem műveket, melyek grafikai lapjaimnak alapmotívumai voltak. 2017-ben gyöngyfűzéses láncaimból alkottam meg a *Gyöngykor* című sorozatot.

Díjak:

Háromszor kaptam nívódíjat a Magyar Hanglemezgyártó Vállalattól; 1978 Év Embere-díj (képzőművész

kategóriában); 1981-ben, 1982-ben, 1983-ban a Művelődésügyi Minisztérium díja könyvillusztrációkért; 1982 Közönségszavak országos plakátkiállításán; 2000 Ferenczy Noémi-díj; 2004 Polonus „Év embere” díj; 2006 Gundel-oklevél; 2006 Szép Magyar Könyv díj; 2008 Textil Alapítvány díja; 2010 Magyar Olimpiai Bizottság különdíja

Kb. 60-70 egyéni kiállítást rendeztem és számtalan csoportos tárlaton szerepeltek műveim.

S. Wanda

Soós Ferenc

numizmatikus (Borota, 1948. április 28.)

„...Már gimnazista koromban nagyon tetszett az a pecsétgyűrű, amelyet a sárkányölő Szent György-éremmel díszítettek. Maga a pecsétgyűrű mint tárgy is nagyon megragadta a képzeletemet, amiben közrejátszott az egyik, akkor éppen sláger-regény címe és témája is. Pecsétgyűrűre nem volt pénzem, viszont többen elhatároztuk, hogy összegyűjtünk különböző régi pénzméket, olyanokat, amelyeknek szép éremképe van, és készítünk belőle pecsétgyűrűt. Egy-két kísérletig jutottunk csak, viselhető példányt nem tudtunk csinálni. Ott maradt viszont jó néhány összegyűjtött pénzérme, amelyek felkeltették az érdeklődésemet. Hol és mikor használták, mi van ráírva, mit ábrázol az éremkép? És ehhez hasonló kérdések...” (Részlet a hamarosan megjelenő család- és településtörténeti könyvemből)

Szülei: Soós Károly, Horváth Kocsis Verona. Nős, első házasságkötés Borotán 1969-ben Vén Máriával, gyerek: Csaba (1971); második házasságkötés Budapesten Tóth Zsuzsánnával, gyerek: Judit (1981). Általános iskola: Borota, gimnázium: Kiskőrös, Petőfi Sándor Mezőgazdasági Szakközépiskola és Gimnázium 1962–1966, majd Rendőrtiszti Főiskola bűnügyi szak 1976–1979. Érettségi után mezőgazdasági gyakornoki munka a borotai Béke Mgtsh.-ben, majd sorkatonai szolgálat. Ezt követően két-három rövidebb munkahely után

Budapesten belügyminisztériumi szolgálat bűnügyi nyomozói munkakörben 1972–1989 között. Biztosítási nyomozó 1991-től.

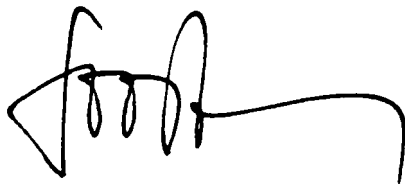

A Magyar Éremgyűjtők Egyesületének tagja 1980-tól. Az *Érem* folyóirat felelős szerkesztője 1998-tól. Széchényi Ferenc-jutalomérem (III. fokozat 1999, II. fokozat 2006, I. fokozat 2011), Pro Numismatica emlékérem (1999), Unger Emil-jutalomérem (2004). A Magyar Numizmatikai Társulat tagja 1987-től, főtítkárhelyettes 1994-től, főtítkár 2005-től. Réthy László-jutalomérem (2014).

Numizmatikai cikkei, tanulmányai az alábbi kiadványokban jelentek meg: *Numizmatikai Közlöny*, *Az Érem*, *Éremtani Lapok*, *Turul*, *Művészettörténeti Értesítő*, *A numizmatika és a társtudományok*, Pécsi Dénár, *Bélyegvilág*, *Numizmatika* (Bratislava).

Főbb munkái: *A magyar fémpénzek feliratai és címerei*, Argumentum Kiadó – Magyar Numizmatikai Társulat [Budapest], 1998, 297 old., illusztrált, 2. bővített kiadás 2014, 320 old., illusztrált; *Magyarország kincstartói 1340–1540*, Argumentum Kiadó [Budapest], 1999, 95 oldal, illusztrált; *Százéves a Magyar Numizmatikai Társulat 1901–2001*, Társszerző: Baloghné Ábrányi Hedvig, Argumentum Kiadó – Magyar Numizmatikai Társulat [Budapest], 2001, 321 old., illusztrált; *A magyar bélyeggyűjtők érmei, plakettjei és jelvényei*, Társszerző: Leányfalusi Károly, Martin Opitz Kiadó, Budapest, 2006, 165 old., illusztrált; *Magyar numizmatikusok panteonja*, Argumentum – Magyar Éremgyűjtők Egyesülete – Magyar Numizmatikai Társulat [Budapest], 2010, 270 old., illusztrált.

Fő érdeklődési területe: A magyar pénzek heraldikája; középkori Magyarország gazdasági és pénzügyigazgatási tisztségviselői. Az utóbbi években még családtörténet, Borota község családkönyve is.

Andai Katalin

színművész (Budapest, 1948. május 1.)

Tizenhét évesen a Budapesti Műszaki Egyetem Irodalmi Színpadához (a későbbi Szkéné Színház) vezetett a sors, Keleti István volt a vezetője. Tőle tanultam meg a munkához és az élethez való hozzáállást, aki sok-sok év után a férjem, és ami a legfontosabb, a fiam

papája lett. A hivatalos életrajzomból ez nem derül ki, de legkedvesebb éveimet a Budapesti Gyermekszínházban töltöttem. Itt voltam kutya, macska, madár, kisfiú, és aztán itt kaptam az első anyaszerepet is. Kutyaként le kellett mennem a gyerekek közé, és rengeteg simogatást kaptam. Boldogság volt gyerekeknek játszani, ami akkor még nem volt elismert ága a színművészetnek. Ez a színház lett férjem igazgatása alatt az Arany János Színház. Férjem halála után nehéz volt talpra állni, de ketten voltunk a fiammal, sikerült. Nagy dolog volt, hogy hét évig a Nemzeti Színházban is játszottam. Mostanában pedig újra olyan társulatok munkájában veszek részt,

amelyek hasonlóak ahhoz a szabad és fiatalos társasághoz, ahol kezdtem. Fontos nekem a fiatalok közelsége, tanítok két művészeti iskolában, és közben sokat tanulok tőlük. Most pedig azon kapom magam rajta, hogy öregnek lenni is jó.

A Déryné-díjas színésznő főiskolai tanulmányait a Színház- és Filmművészeti Főiskolán végezte 1967–1971 között, Ádám Ottó osztályában.

Társulatok: Csiky Gergely Színház, Kaposvár (1971–1975); Szigligeti Színház, Szolnok (1975–1980); Arany János Színház (1980–1994); Tivoli Színház (1994); Petőfi Színház, Sopron (2002–2003); Nemzeti Színház (2004–2009); Fészek Színház (2010–2018)

Díjak: Déryné-díj

Főbb filmes szerepei: *Szerelmesfilm* (1970); *Tűzoltó utca 25.* (1973); *Vörös requiem* (1976); *Állvamaradás* (2002); *Budakeszi srácok* (2006); *Intim fejlődés* (2009)

Fontosabb szinkronszerpek: *Dallas*; *Miért éppen Alaszka?*; *Vészhelyzet*; *Az elnök emberei*

Főbb színházi szerepek a közelmúltból: *Az ördög cimborája* (Soproni Petőfi Színház); *Buborékok* (Nemzeti Színház); *Pentheszileia* (Nemzeti Színház); *Tartuffe* (Pincészház); *Halhatatlan* (Fészek Színház); *Iza és Krisztián* (Fészek Színház)

Tájbérk, Izabella szerepében (Fészek Színház, 2014, írta és rendezte: Cziczó Attila)

Oh. Kati.

Kállay Bori

színművész (Balmazújváros, 1948. május 14.)

Amióta az eszemet tudom, színésznő szerettem volna lenni. Pici gyerekkorom óta sodródtam a színészi pálya felé, és ettől az álomtól soha nem tántorított el semmi. Balmazújvárosban „csupán” megszülettem, ugyanis édesapám foglalkozása okán egyik városból költöztünk a másikba. Laktunk Mikepércsen, Biharnagybajomban, Egyeken is. 1956-ban költöztünk Debrecenbe. Ott jártam iskolába, ott lettek barátaim, ott telt a gyermekkorom.

A középiskola elvégzése után nem vettek fel a Színművészeti Főiskolára, de nem keseredtem el, jelentkeztem a Miskolci Nemzeti Színházba énekkari tagnak. Fel is vettek, és az ott töltött időszak felért nekem egy főiskolával. Egy év múlva áttettek a tánckarba. Aztán... Szegedre

hívtak, és azonnal be is dobtak a mély vízbe, főszerepet kaptam minden különösebb „hivatalos” előképzettség nélkül. A mi szakmánkban ilyenkor, ha tudsz úszni, valahogy kievickélsz, ha nem, akkor elsüllyedsz – mert nem kapsz több lehetőséget. Nekem akkor sikerült partot érnem. Továbbra is rengeteget megtanultam a színészetről, figyeltem az idősebb kollégákat, próbáltam ellesni a mesterséget. A színpadi jelenlétem.

Szerénytelenség nélkül azt kell mondanom, nem lehettem rossz tanuló, mert egyszer csak hívtak Debrecenbe! És következett csodálatos húsz év. A Csokonai Színházban sorra kaptam a jónál jobb prózai és operettszerepeket. A vidéki színész életében az a jó, hogy mindenfélét kell játszania. Ha egy magamfajta, elsősorban zenés darabokban foglalkoztatott színésznőnek időben megszólal a figyelmeztető csengő, akkor elkezd magát valahogy „átjátszani” a prózai színészek világába. Magam kértem, meglehetősen eltökélten, hogy próbáljanak ki prózai szerepekben is. És alighanem alkalmasnak bizonyultam, mert jöttek is sorra: előbb kisebbek, aztán főszerepek, és többé már nem kellett kérnem, csak győzzem.

1986-ban, a Virágkarneválon ismerkedtem meg második férjemmel, Vitray Tamással. Másfél évig tartott, amíg összekerültünk, de már jóval előbb fogtam a gyerekeket és felköltöztünk Budapestre albérletbe, hogy a közelében lehessenek. Otthagytam a családomat, a színházamat, az egzisztenciámat, mindent. Budapesten pedig senki sem ismert, nem tudták, mit ér a színészetem, bárhol kopogtatam, azt mondták, tele van a színház. Végül a József Attila Színház szerződtetett. Szörnyű légkörben töltöttem ott fél évet, mert mindenki azt hitte, hogy Tamás miatt kerültem oda. Holott valójában Törőcsik Mari és Iglódi István emelt szót értem, akikkel már játszottam együtt, tudták, mit tudok. Egy évad után felmondtam.

„Szabadúszó” lettem. Budapesten, ahol alig ismertek, ez nagyon merész vállalkozás volt. Szerencsémre, sorra kaptam prózai szerepeket különbö-

Farkas Ferenc: *Csinom Palkó*
(Operettszínház, 2015,
rend.: Kerényi Miklós Gábor)

ző színházakban, majd megtalált a Pesti Vigadó és az Interoperett. Újra zenés korszakom kezdődött, megtalált a televízió, külföldi turnékra is hívtak, végül tíz évvel ezelőtt hívott a Budapesti Operettszínház, és én repültem. A mai napig is több darabban játszom a színház repertoárjában. Közben még évente legalább egy másik színházban is vendégeskedhetem, szóval boldog vagyok.

Hogy él-e még az operett ma? De mennyire, és sokkal közelebb került az emberekhez. Jót tesz a műfajnak, hogy leporolják, átírják a régi, kopott mondatokat, és igazi párbeszédnek hangzanak el a színpadon. Így a figurák is sokkal hitelesebben tudnak megszólalni. Embereket lát-

hatnak a nézők, nem papírmásé figurákat. Bár tudjuk, hogy az operett mese felnőtteknek, de ki nem szeret elandalodni, a napi problémákról elfeledkezni, ha ezeket a kedves meséket a korszerű megjelenítés és gyönyörű zene teszi teljessé, hitelesíti élménnyé?

A Bika jegyében születtem, amelyet az otthon szeretete jellemez. Nagyon fontos számomra a harmonikus családi fészek megteremtése. Tamással húsz éve költöztünk egy kis, Pest környéki városba, és nagyon szeretünk itt élni. Kedves baráti társaság vesz körül bennünket, nem színházi emberek, civilek valamennyien, s hálát adok a sorsnak, hogy rájuk találtunk. Az itteni egészen más életforma: imádok kertészkedni, szeretek növényekkel foglalkozni, gyönyörű kertem van. Állítom, hogy az itteni munkám legalább annyit ér, mint ha fitnesszterembe járnék erősíteni. Többszörös nagymama vagyok.

Annak ellenére, vagy épp azért, mert húsz évig vidéken is játszottam, elmondhatom, hogy teljes és maradéktalanul boldog színésznő voltam és vagyok. Sosem voltam kétségbeesve, ha a pályámon csendesebb időszak következett, mert tudtam, zenés és prózai színpadon egyaránt megállom a helyem, a szerepek majd megtalálnak, szükség lesz rám. Azt gondolom, ennek az öt évtizednek így kellett alakulnia. Döntéseimmel magam is alakítottam a pályámat. Soha nem fontolgattam utólag, hogy valamit nem kellett volna megtennem. Mindig feszegettem a határait, mindig kicsit magasabbra próbáltam tenni a léceket. Úgy érzem, hogy a magasugrás hasonlatánál maradjak: eddig még soha nem vertem le a léceket. Jöhet a következő „magasság”!

Hallay Bori

(Interjúkból összeállította: Szondi György)

Merő Béla

színházi rendező (Szekszárd, 1948. május 20.)

A közelgő hetvenedik év az élet új dimenzióját nyitotta meg előttem. A nyugdíjaskor hiába második „gyerekkor”, más viszonylatban van az idővel – persze akkor, ha ez a viszony tudatos. A gyermekkori időtlenség naiv, tudatlan, világhabzsolás... Most meg mintha egy másik kultúrába csöppentem volna, mintha megszűnt volna egyéni történelmem. Korábban az elfogaltságok egymásutánja valamiféle rendet teremtett az életemben. Azt hittem, fontos dolgokat, cselekedeteket valósítok meg. Azt hittem, ezeken a cselekedeteken keresztül értelme lett létezésemnek. Most döbbsentem rá, hogy mindez csak önámítás volt. Az idő kényszere elvonta figyelmemet a saját életemről. Már egy másik világban élek, s ahogy az ókori görögök vagy az indiaiak számára, így számomra is lényegtelenné vált a saját „történelmem”. A napok egymásba folynak, az idő múlása lényegtelenné vált, és magányom örök érvényűvé. A folyamatos munka hiányát érzékelem, és ezért tehetetlennek és fölöslegesnek tartom magam.

Édesapám a Felvidéken, Zólyomban született, édesanyám Erdélyben, Székelyderzszen. Én Szekszárdon láttam meg a napvilágot. Életem két meghatározó dimenziója: édesapám (*matematika-fizika szakos tanár*) reggel, mikor felébredtem, az íróasztalnál

ül és dolgozik, s este, mikor lefeküdtem, ugyanezt tette – valószínűleg innen ered a munkamániám. Édesanyám (*irodalom-történelem szakos tanár*) pedig fantasztikusan szépen mondott verset. Emlékszem, sokan könnyeztek a Kőmíjes Kelemen balladájának előadásakor – nyilván ez az oldal inspirált a művészetek irányába.

Dombóváron kezdtem általános iskolai tanulmányaimat. Ott léptem először színpadra, négyéves koromban. Az első osztályban nehézségeim támadtak az olvasás területén, mivel a dadogásra emlékeztető olvasási metódus szörnyű kínokat okozott. Képekben olvastam. Mikor ez bebizonyosodott, felmentést kaptam a szótagolás alól. Az olvasás ettől kezdve életem egyik legfontosabb tevékenységévé vált. 1956 változást hozott életünkben. Édesanyám október 23-án verset mondott volna a rádióban, édesapám egy matematikakonferencián vett volna részt. Este hiába ültünk a rádió előtt, a fellépés elmaradt... Szüleim közel egy hónapig a fővárosban ragadtak. Aztán „jóakaróik” megvádolták őket, hogy részt vettek az „ellenforradalom” előkészítésében. 1957-ben vissza kellett térnünk Szekszárdra. Édesanyám abban az időben szerezte meg a tanári diplomáját. A könyvtárból én hordtam haza a kötelező irodalmat, amit természetesen mindig elolvastam. Fontos – az élete-

met nagyban befolyásoló – barátság született Baka Istvánnal, amely haláláig kitartott. Álomvilágot építettünk, abban éltünk, abba menekültünk a könyvek mellett – a mindennapokból. Olyanok akartunk lenni, mint Jókai és Petőfi. Pista költő, én író. Ő valóra váltotta tervünket...

Szüleim 14 éves koromban elváltak. Apám Kaposvárra ment öcsémmel. Én édesanyámmal maradtam. Erre a néhány évre úgy emlékszem vissza, hogy minden fekete-fehér, nincs színe semminek! Bekerültem a Garay-gimnáziumba, amely tele volt egyetemekről „kirugdalt” („politikailag megbízhatatlan”) tanárokkal. Nagyszerű négy év volt. A színjátszás is jelen volt az életemben. De a színházat, a pillanatok művészetét nem kedveltem különösebben. A „maradandóság” jegyében a filmrendezés vonzott. Jó néhány díjat nyertem akkoriban és a későbbiekben is különféle amatőr filmszemléken. Közben édesanyám szívbaja súlyosan elhaltalmasodott, és szervezete 1967 februárjában fölmondta a szolgálatot. Nekem szerencsém volt, mert vele lehettem utolsó napjaiban... Ugyanis a filmrendezői szakról visszaküldték a jelentkezési lapomat, mondván: előbb szerezzek máshol egy diplomát. És a színjátszás adott erőt a tragédia túléléséhez. A Közgazdasági Technikumban vezettem akkoriban egy irodalmi színpadot, s a próbák megerősítettek. Az előadásunkkal eljutottunk Keszthelyre, az országos szemlére. 18 éves koromban a Népművelési Intézetben a szakmai eredményeim és jeles vizsgáim révén C kategóriás rendezői működési engedélyt kaptam. (Később, 1978-ban kiérdekeltem az A kategóriát, ami akkoriban egyenlő értékű volt a hivatásos rendezői diplomával.)

Édesapám magához vett. Jelentkeztem Szombathelyre, a Tanítóképző Intézet népművelés–könyvtár szakára. Döntésem oka az volt, hogy a hároméves képzés után önálló életet élhetek. Persze ott is alapítottam egy színpadot. Diákberletes előadásokat tartottunk az Ifjúsági Házban. A képzés gyenge volt, de a hallgatók közül többen készültek művészpályára, s ezért izgalmas szellemi életet élhettünk (alattam járt például Nagy Gáspár, Wehner Tibor). Szekszárdon kezdtem el dolgozni, majd 1970 szeptemberében Zalaegerszegre csábítottak. Ekkor alapítottam a Reflex Színpadot, amellyel számtalan hazai és nemzetközi díjat nyertünk. 1973-ban megnősültem. (Feleségem Schmidt Ágnes. Mai napig együtt vagyunk. Sokat köszönhetek neki, mivel kibírta „kalandos” életemet. Házasságomban két fiam született: Márk lézerfizikus, jelenleg Berlinben dolgozik; Medárd számítógépes szakember, aki Ausztriában tevékenykedik.) Közben elvégeztem Debrecenben a felnőttnevelés, majd a Színművészeti Főiskolán a színházelmélet szakot. (Később Pécsen a Janus Pannonius Tudományegyetemen, Bécsy Tamásnál doktoráltam színházesztétikából.)

Részt vettem különféle nemzetközi kurzusokon: Jozef Szajnánál Varsóban, a STU Színháznál Krakkóban, a Laboratórium Színházban Wrocławban, a Sztanyiszlavszkij Intézetben Moszkvában. Pályázati pénzekből átépítettünk egy művelődési házat színházi stúdiónak. Az intézmény igazi terepe volt a kísérleti előadásoknak, amelyeket a Reflex és jelentős hazai, valamint külföldi együttesek mutattak be. Színháznevelési kísérletet végeztünk, amelynek lényege a nézők bevonása volt a gyerekkortól az időskorig – különféle aktivitási fokon – a színház

világába. Zalaszentgróton 1974-től országos színjátszó- és rendezőtábort szerveztem, amelyen a profi szakma kiválóságai tanítottak, s amelynek hallgatói közül sokan lettek jelentős rendezők és színészek. 1980-ban debütáltam hivatásos színészekkel létrehozott produkcióval az Egervári Nyári Színházban. Már-már sikerült félhivatásossá válnia a Reflex Színpadnak, amikor az „elvtársak” túlhaladták „konceptiómat”, és színházalapításba kezdtek 1981-ben. Malonyai Dezső, a Művelődési Minisztérium osztályvezetője javaslatára belekerültem a színházszervezésbe.

Fantasztikus időszak kezdődött. Hatalmas csatározások, feljelentgetések, rágalmozások ellenére színház született 1982-ben – Ruszt József vezetésével. Nagyszerű mesterrel és kiváló színészekkel kezdhettem hivatásos rendezői pályámat. A színházban létrehoztuk a Drámaírói Fórumot, amelynek egyik alapítója és szervezője voltam. *(A Fórum a drámaírók és színházi szakemberek „találkozását” volt hivatva biztosítani. Rengeteg drámaíró került ezáltal kapcsolatba a színházzal. Számomra itt mélyült el egy „igazi”, felnőttkorban ritka barátság, Zalán Tibor íróval, akivel azóta 15 közös színházi bemutatónk volt.)* Valódi alkotói légkörben dolgoztunk Jóska vezetése alatt. Távoztával kissé megszürkült a színház világa. Közben a Kőszegi Várszínház művészeti vezetője lettem, majd Zalaegerszezen az

Alsóerdőn alapítottunk egy szabadtéri színházat, amelyet később az 1984-től szünetelő, majd megújított Egervári Várszínházzal vontunk össze Zalai Nyári Színházak Kft. címen. Erdélyben 1988-ban Szász Jenő polgármesterrel összefogva – Horváth Károly zeneszerző inspirációjára – megalapítottuk a Tomtsa Sándor Színházat, amelynek két évig művészeti vezetője voltam.

2002-ben felmondtak a Hevesi Sándor Színházban. Barátaim jóvoltából Zalaegerszezen maradhattam, mivel felajánlottak egy művészeti tanácsadói állást a Gönczi Ferenc ÁMK-ban. Javaslatomra a városi és a megyei önkormányzattal közösen megalapítottuk 2004-ben a Griff Bábszínházat, amelynek 2007-ben művészeti tanácsadója lettem. Aztán innen is tovább kellett állnom... Békéscsabára kerültem, a Jókai Színházba – Zalán Tibor barátommal együtt –, ahol a mai napig rendezek. Békéscsaba számomra a béke szigete. Megbecsülésben és igazi alkotói közegben dolgozhatom. Idáig több mint 150 hivatásos színházi bemutatóm volt hazai és külföldi színházakban. Két könyvem jelent meg: Nagyváradon *A színészi munka elvi alapjai Sztanyiszlavszkij rendszerében*, s 2002-ben az *Új Mandátum* Kiadónál *Színjáték – színész* címmel.

Sipos Mihály

népzeneész (Budapest, 1948. május 21.)

Szerencsésnek mondhatom magam.

Szívesen gondolok gyermekkoromra, szüleimre, rokonaimra, a környék gyerekeire, akikkel állandóan bandáztunk, a Lorrántffy általánosbeli és a móríczos gimnazista zeneis társaimra, akikkel máig összejárunk. Az egyetemi és a munkában töltött éveimre.

Szerencsés vagyok, mert születésemről kezdve mindig zene vett körül, legtöbbször jó zene. Otthon a családban, szüleim baráti társaságaiban, a ze-

neiben és később is mindennapos volt az ének, a muzsika, vagyis mindig voltak körülöttem zenével élő közösségek.

Természetes módon kapcsolódott mindehhez a matematika és a versek szeretete, vagy éppen a természetjárás.

Felnőttkoromat a Muzsikás, az MTA Pszichológiai Intézetében végzett matematikusi munka és a család-szabadidő hármasság jellemezte. Szerencsémnek tartom, hogy erre lehetőségem volt.

Gondolom, nem kell mondanom, hogy a szerencse megvalósulásához sok ember figyelmére, törődésére, munkájára volt szükség.

(A Muzsikás.) Az egyetem után Erdélyben járva ismerkedtem meg Kallós Zoltánnal, aki Székre irányított, ahol meg Csoóri Sanyival hozott össze a sors, aki akkor már egy hónapja ott élte a széki fiatalok életét. Ez a találkozás vezett el – Budapesten Hamar Danival kiegészülve – a közös muzsikáláshoz bulikban és a Bartók együttesben, a barátsághoz és a Muzsikás megalapításához. Pár éven belül Éri Péter, majd Sebestyén Márta is a Muzsikás tagjai lettek.

Különösen szerencsés volt akkor a csillagok állása a táncház létrejöttéhez, kifejlődéséhez. Egyrészt igény volt rá, másrészt lehetőség. Igény, hiszen kereste a helyét a szellem, a kultúra, a fiatalság, mivel identitásválságban, tabuk közt éltünk. Sokféle ösztönös-tudatos útkeresést láthattunk a bélyeggyűjtőktől kezdve a beat-rock muzsikáig, a szociológiától éppenséggel a táncházig.

Lehetőség volt, mert a világszínvonalú hazai néptánc- és népzene kutatók erős szellemi alapot teremtett; mert kezdtek elérhetővé válni gyűjtések és lejegyzések; mert lehetőség nyílt lassan a határon túli, hagyományban élő falvakba elmenni, átélni az ottani muzsikát és a közösségi életet; mert az újratanulást nagyban segítették az elterjedő felvevőeszközök, vagyis fokozatosan lehetőség nyílt a tánc, a dal és a muzsika egyre mélyebb szintű megtanulására.

Elindítottuk 1973 őszén a hetenkénti Muzsikás klubot tánc- és énektanítással. Sok-sok munkával hétről hétre újabb dallamokat tanultunk, próbáltuk megfejteni, lejegyezni az egyes hangszerek szólamát és főleg a játékmódját. Mi választottuk ki, hogy milyen tájegységet tanítsunk egy-egy félévben, és azon

belül milyen repertoárt. Mindez mintaként szolgált később az elterjedő táncházakban idehaza és külföldön is.

A szerencse a továbbiakban is működött. Ami valójában annyit jelent, hogy amikor a lehetőség megjelenik, ezt észre kell venni, és dolgozni erősen a sikeres megvalósításért. Egyre gyakrabban hívtak minket iskolákba, nyári táborokba. Majd egy holland szervező jött a Muzsikás klubba, hogy adjunk műsort nyáron Amszterdam egyik külső kerületében. A koncert után meghívtak egy fesztiválra a következő évre, majd további felkérések következtek egyik évről a másikra, egyre jelentősebb helyekre (Hága, Dorndrecht, Rotterdam). Mindehhez persze egyre komolyabb felkészülésre volt szükség. Ez idő tájt találkoztunk Joe Boyddal, aki szervezőnk-menedzserünk-lemezkiadónk lett hosszú időkre.

Ekkor már együtt volt a nagy csapat: Sebestyén Márta, a Muzsikás és a táncosok: Tóth Ildikó Fecske és Farkas Zoltán Batyu. Megnyílt előttünk a nagyvilág. Abban az időben Nyugaton erősödött a hagyományos és a revival muzsika iránti érdeklődés. Egyre több ír, skót, bretagne-i és amerikai country volt hallható. Megnőtt az igény a magyar népzeneire is. Idehaza pedig többek bátor kiállásának köszönhetően már megjelenhettek népzenei előadók lemezei.

Az első nagylemezünkön Szlavóniától Moldváig az egész magyar nyelvterületről válogattunk. Ez már önmagában tabut érintett, hiszen mélyen elhallgatott volt akkor, hogy a határon túl is élnek magyarok, akikkel nyelvünk, muzsikánk összeköt.

Az egymás után megjelenő lemezeinkből kettőt emelek ki, amelyek létrehozásában nagyobb szerepem volt: a *Szól a kakas már* és a *Bartók Album*.

A Kárpát-medencei zsidó népzenevel már 1978-ban kezdtünk foglalkozni, lemezünk, a *Szól a kakas már* pedig 1992-ben jelent meg. A zenei anyag egy része csak kottában vagy alig hallható felvételeken maradt fenn. Ennek rekonstrukciójához, életre varázslásához a Muzsikás tudására volt szükség, és két olyan kiváló falusi cigány muzsikusra, akik hajdan együtt játszottak zsidó zenészekkel lakodalmakon, bálokban (Toni Árpád, Gheorghe Kovachi). A lemez hatása jelentős volt idehaza és a nagyvilágban. Fontos volt, hogy felmutattuk az eltűntnek hitt zsidó népzenei hagyományt. Így sokan megismerhették, megszerethették ezt az értékes muzsikát.

A *Bartók Album* 1998-ban jelent meg. (Ekkor Csoóri Sanyit már Porteleki Laci váltotta fel a Muzsikásban.) A nagylemezen Bartók-műveket hallunk, és mellette a műben felhasznált eredeti gyűjtés fonográf-felvételét, valamint a Muzsikás előadásában olyan zenei folyamatot, amelyben gyűjtött dallamok is megjelennek. A hallgatót így elfogja a falusi muzsika hatása, az az érzés, ami Bartókot, vagy később minket is elvarázsol. A lemez anyagából készített koncertjeiken is egymás mellett halljuk a klasszikus zenészt, a falusi előadót és a Muzsikást. Ilyen koncerteket már évekkel előbb is adtunk – leginkább külföldön. A lemezbemutató a Zeneakadémián itthon áttörésnek számított. Érezhetően megindult a közeledés a klasszikus zenészek és a népzeneészek között.

A *Bartók Album* anyagával és hasonlóan szerkesztett műsorokkal jelentős koncerteket adtunk világszerte. Kiváló művészekkel muzsikáltunk együtt, kerülünk velük jó kapcsolatba.

Példánk azóta sok követőre talált. Eljutottunk a világ nagy koncerttermeibe és számos nagy fesztiváljára. Evvel megmutattuk, hogy a magyar népzenenek létjogosultsága van a világ legjelentősebb színpadjain is.

Javaslatomra 2004 decemberétől elindítottuk a Muzsikás ingyenes, iskoláknak, középiskoláknak szóló rendhagyó énekóráját. Negyvenöt perces előadást tartunk a magyar népzenéről az iskolában, tanítási idő alatt, több száz tanulóknak. A programunknak nagy sikere van, és a MOL támogatásának köszönhetően azóta is tart.

Az óvodásoknak gyerektáncházat tartunk keddenként az FMH-ban.

Mostanában egy általános iskolában kísérletezem avval, hogy a tanítás kezdetekor legyen öt perc önfeledt dalolás. Nagyon biztatóak az első eredmények.

(Epilógus.) Nagyon nagy szerencsének tartom, hogy használjuk értékes népzenei hagyományainkat. Úgy érzem, hogy a mai ember számára is lényeges mondanivalója van a közösségi zenének, a népzének, a magyar népzének. Keresem, hogy modern életünkben hol van, hol mindenhol lehet szerepe ennek az izgalmas hagyománynak. Szeretném másoknak is megmutatni, másokkal is megosztani, másoknak is átadni ezt a lenyűgöző muzsikát.

Végül is ez volt az indítékom a táncházakban, a koncerteken, a műsorok készítésekor, a klasszikus zene és a népzene együttes felmutatásakor, az iskolai rendhagyó énekórákon, az iskolai napkezdő önfeledt éneklések kezdeményezésekor is.

Azt gondolom, hogy ha lehet, olyan tevékenységet végezzen az ember, amit szívesen csinál, és ami hasznára van másoknak.

Mellékesen még sikerre is juthatunk, ha kitartóak vagyunk és sok szerencsénk van.

Sipos Mihály

Gálvölgyi János

színművész (Budapest, 1948. május 26.)

...1948. május 26-án születtem Budapesten – XX. század – 1957-ig Angyalföldön a nagyszüleimnél – anyám ápolónő, apám tisztviselő – majd VII. kerület, Csengery utca – Madách-gimnázium – „színésznek lenni” akarás – sikertelen felvételi a Színművészeti Főiskolára kétszer – nyomdai fényképészet tanulás – ne vigyenek

kötelező katonai szolgálatra – XX. század – Révai Nyomda – 1968 MTV Ki mit tud? vetélkedő – színészparódiák – győzelem – Kamara Varieté – több száz fellépés – Színművészeti Főiskola – Kazimir Károly osztályfőnök – majd húsz év Thália Színház – közben: 1971-ben házasság – feleségem Judit – apósom Rodolfo – lányaim 1973

Eszter, 1975 Dóra – szerepek: Pierre Bezuhov, *Őrült nők ketrece* stb. – tv-szereplések, kabarék, tv-játékok – XX. század – példaképek, mesterek: Rátonyi Róbert, Bodrogi Gyula, Márkus László, Körmendi János és még sokan-sokan – Thália Színház vége – újra-kezdés Madách Színház (a régi) – XX. század – Madách Színház

(az új) musical (XXI. század) – elfogyó szerepek – de azért még színpadon – Játékszín – Operett – Belvárosi – televíziós jelenlét – Gálvölgyi-show, majdnem 100! aztán az sem – Heti Hetes RTL-műsor – Klubrádió – politikai megosztottság – XXI. század – „te fekete, én fehér” – de azért visszanezve XX. század – Jászai Mari-díj – Érdemes

Művész – Kossuth-díj – Radnóti-díj – Halhatatlanok Társulata – Déry János-díj – örömök, magánéleti és szakmai elvehetetlen emlékek – eltávozott barátok, kollégák, elmúlt nyarak, karácsonyok, premierek, sikerek és bukások – hosszabb XX. század – rövidülő XXI. század – számomra ez volt eddig összesen: 70 év.

Neil Simon: *A Napsugár fiúk*, partnere Benedek Miklós (Madách Színház, 2012, rend.: Szirtes Tamás)

Gálvölgyi János

Tislér Jolán

pedagógus, író (Tótszerdahely, 1948. május 28.)

Vajon hogyan élhette meg a szó erejének alárendelt tettek és cselekedetek valóságát Judex Mattheus Tislér, aki a törökdúlásokat követően telepedett le a Mura mentén? Ott, ahol a sebes folyású Mura gyakran mosta a test veritékével áztatott föld minden kincsét. Mit és milyen utat hagyhatott, hagyott örökök az őt követőknek, és milyent a május huszonnyolcadik napján született gyermeknek, aki a reggeli szentmisén szokatlan békességgel és mosollyal tekintett a világra? Mintha tudná azt, hogy hogyan lépheti át a titkok kapuját, és a százfélre ágazó csendben nemcsak látni, de érteni és megfejteni is kívánná a szavak és az utak erejét. Még nem tudhatta azt sem, hogy a kijelölt útra mellékutak és útkeresz-

teződések is rácsatlakoznak azért, hogy megtapasztalásokkal tudjon visszatérni az elrendeltre, s azért, hogy szólni tudjon a véget ért történetekről, mesélni a jelenről és a hátrahagyott álmokról. Van-e rejtjel, amellyel megfejtethető a hatéves korig bejárt út mosolya és könnye, amelyre rákapaszkodhat a további létút minden rezdülése? Nézd csak! Hogy gondolod? Van-e útbaigazító erejük a játékoknak? Rejlik-e bennük üzenet?

Apró botocskával a kezemben térdepelek az udvar közepén. Ameddig a kéz bírja, kört húzok magam köré. Minden szabad helyet betöltve rajzolok, vagy talán írok. Addig fel nem állok, amíg szabad helyet látok. Néha rám pillant a család valamelyik tagja, de a gyermeki csendet soha senki meg nem zavarja. Mert tudják, hogy törékeny a csend. Bejárásához sok erő szükséges, és csak veszteségekkel építhető újra. Vagy tarka madártollakat gyűjtök az erdőben. Csodálom a színek lágyságát és alakját. A tollakat a bal kezemmel összefogott ruhámba rejtem. Bőven van már mindenféle csodaszínből, amikor úgy döntök, hogy indulok kifelé az erdőből. Körülnézek. Látom, hogy elfogyott az út a talpam alól. Átkarolt az erdő végtelen csendje. A nap sugarai remegve táncoltak át a magas fák koronáin. Egyedül állok a végtelenben. Félelem nélkül keresem a kivezető utat. Aztán megtört a csend. Kocsizörgés és lovak prüsszkölése verte fel az erdő némaságát. Követtem a hangot. Kértem az erdőből. A kincseimet magamhoz szorítva fordultam a nap felé és mosolyogtam. Nem tudhattam még akkor, hogy a természet egyszerre rendezett és kaotikus. Talán boldog voltam, hogy a végtelennek része lehettem.

A harmadik élmény titkát sohasem kívántam sem elmondani, sem pedig magyarázni. Nehéz a szembesülés, de szükséges a tiszta lépés. A párhuzamban futó sínek között állok. Látom, hogy valahol a végtelenben találkoznak. Döntöttem. Addig futok, ameddig a találkozási pontig el nem érek. Napokig próbálkoztam. Nem sikerült. Száz „miért?” zaklatta a lelkem. Mindenek ellenére tenyeremben ott élt és rezgett minden fűszál, mezítelen talpam soha semmi fel

nem sebezte, s a földet érintő csillagmező és a Nap sugarainak a játéka mindig velem volt azért, hogy elbűvöljön. A három gyermeki megigéződés helyszínei: Tótszerdahely, Magyarszék, Balatonmária. Megint, mint oly sokszor, kihagynám Tedej-pusztát, a Hortobágyot, a kitelepítettek szóval jelöltet. Mert ami a fájdalmat létrehozza, annak ösztönösen fordít hátat az ember. Tudtam, tudom, hogy a gondolatokat újukra kell engedni, mert szétpattintják az erőt és megsebeznek, de akkor mást is megsebesíthetnek. A kitérők eseménysorában valamelyik úton ott van az iskolakezdésem is, ahol kiderült, hogy nem tudok magyarul. A tanító nénim arra kért, hogy délutánonként ne menjek haza, mert segítségre van szüksége. Dolgoztunk, és mesélt. Egyszer csak tágra nyílt szemmel, kezemet széttárva álltam, és így szóltam hozzá:

„Ezt már kétszer is elmondtad. Hát nem emlékszel?”

Így két nyelven, a horvát és a magyar szigorú rendjével és szépségével formálódhatott az érzelem és a körülvevő világ. A szavak szimbólumrendszerén keresztül találkoztam a valóság hatalmával, és azzal, hogy léteznek átjárási pontok, amikor az értelem és a megtapasztalás együtt halad. A budapesti és a pécsi diákeveim alatt érett meg az idő a legszebb emberi, baráti és a lelket gazdagító találkozásokra. Akkor és ott még kerestem a szeretetet, mert nem tudtam, hogy nem szükségszerű rátalálni a szeretetre a boldogság előtt.

Ekkor tanultam meg azt, hogy a föld pora és a csillagok között is él az a küzdelem, amely nemcsak megtörni, de visszahozni is képes a csendet. A legtöbb erő ahhoz kellett, hogy bejárjam a csendet, értem a búzaszem üzenetét, mert soha nem előtte, hanem mögötte áll minden, ami emberi. Akkor még csak sejtettem, hogy ajándék a szó, s hogy a vers forrása mindig a nyelv, amelynek kiapadhatatlan a rejtett jelrendszere. Az Alfa és Ómega titkaihoz fordulva később szomjoltó forrásra találtam. Tudom, hogy áldás, öröm és fájdalom is az írás, végtelen és védtelen megnyugvás, mert velem siet egy megóvott térben.

A tervezett és az elrendelt életút pedig úgy fut egymás mellett, mint a sín pár, amelynek vonalai sohasem találkoznak, mert más a rendeltetésük, bárhogya is szemléli útjukat az ember. Családomban és a pedagógusi munkám során éppúgy tiszteltem a könnyet, mint a mosolyt. Milyen jó, hogy utamon velem vannak a gyermeki gondolatok, melyek nemcsak szépen csengőek, de tiszták és erőt adók. Hiszem a gyermeki szót, a gondolatot, mert a gyermek nem épít gátakat a szó menetébe. Hagyja, hogy szabadon haladjon a megélt érzés. Így érkeztem meg a tiszta forráshoz, amely nagy utat futott be, átszakítva az útjába álló minden szikladarabot. Tenyerembe szökkenve innom adott és segített lemosni arcomról a megtett utak porát.

Az elmúltat már útjára engedtem, a közelit féltem. Még mindig él három kívánságom, és ha csak egyet is elhagyok közülük, és a küzdelmet új emberi csend már nem törné meg, akkor nyisd tágra a karod, Mindenhatóm, hogy én is ott lehessenek az ölelésedben!

Valachi Anna

író, irodalomtörténész (Újpest, 1948. június 6.)

Plagizálnom kell magamtól, hogy hiteles lehessen mindaz, amit életem summájaként alább fölidézek. Önszócikket már írtam magamról, nincs értelme az ismétlésnek. Úgy érzem, csak akkor van helyem a hetvenesek kötetében, ha a számvetés jegyében vallok magamról.

Mindaz, ami tartós örömet és értelmet adott az életemnek, egy csodálatos szerelemnek köszönhető, amely 38 éven át tartó boldog házasságban folytatódott, és – noha a férjem, akivel egy esztendőben születünk, tavaly év elején belehalt gyógyíthatatlan betegségei egyikébe – ma is a „fele”-ségeként tekintek magamra, mert minden fontos emlékem vele kapcsolatos.

Csak egyetlen bekezdést idézek A „garabonciás főnix” emlékezete című írásomból, amely a Hét Hárs című evangélikus folyóiratban jelent meg: <http://zope.lutheran.hu/honlapok/csilaghegy/370>:

„Meglátni Dávidot és belészeretni – egy pillanat műve volt.

1978 nyarán éltem át ezt a sorsdöntő élményt, amikor külsős újságíróként megláttam őt az Ország-Világ szerkesztőségének fotórovatában, amint sűrög-forog, tudomást sem vesz az ott lebzselő idegenekről, s kizárólag a munkájára koncentrált. Úgy bámultam rá, mint egy földönkívüli, hiszen a pártállami időkben csupa jól fésült ifjú próbált karriert építeni

Fotó: Horváth Dávid

a sajtóban – ő viszont vállig érő hajjal, szakállasan, farmerban és tarisznyával járt-kelt a szerkesztőségben, ahol kedves, barátságos lénye miatt mindenki, még a lap vezérkara is kedvelte. Olyan tüneményes természetességgel viselte a másságát, hogy csak csodálni lehetett. Nem véletlenül neveztem magamban első látásra »garabonciásnak«, akire nem vonat-

kozhatnak a külső valóság törvényei.”

Most, hogy megidéztem egykori alakját, átveszem magamtól a szót – bár tisztában vagyok azzal, hogy lehetetlen ilyen rövid terjedelemben még csak vázlatosan is leírni, milyen meghatározó hatást gyakorolt rám, és mennyi mindent köszönhetünk egymásnak. Önállóságra és szakmai maximalizmusra sarkallt engem – én

IN MEMORIAM

Horváth Dávid fotóművész
(Kiskunlacháza, 1948. december 21. –
Budapest, 2017. január 31.)

pedig nem győztem bámulni, milyen tudatosan egyeztetni össze sajtóbeli feladatait a művészi munkával, mindig színvonalas teljesítményre törekedve.

Házasságunk elején szabad idejében sokat járt vidékre, mert a szociotórázára tette föl az életét. Munkásokat, bányászokat, cigánytelepen élöket, hajléktalanokat, vallásos kis-közösségeket, táncbázi össejöveteleket, drogozó fiatalokat és rockzenei koncerteket fényképezett. Ezek a felvételei annak idején nem jelenhettek meg a sajtóban – hiszen a hivatalos álláspont szerint szegénység, betegség, bűn nem létezett hazánkban –, de kis galériákban, csoportos tárlatokon, majd albumokban annál inkább.

1983 mindkettőnk életében kiemelt jelentőségű eseményeket hozott. Dávid ekkor rendezte meg első önálló kiállítását a Liget Galériában, én ekkor védtem meg a bölcsészdoktori disszertációm, és ez év végén született meg második fiunk, Vince, a három és fél évvel idősebb Bence öccse.

Ahogy „puhult a diktatúra”, Dávidot már elismert szociotórásként tartották számon – én pedig az újságírás mellett József Attila-kutató irodalmár, majd főiskolai tanár lettem. A bölcsészdoktori diplomaosztón még ott volt az egész család, de 1999-ben, a kandidátusi védésemre Dávid már nem tudott eljönni: előző héten jött ki a kórházból, ahol friss vesetranszplantáltként két ízben is csaknem végzetes fertőzést kapott. (Ekkor neveztem el „főnixnek”, mert gyógyulását a főorvos való-ságos természeti csodának tartotta.)

Felépülése után az országjáró szociotórásnak műfajt kellett váltania, nehogy újra megfertőződjék. (A szervátültetetteknek legyengítik az immunrendszerét, nehogy az idegen testként érzékelt vendégvesét kilökje a szervezetük.) Dávid ekkor tért rá a „szuperközei” portréotórázára, ahol a tekintetek dominálnak. *Mágikus szemek* címmel újabb kiállításra való képe gyűlt ösze, elsősorban írókról, művészekről, később a hajléktalanokat is ezzel a lélektükörző módszerrel örököttette meg.

A 2005-ös év megint közös sikereket hozott számunkra, a magunk szakmájában. Dávid ekkor nyerte el a Magyar Sajtóotó Pályázat első díját, emberábrázolás–portré kategóriában Eörsi Istvánról készített utolsó arcképevel. Én pedig a József Attila-centenárium alkalmából öt könyvet publikáltam kedvenc költőmről.

Ami a díjazásokat illeti, engem már előbb „fölfedeztek” (1999-ben kaptam meg József Jolánról írt könyvemért és a költőről írt életrajzi monográfiámért a Déry Tibor-díjat), Dávidot azonban elhúzódó betegsége miatt meglehetősen későn találták meg a szakmai elismerések. A Balogh Rudolf-díjat csak 2006-ban kapta meg, mert az ítések

Horváth Dávid egyik leghíresebb képe: *Cigányhegedűs*, 1974

el sem tudták képzelni, hogy ilyen gazdag életművet még nem jutalmaztak. Addigra már önálló albuma is megjelent, s több életmű-kiállítást rendezett.

Még megérhette első unokája, Dominik világra jöttét. De amikor megtámadta a „betegségek betegsége”, a „Főnix” már nem tudott több csodát művelni.

Engem örök hiányként kínoz, hogy nélküle kell tovább élnem – de elhatároztam, hogy tovább ápolom az emlékét, egy róla szóló, saját fotóival illusztrált portrékötettel.

balachin Anna

Gál Márta

zongora- és csembalóművész (Budapest, 1948. június 11.)

Mindig mélységesen elgondolkodom és megborzongok, amikor az evangélium talentumokról szóló példabeszédét hallom vagy olvasom. Felrázza az embert és számadásra, az önmagával végzett elszámolásra készíti. Vajon én jól gazdálkodtam a Jóistentől kapott képességeimmel, úgy, ahogy a „Gazdám” elvárta tőlem? Nehéz evvel a kérdéssel szembesülni, különösen most, amikor lassan hetven év áll mögöttem.

Angyalföldön voltam gyerek, szüleim egykeje. Édesapám velejéig becsületes, józanul gondolkodó, kiművelt szellemű nyomdász, anyukám csupa szív, családjáért élő varrónő volt. Hatévesen kezdtem zongorázni, jól ment, és ha fel kellett lépni ünnepélyeken, engem küldtek az

iskolából. Az igazgatóm egyszer nagyon megdicsért, és azt mondta, hogy fogják még a nevemet egyszer nagy betűkkel plakátokon is látni. Ez jóleshetett, ha még most is emlékszem rá. Aztán felvettek a Konziba (Bartók Szakiskola, Zenei Gimnázium). Az áldott emlékű, kitűnő ízlésű muzsikos, nagyszerű pedagógus, Vásárhelyi Magda lett a tanárnőm. Tőle tanultam meg a zongorajáték technikáját, a zene lényegét, a tudatos gyakorlást, és mindent, amire egy intelligens muzsikusnak szüksége van. Olyan volt ő számomra, mint egy második anya. Még most is fülemben cseng a hangja, ahogy dorgált, ha valami butaságot csináltam: „Ne legyél már olyan mafla!” És mindezt persze csupa-csupa szeretettel. Látom magam előtt az igyekvő és nagyravágyó, csetlő-botló konzist. Mindig magasra tettem a lécet, mert egyszerű szülők gyerekeként nem engedhettem meg magamnak az igénytelenséget. Emellett nagyon tudtam lelkesedni: híres emberekért, művészekért, tanáraitért. Magda nénin kívül zeneirodalom-tanáromért, Legány Dezsőért rajongtam végtelenül. Szerintem nagyon fontos, meghatározó az ember életében, hogy fiatal korában legyen kire felnéznie. Furcsa módon én nemcsak emberekért rajongtam, hanem intézményekért is.

Boldoggá tett, amikor bekerültem a Konziba, de igazán boldog akkor voltam, amikor a Zeneakadémiára vettek fel (második nekiugrásra).

A Zeneakadémia számomra mindig a zene szentélye volt, már maga a csoda szép épület is, melynek minden fala, köve, apró részlete átítatódott a régi nagyok: Liszt, Bartók, Kodály, Dohnányi szellemével. Szegedi Ernő növendéke lettem, aki Dohnányi tanítványaként egyedülálló, kifinomult, differenciált billenés-kultúrát adott át a növendékeinek. Ő egy igazi, régi vágású úriember volt, akire én, nagy tudása, rendezett elméje, nemes, figyelmes, udvarias viselkedésmódja miatt felnéztem, de az akkori pártállam megítélésében nem volt egy „felkapott”, elismert tanár. Nem volt túl jó ajánlólevél Szegedi-növendékként végezni, ezért sokan átmentek tőle befolyásosabb tanárokhoz. De én hűséges típus vagyok, kitartottam mellette a diplomáig. Igyekeznem kellett, hogy ne hozzak szégyent tanáromra, hiszen olyan zseniális évfolyamtársaim voltak, mint Kocsis Zoltán, Ránki Dezső, Jandó Jenő. Szerencsére szólistababérokra nem törekedtem, viszont kamarázni, kísérni mindig nagyon szerettem.

1973-ban jelesre diplomáztam, és utána kaptam egy ösztöndíjat a weimari Hochschuléra, hogy a szerény, de tapasztalt kamaramuzsikusz, Helmut Pfeuffer vezetésével kamarazenével és dalkíséréssel foglalkozzak. Két csodálatos évet töltöttem Weimarban. A természet közelsége, régi nagy írók, költők, muzsikusok: Goethe, Schiller, Liszt Ferenc övező szellemisége és a közvetlen környezetem befogadó szeretete adtak erőt az intenzív zenéléshez. Sokat sétáltam a főiskola melletti Goethe-parkban, és még most is emlékszem egy egyszerű emlékműre, melyen a „Genius Loci” felirat állt. A hely szelleme, ami körülöngte mindennapjaimat. Weimarban nagyon megszerettek, elismertek, rengeteget kamaráztam, kísértem, koncerteztem. Két év elteltével a főiskola rektora felkért, hogy maradjak ott tanítani. Csábító volt az ajánlat, de én nemet mondtam, mert közben a budapesti Zeneakadémián is várt egy tanári állás, és engem a szívem hazahúzott. Ezután még hosszú éveken keresztül visszahívtak Weimarba a nyári zenei szemináriumokra zongorakísérőnek.

1975-től 2013-ig tanítottam a Zeneakadémia vonós tanszakán mint korrepetitor, olyan tanárok mellett, mint Banda Ede, Mező László, Perényi Miklós, Rásonyi Leila, Pallagi János. Kertész Ottó még növendékem volt pályám kezdetén, velem diplomázott, aztán amikor zeneakadémiai tanár lett, nála is kísértem, így kollégák lettünk. Ő volt az a tanárkollégám, aki körömszakadtáig kiállt mellettem, hogy nyugdíjas éveimben is kísérhessem a növendékeit, amíg csak lehetett. Sok tehetséges hegedűs, de főleg csellista növendék pallérozásában vettem részt, akik közül sokan fényes hazai és külföldi karriert futottak be. Sokszor kísértem őket itthoni és külföldi versenyeken.

Írnom kell még a másik nagy szerelmemről, a csembalóról. 1977-ben egy – azóta elfeledett – régizene-együttesbe, a Tinódi Zenekarba hívtak csembalózni. Ott szerettem meg a hangszeret. Aztán többször részt vettem az antwerpeni régizenekurzuson, ahol Kennet Gilbert és Jos van Immerseel tanítottak csembalót és fortepianót. Itthon a rádió egyenes adásaiban voltak szólókoncertjeim, több együttes lemezfelvételén continuóztam (Magyar Virtuózok, Capella Savaria, Budapest Saxophon Quartett, Grazioso Kamarazenekar). Nekem is volt együttesalapítási kísérletem (Telemann Együttes, Instrumenta Historica), de nem sikerült „befutnunk”, mivel én csapnivaló szervező voltam világéletemben.

Aztán 2002 körül teljesült egy régi (régizenei) vágyam, amikor két különleges énekessel ismerkedtem meg: Felszeghy Judit koloratúrszopránnal és Blaskovics László férfiszopránnal. Velük először így, hármasban, később a nagyszerű Kállay lányokkal (Ági – cselló, Kati – blockflöte) kiegészítve, időnként egy ceremóniamester közreműködésével, megalapítottuk a korabeli öltözékben, historikus hangszereken játszó Marquise együttest. Sok sikeres koncert, turné áll már mögöttünk, az utóbbi években több külföldi fesztivál meghívottai vagyunk.

Visszatekintésem végére maradt a magánéletem, amitől egy életpályát se lehet elvonatkoztatni. 35 évesen mentem férjhez volt évfolyamtársamhoz, Kraszna László klarinétművészhez. Benne az akkor nemrég elveszített édesapám gondoskodó, csupa szeretet, természetes, gyakorlatias, derűs lelkületét találtam meg. Saját gyerekünk nem született, így hát örökbe fogadtunk egy kisfiút egyéves korában. Boldogok voltunk, sajátunkként szerettük. Általános iskolás korában kezdődtek a gondok: hiperaktivitás, figyelemzavar, tanulási problémák, rossz magatartás. Iskolaváltások következtek, és a kamaszkorban még inkább súlyosodott a helyzet. Nem volt könnyű azt az egy év szeretetet pótolni, amiben nem részesült, mielőtt hozzánk került. De mi nem adtuk fel, és mára, 27 éves korára becsületes, rendes, szorgalmas felnőtté vált Gergő fiunk. Nem lett diplomás művész vagy tudós, de mi így szeretjük.

Milyen igaz, hogy „ahol kiárad a bűn, kiárad a kegyelem”. Amikor Gergőt, tanulási problémái miatt egyházi iskolába vittük, rendszeresen jártam vele templomba, hallgattam az evangéliumot, és a gyerekkorom óta elhanyagolt istenhitem felnőtti hitté vált. Ráadásul megismertem Regőczy István atyát. Neki köszönhetem a megtérésemet, Istenhez való visszatérésemet, otthonra találásomat a hitben, és ennél nagyobb ajándékot nem kaphattam volna. Ha Gergővel semmi gond nincs, ez a nagy élmény bizonyára kimarad az életemből. Így hát fiamnak köszönhetem életem legnagyobb csodáját.

Egy erős fonalat érzek végigvonulni eddigi életemen, és az a minden körülmények között összetartó harmónia, szeretet. Fiatal koromban a szüleim gondoskodó, óvó szeretete, házasságomban a férjemmel összekötő, hűséges, minden nehézségen átívelő szeretet, és ami a legfontosabb: fogantatásunktól örök elhívásunkig és még azon túl is tartó szeretet, Teremtő Istenünké.

Gál Márta

Blaskó Péter

színművész (Budapest, 1948. június 13.)

– *Magyarföldi fatemplom...*

– Igen, a Rátóti Zoli által felépített magyarföldi fatemplom! Volt egy jótékonyági előadás a Nemzeti Színházban (2009), amelynek célja az volt, hogy adományt gyűjtsünk. Nagy örömmel vállaltam ezt a szereplést a Nemzeti Színház színpadán, ezzel én is hozzájárulhattam ennek a szép fatemplomnak a felépüléséhez.

– *Belépőnek egy furcsa kérdés: a Blaskó név honnan származik?*

– Felvidéki, tót név. A Blaskó nagypapa a Felvidékről származott, Szlovákiából, a tótok hazájából. Különösből nem néztem utána a családfának, de majdnem biztos. Nagyon sok Blaskó él ott, akik közül egyik-másik talán nem is csak névrokon.

– *Az édesapja, a bátyja és az öccse is a művészetek terén alkotnak. Ez genetikus vonás, talán a nagypapa is...?*

– Édesapám, Blaskó János festőművész volt. A képzőművészeti vonulat, amit a bátyám folytat – ifjabb Blaskó János, ő szobrászművész –, nyilván édesapámtól származik. A színházi vonal pedig édesanyám vágyait teljesíti be, aki színésznő szeretett volna lenni, de az anyai nagyszüleim nem engedték, hogy jelentkezék az akkori színművészeti akadémiára, mert nagyon ledér és nagyon közönséges, feslett foglalkozásnak tartották a színészetet. Féltették édesanyámat ettől.

Fotó: Czimbal Gyula

– *Az ön pályája eleve a színészet felé fordult? Elkötelezettséget érzett iránta rögtön az induláskor?*

– Egy kamasz gyerekek nem igazán tudja még, hogy mi lesz, ha nagy lesz. Így aztán édesanyám színház iránti szeretete indított el efelé: színházba jártunk együtt, és így kerültem egyre közelebb a pályához. Akkoriban közel laktunk a József Attila Színházhoz, ahol

esténként autogramot gyűjtöttem az akkori társulattól, a fiatal Bodrogi Gyulától – akivel ma már a Nemzeti Színházban két előadásban is együtt játszunk –, aztán Darvas Ivántól, Sinkovits Imrétől, Ráday Imrétől, Gobbi Hildától, az akkori társulat tagjaitól. Így kerültem egyre közelebb a színészethez, végül eldöntöttem, hogy felvételizni fogok az akkori Színház- és Filmművészeti Főiskolára. 1966-ban érettségiztem a Bolyai-gimnáziumban, és már abban az évben jelentkeztem a főiskolára. Mit ad a Jóisten, elsőre felvettek! Várkonyi Zoltán és Vámos László osztályába kerültem, ahol Kern András, Verebes István, Piros Ildikó, Bodnár Erika, Sunyovszky Szilvia, Detre Annamária, Papp János voltak az osztálytársaim, és még néhányan, akik vagy abbahagyták a színészetet, vagy nincsenek már köztünk.

– *Túl a színművészeten: az 1948-as generációnak, a háború után három évvel születetteknek, a megpróbáltatásokat túlélve mit jelentettek ezek az évek?*

– Igazában a megélt időt. Mert mi már a második világháború után születtünk, az egyre mélyülő Rákosi-rendszerben nőttünk fel, aztán jött 1956, amikor nyolcévesek voltunk, aztán a megtorlás évei, később a kicsit szelídebb Kádár-korszak és a lassú átmenet a rendszerváltoztatásba. Nem lehet egy-két konkrét mondatban összefoglalni, csak elmondani, hogy személy szerint én mit éreztem. Egyetlen érzés volt: hogy ennek sose lesz vége, mindig két pólusa lesz a világnak, a keleti és a nyugati fele – tanultuk is, hogy a két pólus tartja egyben az egységet. Eszébe sem jutott az embernek, hogy a nagy Szovjetunió – történelmi idővel mérve pillanatok alatt – szertefoszlik, elemeire esik szét. Az ember felnőttként, családapaként láthatta, amint ez bekövetkezett, és nagy csodálattal várta, hogy jön a Kánaán.

– *Színészi pályája során voltak-e törések, megtorpanások, vagy egyenes vonalú volt az ív?*

– A szakmai része – mint mindenkinek ezen a pályán – igen nagy amplitúdóval üzemel. Vannak magaslatok és mélypontok, aztán megint magaslatok... Arra kell ügyelni, hogy a mélypontok mindig magasabban legyenek, mint az előzőek voltak, de egyenes vonalban, vargabetűk nélkül nem lehet végigjárni ezt az utat. Egy életet átölelő, hosszú távú pálya, amiről az elején az ember nem is nagyon tudja, hogy mibe kezdett bele. Aztán amikor belesodródott a fővonalba, akkor érzékeli, hogy az életének elég nagy részét követeli, el is viszi, és ha nem hittel, szeretettel, hivatástudattal éli ezt a pályát, akkor nem ér semmit.

– *Amikor kimegy a színpadra a közönség elé, akkor nem munkálkodik egy színészben – kérdem laikusán –, hogy nekem az a szerepem,*

hogy a közönség velem kövesse és élje át a darabot? Van-e ilyen, ésszel felfogott része a színészi mesterségnek?

– Öntudatlanul is ott van az emberben, hogy magára fókuszálja a közönség figyelmét, mert amit át akar adni, ezáltal tudja átadni. De van egy szakmai része, amit élete során tapasztalt, vagy mesterektől, kollégáktól látott, tanult az ember, ez az egyik része. A másik része a Jóisten által adott tehetség faktora, a tehetség, amit kapott és hozott magával, de azt gyomlálni, munkálni, gyarapítani kell, mint a bibliai talentumot, mivel nem azért kapta az ember a tehetséget, hogy elfecsérelje, hanem hogy megsokszorozza, átadja szerepek formájában a közönségnek és a jövő generációjának.

– *A fia, aki autista és gyönyörűen fest, a nagyapai vonulatot folytatja.*

Vészi Endre: Üvegcsapda, Törőcsik Marival
(Katona József Színház, 1969,
fotó: Keleti Éva)

Az, hogy autista, erőt ad-e, tanul-e belőle, egyáltalán mennyiben befolyásolja a magán- és a színészi életét?

– Egy ilyen helyzettől nyilván először megrémül az ember. Aztán rájön, hogy szeretettel, odafigyeléssel úgy lehet ezt megoldani, hogy először is vállalja ezt az esendő embert, a mi Bencénket, és megkínálja lehetőségekkel. Ennek a genetikai sérülésnek a lényege a bezártság, a magányosság. Elsősorban, természetesen a feleségem hatalmas és önfeláldozó munkája, szeretete van a mögött, hogy Bence ma egy festésszel foglalkozó fiatalember, aki el tudja látni magát, és ki tud teljesedni, örömet lelteni a festészetben. Időnként előáll egy-egy olyan képpel, ami egy professzionistának is becsületére válna. Ez a helyzet sokkal-sokkal empatikusabbá, belátóbb emberré tesz, és természetesen nemcsak a szeretett fiam irányában, hanem az egész társadalom sérültjei, kiszolgáltatottjai és esendői felé is. Ez egy olyan pozitívum, amit az ember egész életében visz magával, és beépül a sorsába, színészi pályájába is.

– Másik gyermeke?

– Van nekem egy gyönyörű lányom is, Blaskó Borbála táncművész, koreográfus, rendező. A Balettintézetben végzett, az Operaházban diplomázott, aztán került Németországba, ott hét évig tanult a világhírű Pina Bauschnál kortárs táncot, akinél egyetemi diplomát is szerzett. Most a saját koreográfiái mellett, pedagógusként, oktatóként táncot, mozgást tanít a Kaposvári Színművészeti Egyetemen – éppen vizsgáztatja a harmadéveseket a *Carmina Burana* koreográfiájával. Ő a színpadi létnek ezt a formáját választotta: a táncot, a mozgást. Nem a klasszikus balett, inkább a kortárs, modern tánc elkötelezettje. Lassan elköszön ugyan a táncos léttől, de

mint rendező és koreográfus folytatja tovább, és tanít is.

– Most, a hetvenedik életévében van-e kikristályosodott, megfogalmazott olyan mondat vagy értékkövetés, amelyet kiemelendőnek, vezerlőnek gondolt az évtizedek során?

– Én azokat az értékeket követtem, melyeket a szüleimtől kaptam, vettem át. A becsületet, a szorgalmat, a mások megbecsülését, a mások tehetségének elismerését, a szeretetet, a gondoskodást (elsősorban a családról, de másokról is), a kiszolgáltatottakkal kapcsolatos szerepvállalást, ezeket gondolom értéknek. Az örök érvényű és a keresztény erkölcs alapjait kitevő fogalmakat gondolom, főként manapság, karát értékűnek.

– Szakmai és állami elismerések sorát kapta már, sorolhatnánk a díjakat: Kossuth-díj, a Nemzet Művésze... De mit takar a Dottore-díj?

– A Dottore-díj a nyíregyházi vígjáték-fesztivál, a *VIDOR Fesztivál* egyik díja, amit Goldoni-figurákról neveztek el (pl. Pantalone-díj, Pulcinella-, Colombina- stb.). A *Buborékok* című Csiky Gergely-előadás kapcsán kaptam meg, amelynek férfi főszereplője voltam.

– Ezzel arra akartam kitérni, hogy mennyire szereti a humort? Mi a kapcsolata a humorral, meg lehet-e ezt valamilyen formában fogalmazni?

– Sokan kérdezik tőlem, hogy *Péter, te szeretsz vígjátékban játszani?* Vagy egy vígjáték előadása után meglepődve megjegyzi, *nem is tudtam, hogy te vígjátékban is játszol!* Szerintem pedig ez természetes. Itt van például Sinkovits Imre: a *Tizedesben* olyan frenetikus volt vígjátéki színészként, mint drámai hősként a *Nemzeti Színház* színpadán a *Mózesben* vagy a *VII. Gergelyben*. Meg kell hogy legyen egy színészen a két pólus, akár egy szerepen belül is. Egy drámai szerep-

ben is vannak olyan vonulatok, ahol ezt ki lehet emelni, vagyis azt, hogy a szereplőnek nemcsak drámai oldala van. Ez még jobban elfogadtatja a szerepet a közönséggel.

– *Befejezésül azt szeretném kérdezni, van-e olyan, amit a kapott kérdésekre adott válaszokon túl nemzedékének, olvasóinak, nézőinek üzenve még hozzá szeretne tenni?*

– Kicsit óvatos vagyok, és nem fogalmaznék meg arspoetica-szerű mondatokat, amelyekkel az utódoknak üzennék, hiszen a társadalmi élet és a színházi élet is folyamatosan alakul, változik. Én csak kívánom a mai fiataloknak, hogy olyan színházi légkörben nevelkedjenek és éljék meg a hivatásukat, mint amiben én kezdtem.

Hogy adjon nekik kedvet és lendületet, oldódjanak fel benne, örömkre szolgáljon ez a hivatás, mely megfizetett munka és lemondás árán, de megnyugvást, örömet, sikereket tud adni. Gyönyörűen mondatja el Csehov a *Sírályban* Nyinával: „Most már tudom, értem, hogy a mi pályánkon nem a hírnév, nem a ragyogás a fő, hanem az, hogy tudjunk tűrni. Tudd viselni a keresztedet és higgy! Én hiszek... és ha a hivatásomra gondolkodok, már nem félek az élettől.”

(Kérdező: Szondi György)

Kende Levente

zongoraművész (Budapest, 1948. június 13.)

Belgiumban élek 1974 óta, innen jártam a világot, ezért igazi meglepetés volt számomra, hogy Magyarországról számítanak az én közreműködéseimre az 1948-ban születettek évkönyvénel. Hiszen a régi iskolatársakat és kedves barátokat kivéve ismeretlen vagyok ott. Életemben csak egyszer adtam egy zárt körű hangversenyt Budapesten, 1990-ben, a magyar köztársasági elnök Széchenyi-hegyi rezidenciáján. Az akkori belga király és királyné, Baldwin és Fabiola a feleségemmel együtt meghívott az első hivatalos magyarországi látogatásukra. Először tétováztam, hogy fontos-e, van-e értelme beszámolnom magamról, tevékenységeimről az „otthoni” nyilvánosság előtt. De sokat nem veszíthetek azzal, ha leírom nagyon kalandos, az állandó véletlenek és a gondviselés által befolyásolt életpályámat.

Budapesten születtem, de nem zenészcsaládban. Bár anyai ágon a nagyszüleim pestiek voltak, a szüleim vidéken, Vácott éltek. Ott is kezdtünk mi négyen, gyerekek zongorázni, viszont csak én maradtam meg a zongoránál. Fontos volt, hogy olyan egyéniségek felkaroltak és ösztönöztek a zene szeretetére, tanulására, mint Bogányi Tibor és Maklári József. Rajtuk keresztül ke-

rültem Pestre, a zeneiskolába, és 11 éves koromtól vonatozhattam a két város között. Eleinte hetente kétszer-háromszor, aztán naponta a Konzervatóriumba. Ott kötöttem közeli és hosszan tartó barátságot többek között Joó Árpival (egy osztályban), Presser Gabival és Kocsis Zolival (egy időben közös zongoratanárnak volt). Aztán jött a Zeneakadémia – aminek a bejárata előtt mindig keresztet vettem, hiszen számomra az valami fensőbbbételes templom volt „isteni” tanárokkal, mint Wehner Tibor, Nagy Olivér, Bartha Dénes, Kurtág György és Vásárhelyi Zoltán. Ők nemcsak a gyakorlatot oktatták, hanem az egyéniségeket is nevelték. Emberileg talán Wehner Tibor és Kurtág György voltak számomra a legnagyobb hatással. Schiff Andrissal – ha itt jár – ma is éjszakákon át emlegetjük a „régii akadémiai világot”. Soha nem voltam kiugró tehetség, ambiciózus növendék, más művészeti ágak – színház, irodalom, képzőművészet – engem ugyanúgy érdekeltek, mint a zene. De 1971-ben és 1972-ben a Maestro Carlo Zecchi salzburgi mesterkursusain valami alapjaiban megváltozott az általa is, hogy olyan elismerő szavakat írt a diplomámra a játékomat illetően.

Aztán 1972-ben egyik pillanatról a másikra egyetlen lehetőségként Moszkvában tanultam tovább, a Csajkovszkij Konzervatóriumban, mivel nem volt anyagi lehetőségem arra, hogy Carlo Zecchi meghívására Rómába költözzek. Nagyon neheztelt, amikor megtudta, hogy Moszkvát választottam. Ott jöttem rá véglegesen, hogy a zongorázást komolyabban kell venni, a fegyelmezés, a tudatosság, a mélyebb zenei és technikai elemzés nélkülözhetetlen a fejlődéshez. Ezeket „vergődtem” át két évig, azonban nemcsak a leírhatatlanul türelmes Mezslumov tanárommal, hanem olyan váratlan segítséggel is, mint későbbi feleségem: Heidi Hendrickxé. Véletlenül ismerkedtünk össze Moszkvában a hajnali „versenyfutások” közben, hogy gyakorlótermet foglaljunk aznapra. Egy évre rá Pesten volt az esküvőnk abban a reményben, hogy a „vegyes házasság” alapján konzuli útlevelet kapok a belgiumi tanári állás betöltéséhez és a rendszeres spanyolországi hangversenykörutakra. Ám csak azt javasolták az akkori hatóságok, hogy Heidi költözzön Magyarországra, és adja le belga útlevelet... Így aztán visszatértem Moszkvába, hogy 1974 nyarán turistaútlevéllel Spanyolországba utazzak, Heidi pedig haza, Belgiumba. Pestről Bázelig együtt mentünk repülőgépen, mert féltünk, hogy letartóztatnak disszidálás gyanújával. Antwerpenben telepedtünk le. Rögtön beiratkoztam Eduardo del Pueyo professzor meghívására a Brüsszeli Konzervatóriumba, és pár évvel később a Diplome Supérieur is megszereztem. Aztán feleségemmel beiratkoztunk a Kölni Hochschuléba, hogy a két év folyamán a legendás Kontarsky fivéréknél a négykezes/kétzongorás alaprepertoárt is betanulhassuk.

Közben tanári állást kaptam Leuvenben az ottani zeneművészeti főiskolán, a Lemmensinstituutban, majd pár évre rá az antwerpeni Conservatoriumba is kineveztek. Elkényeztettek, mert választhattam Brüsszel, Antwerpen és Leuven között. Antwerpen maradt számomra a vonzóbb és vendégszeretőbb város az óriás kikötőjével, a lenyűgözően gazdag németalföldi kulturális múltjával, az életteli, pezsgő jelenével és a régizene historikus forradalmáival.

Feleségemmel 1974-ben egy kétzongorás UNICEF-gálahangversennyel kezdtük a 2006-tal, egy texasi flamand zenei fesztiválon végződő kétzongorás/négykezes karriert. Feleségem az ő csodagyerekként kezdett hangversenyezését váltotta át az együttes koncertezésre, a három gyerekünk születése miatt is.

Miután 1978-ban, az útlevelem lejártá után nem tértem vissza Magyarországra, bíróságon elítéltek két év három hónapra. Kérvényemre azonban 1981-ben amnesztiát kaptam – nem voltam politikai menedékes, csak „családalapítós” –, és hét év után először hazalátogathattam.

Hangversenyeztem vagy hangversenyeztünk Belgiumon kívül Hollandiában, Spanyolországban, Olaszországban, Franciaországban, Svédországban, Angliában, Törökországban, Cipruson, Kanadában, az Egyesült Államokban, és minden európai országban és fesztiválon is. Több mint 70 lemez/CD-felvétel készült velem mint szólistával, kamarazenésszel vagy zongorakísérővel. Imádtam olyan nagyszerű énekesekkel zenélni, mint José van Dam, Hamari Júlia, Elzbieta Szmytka, Zeger Vandersteene, Krisztina Laki. Műsoraimban az eleinte játszott standard programokat átváltottam különlegesebb témaprogramokra, felfedezett vagy ritkán játszott kulcsdarabokra, bemutatókra is: például kiváló belga zeneszerző barátaim új művei, zongoraversenyei, késői Liszt- és korai Bartók-zongoraművek, Liszt–Bartók–Kurtág-füzérprogram, Messiaen: *Turangalila* és *Vingt Regards sur l'Enfant-Jésus*, Kodály-összes, vagy mint 2015-ben Bartók összes zongoraművei három estén, háromórás műsorral (az élő rádiófelvételekből CD-k is készültek).

A magyar kultúrát is mindig és mindenhol terjesztettem, nemcsak a magyar zongoraművekkel, hanem egy Antwerpeni Filharmonikusokkal együtt szervezett Bartók-portréval is: egy teljes napon át Bartók-hangversenyeket adtunk három hangversenyeremben, telt házzal. Vagy a Muzsikás együttessel adott közös Bartók-hangversenyeink rádiós és fesztiválhangversenyeken, vagy a brüsszeli Magyar Kulturális Központ (ma Balassi Intézet) valamikori megszervezése felavató hangversenyyemmel.

A tanítást is mindig ugyanolyan odaadással, élvezettel csináltam, és különleges szerencsének mondhatom és felejthetetlen élményem marad, hogy 1977-től 1980-ig Carlo Zecchi asszisztense lehettem salzburgi és más, olaszországi mesterkurzusain. Az antwerpeni Conservatoriumban a feleségemmel húsz éven keresztül közösen tanítottunk egy osztályt több mint harminc növendékkel, Chilétől Dél-Koreáig talán húsz országból. Emellett a billentyűs és ütős hangszerek tanszékvezetőjeként, majd nyugdíjazásomig a Conservatorium művészeti igazgatójaként működtem. Sikerrel bevezettem a zongoristák tantervébe a historikus hangszerek használatát. Éveken keresztül a brüsszeli Erzsébet Királynő Zenekápolnában és a genti Orpheusinstituutban (zenetudományi intézet) is tanítottam. Nyugdíjazásom óta is tanítok kamarazenét, mert fiam, Nikolaas – kinevezéssel – átvehette a zongoratanári helyünket. A felszabadult időmet most zenetörténeti/zenetudományi kutatásokra fordítom. Komparatív tanulmányt készítek a késői Liszt- és a korai Bartók-zongoradarabokról.

Amiről eddig a legkevesebbet írtam, s végeredményben számomra a lehető leglényegesebb az életutamon: kivételesen szerencsés, kivételesen harmonikus családom van három nagyon tehetséges, felnőtt gyerekünkkel és hat gyönyörű unokával. Gyerekeink karrierje nagyon biztató: az egyik diplomata, a másik zongoraművész, a lányunk pedig fotóművész-pedagógus.

Sándor Antal

szobrászművész (Zsámbék, 1948. július 3.)

Budapesttől nem messze, szőlődombos pannon tájon, kis faluban születtem.

Fogékonyságom az anyag és a művészet iránt korán megmutatkozott. Tanulmányaimat Budapesten, a kőfaragó-kőszobrász mesteriskolában végeztem, majd a Képzőművészeti Kivitelező Intézménynél kaptam diplomát. Első tanulmányi utamat

Heidelbergben töltöttem, Andreas Majrovits és kedves felesége, Ulla támogatásával. Itt fél évig tanulmányokat készítettem, és kiállításom is volt. Ezután 1974-től Párizsban, az Académie du Feu-ben László Szabó szobrász magániskolájában tanultam. Majd felvételt nyertem a Párizsi Képzőművészeti Akadémiára, szobrász szakra. Így az Académie des Beaux-Arts-on folytattam szobrászati tanulmányaimat.

Mestereim Étienne Martin és Jean Cardot voltak. Ezen idő alatt műhelyeket és mestereket látogattam. Az új törekvések és stílusok nagy hatással voltak rám. Újrakezdtém mindent, megérteni a titkokat, a plasztikát, a fényt. Ebben az időben, 1975-ben magyar szobrászként számos kiállításon vehettem részt Párizsban, mint például az őszi szalonon a Grand Palais-ben, a Michelangelo tiszteletére rendezett kiállításon. Nagy megtiszteltetés volt számomra. Ez az elmélyülés időszaka volt.

1977 tavaszán Párizsban, a Szajna utcában megrendezhettem az első

önálló kiállításomat a Galerie Viscontiban, nagy sikerrel, elismeréssel.

Még ez év őszén részt vehettem Párizsban a Salon-1977 nemzetközi kiállításán a Grand Palais-ben. A *Királynő* című márványszobrom ezüstdíjat nyert. Jó érzés volt átvenni az oklevelet. 1978-ban hazatértem, és a Magyar Művészeti Alap,

valamint a Fiatal Képzőművészek Stúdiója tagja lettem. Itthon számos kiállításon vettem részt.

Érdekelt az új, a fény, a tiszta plasztika rendje és harmóniája, zeneisége. Ez valami új forrás volt számomra. Kerestem a letisztult, egyszerű formát, mint Bartók a zenében. Az ősi anyaghoz, a márványhoz nyúltam. Kerestem a magot, a legbensőbb lényegyet, fénné, árnyékká csiszoltam szobraimat. Küzdöttem és harcoltam az anyaggal. Az ember győzelme, hite sugárzik a szobrokból. A jó szobor mindig a lélek ünnepe.

Művészetem programja a SZOBOR, a plasztika tiszta egysége, harmóniája és zeneisége, amely közös nyelven szól mindenkihez és rendet teremt bennünk.

Elismerés: 2016-ban megkaptam a Pro Urbe díjat.

Rákossy Anikó

festőművész (Kisújszállás, 1948. július 4.)

A művészeket életük folyamán különböző inspirációk érik. Van, akit a körülötte lévő látvány érint meg, van, akit a művészettörténetben már létező művek inspirálnak. Nem nagyon lehet kitalálni, hogy honnan jön és mi a gyökere. Sok rétege van a hatásoknak – akár gondoljunk még a gyerekkori élményekre is.

Van, akinél az inspiráció belülről jön. Úgy érzem, hogy az indítást én is belülről, mélyről kapom. Kezdetben homályos gondolatként vagy képként jelenik meg, és ekkor elkezdek vázlatokat készíteni. Majd kiválasztom azt a tervet, amelyik már megérett arra, hogy „na ezt már jó lenne nagyban is megfesteni – mondjuk vászonra”.

Munka közben akár komoly konfliktus is kialakulhat köztem és a kép között, és bizony néha az én eredeti vízióm győz, de néha a kép önmagát festi meg, és én csak közvetítő vagyok.

Most, már hetvenévesen látom és érzem, hogy az ÚT fontosabb volt nekem, mint az érkezés.

Mert megérkezés voltaképp nincs is.

A célok addig távoliak, amíg élünk.

Ami a legfontosabb, időnként megéreztem, hogy földi lényként odafönnről vezetve vagyok.

Azt hiszem, hogy én nem vagyok „trendi” festő, mert engem nem a képek mögötti gondolatok vagy történetek érdekelnek, hanem a színek.

A festészet a színek elmagyarázhatatlan élete, dimenziója.

Rákossy Anikó

Szögi László

történész, levéltáros (Budapest, 1948. július 9.)

Kispolgári pedagóguscsaládban születtem Óbudán, ahol az ötvenes években, nagy szegénységben nőttünk fel két testvéremmel együtt. Mivel a szovjet hadsereg az ún. felszabadításkor szüleimet kitette lakásukból, hogy hadikórházat állítson fel az épületben, az óbudai Szent

pedagógusként, de emberi magatartásban is példamutató személyiség volt. Az ő segítségével kerültem első munkahelyemre, a Műegyetem levéltárába, ahol azután egy életre elköteleztem magam a magyar felsőoktatás történetének és forrásainak feltárása és kutatása mellett.

József Otthon fogadta be őket, ahol a lakástól tíz méterre egy kápolna működött. Mindez meghatározta életemet, hiszen 24 éves koromig ebben a sajátos környezetben nőttem fel. A kereszténység és a magyarság szeretete magától értetődő volt a családban, ami egy életre szóló indítást adott.

Szüleim gyerekkoromtól olyan könyveket adtak a kezembe, amelyekből nagyon megszerettem a történelmet. Középiskolába mégis egy akkor kitűnő színvonalú vegyipari technikumba mentem, hogy „legyen a gyerek kezében egy jó szakma”. A kémiát és a történelmet egyformán szerettem, de egy kiváló történelemtanár, Waczulik Margit hatására mégis a történelmet választottam. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem bölcsészkarán orosz-történelem szakra vettem fel, de a szívem csak a történelem iránt lelkesedett. Másodév után az orosz szakot leadva, a levéltár szakot vettem fel, hiszen ott tanulhattam meg a történelmi források használatának minden részletét.

Sinkovics István professzor volt az, aki a korabeli bölcsészkaron nemcsak

1976-ban hívtak oktatónak a történelem segédtudományai tanszékre, amit 42 éve, máig folytatok. A nyolcvanas években egyre több budapesti egyetemen hoztam létre levéltárakat, ahol sokszor az alagsori pincékből kellett összegyűjteni az egyetemek sokszor kétszáz éves dokumentumait. A tanszéken öröm volt olyan tárgyakat tanítani, amelyekre korábban gondolni sem lehetett volna, mint például a hazai egyházak története és igazgatása. Bak Borbála kolléganőmmel kezdtük el oktatni Magyarország történeti földrajzát, ami bizony sok diáknak okozott gondot, de később egyik sem mondta, hogy felesleges lett volna. 1983-ban már az ELTE Levéltárának igazgatója lettem, fenntartva tanszéki munkámat.

A rendszerváltás az én életemben is fordulatot hozott. Az MDF volt az egyetlen párt, amelyikbe életemben beléptem, és akkor úgy gondoltam, ha kell, segíteni fogok az új Magyarország építésében. 1990 nyarán hívtak az akkori Művelődési és Köznevelési Minisztériumba, tanácsosként a felsőoktatási főosztályon dolgoztam, és

részben az egyházi felsőoktatás reformjával, részben a német felsőoktatási kapcsolatok fejlesztésével foglalkoztam. Ott voltam a Pázmány és a Károli egyetemek alapítási tárgyalásain, és még sok érdekes munkánál, például a volt Egyháziügyi Hivatal iratainak levéltárba adásánál. Közben folyamatosan tanítottam az egyetemen, mert azt abbahagyni sohasem akartam. A politika iránti illúzióim azért hamarosan elszálltak, és 1993-ban visszakérültem az egyetemre, az Egyetemi Levéltárba, majd 1995-ben egyben az Egyetemi Könyvtár főigazgatója lettem. Tanítványaimmal létrehoztuk a Magyar Felsőoktatási Levéltári Szövetséget, így mentve meg szinte minden magyarországi régi egyetem forrásait. Az Egyetemi Könyvtárban szinte nulláról kellett elindítani az informatikai forradalmat, és ottani, több mint 18 évig tartó munkám során, azt hiszem, két nagy eredményt értünk el munkatársaimmal. Egyrészt elkülönítettük a könyvtár óriási értékű régi, 13–18. századi állományát, s tételeit nagyrészt fertőtleníttük és restaurálva helyeztük új, biztonságos raktárakba és készítettünk róluk modern elektronikus katalógusokat. Másrészt másfél évtizednyi nehéz küzdelemben létrehoztuk az ELTE egységes, központi könyvtári katalógusát, amelyet mai utódaimnak már csak fejleszteniük kell. Így megőriztük a könyvtárban lévő nemzeti kulturális örökséget, és egyben felzárkóztunk az európai könyvtárak színvonalához. Ennyi év alatt részt vettem az ELTE fennállása 350. és 375. évfordulós ünnepségein és több más egyetem jubileumán, amikor sikerült a közvélemény figyelmét az egyetemek múltjára felhívni.

Kutatási tevékenységem a magyar felsőoktatás múltjára vonatkozik. 25 évvel ezelőtt kezdtem el kutatni a

külföldi magyar egyetemjárás adatait, s tanítványaimból és kollégáimból lassan egy kutatócsoport jött létre. 27 európai országban mintegy 250 közgyűjteményben kutattuk az egyetemek forrásait, és ebből mára egy 103 ezres elektronikus adatbázis készült el azokról a Magyarországon született diákokról, akik a középkor kezdetétől 1918-ig valamelyik európai tanintézetben tanultak. Az adatokat egy 24 kötetes sorozatban közzétettük, és hamarosan az interneten is elérhető lesz. Ezt a programot a szomszéd országokban is figyelemmel kísérik, hiszen számukra is fontos adatokat tartalmaz, nemzetközileg is felfigyeltek rá. 2002 óta vagyok a Nemzetközi Egyetemtörténeti Bizottság magyar tagja, és 17 országban 84 előadást tartottam. A 2000-es években fontos munkám volt Erdélyben, ahol az ottani római katolikus levéltárügy rendezésén dolgoztam tanítványaimmal. Előbb évekig rendeztük a gyulafehérvári érsekség megmaradt, de elszomorító állapotban lévő iratait, majd elkezdődött a főesperességekben a gyűjtőlevéltárak kialakítása. Nagy élmény volt elnéptelenedett plébániák szobáiban és padlásain gyűjteni a néha igen régi iratokat és biztonságba helyezni a magyar múlt egy-egy elveszettnek hitt forrását. Diákjaimmal nemcsak a levéltári munkát, de Erdélyt is megszerettettem az évek során, és bízom benne, hogy ez számukra is nagy élményt jelentett. Ma már egy nyolc egységből álló példamutató katolikus intézmény működik Erdélyben, ami még az ottani román szakemberek elismerését is kiérdemelte. Ezt mutatta, hogy a marosvásárhelyi román egyetem nemrég díszdoktorává választott.

2013-ban ugyan nyugdíjba mentem, de szerencsémre éppen ekkor

sikerült létrehozni Draskóczy István kollégám és barátom vezetésével egy új MTA – ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoportot. Ennek keretében szeretném, ha megvalósíthatnánk régi tervemet, a Repertorium Academicum Hungariae létrehozását. Ez egy olyan adattár lesz, amelyben minden 1850 előtt létezett hazai egyetem, akadémia és más felsőoktatási intézmény valamennyi hallgatójának személyi és tanulmányi adatai szerepelni fognak kiegészítve a már kész peregrinációs adattárral. Az utóbbi években körbejártuk a teljes Kárpát-medencét, mindenütt lefényképezve a megmaradt dokumentumokat, és már készül egy közel kétszázezres adatbázis. Azt hiszem, elmondhatom, hogy a hob-

bim egyben a munkám is volt. Máig szeretek tanítani, szeretem beutazni a történelmi Magyarországot és Európát, s nagyon sokfelé eljutottam, a legeldugottabb kis falvakig. Megjelent 33 könyvem, közülük 14 társszerzővel, 206 cikkem közül 50 külföldön. Sokféle kitüntetést kaptam, és sokféle szervezetnek voltam vezetője vagy tagja. Talán a legfontosabb, hogy szolgálhattam a magyar történettudományt, és remélem, hasznos forrásfeltárást végeztem. Mindehhez sok segítséget nyújtott feleségem, egykori évfolyamtársam, Mike Mária, akivel közel öt évtizede vagyunk együtt.

Hidasi Judit

nyelvész, japanológus (Budapest, 1948. július 11.)

A hetven év alatt annyi élmény ért, hogy úgy érzem, párhuzamosan több életem volt... Szerencsésnek érzem magamat, hogy Magyarországon jöttem a világra. Ugyanis ha nem ide születek, akkor életem során sokkal kevesebb élmény ért volna – akár nyelvi, akár intellektuálisan, kulturálisan. A hatvanas-hetvenes években, amikor iskoláimat végeztem Budapesten, a magyar oktatás a maga szigorú orosz-porosz hagyományát-hallásaival nem engedte lazáslni a diákokat: a tanárok sokat követeltek és igényesek voltak, a diákok jól-rosszul teljesítettek, de annyi önbecsülés mindenkiben volt, hogy a

tudás előtt fejet hajtson. Egyetemista koromban egy-egy házibulin sikknek számított olvasottnak lenni, sikk volt az avantgárd filmek világában tájékozottnak mutatkozni, sikk volt klasszikus zenei műveltséggel rendelkezni. Vagyis az az intellektuális-szellemi miliő, ami jellemezte szűkebb környezetemet, mély és tartós nyomot hagyott bennünk, akkori fiatalokban – amiért aztán később nem győztem hálás lenni a sorsnak. Bárhová vetett is a későbbiekben jó szerencsém, soha nem vallottam szégyent más nációk képviselőihez képest sem tárgyi ismeretekben, sem pedig intellektuális megméretésekben. A szülői ház

szeretetteljes, ámde szigorú rendje ugyancsak jó háttérnek bizonyult: mindhárman, testvérek, az igényesség légkörében szocializálódtunk.

A gimnáziumban ugyan német tagozatra jártam, de bizonyára a jó tanári felkészítésnek is köszönhetően elsőre felvételt nyertem az ELTE Bölcsészettudományi Karának az angol–oroszl szakára. Akkoriban nagy létszámú évfolyamok voltak, mégis jutott idő és odafigyelés a szemináriumi munkára, de még az egyéni konzultációkra is. És milyen kiváló tanáregyéniségek vezetése alatt! Az indexem kész kultúrtörténeti panoptikum: Dolmányos István, Stephanides Károlyné, Kocztur Gizella, Újházy Lászlóné, Benedek Marcell, Fülöp Károly, Ruttkay Kálmán, Hutterer Miklós, Szenczi Miklós, András László, Antal László, Kniezsa Veronika, Osztovcics Levente, Elbert János, Mikó Pálné... Több kiváló tanárral a második diplomám megszerzéséért folytatott tanulmányok során ismételtén összehozott jó sorsom: Bolla Kálmán, Péter Mihály, Hollós Attila, Voigt Vilmos. Az általános és alkalmazott nyelvészeti tanszék akkortájt afféle mi-újság-a-modern-humán-tudományokban fórumként is szolgált: Szépe György szemináriumaira, Balázs János, Kiefer Ferenc, Telegdi Zsigmond előadásaira és Zsilka János óráira más karokról és más diszciplínákból is szép számmal jelentek meg érdeklődők, balerináktól kezdve teológusokig, filmelektől (Bódi Gábor) katonatisztekig. Az „izmusok” korában az egyre táguló és nemzetköziesedő tudományos világ híreit, üzeneteit, újdonságait csak úgy itta magába ez a heterogén, ámde annál fogékonyabb közönség – amelynek én is részese lehettem.

Japánba először 1977-ben kerültem a Tokai Egyetem ösztöndíjasaként. A japán nyelv iránt középiskolás korom óta érdeklődtem – először baráti alapon magánórákat vettem Réczei Tibortól. Az ELTE biztosított helyet Hani Kyoko neves zenepedagógus önkéntes japán nyelvóra-foglalkozásainak is, aki Bartók-kutatásai mellett talált időt arra, hogy anyanyelvével minél több magyart fertőzzön meg. Ez az ismeretség a későbbiekben sok értékes tapasztalathoz segített a japán oktatás világában. Japánt megtapasztalni és megélni rengeteg élményt jelentett számomra – nemcsak nyelvileg, hanem kulturálisan is. Noha rendelkeztem korábbi némi nemzetközi kollégiumi előélettel – hiszen 1971-ben Leningrádban a Zsdanov Egyetemen tölthettem egy rendkívül hasznos és kulturálisan gazdag félévet –, de a japáni egyetemi világ és általában az ázsiai életstílus a kultúrák találkozásának egészen más vetületeire vetett fényt. Talán ettől a sorsfordító élménytől eredeztethető érdeklődésem az interkulturális kommunikáció iránt. Annyi félreértés, annyi elérés, annyi értetlenség, annyi felismerés, annyi rádöbbenés, egyszóval annyi kulturális kihívás és benyomás ért, hogy ezek elemzését és feldolgozását tekintettem és tekintem egyik legizgalmasabb tudományos-kutatói feladatomnak azóta is.

Japánban felnőtt életem mindösszesen vagy tizenkét esztendejét töltöttem: a kisebb tanulmányutakat és továbbképzéseket nem számítva két hosszabb alkalommal mint posztgraduális ösztöndíjas, egyszer mint szociolingvisztikai kutató, és végül a 2000-es évek elején öt éven át mint egyetemi oktató. A japáni tapasztalatok – a nyelvi fejlődésen túl – sokat adtak az akadémiai kultúrák és a mentalitásbeli különbségek, az ázsiai világszemlélet és egy számunkra szokatlan életstílus megismerésében is. A tanulás és külföldi tanulmányutak ellenére és mellett – mindenkori főnökeim rugalmasságának és megértésének

köszönhetően – 1971 óta folyamatos a munkaviszonyom a „Külker”-en (amely intézmény 2016 óta a Budapesti Gazdasági Egyetem külkereskedelmi kara), ahol hol mint nyelvtanár, hol mint oktatósszervező, hol mint az intézményvezetés tagja számos minőségben és beosztásban tevékenykedtem. Ezenközben az 1998-as esztendő újabb fordulatot hozott: az Oktatási Minisztérium nemzetközi államtitkárságán három éven át mint a Magyar Ösztöndíjbizottság titkára, majd azt követően mint a bilaterális kapcsolatok főosztályának helyettes vezetője folytattam tevékenységemet. A minisztériumi munka során is rengeteget tanultam, sokat tapasztaltam, számtalan érdekes és értékes emberrel találkoztam, az oktatás és oktatásszervezés világára bizonyos távolságtartással nézhettem, és nem utolsósorban a nemzetközi oktatáspolitikai változatosságában kissé elmélyülhettem. Ezeket az ismereteket is hasznosítani tudtam a következő állomáshelyen: Japán Kanda Idegen Nyelvek Egyetemén, ahol 2001 és 2006 között dolgoztam professzorként az újonnan alapított nemzetközi kommunikáció tanszéken.

Oktatásszervezés tekintetében máig ható jelentőségűnek érzem a Keleti Nyelvi Kommunikációs Intézet létrehozását a kilencvenes évek Külkereskedelmi Főiskoláján. Az országban szinte egyedülálló szellemi műhelyt sikerült kialakítani a keleti nyelvek és kultúrák sokoldalú és sokirányú kutatására és oktatására: a korszak legkiválóbb szakemberei és szakértői működtek közre az oktatásban: Tálas Barna, Jordán Gyula, Nagy Bálint, Koós Péter, Fendler Károly, Osváth Gábor, Németh Pál, Sato Noriko, Székács Anna, Kiss Sándor, Salát Gergely, Mohr Richard – a nagyszámú anyanyelvi oktatóról, kutatóról és lektorról nem is beszélve. A számos konferencia, szeminárium és rendezvény nemcsak a hazai, hanem a külföldi szakembereket is vonzotta. Kiadványsorozatunk, a *Keleti Füzetek* a mai napig keresett forrás az orientalisztikában; a manapság Magyarországon japán, kínai, koreai nyelvet ismerők és használók nem csekély hányada eredetileg a mi padjainkból került ki – sokan közülük külföldön, más egyetemeken és a célországban képezték tovább magukat.

Mindezek mellett három gyermekem szakmai boldogulása és családi gyarapodása járult hozzá a magánéleti kiteljesedéshez, aminek az örömei mind a mai napig folyamatos energiaforrásként szolgálnak a hétköznapiakban.

Az idő múlásával és a tapasztalatok halmozódásával egyre-másra érnek a felkérések hazai és külföldi kiadóktól, szerkesztőségektől, szervezetektől, tudományos műhelyektől lektori, szerkesztőbizottsági tagsági, vizsgabiztosi és bírálói feladatokra – amelyek ellátására nem a szakmai presztízs, hanem az őszinte professzionális kíváncsiság hajlamosít. Konfuciusz felismerését tudom melegséggel felhozni: „Az emberek a világon mindenütt nagyjából ugyanazokat a dolgokat cselekszik – csak más-más okokból.” Hát engem ezek az okok érdekelnek.

Siobhán

Bakos Ildikó

szobrászművész (Gyöngyös, 1948. július 16.)

Kínában, állítja Lin Jü-tang, ha valaki megérte a hatvanadik évét, azt mondták rá, hogy „ősrítkaság”.

A hetven év nyilván még ritkább, bár az átlagéletkor állandóan növekszik, vannak és voltak mindig ősrégek, meg lesznek és voltak olyanok, akiknek az élete órákban mérhető.

A kor önmagában semmi, a valami az, hogy ami megadatott, hogyan használtuk fel.

Visszagondolva eddigi életemre, elmondhatom, hogy nagyon gazdag volt, volt benne rengeteg öröm, szépség, siker, jól végzett munka, utazás, bánat és szomorúság, csalódás, fájdalom, de minden kibíráható mértékben, még akkor is, ha adott pillanatban nem úgy tűnt.

Van egy csodálatos családom, és a másik legnagyobb gyönyörűség, hogy képzőművészettel foglalkozhattam.

Isteni kegyelem.

Bármikor véget érhet, rendben van.

Persze az ember alkudozik, jó lenne még egy kicsi idő, van még egy-két tervem. Szeretnék boldog halott lenni, aki nem hagy túl sok elrendezetlen dolgot maga után, túl sok befejezetlen munkát.

A legcsodálatosabb az emberi létben, hogy nem tudjuk a percet, mikor ér véget. Úgy élünk, mintha örökké tartana, pedig

a mulandósággal naponta foglalkoznunk kellene.

Bizonyára megbénítana minket, ha tudnánk, hogy ez az utolsó napunk – mégis, ha egy kicsit ezzel a tudattal élnénk, talán jobban figyelnénk a szeretteinkre, másokra, a világ dolgaira.

Egyszóval a halállal foglalkoznunk kell, szokni hozzá, és nem csak „ősrítkaság”-korúan.

Bakos Ildikó

Pusztay János

nyelvész (Szombathely, 1948. július 22.)

A 70 csak egy statisztikai szám. Nehéz meghatározni, mikor mennyi. Egyszer negyven, máskor száz. Ezért aztán a hetven sor is viszonylagos. Meg azért is, mert a lényegét el lehet mondani akár harminc sorban is, de van, akinek a száz is kevés. Lám, még bele sem fogtam az önleplezésbe, máris a negyedik sort gépelem. Mert még nem tudom, pillanatnyilag hány évesnek gondolom, érzem magamat.

Hogy ki vagyok én, nem tudom, s ettől néha kivagyok. Mert már a születésem csillagjegye is bizonytalan. Az újságok horoszkópja szerint a rák utolsó napján születtem, ám akik értenek a kérdéshez, azt mondják, oroszlán vagyok. Határeset? Mindenesetre nem vagyok hátrafelé araszoló oroszlán. Az ollóból is csak annyi maradt, hogy azzal vágom az évek centijét. Igaz,

bömbölni sem szoktam, legfeljebb – legutóbbi hóbertom szerint – a sörénym kezd növekedni.

Azt nem tudom, hogy a rák- vagy az oroszlán-mivolt döntötte-e el, hogy reménytelen ügyek szószólója lettem.

25 ELTE-n töltött év után meghallottam a hazahívó szót, és elvállaltam Szombathelyen a főiskola vezetését, hogy a főiskolát elindítsuk az egyetemmé válás útján. Az első – mintaadó – lépéseket sikerült megtennünk, aztán utódaimnak jó két évtizedébe került, hogy mindent visszacsináljanak, miközben más főiskolák a mi receptünk szerint haladtak előre egészen az egyetemi létig.

Mint a finnugor nyelvek és népek kutatója azon fáradozom, hogy megmentsem legalábbis a még menthető nyelveket és így népeket is az asszimilációtól. Nem kisebb az ellenfél, mint az orosz elnök és csapata, amelyik a soknemzetiségű és -nyelvű Orosz Föderációból „eine Sprache – ein Volk – ein Führer” államot akar létrehozni. Pedig volt egy pillanat, amikor egy kerekasztal-megbeszélésen, jó tíz éve, sikerült az elnököt megnyernem a finnugor népek támogatását célzó programunknak.

Szakmai pályafutásom tematikailag elég cikcakkosnak mondható. Nincs egy egyenes vonala, mert mindig azzal foglalkozom, ami éppen érdekel. Hol nyelvészet, hol régiópolitika, hol kisebbségpolitika, hol nyelvfejlesztés; vagy éppen – elvakultságomban – irodalminak gondolt alkotásokkal. Így aztán egyre csak fogynak az esőerdők, mert kell a papír folyton gyűlő könyveim kinyomtatásához. Sok hasznót valószínűleg nem hajtok velük, okozok viszont annál több környezeti kárt.

Amúgy jó helyzetben érzem magamat, akárcsak az a katona, aki két tűz közé szorult. Merthogy eretneknek bélyegzett nyelvészeti felfogásom miatt egyes hagyományosan gondolkodó finnugor nyelvészek szerint – sokoldalúságom bi-

zonyítékaként – egyszerre vagyok csodabogár-tenyésztő és zöldségtermesztő, meg hát, természetesen, dilettáns. Ez az egyik tűz. Ugyanakkor pedig, mivel a magyar nyelv finnugor voltát nem vonom kétségbe, az ezt elítélők szerint hazá-
 áruló is vagyok. Ám árulónak is rossz, mert a hazának nevezett terméket nem
 árulom (el). Ez prima, sőt Prima primum-érzés.

Aztán, ha már sok mindenből elegendem van, elbújok Janus Desertus mögé, s írok hol verset, hol – többnyire – szatirikus prózát. Aztán ki-ki elgondolkodhat azon, hogy dezertáltam-é, vagy éppen desszert vagyok.

Életemből 53 sorra futotta, tehát pillanatnyilag ennyi évesnek érzem magamat.

Marsek Gabi

színművész (Budapest, 1948. július 23.)

Apukám mérnökember volt, anyukám nem dolgozott, velünk törődött. Ikertestvérem, Ottília is művészpályát választott, a Honvéd Művészegyüttesben lépett fel. Tizennégy évesen a Bihari Népi Együttessel együtt jártuk a világot. Abban az időben én is táncoltam.

Édesanyámtól örököltém az érzékenységet, megtanított a divatra, a hétköznapi viselkedés finomságaira. Édesapámnak köszönhetem, hogy felébresztette bennem a művészetek iránti érdeklődést. Sok könyvünk volt, az alaplátványosságom már kamaszkoromra megszereztem. Édesapámmal szellemi dolgokról lehetett beszélgetni.

Általános tanulmányaimat a Dózsa György úti iskolában végeztem. Novák Ferenc Tata tehetséges fiatalokat keresett. A Bihari Együttésbe Ottília-

val, kettőnköt választott ki. Felső tagozatos korunktól művészi tornára jártunk a Honvéd Egyesületbe.

1963-ban a testvéremmel a Közgazdasági Technikumba iratkoztunk be. Ehhez az iskolához anyukám ragaszkodott, hogy legyen egy polgári szakirányú végzettségünk. Ekkor utaztunk együtt a Bihari Népi Együttessel.

Érettségi után felvételiztem a Színház- és Filmművészeti Főiskolára, de a harmadik rostán kiestem. Utána a Magyar Televízióban, Horváth Ádám mellett, a zenei osztályon asszisztensként dolgoztam. Ez alatt az időszak alatt figyeltem Bulla Elma, Dayka Margit és Latinovits Zoltán játékát. Tanultam az ő alázatukból, tehetségükből. A második felvételim sikerült. Osztályvezető tanárom volt Pártos Géza, aki a második évfolyamban disszidált.

Szép maszkok (tévéfilm), Torday Terivel
(1974, rend.: Rényi Tamás)

Új tanárokat kaptunk: Várkonyi Zoltánt és Ádám Ottót. Nádasdy Kálmán is tanított, akinek nagyon sokat köszönhetek. Osztálytársaim voltak: Bencze Ilona, Muszte Anna, Sír Kati, Timár Béla, Szegvári Menyhért és Hámori Ildikó, hogy csak pár nevet említsek.

Színházi gyakorlatra a Vígszínházba kerültem, együtt játszottam Bulla Elmával, Darvas Ivánnal, Latinovits Zoltánnak, Ruttkai Évával. Jelentősebb szerepeim Noel Coward *Vidám kísértet* című előadásban Edit, O' Neill *Eljő a jeges* című darabjában Cora.

A diploma megszerzése után a Pécsi Nemzeti Színházhoz szerződtem. Itt egy évadot töltöttem. Sok főszerepet kaptam Sík Ferenc és Karinthy Márton rendezéseiben.

1973-ban az újonnan alakuló Huszonötödik Színházba hívtak Gyurkó László igazgató.

Ebbe a kísérletező színházba rang volt bekerülni. Kollégáim lettek: Jancsó Miklós, Györgyfalvai Katalin, Szigeti Károly, Iglódy István, Ruszt József, Berek Kati, Jobba Gabi, Zala Márk és Jordán Tamás.

A közel nyolc évben számos főszerepet eljátszottam, köztük *Az ember*

tragédiájában Évát és Jancsó Miklós rendezte Vörös zsoldárban a főszerepet. Színházi fesztiválokra sokat utaztunk, például felléptünk Dél-Amerikában, Franciaországban, Lengyelországban.

A hetvenes évektől több mint tíz évig a *Tévé-oui* című műsorban szerepeltem, Pártos Erzsivel. Játékosan oktató-nevelő műsor volt. Ezért a munkáért nívódíjat kaptam.

A Huszonötödik Színházban megismertem Zolnay Pál filmrendezőt, nyolc évig éltünk együtt. Általa közelebb kerültem a filmes szakmához. *Sámán* című filmjében főszerepet kaptam, színésztársaim voltak Jordán Tamás és Zala Márk. Strindberg *Júlia kisaszszony* című tévéjátékát szintén Zolnay Pál rendezte, Júliát játszottam benne. A *Vers mindenkinek* című tévéműsorban Sebő Ferencsel, Szakcsi Lakatos Bélával és Halmos Bélával rendszeresen szerepeltünk. Különböző zenei stílusokban adtunk elő verseket.

A nyolcvanas évek második felében Vámos László hívott a Várszínházba, oda szerződtem. Amikor a Várszínház a Nemzeti Színházzal egyesült, a Nemzeti Színház tagja lettem. Ebből az időszakból szívesen emlékszem Ruszt József *A homokláda* című előadására és a Vámos László által rendezett *A két árva* című francia melodrájára.

Közben folyamatosan forgattam Szinetár Miklóssal a *Liszt Ferenc* című filmsorozatot, amelyben a legjelentősebb női szerepet, Caroline Wittgenstein hercegnőt alakítottam. Liszt Ferenc alakítója Darvas Iván volt.

A másik tévéfilm, amit szerettem: Lázár Ervin: *A Franka cirkusz*. Felvidéki Judit rendezte.

Visszatérve a Nemzeti Színházra, ebben az időszakban együtt dolgoztam Béres Ilonával, Sinkovits Imrével, Kállai Ferencsel, Agárdy Gáborral, Bessenyei Ferencsel és Bubik Istvánal. Őket nagyon lehetett szeretni, tisztelni. Mindent tudnak és tudtak a szakmáról.

1989-ben Vámos Lászlót politikai okok miatt eltávolították főrendezői posztjáról. Ekkor felmondtam. Az új vezetéssel képtelen lettem volna együtt dolgozni. Egy művész életében ilyen döntést meghozni, komoly dolog. Sosem bántam meg.

1990-ben férjhez mentem Meister János üzletemberhez, négy évet Kanadában éltem vele. Sorozatos családi tragédiák miatt hazaköltöztem. Négy év után a férjemmel elszakadtunk egymástól.

Visszatérésem után nem találtam a helyem az akkori színházi világban. Ismét komoly döntést hoztam. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban könyvtárosként helyezkedtem el. Innen mentem nyugdíjba. Ezt a munkát szerettem, mert közel maradhattam az irodalomhoz, a művészetekhez és az emberekhez.

Könyvtárosként sok színészkollegával találkoztam, köztük Helyey Lászlóval is, megörültünk egymásnak. Fodor Péter, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgatója, mindkettőnk

jó barátja mondta, jó lenne, ha közös produkciót csinálnánk. Így került sor Szép Ernő *Kávécsarnok* című darabjának bemutatójára, valamint a Szilágyi Domokos-estre, mindkettőt Dávid Zsuzsa rendezte.

Azóta is örömmel vállalkozok irodalmi esteket, színészi feladatokat.

Színházi főbb szerepeim:

1972 Pécsi Nemzeti Színház, Mark Twain, *Tom Sawyer*

1972 Pesti Színház, Noel Coward, *A vídám kísértet*

Huszonötödik színházi előadások:

1974 Cervantes, *Don Quijote*

1976 Gyurkó László, *Vörös zsoltár*

1980 Hernádi Gyula – Jancsó Miklós: *Mata Hari*

Várszínházi előadások:

1978 Edward Albee, *A homokláda*

1988 Eugène Cormon – Adolphe D'Ennery, *A két árva*

Film-tévéjátékok, főbb szerepeim:

1972 TV-ovi

1977 Zolnay Pál, *Sámán*, nagyfilm

1978 Zolnay Pál, Strindberg, *Júlia kisértése*, film

1982 Liszt Ferenc, tévésorozat

1989 Lázár Ervin, *Franka cirkusz*, tévéfilm

Második kör

Papp Mórió

költő, író, műfordító, újságíró (Budapest, 1948. július 27.)

Úgy mondták: előttem áll az élet. És én mindent felfalni jöttem. Azt mondják: hetven éve. Akkoriban mindent lehetett (persze nem mindenhogy és nem mindenkinek – de mégis...). S ahogy a lehetőségek elfutottak mellettem, úgy tűntek fel az újabbak: nem csorbult a teljesség ígérete. Ma sincs másként. Minden lehet (persze nem mindenhogyan és nem mindenkinek – de mégis...). Előttem áll az élet, és a céljaim változatlanok.

Ezt írtam legutóbb (nincs köze a képhez, bár az is nemrég készült):

AZ oroszlánok elfogadása

Elém jönnek az oroszlánok

várnak rám időtlenül

mégis félelmesen

Szemmel láthatóan van mit számonkérniük a világon

s elmondhatatlan munkájukban

nyomatékkal kimutatják

számolnak velem

Talán ki sem térhetnék előlük

de a kibúvót nem is keresem

mert vannak oroszlánok mindenütt

s előbb-utóbb meg is mutatkoznak

és akkor már nem csak nekem

de addigra minden készen kell legyen

Végtére is mi történhet velem

Ti mindenben rejtező oroszlánok

tegyetek bármit

csak ne hagyjatok el

jöjjetek várjatok

türelmesen

rettenetesen

Szabados László

csillagász (Budapest, 1948. július 27.)

Hogy a Napút-évkönyvbe kerülhettem, főleg egy másik szimbolikus útnak, a Tejút-nak köszönhetem. Pályafutásom gerince a csillagászat területén végzett tevékenységem – ebben első helyen az asztrofizikai kutatás áll, ám a szakmán kívüliek számára

talán fontosabb, de legalábbis jobban látható a csillagászzal kapcsolatos ismeretterjesztő munkásságom. Ez utóbbiba belefér az írás, oktatás, mentorálás, lektorálás, szerkesztés is.

Már tizenévesen rácsodálkoztam a csillagos égre. Hetvenhez közelítve még mindig hiányérzetem van: sosem jártam olyan helyen, ahol éjjel sok ezer csillag fénylik vagy sejlik a koromfekete égi kárpiton. A legnagyobb hazai távcsöveknek otthont adó Piszkéstetői Obszervatórium felett sem elég sötét az ég korunk egyik civilizációs ártalma, a fényszennyezés miatt. Amikor aktív észlelő voltam, még nem lehetett hozzáférni a legjobb *asztroklímájú* csillagvizsgálók teleszkópjaihoz, vagy a pénzforrások hiányoztak. A mai fiatal kutatók szerencséjükre már más körülmények között dolgozhatnak.

Ahhoz viszont éppen megfelelő időben születtem, hogy számos csillagászati szenzáció tanúja lehessen. Az első *kvazárt* még középiskolás koromban fedezték fel, az első *pulzárokat* egyetemista koromban találták, majd aktív kutató koromban sorra jöttek az újabb „első”: a *fekete lyukak*, a *gravitációs lencsék*, a *barna törpék*, az *exobolygók* elsőként felfedezett képviselője,

lője, kutató professor emeritusként pedig a *gravitációs hullámok* első detektálásán ámulhattam. Ráadásul pályafutásom első évtizedeire esik az elektromágneses színek teljes meghódítása csillagászati célra: az ősidők óta létező optikai csillagászat és a

második világháború után létrejött rádiócsillagászat mellett a technika előrehaladásával kialakult az *infravörös*-, az *ultraibolya*-, a *röntgen*- és a *gammacsillagászat* is, amelyek űrszondák fedélzetén elhelyezett csillagászati berendezésekkel művelhetők. Az *űrcsillagászat* kialakulását végigkövethetem, és nem titkolom, hogy az általam tartott egyetemi kurzusok közül az e témájú a legkedvesebb. Jelenleg is főleg csillagászati űrszondákkal végzett megfigyelések elemzésével, értelmezésével foglalkozom.

Pályám kezdete jól tükrözi az akkori itthoni kutatási lehetőségeket. A világ fejlettebb részétől szinte elzárva, szerény műszerezettséggel kellett olyan eredményeket elérni, amelyekre „odaát” is figyelni. A 20. század magyar csillagászatában ezért is dominált a változócsillagok vizsgálata, az asztrofizika egyik speciális területe. E kutatási téma műveléséhez elég egy szerény vagy közepes méretű távcső a rajta elhelyezett fényességmérő műszerrel, no meg elegendően hosszú idő, azaz sok-sok türelem, mert a vizsgálatok célja itt annak kiderítése, hogy többnapos, hónapos, -éves vagy akár évtizedes időskálán mi történik a

csillaggal, és miért következnek be a fényességében megfigyelt változások. Ne feledjük, hogy egy csillag millió-milliárd éves fejlődési időskáláján még egy évtized is szinte szempillantásnyi idő. Így a változócsillagokon keresztül tulajdonképpen a *csillagfejlődés* egyes fázisait lehet vizsgálni, észlelésekkel ellenőrizve az elméleti úton számított csillagmodelleket.

Kezdetről fogva a cefeida típusú változócsillagok vizsgálata a fő kutatási területem. Ezek a csillagok pulzálnak, és a tágulás-összehúzódás ritmusának megfelelően változik a fényességük. Asztrofizikai fontosságuk mellett a kozmikus távolságskála kalibrálásában is lényeges a szerepük, mivel szoros kapcsolat van a pulzáció periódusa és a csillag fényteljesítménye (abszolút fényessége) között.

Kutatási eredményeim közül a cefeidák megfigyelt periódusváltozásaihoz kapcsolódókat idézik leggyakrabban a szakirodalomban. Ezek az évtizedes időskálán bekövetkező periódusváltozások a csillag csekély szerkezeti átalakulásait tükrözik. Ugyancsak lényeges eredmény, hogy rengeteg cefeidánál sikerült kimutatnom kísérőcsillag jelenlétét (a cefeidát tartalmazó kettős rendszerek nagyjából harmada magyar felfedezésű). Az utóbbi évtizedben már úrtávcsövekkel is mérik a változócsillagok fényességét, és az így kapott fotometriai adatok akár ezerszer pontosabbak, mint a földi távcsövekkel mért értékek, hiszen az úrtávcsöveknél a mérést nem befolyásolja a földi légkör. A szuperpontos űrfotometriai adatok alapján pedig munkatársaimmal kimutattuk, hogy a cefeidák pulzációja nem annyira szabályos, mint ahogy azt a földi mérések alapján gondolták a csillagászok: a fényességváltozás ciklusról ciklusra enyhén módosul, és még a

pulzáció periódusa is ingadozik rövid távon egy átlagos érték körül. Ezek az új felismerések egyelőre elméleti magyarázatra várnak.

A cefeidák távolságjelző szerepe miatt már az első asztrometriai mesterseges hold, az Európai Űrgyűnőség Hipparcos missziójának tudományos programjába is „beneveztem”. A több mint negyed százada végrehajtott űrprogram során kb. 118 000 csillag pozícióját határozták meg sok alkalommal egy több mint ezernapos időszakban a Föld körül keringő úrtávcsővel, és ezekből a mérési adatokból a csillagok pontos helyzete mellett – a földi geodéziai méréseknél bevált háromszögelés módszerét kiterjesztve – le lehetett származtatni a csillagok távolságát is. Ekkor vetettem fel, hogy a cefeidák esetében a kísérő hatásának elhanyagolása meghamisítja vagy akár használhatatlanná is teszi az ezzel a módszerrel megállapított távolságot. Szerencsére már dolgozik a Gaia – ugyancsak európai – asztrometriai űrszonda, amelynek munkájába kollégáimmal már az előkészítés időszakában bekapcsolódtunk. A Gaia a Hipparcosnál is sokkal pontosabb méréseket végez: a fényesebb csillagokra a pozíció meghatározásának pontossága milliomod ívmásodperc. A következő évtized elején megjelenő végső Gaia-katalógusban egymilliárdnál is több csillag pontos pozíciója, térbeli mozgása és távolsága is szerepel majd. Ezzel megszületik a Tejútrendszer megbízható háromdimenziós térképe. A cefeidákkal kapcsolatban pedig azt várom, hogy sok-sok képviselőjük mellett közvetlenül is észlelhető a kísérőcsillag, vagy pedig a cefeida mérhető mozgása alapján lehet kimutatni a halvány kísérő létét. És természetesen az egyedi csillagok távolságának ismeretében nagyon

pontosan kalibrálni lehet a cefeidák periódus–luminozitás összefüggését is, arra építve pedig az Univerzum tágulását leíró Hubble-állandó bizonytalansága is 1 százalékra csökkenthető néhány éven belül.

Az elmúlt és a jelen századról szerzett benyomásaimat egy jellemző példával szemléltetem. A kutatók munkájának gyümölcse az eredmények publikálása. A csillagászatban ez főleg angol nyelvű nemzetközi folyóiratokban valósul meg, viszont a folyóiratok többsége jelentős összeg ellenében vállalja a közlést (tehát a helyett, hogy a szerző honoráriumot kapna, még neki kell fizetnie, hogy munkája megjelenhessen, és a közlési díj a kézirat terjedelmétől függően elképesztően nagy is lehet). A szocialista érában ezért csak kevés folyóirat jöhetett szóba, amelyek ingyen is vállalták a szakmailag megfelelő színvonalú kéziratok publikálását. A számítógép és internet előtti korszakban ráadásul az írógéppel legépelte kéziratot hagyományos postai úton küldtük ki. A vaskos borítékot viszont a posta csak akkor vette fel, ha előbb megszerztük a Magyar Nemzeti Bank kiviteli engedélyét a paksamétához. A formanyomtatványon meg kellett adni a kiküldendő „árucikk” értékét is. Hogy mentesüljünk a kiviteli vám alól, kénytelenek voltunk nulla értéket beírni ebbe a rovatba – azt a látszatot keltve, hogy hónapok-évek munkájával nulla értéket teremtettünk. A tudomány társadalmi megbecsülése nem igazán javult azóta sem.

A világháló jóvoltából most egy gombnyomással a világ másik végén (vagy a közepén) ülő szerkesztőhöz kerül a kéziratunk, de ma már alapvető követelmény, hogy a szerző az adott folyóirat tipográfiával kapcsolatos előírásainak maximális figyelem-

bevételével készítse el a kéziratot. Tehát a szedést és a tördelést is a kutatóval végeztetik, a kiadó csak kiad és bezsebeli az évről évre feljebb srófolt előfizetési díjat. Ez pedig más szempontból rossz, mint az évtizedekkel ezelőtti állapot.

A kutatás mellett évtizedek óta napi teendőim közé tartozik a tudomány népszerűsítése is. Eddigi tevékenységem számadatokkal szemléltetve: közel 170 tudományos publikáció és majdnem 300 ismeretterjesztő cikk elkészítése, továbbá 10 (zömmel angol nyelvű) konferenciakötet szerkesztése és 80 tudomány-népszerűsítő, illetve szakkönyv szakmai lektorálása. Minden középiskolás használhatja a *Négyjegyű függvénytáblázatokban* általam összeállított csillagászati táblázatokat, és a *Magyar nagylexikon* népes közreműködői gárdájának is tagja lehettem. A nyelvi igényesség – ami részben a középiskolai években, részben a családi környezet hatására alakult ki, ugyanis feleségem és egyik lányom is magyar szakos tanári végzettségű – minden munkámat áthatja. Ez is motivált, amikor több mint negyed százada szerkesztői feladatokat vállaltam a Magyar Tudomány akadémiai folyóiratnál. Az ugyancsak nagy múltú Természet Világa ismeretterjesztő folyóiratnak pedig két különszámát is szerkeszthettem.

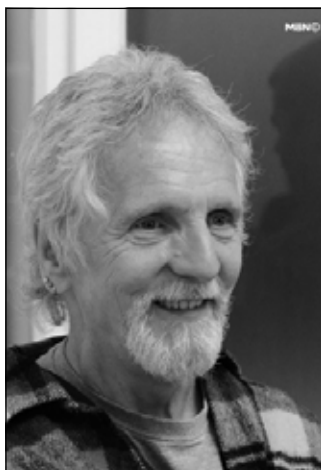
Amikor még volt humorom, aforisztikus tömörségű kecskerímeket is faragtam. Azok nem tudományos tevékenységem, csupán életem részei. Példaként csak egyet idézek:

Másodpercekkel ki méri érvelését,
hallgatójának kíméli érverését.

Sarkadi Péter

festő- és grafikusművész (Budapest, 1948. augusztus 2.)

Művészeti tanulmányaimat a budapesti Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban és a Magyar Képzőművészeti Főiskolán (ma Képzőművészeti Egyetem) folytattam. Mestereim Sarkantyú Simon, a felejtethetlen Ék Sándor és Barcsay Jenő voltak. Ék Sándor bácsi, bár ellentmondásos alakja a magyar képzőművészetnek, hihetetlen toleranciára, empátiára és a sokszínűségre, rácsodálkozásra tanított. Mestereimnek tekintem még Végvári Lajos professzort, a művészettörténészt, aki elmélyítette bennem a művészettörténet iránti szenvedélyes érdeklődést.

Részt vevő tagja voltam a Rózsa Kör művészeti csoportnak, a Fiatal Képzőművészek Stúdiójának, rengeteg estét töltöttünk a Fiatal Művészek Klubjában beszélgetésekkel, vitákkal, kiállításokkal, és Eörsi István több, a hatalom bajuszát cibáló előadásán

voltunk izgatott hallgatók. Szabadságot tanultunk, és halhatatlannak/sérthetetlennek éreztük magunkat. Performance-okat, művészeti akciókat, kiállításokat szerveztünk, részt vettünk a nemzetközi mail-art művészeti rendezvényeken, akciókban.

Számtalan országos, nemzetközi és egyéni kiállításon vettek részt munkáim szerte az országban és a világon, a mai napig kiállító művész vagyok. Tagja vagyok a MAOE-nak, és, ha még létezik, a Magyar Képző- és Iparművészeti Szövetségnek is.

1979-ben Egerbe költöztem, ott élek azóta is. Költözésem oka az volt, hogy mélyebben megismerjem a bennem lakó embert, és ebben az alkotó csendben csiszoljam azt a „gyémántot”, ami bennem lehet. Tanítottam iskolákban, és magántanítványaim is voltak, szerveztem művészeti csoportosulásokat és tehetségeket neveltem. Performance-okat csináltam és art-koncerteket, támogattam az egri EGAL alternatív klub működését. Részt vettem a Makói Művésztelep munkájában és kiállításain.

Több díjat nyertem az egri akvarellbiennálékon, miskolci grafikai biennálékon, és számtalan művészeti nívódíjat is megkaptam.

Festményeket és elsősorban grafikákat készítek, az elektronikus képalkotás létrejöttének köszönhetően elsősorban elektrografiákat körülbelül a kilencvenes évek vége óta. Az utóbbi közel két évtizedben Munkácsy Mihály Ásító *inas* című képének parafrázisait készítem el, részben fürkészve a képen látható arc „történetét”, részben eljátszom a gondolattal, ki lehetett ez az eredetileg nyilván teljesen köznapi ember, milyen sors lehet mögötte, milyen lehetséges SORSOK fakadhatnak ki ebből a – vélhetőleg – fiktív figurából.

Két gyermek apja vagyok: a Budapesten élő, közel negyvenesztendő szobrászművész lányomnak, három unokám édesanyjának és nyolcesztendő kisfiának. Augusztusban leszek hetvenéves.

Békefy Lajos

református szociáletikus, publicista, világvallás-kutató, börtönpasztorológus
(Csorna, 1948. augusztus 3.)

Hálás vagyok a Napút szerkesztőinek megtisztelő felkérésükért. Hetvenbe fordulva úgy gondolhatom végig életemet, mint eddig még soha. Németország „zöld” lelkiismerete, szellemi testvérem, *Franz Alt* ökológus szakíró, evangélikus teológus írja honlapján és könyveiben: az emberiség elérkezett a tiszta energia

korszakába, a *szoláris korba*. Visszatekintve úgy látom: eddigi életem már szoláris korban telt el.

Mielőtt bárki is félreértené, s azt gondolná magában, milyen szerencsés fickó, ez mindig a napos oldalon állt, sietek tudtára adni: abszolút nem így van! Inkább az áll, amit a gyönyörű európai énekhagyományból, a 7. századi gregorián dallamkincsből Debrecen kálvinistái révén átvett énekünkben mind a mai napig éneklünk: *„Krisztus, ki vagy nap és világ, / Minket sötétségben ne hagyj! / Igaz világosság te vagy, / Kárhozatra mennünk ne hagyj!”* Igen, én a Krisztus-napnak, világosságnak az örök fényáradatába állhattam, amikor még meg sem születtem. *Őbenne indult el lét előtti létem szoláris korszaka*. Nem az *égitest fénye* ragyogott csupán rám, fényesítette egzisztenciámat, s növelte körülöttem az árnyékvilágot, hanem a *mennyei fény*, melynek az a csodája, hogy nem vet árnyékot. Mint ha állandóan a fejünk fölött ragyogna, legfeljebb mi önmagunk lehetünk

önmagunk árnyékává. Hetven éve ez a Mennyei Fény küldött erre a földre. Éppen ide és éppen ebben az időben.

Csornán láttam meg a napvilágot, svájci-osztrák felmenőkkel anyai ágon, olyannyira, hogy nagyanyámnak meg kellett tanulnia magyarul beszélni. De ő csöpgögtette esti imáiban lelkem-

be a német szó személyessé váló jó ízét is. S e szó ma is, sok ezer oldalnyi szövegfordítás után nagyanyám-ízű maradt. Miként nagyapám-ízű maradt bennem három diploma után is az ő szilágysági, Nagykároly-Hadad menti szász precizitása, malomtervezői munkaszeretete, szorgalma és ismeretszomja. Apai részről pedig kőkemény kunok sorjáznak századokon át a lelkemben, templomszerető kun ősök, állandó protestálásra készen: mi magyar kálvinisták vagyunk! Apám kun fajtánk kollektív álma szerint mindig fehér falú templomot szeretett volna építeni, előbb a karcagi, majd a délvidéki termékeny, fekete földes pusztaságon.

Ebből annyi valósult meg, amennyit én megtehettem. Építhettem három templomot. Egy kis templomocskát Pesterzsébet-Szabótelep népével. A város peremén is a Fény centrumában. És két börtönkápolnát a pálhalmi börtönóriásban, ahová közel tíz évre kaptam megbízást a Krisztus-Naptól. (Bár voltak, akik bün-

tetésnek szánták ezt is.) Lám, milyen különös belső szálakon kapcsolódik össze sorsomban Csorna, a szülőváros, Zürich és Bécs környéke, Karcag és Bácskossuthfalva, Dunaújváros, meg a főváros és Győr. Mindebben fények és árnyékok kontrasztos, olykor vakító, máskor megtorpanásra kényszerítő sötét foltjai váltogatták egymást. Merthogy elrendelten érkeztem erre a földre, magyarnak, kálvinistának, lelki és szellemi alkotó embernek. Népek kulturális-történelmi tágasságát és messzeségeit hordozva magamban.

Már javában református teológiát tanultam Budapesten, az 1960-as, '70-es években, mikor édes jó Anyám elmondta: szülés közben annyi vért vesztett, hogy napokra kómába esett. Álmot látott: könnyítő, gyönyörű fény ragyogott fel előtte, vonzotta magához. Megszólalt egy hang: „Fiad született, neveld fel!” Ő is, én is kegyelmi időt kaptunk a fénylő Hangtól. Ő a nevelésemhez, én a pályámhoz. Azóta is ezt a Hangot keresem, szeretem, nyugalmat csak Nála lelek, s ezt úgy hívják: Isten Szava, Igéje. A mennyei Fény küldötteként jártam utamat gyermekkoromban Győrben, közben a kor sötét politikai árnyéka rá-ráhullott arcokra és gyermeki lelkekre.

Ilyen volt az 1950-es évek elején a kitelepítés a Hanság kicsiny falujába, Tárnokrétibe. Amit a hatalom büntetésnek szánt, az lett számomra áldás. Mint annyiszor! Az evangélikus lelkészlakba vittek éjszakai transzporttal, ahonnan a tiszteleteseket meg más-hová telepítették. De Isten-közelbe és egyszerű parasztemberek közelébe kerültem. Sok gyermekkori szép kaland szülőföldjére.

A nagy 1955-ös árvízkor jártam először „külföldön”, Csehszlovákiában. Vájt sózóteknőben csónakáztam

át gyermeki csínyből oda, ahonnan kétéltű katonai mentőjármű „toloncolt” vissza.

Győrben habzsolva olvastam a magyar és a világirodalmat, Dosztojevszkij és Jókai lett a „szerelmem”, meg Goethe, Kant és mások. Kitűnő tanáraim voltak, akik 1956-ban is keményen odatették magukat a szabadság és igazság oldalára. *Magyar Vilmos* osztályfőnököm az édes anyanyelv tiszteletére és ápolására ösztönzött. Aztán a bencések, akik között a szlavisztika tudós tanára, *Danczi Villebald József* soknyelvűsége életre szóló ösztönzést adott a nyelvek tanulásához.

És 1956, a szabadság elemmentáris élményével, amikor a börtönkapu előtt éltem át a rabszabadítás izgalmát meg a terror hangjait. Ott hallottam először sötétzöld Csepel teherautók tetejéről géppuskarú roppogását. Akkor vágódott belém szinte robbanásszerűen a drámai mondat: *magyar öli a magyart!* Ez a gyermekélményben fogant súlyos mondat máig kínzó felismerésként él bennem. Azóta is hányféle átiratban, letétben tért vissza, mind a mai napig! Jaj, jaj: a magyar önsorsrontás véres-könnyes testamentuma ez.

Pályámra igazító meghatározó élményem is a Fénnyel függ össze. 1964-ben Apám barátai révén kijutottam Svédországba. Az új világra csodálkozva, egyik vasárnap a baráti család elvitt egy malmői katolikus templomba. Olyan volt fehér falival, a templomtérbe felülről belógó, elfektetett hajóárbóccával, mint egy lebegő mennyei bárka. Nem tudom, hogyan, csak azt, hogy miért: térdre roskadtam, eltűnt a tér és az idő, valami fantasztikus belső ragyogást éltem át. Később világossá vált: Anyám álmát álmodtam ott újra, magamévá

álmodtam, az jutott bennem célhoz, teljesült be. Azzal keltem föl hoszszas térdeplésemből, hogy teológiát akarok tanulni, ez az én utam. Isten szolgálatába szeretnék szegődni. Érettségi előtt álltam. Úgy is lett. Ekkor léptem be tudatosan szoláris életkorszakomba.

Ami ezután jött, mind az isteni Fény és a Luciferben, e világ Fejedelmében hordozott mesterséges fény küzdelme volt bennem, körülöttem. Amikor első ösztöndíjas tanulmányutamról hazatértem Wittenbergből, s a diabolikus manipulációk hatására abban a kórteremben kötöttem ki, ahol *Latinovits Zoltán* színészkirályt „kezelték”, s három hónapon át kórteremtársak lehettünk, ezek a különös napok egzisztenciális közelségbe hozták számomra a Fény és az Árnyék élet-halál küzdelmét. Az is a Fény megbízása volt, hogy végtelen belső szomjúság támadt bennem a teológia, később a filozófia, a szociológia, szociáletika kutatására. Hogy Heidelbergben három éven át a rendszerváltás után belém áradt a tudomány fénye, aztán az alkotás izgalma és készítése, az is onnan felülről jött. Lapalapításokkal (Hit és Jövő, Reformpress, Presbiter, melynek már 26 éve vagyok felelős szerkesztője, több száz cikkel), hat éven át a Magyar Rádió Református félórájában, genfi és határon túli közvetítések megvalósításának lehetőségeivel és küzdelmeivel.

Fénykorszaki pillanatok voltak a doktorálás órái, évtizedeken át a Doktorok Kollégiumában a tudományos munka, a kanadai, hollandiai, svájci, némethoni, osztrák, baltikumi gyülekezeti szolgálatok. Találkozásom *Helmut Kohllal*, még rostocki otthonában a „nehéz napokban” *Joachim Gauckkal*, s másokkal, később az NDK-s menekültek közötti tábori lelkeszség

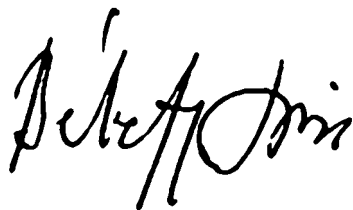
Csillebércen 1989-ben. S az árnyékok kudarchozó súlyos pillanatai is a szoláris létezésből fakadtak: a folyamatos másodrendűség, a „támogat-tűrtilt” diszkriminatív triászból a tűrtilt szinte állandó „élvezete” – olykor az első szerény megtapasztalásával. A baltikumi német-magyar misszióra, Oberwart, Lisszabon, Königsberg, Edmonton és Tallinn lelkészi-missziói állásainak megpályázására – ezek lehetetlenné tételével – az egyházon belüli és kívüli diszkriminációk az elgáncsolt szép kísérletekben is árnyékfelhőket hoztak. De a Fény újra és újra győzött. És ragyog. Forrását száználmas emberi ügyeskedések nem takarhatják el.

Hogy Kolozsvár szellemi befogadó otthonom lett az *agnusradio.ro* közel ezernyi blogbejegyzésével, tíz könyvem megjelentetése, honi és külhoni publikációk százai, s hogy szívesen vagyok Kárpát-medencei vándorprédikátor és vándorelőadó, és keresztyén-demokrata politikai közszereplésem számos, másoknak is ízes gyümölcsével szolgálhattam, meg hogy ezernyi nyomás között és ellenére itthon vagyok, ezen a földön maradtam oly sok csábítás ellenére, és megeltem az *igazi hazát az olykor mostoha „anya”-országban* – mert a HAZA nekem kultúra, vers, dal, zsoltár, ima, templom, magyarságtörténelem, sorskötődés, édes ízek és tájak, vizek és bájos Pannónia marasztaló hona, és ezek ezernyi módon a hazához kötő csodaszöttek láncolatok lelkemen –, mindez a Fény győzelme életemben.

Szoláris korban születtem e magyar földre – szoláris korban térek majd Haza az elbocsátó Fényhez. De amíg itt vagyok, fákat ültetek, a remény-jövőgenerációk fácskáit, ökönnöpeket szervezek a környezettudatos életvédelemre nevelés céljából

a mennyei fényt tükröző, rabul ejtő bakonybéli Szent-kút mellett. Mind ezt nagyon jó tenni, hinni, remélni, így is megköszönni földi sorsomat. Íme, egy hetvenes sorstörténetébe sűrítve – a Napút. Csoda. Csoda! Mert „...az emberek olyanok, mint a templomablakok. Ha a nap süt, minden színben pompáznak, de ha az éjszaka

jön, csak a belül lévő fény tudja ember voltukat érvényre juttatni.” Elisabeth Kübler-Rosznak igaza van...

Dinnyés József

zeneszerző, előadóművész, „daltulajdonos”, énekes, gitáros
(Szeged, 1948. augusztus 4.)

Engedjék meg, hogy „kifaggassam” magam arról, hogy mit keresek én az énekelt versek világában. Egyszer önéletrajzom bevezetőjében hovatarozásomat így írtam le: „Költők között zenész, zenészek között költő vagyok. Népem egyharmada szülőföldjétől megfosztottan, más népek fennhatósága alatt él. Önmagam veszteném el, ha a világlízlést képviselném és elfutnék nemzeti hagyományaim elől. A Balkán zenei stílusa nem szolgálja, az angolszász muzsika prozódiaja megtöri nyelvünk ritmusát. Az utóbbi 300 évben a német zene, értékeivel együtt, elvetette, átigazította

még népdalainkat is. A liturgikus egyházi latin zene, Istennek köszönhetően, csak a költészetre hatott, az ősi zenét meghagyta a népnek. Megmaradni magyarnak, hogy felismerjen az erre járó kíváncsi kultúremler, többszörös energiát igényel. Múltunkat átirták és tönkretették. Jövőnket a környező népek elpusztításra ítélték. Megmaradnunk Európában csak következetes munkával lehetséges. Önmagunkat kell felmutatnunk az idő szentháromságának jegyében.” Ugye, ez már inkább ars poetica, mint önéletrajz.

Azok az idők, amikor barátaimmal kerestem a megfelelő hangot, a hozzá illő szót, régen volt. Ötven évvel ezelőtt kezdődött, amikor elhatároztam, hogy magyarul kell, magyaroknak énekelni. Hazánk mindennapjait énekeltem el, a mindennap látott eseményeket foglaltam dalba. Amikor Szegedről egyszermélyes zenekarommal világgá mentem, még nem gondoltam, hogy útközben minden megváltozik.

Mint mondtam, útközben minden megváltozott. Gyermekkoromban rászoktam az olvasásra. Éreztem a versek igazát, ezért dallamokkal díszítettem fel azokat a műveket, amelyeknek tartalma közel állt szívemhez.

Ezért útközben megkerestem a költőket, és megzenésített verseiket megmutattam nekik. Bátorítottak. Felhívták a figyelmem újabb és újabb versekre, és

költőtársaik címeit adták meg: keressem őket is, mert minden kimondott szép szóra szükség van! „Lakjátok meg a Hazát, mert ellakják előlünk” – figyelmeztetett Ratkó József Nagykállóban. Eddigi életem útközben történt. A találkozások élete az enyém. Az énekelt verset egyre többen megszerették. Az előadások után kiváló, tanult, érzékeny emberek beszélgettek velem. Életművek betiltott alkotásait, részleteit mutatták meg ezek az emberek. Az olvasók elől eltitkolt, elrejtett értékek felmutatásával kezdődött minden. A kortárs költők versei után mestereik, költőelődök műveinek megzenésítésével folytattam.

A versekből merített erő, a szép szavak tiszta forrása segíti azóta is munkámat.

Ma már közel „300 tagú zenekarban” muzsikálok. Ismeretlen szerzőkkel, nagyon híres költőkkel és a feledés jótékony homályában meghúzódo szerzőtársakkal „zenélek” együtt. „Dinnyés Jóska, a költők énekese” – mondta Bella István Kossuth-díjas költő egy karácsonyi összejövetelen.

Ismereteket átadni, a nemzeti irodalmat, történelmet és a zenekultúrát megismertetni, ez a feladat.

Kiegészíteni az érdeklődők tudását, hogy ismereteink fundamentumán bátran, magabiztosan álljunk. A kortárs költészet megismerésében, a szorgalmas olvasás tudóssága mellett, a baráti szó volt segítségemre. A fővárosi, a vidéki és a határon túli irodalmi lapok szerkesztőségeinek cenzúrázott válogatása csak névsort, a névsorhoz verseket, könyvismertetőket nyújtott. A velünk élő történelem korunkban írt verseit gyűjtöttem. Életünk minőségi változásai, a költők szellemiségének láttelelei alakították kortárs-antológiámat.

Ehhez az egy példányos válogatáshoz, versgyűjteményhez írtam zenét a kortárs költészet stílusjegyei, a költő hirdetett világszemlélete alapján. Versek birodalmának neveztem ezt a versvilágot, amely megfogalmazásaival segített korunk történéseit, érzelmi töltését megismernem. Az énekelt verssel a kortárs költészetet szerzői-előadói eszközeimmel, képességeimmel mutatom be.

Én vagyok az, aki jön, megy, zajong, szeret és tiltakozik, zokog és nevet, de vigasztal, talán felháborodik és javasol, vagy hallgat... Életem első ötven évében alakult ki az én olvasási szokásom. Ma már nem olvasok el mindent, ami elém kerül. Vannak állandósult szerzőim, akiknek könyveit szívesen veszem elő újra és újra. Mintha meglátogatnék egy-egy régi ismerőst. Böll, Hrabal, Bibó, Hamvas, Ady, Karácsony Sándor, Ratkó József, Sziveri János és minden kortárs költő, aki érvénytelennek tekinti az összes disznóságot, amit az ember és az emberiség ellen elkövettek.

Egyre szűkebb a könyvtáram. A szűk rossz jelző, inkább egyre kevesebb szerző kötete foglalja könyvespolcomat. Maradok az élőbeszéd és a hallgatás váltakozó lét-nemlét párbeszédében.

Dinnyés József

Papp János

színművész (Somogytárnóca, 1948. augusztus 4.)

Részlet a Japppános című útinaplóból:

„Ma, augusztus 4-én, betöltöttem az ötvenkilencet. Szokásomhoz híven máától hatvannak mondom magam. Ehhez Zsuzsának csak annyi a hozzáfűznivalója, hogy: 'Te már öregén születél!' Arra azért kíváncsi vagyok, hogy mit kapok születésnapomra. Magamat azzal lepem meg, hogy földézem a negyvenedik születésnapomra írt, Szepesi György hangján megszólaló önéletrajzot.

patba, mozgása lassú, de pontosan előrevágott labdáit megköszönhetik csapattársai, hiszen a 38. percben *Előadó-művészetnek* csak bólintania kellett, és a Berzsenyi-est védhetetlenül vágódott a hálóba. A középpályán *Szerelem* játéka egyszerűen szívmelegítő. *Házasság I.* csak öt percet töltött a pályán, hamar elfáradt, jöllehet

»A mérkőzés 40. percében járunk. A pályán Papp János és az *Élet*. Az *Élet* csapatának ismertetése nem hiszem, hogy szükséges, annyira közismert, de a másik, viszonylag fiatal csapatra és az eddig történetekre érdemes néhány szót vesztegetni. Papp Jánosnál a kapuban: *Indíttatás*. A hátvédek: *Szerelem*, *Házasság*, *Gyerek*, a csatársor: *Színház*, *Rádió*, *Tv*, *Előadó-művészet*, a tartalékok: *Könyv* és *Természetjárás*. Röviden az eddig történetekről: *Indíttatás*, ez a remek fizikai adottságokkal rendelkező kapus jobbnál jobb labdákkal küldi játékba társait, de mit sem érne a hátvéd sor támogatása nélkül. *Család* a 18. perctől hatékonyan segítette a csapatmunkát. *Iskola* játéka nem mindig jeles, de próbálkozásai a 6. perctől a 14.-ig általánosságban, a 18.-ig közepesen, majd a 22.-ig felfokozottan mégiscsak sikerrel jártak. *Környezeten* látszik, hogy egy kis somogyi egyesülettől, a *Niklától* került a csa-

ebben szerepet játszott az ellenfél játékosai közül *Anyós*, valamint *Albérlet I.*, *II.*, *III.*, *IV.*, *V.* és *VI.* A szabályok lehetőségét adtak arra, hogy pályára lépjen *Házasság II.* Neki köszönhető, hogy *Gyerek I.* és *Gyerek II.* egyáltalán labdába rúghatott. A *Gyerek testvérek* 11, illetve 9 perce vannak a pályán. A csapattársak dédelgetik őket, de még, azt hiszem, sokáig kell várnunk érett játékkukra. A csatársorban *Színház* helyzetkihasználása kívánnivalót hagy maga után, jöllehet a szabályok adta lehetőséggel élve, játék közben többször is mezt cserélt. A *Madách-mezt*ben néhány jó húzás után elszürkült, a *Vesprém-mezt*ben a jobbnál jobb labdákat több-kevesebb sikerrel megjátszotta ugyan, de érezve, hogy szakmai berkekben csak a fővárosra figyelnek, visszacserélte a *Madách-mezt*. Kritikus volt néhány perc, amikor az ellenfél játékosai, *Ital*, előbb alattomosan, majd egyre durvább belemenésekkel keserítette meg a csatárok életét. Végül is *Italt*, félve a kiállításától, visszafogott játékokra kényszerítették a szakvezetők. Papp János mozgásán meg is látszik

a változás. Most tehát a 40. percben járunk, amikor azt látom, hogy *Színház* ismét mezt cserél, sőt nem is vesz fel újabb mezt! Nem lesz ez így jó, nem lesz ez így jó! Mert hiába *Rádió* sokmozgásos játéka és *Előadó-művészet* pontos ívelései, mivel *Tv* is elég viszszafogottan játszik, a csatárjáték igazi arcát *Színháznak* kellene megadnia, de így mez nélkül nehéz lesz, nagyon nehéz! Jöhet egy-egy kóbor labda, mint legutóbb *Szegeden* a Hamletben Claudius, de a vidéki labdákra ki figyel oda, ki figyel oda! Még szerencse, hogy a tartalékok, *Könyv* és *Természetjárás* mindig bevethető, és ilyenkor él is a lehetőséggel, kikapcsolja az ellenfél legdurvább játékosait, *Gondot* és *Semmittevést*. *Természetjárás* például a 39. percben egy 1100 kilométeres gyalogtúrával örvendeztette meg a szurkolók szívét, akik változatlanul érett játékot, jó helyzetkihasználást várnak a csapattól, és hogy legyen foganatja

az újra és újra felhangzó biztatásnak: *Hajrá, Jani! Hajrá, Jani!*«

Újabb tizenkilenc év telt el. Most három lábon állok. Egyik a színház, másik a szinkron, harmadik ez az új láb: vándorlásaim megírása és elmesélése. A Centrál Színházban (hogy visszautaljak a »meccsre«), érett játékkal és jó helyzetkihasználással igyekszem megörvendeztetni az engem biztatókat. (Bocsánat, ha feledem édesanyám tanítását, miszerint: »Öndicséret szart ér!«) A szinkronnak sokat köszönhetek, hiszen tisztességgel megélhettem belőle a szabadúszás éveiben, és most is elkel a színházi fizetés kiegészítése. Ugyanakkor, legyünk őszinték, ritkán ad művészi kielégülést. Száz film száz szerepéből, jó, ha *egy* az igazi kihívás. Sokszor érzem magam úgy, mint az a festőművész, aki gombolyaggal játszó cicákat fest, és nem marad ideje a nagy műre. A harmadik láb? A vándorlás, írás, mese? Csak erősödjön, mert a háromlábú szék nem billeg!

Indulás előtt még marad időm arra is, hogy »gyülekező halottaimra« gondoljak. Sokuknak tartozom bocsánatkéréssel, amit most meg is teszek, bízva abban, hogy egyszer majd, remélem, még sokára, azok is megteszik ezt, akik nekem tartoznak bocsánatkéréssel. Betöltöttem az ötvenkilencet. Nem vagyok szomorú, csak tűnődő.

A születésnap tőrapenzum végén békésen üldögélünk a völgyre ereszkedő alkonyatban. Megköszönöm Zsuzsának a születésnap ajándékot, hogy egész nap előreengedett, és hogy semmiért sem cirmogott, pedig biztos adtam rá okot.”

*

És eltelt újabb tizenegy év.../

Papp János

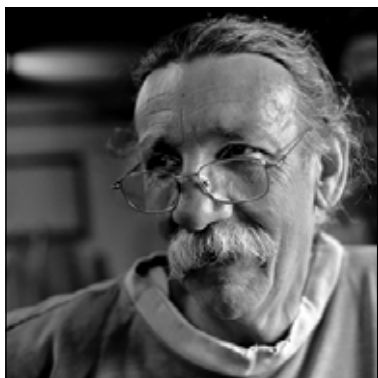

Tóth János (tévéssorozat, 2017)

Molnár Áronnal

Heritesz Gábor

nyomdász–szobrász–quadrász (Budapest, 1948. augusztus 13.)

Általános iskolába Rákoslígyen és Rákoshelyen járt. Rajztanára Nagy János festőművész volt, aki művészeti pályára irányította volna. Ennek ellenére a családi hagyomány alapján 1962–1965 között az Egyetemi Nyomdában betűszedőszakmát tanult, de „a nyomdász-mesterséget – ami ugyanúgy precizitást és szakmai fegyelmet igényel – a szobrászatért hagyta ott” (Kozák Csaba: *Eddig*, Új Művészet, 2015. jan.–febr.).

1963-tól a Dési Huber István Képzőművész Szabadiskolába jelentkezett szobrász szakra, Laborcz Ferenc szobrászművész osztályába.

A szobrászat szakmai részét Laborcz mester műtermében, szobrainak kivitelezése közben tanulta meg. Önállóan a természeti formák irányából fokozatosan a geometria felé fordult. „Útja a természeti formák ábrázolásán és parafrázálásán át vezetett a minimal art puritánságával átítatott újkonstruktivizmus felé. Az alapok után váltott: ami hajlott/görbült, azt kiegyenesítette, a kanyargó vonalból vertikálist-horizontálist-diagonálist konstruált, a síkot a térbe hajtogatta, rálelt a kockára, a téglatestre, a hengerre, a hasábra. Mindezeket papírban, fában, fémben kivitelezte.” (Kozák Csaba: *Eddig*, Új Művészet, 2015. jan.–febr.)

A mestere által szervezett művésztelepeken ismerkedett meg a hasonló törekvésű fiatal kollégákkal, így részt vehetett a szabad képzést biztosító Tolna Megyei Képzőművészeti Stúdió munkájában. A stúdió tagjaként több, országos sikert jelentő díjat kapott – így például a Népművelési Intézet nívódíját is. Díjazottként részt vehetett a Tokaji Művésztelep munkájában, ahol elkészült egy nagy méretű (16 négyzetméter alapterületű, 3 méter magas) fa játszótéri plasztikája. (Megsemmisült.) Tokajban találkozott Csiky Tiborral és Borsod megyei fiatal alkotókkal, Telkibányán, Göncön, Encsen működő művésztelepeken dolgozott együtt velük. 1977-ben megalakították a Rend csoportot, több közös kiállításuk volt Budapesten, Székesfehérváron, Gyulán, Nagyatádon.

1979-ben a győri Rába Művekben, 1980-ban az Ajkai Timföldgyár és Alumíniumkohóban készültek minimal-artos munkái a gépi technológia lehetőségeit felhasználva.

1983-ban, majd 1987-ben meghívást kapott a Képzőművész Szövetség által a Dunai Vasműben szervezett szimpozionokra. Itt egy nagy méretű, 32 négyzetméter alapterületű, fekvő hasábokból álló köztéri plasztika kivitelezésére, valamint számos kisebb szobor elkészítésére volt lehetősége. „A kockát ebben a korszakában kitüntetett figyelemmel használja. Számára ez a tértest az a forma, amely az emberi szellem szülötte, létét az emberi agy tevékenységének köszönheti, csak általunk elgondolható, a természetben tiszta formájában nem létezik.” (Halasi Rita: *Indokolt formák*, Atrium, 1998/5.) Ettől kezdve együtt

használja a négy fémet kockáihoz (sárgaréz, vörösréz, krómacél, rozsdás vas), illetve alkalmaz, kombinál ezekkel megegyező színű faanyagokat is.

A nyolcvanas, kilencvenes években több tanulmányutat tett a környező országokban: Bulgáriában, a Szovjetunióban, Romániában, Németországban, Olaszországban.

1986-ban tagja lett a Művészeti Alapnak.

1993-ban a Nagyatádi Nemzetközi Művésztelepre kapott meghívást, ahol a *Természetesség IX* című nagy méretű tölgyfa szobra készült és került felállításra.

Köztéri szobrai vannak Iregszemcsén, síremlékek a Fiumei úti sírkertben, a Farkasréti temetőben és Kisújbányán.

Önálló kiállításai a Fészek Klubban, az Art 9 Galériában, a Dorottya utcai kiállítóteremben és a KFKI-ban voltak. Rendszeres résztvevője a Pécsi Kisplasztikai Biennálénak, valamint a Magyar Szobrász Társaság és több galéria kiállításainak. Munkáit a Magyar Nemzeti Galéria, a pécsi Modern Magyar Képtár, a nyíregyházi Jósza András Múzeum, a kecskeméti Katona József Múzeum, a győri Xantus János Múzeum és a dunaszerdahelyi Kortárs Magyar Művészeti Gyűjtemény is őrzi.

1998-ban megkapta a Munkácsy Mihály-díjat.

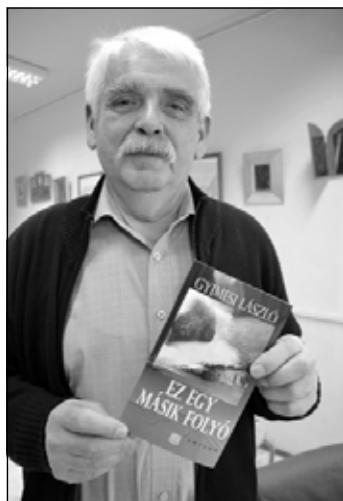
2001-től a Baranya megyei Kisújbányán él és dolgozik. Tagja a Hetényi 7ek képzőművészeti csoportnak, mellyel a pécsi Zsolnay-negyed M21 Galériájában, a Cella Septicorában, az Orfűi Galériában többször kiállított.

H. Z. D. U. R. Z.

Gyimesi László

költő, író, népművelő, szerkesztő (Keszthely, 1948. augusztus 18.)

Nagyszüleim, dédszüleim közül senki sem érte meg a hetvenedik születésnapját. Régen – „hatvan felé, haza felé” – bizony ez már igencsak idős kornak számított. Én meg itt viháncolok a késő őszben, és nem is gondolkodom a búcsúzásra. Gondoljanak azok, akik búcsúztatni kívánnak! Vannak, tudom, nem is kevesen. Én sosem kívántam temetési

menetekbe keveredni, szerettem búcsúztatásai hetekre-hónapokra kikap-

csoltak az életből, így nem kívánom, hogy az én elköszönésem is hasonlóan hasson másokra. Remélem, nem is fog.

Íróféle lennék, immár több mint ötven éve. S mint ilyennek, nagyon kapcsolódnom kéne a szülőföldhöz, a kibocsátó közösséghez, valamiféle szűkebb hazához. Ha erről kérdeznek, mindig zavarba jövök. Kesz-

thelyen születtem, ahogy akkoriban mondták, a Balaton fővárosában, de

a családom gyökerei nem kötnek oda. Apám – Moson megyei ősökkel, akik a német vallásháborúk menekültjeiként az itteni törvények szerint (akié a föld, azé a vallás) lettek az Esterházy-birtokon lutheránusokból katolikusokká – árvaházi évek után vált alföldi magyarrá, a félegyházi tanítóképző elvégzése után kecskeméti ínségmunkásból lakiteleki néptanítóvá (a hatvanas években még találkoztam olyan volt tanítványaival, akik szeretettel emlékeztek a mester úrra). S mikor azt hitte, révbe ért, jött a háború, ami őt a keleti frontra, első családját pedig az esztelen pusztulásba vitte.

A történelem vihara Keszthelyre vetette, ott alapíthatott új családot, de gyökereket nem ereszthetett, hiába tartom máig az Árpád utcai nádfödèles kunyhót a szülőháznak, ez is csak véletlen volt, mint annyi más az életemben. Már lassan iskolás lettem, amikor továbbsodort bennünket a korai ötvenes évek önkénye, Zalaszentgrótra kerültünk, ott végeztem el az általános iskolát, anyám korai halála után egy igencsak ellentmondásos mostohaanya gyámkodása alatt. Innen Nagykanizsára mentem, kollégistaként végeztem el a középiskolát (boldog négy év volt), aztán ipari munkásként, majd műszaki szakemberként dolgoztam az Óbudai Gázgyárban, míg rá nem találtam (néhány diploma megszerzése után, illetve során) értelmiségi pályámra. Tanultam sokfélét, filozófiát, esztétikát, népművelést, pedagógiát, andragógiát, még csillagászatot is, de a legfontosabb egyetememnek a szociáldemokrata gyökerű gázgyári munkásközösséget tartom, mindmáig az ő szomszédjukként, barátjukként, sorstársukként élek.

Az irodalommal Nagykanizsán kerültem először kapcsolatba. Az ottani években egy máig sem felejtethő

kollégiumi diáklap főszerkesztőjeként publikáltam először, innen vezetett az utam a megyei laphoz, illetve a Pék Pál által vezetett nagykanizsai írókörhöz, ahol 16 évesen úgy fogadtak be, hogy az máig is mintául szolgál az én pályakezdők iránti magatartásomhoz. A kanizsai éveknek köszönhettem Csoóri Sándor atyai barátságát, a helyi és a pécsi írók megértő szeretetét, a színház iránti reménytelen (most azt mondják, nem is olyan reménytelen) szerelmemet.

Budapestre kerülvén igen hamar találtam megértő társakra, befogadó folyóiratokra, és elég lendületesen beindult irodalmi pályám, amit egy máig érthetetlen – az első, kiadatlan kötetem körül kialakult – lappangó botrány akasztott meg, több mint egy évtizedre. A Magvető Kiadó apparátusa által elfogadott, előkészített könyvem kiadási folyamatát a kiadó igazgatója felülbírált és megszüntette, s miután egy udvarias levélben leellenforradalmazott, gondoskodott arról is, hogy a különböző folyóiratok is adják vissza elfogadott anyagaimat. No de ez sem kapcsolt ki véglegesen, jöttek új kiadók, új könyvek – írtam monográfiákat (hármát), mesekönyvet, három regényt, s természetesen verseskönyveket, máig tizenhármát, s megjelentek színpadra szánt munkáim is. Panaszra nincs okom, csak az idő száll gyorsabban, mint szeretném.

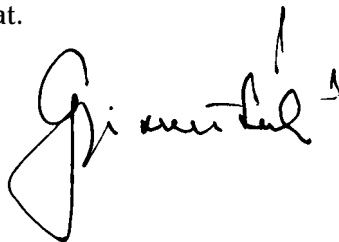
Arra kellett ébrednem, hogy tényező lettem a szűkebb-tágabb környezetem, elsősorban Óbuda, Aquincum szellemi életében. Százrésztes tévésorozatot vezettem kortársaim bemutatására, több irodalmi sorozat (Csillaghegyi csillagdélutánok, Békásmegyeri Accordia délutánok stb.) házigazdája lettem, Óbuda több magas kitüntetéssel ismerte el tevékenységemet. Társadalmi tisztségeim is gyarapodtak.

Vezetőségi tagja vagyok a Nagy Lajos Irodalmi és Művészeti Társaságnak, szerkesztem a társaság kiadójának a köteteit, s dolgozom több kisebb-nagyobb más kiadónak is. Nincs időm a kifáradásra, hál' isten.

Erős család áll mögöttem, bár a dolgok rendje szerint szóródunk szét az országban, nagyvilágban. De semmi baj: megvagyunk. Sok tervem van, de tudom, megvalósításukhoz semmi képpen sem lesz elég időm. A máso-

dik hetvenbe belecsaphatok, ami rajtam múlik, azt biztosan megteszem. De hát mi is múlik igazán rajtam?

Mint mondtam, nagyszüleim, dédszüleim közül senki sem érte meg a hetvenediket. Én meg itt virgonckodom a magam hetvenével. Sapiienti sat.

Dobrik István

művészettörténész, tanár (Szikszó, 1948. augusztus 19.)

Nem könnyen lehet rávenni a beszélgetésre Dobrik Istvánt. Mint mondja, teljesen visszavonult, már nem vesz részt a közéletben. Végül sikerrel járunk, így leülünk beszélgetni annak apropóján, hogy ő kapja az idei Miskolci Múzsza Díjat, amelyet a Miskolci Nemzeti Színházban vehet át.

– *Hogyan fogadta, hogy önnek ítelték a díjat?*

– Váratlan és nagy megtiszteltetés, hogy megkaphatom, hiszen egy miskolci patrióta, kultúrát támogató vállalkozókból álló alapítvány adja. Tudom, hogy eddig kik kapták – visszavonulásomig én magam is tagja voltam a kuratóriumnak több mint egy évtizeden át –, örülök,

hogy ott lehetek az elismertek sorában. Ebben az évben leszek hetvenéves, talán ezért is gondoltak rám jólesően, hogy mások mellett én is sokat tettem Miskolc kulturális életéért.

– *A Miskolci Galéria éléről 2008-ban vonult nyugdíjba, 1993-tól volt az igazgatója...*

– Igen, az én miskolci tevékenységem elsősorban a Herman Ottó Múzeumhoz és a Miskolci Galériához kötődik, de azért ennél jóval többről szólt életem. Több társadalmi szervezetnek is a tagja voltam, többek között a Tudományos Ismeretterjesztő Társulatnak, a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia miskolci területi csoportjának, voltam tanszékvezető a Sárospataki Tanítóképző Főiskolán, tanítottam a Miskolci Egyetemen, voltam az Új Holnap kiadója,

főszerkesztője... Azt gondolom, fontos volt az, hogy ott volt mögöttem a galéria mint intézményi háttér, tehetséges fiatal kollégáim, és ott volt mögöttem segítően a mindenkori városvezetés. Azokat a szakmai-vezetői programokat, amiket itt, Miskolcon megterveztem, elfogadták, segítették és támogatták. Koromnál fogva több társadalmi formációban élhettem, ami sok tanulsággal szolgált a történelem koronkénti változásaiban, az emberi viszonyokban, saját életem és helyem értelmezésében. Ebben az egyik legtanítóbb tapasztalat számomra az, hogy az egyre gyorsuló időben a kultúra és az abban való szerepünk is hasonló ütemben változik, és előrelátó, bölcs alkalmazkodást kíván minden gondolkodó embertől. Ezért is tartom fontosnak, hogy amikor eljön az ideje, át kell engednünk helyünket a fiataloknak. Érzelmileg ez nem könnyű, de megfogadtam, hogy ebben következetes leszek, és visszavonulok.

– *Volt valami konkrét oka, ami miatt úgy döntött, ennyi volt?*

– Nem, ez a cezúra egy folyamat végpontja volt. Nyugdíjba vonulásom után is még dolgozhattam, éveken át szerveztem a Feledy-házban a művészeti szabadegyetemet, kialakítottuk barátaimmal, segítőimmal a Múzsák kertjét, de aztán az intézményben történt szervezeti változások után tudomásul vettem, hogy rám már aktív dolgozóként nincs szükség. Ez csak felerősítette bennem a már régebben érelődő döntést. Sűrű és nagyon zajos volt az életem, sok mindennek a közelében voltam, ezért is éreztem késztetést arra, hogy visszavonuljak a szűkebb családi körbe, és ott találjam meg magamnak a boldogságot. A csend és a belső végtelenre figyelés ad erőt és nyugalmat a még hátralévő életemhez. Természetesen sokat olvasok, rendezem könyvtáramat, kézírataimat, jegyzeteimet, levelezésemet, fotóimat. Nagy hatással vannak rám legújabb könyvélményeim, sokat segítenek abban, hogy az ember megnyugtatóan helyére tegye életét a világban, visszatekintve kellő kritikával azokra az időszakokra, amelyekben élt. Így világlik fel az is bennem, milyen sokat köszönhetek a már elhunyt tanáraimnak, mestereimnek, professzoraimnak, barátaimnak, kollégáimnak, akiktől nagyon sokat kaptam. Hosszú lenne a sor, hiszen – Kalász László szavaival – egyre jobban gyűlnek veszteségeink. Úgy gondolom, a boldog ember az, aki saját életének egészét értelmesnek tartja, és én talán már közelítek ehhez az érzéshez. Mindig mondtam a tanítványaimnak és másoknak is, hogy ha önmagadat nem ismered és nem szereted, akkor nem tudsz másokhoz sem őszintén, sem barátsággal, sem békével, sem helyesen viszonyulni.

– *Tartja a kapcsolatot a Miskolci Galériával?*

– Követem a tevékenységét, de nem járok be az intézménybe. A kiállításokat, ami érdekel, megnézem, de nem a megnyitóra megyek, hanem amikor lehetőség van az egyedüli, csendes szemlélődésre. Ha valamiben kéri a segítségemet, akkor eddig is segítettem, ezután is fogok, de nemigen szorulnak már énám. Ez is érthető, én sem kértem egy idő után már a mestereim segítségét. Ez már az ő idejük, az ő programjuk, az ő felelősségük.

– *Mondja, leüledtek már a dolgok. Foglalkoztatja-e, hogy mi az, amit jól csinált, és kellett volna-e valamit másképp?*

– A kultúra munkásaként soha nem voltam olyan helyzetben, hogy nagyon énrajtam múltak volna a dolgok. Ma úgy látom, hogy a boldogságot kereső alkotó időszak igazán az „élet értelmével kapcsolatos személyes téveszmék

összehangolása volt az uralkodó kollektív téveszmékkel". Igaz, a művészetek területén mindig a minőséget tartottam fontosnak, ami őszinte, igaz, felemel, katarzist okoz, előremutató. Mindenhol, mindegyik korban számomra ezek voltak a legfontosabbak. Ahol tudtam, segítettem. Hogy mit bántam meg? Semmit. Mindent igyekeztem lelkesen, a legjobb tudásom szerint és a közösség javára, elvárásaihoz is igazodva teljesíteni. Egyvalami keltett rossz érzést bennem egész életemben, hogy a családommal nem foglalkoztam annyit, amennyit szerettem volna. Túl sok teher maradt a feleségemre, most, mióta nyugdíjasok vagyunk, próbálom viszonzni, amit értem, értünk tett. Nagyon lekötött a művészeti közélet, nagyon sok éjszakázás volt, amikor menni kellett: színház, kiállítások, előadások, utazások, művészklub... De ha sorsszerűen nem így történt volna, akkor nem erről szolt volna az életem. Talán ezt a feleségem és a gyermekeim is megértik, mert mindent összevetve, ebben az ellentmondásokkal terhelt létezésben látom az értelmét, hogy miért is éltem ezen a Földön.

– *Egyszer azt mesélte, hogy kertészmérnök szeretett volna lenni. Szükségszerű volt, hogy mégsem lett az?*

– A „mi lett volna ha...?” mindig történelmietlen kérdés. Ha nem nyüzsgő már körülöttünk az élet, megértjük, hogy mi miért volt. A kertészmérnöki pálya felé vonzódásom anyai nagyapám természetet szerető emlékét idézi, aki kapált, oltott, metszett, gondozta szőlőnket is. Végül biológiatanári szakon is végeztem a rajz mellett. Az utóbbi lett mégis a meghatározó a tanári, muzeológusi, művelődésszervezői pályámon. Személyiségem összetettebbnek bizonyult annál, hogy meg tudtam volna maradni csak a tanítás mellett. És miután elvégeztem a képzőművészeti főiskolát, elvarázsolt a művészetek igazat kereső kincsestára. Utána már az élet hozta a következő állomásokat. A sors hozta azt is, hogy a művészeti muzeológia mellett újra taníthattam, a művészeti nevelés tanszékének vezetője lehettem Patakon, és azt is, hogy aktívan részt vehettem a kulturális életben. Hogy mindebből mire fog emlékezni az utókor, nem tudni, kiszámíthatatlan, az általunk teremtett és felmutatott értékek ki vannak szolgáltatva a jövő nemzedékeinek. Csak abban bízhatunk, hogy emberarcú marad ez a kibertérre szerveződő jövő is.

– *Mire a legbüszkébb az élete során?*

– A gyerekeimre és a feleségemre. Ma már semmi más nem fontosabb, mert ebben a róluk szóló ragaszkodó, békétlen, de türelmesen szenvedő szeretetben megérzed, hogy az elmúlás képében már ott settenkedik mögötted a nagy mindenségben való feloldódás ajándéka. De ehhez az kell, amiről Hamvas Béla nyomán Weöres Sándor is ír, hogy már nem szabad ragaszkodni tárgyakhoz, dolgokhoz, emberekhez, magadban kell megtalálni a mindenséget. A keleti bölcsesség is erről szól: életed végére egyedül maradsz. Abszolút egyedül, és ez a természetes. El kell tudni fogadni, megpróbálok ennek tudatában élni.

– *Hogyan telnek a mindennapok?*

– Tavasztól őszig Bogácson, egy kis házban élünk, a Hór-patakra nyújtózódó kerttel, ahol reggeltől estig dolgozhatom gyümölcsfáim alatt, és esténként a békák kórusától kísérve néha vendégem képzeletben Dionüszosz, aki ilyenkor ugyanúgy tisztelője a bükkaljai vörösbarnak, mint a bogácsi pincékhez járt, járó író, költő barátai a tájnak. A tél szeretett városomban Miskolcon, a csendes együttlétek, az olvasás és az adventi várakozás időszaka. Ilyenkor a könyveknek

vagyok rabja, szimultán olvasok egyszerre többet, jó érzés és szellemi torna is egyben váltogatni gondolkodásmódok, eszmerendszerek, műfajok és stílusok között. Megtanultam minden rám virradó napnak örülni, naponta rácsodálkozni a természet szépségeire és lehajtott fejjel röstelkedni az öregkorra egyre nyilvánvalóbbá váló tudatlanságomon.

(Kérdező: Hajdú Mariann)

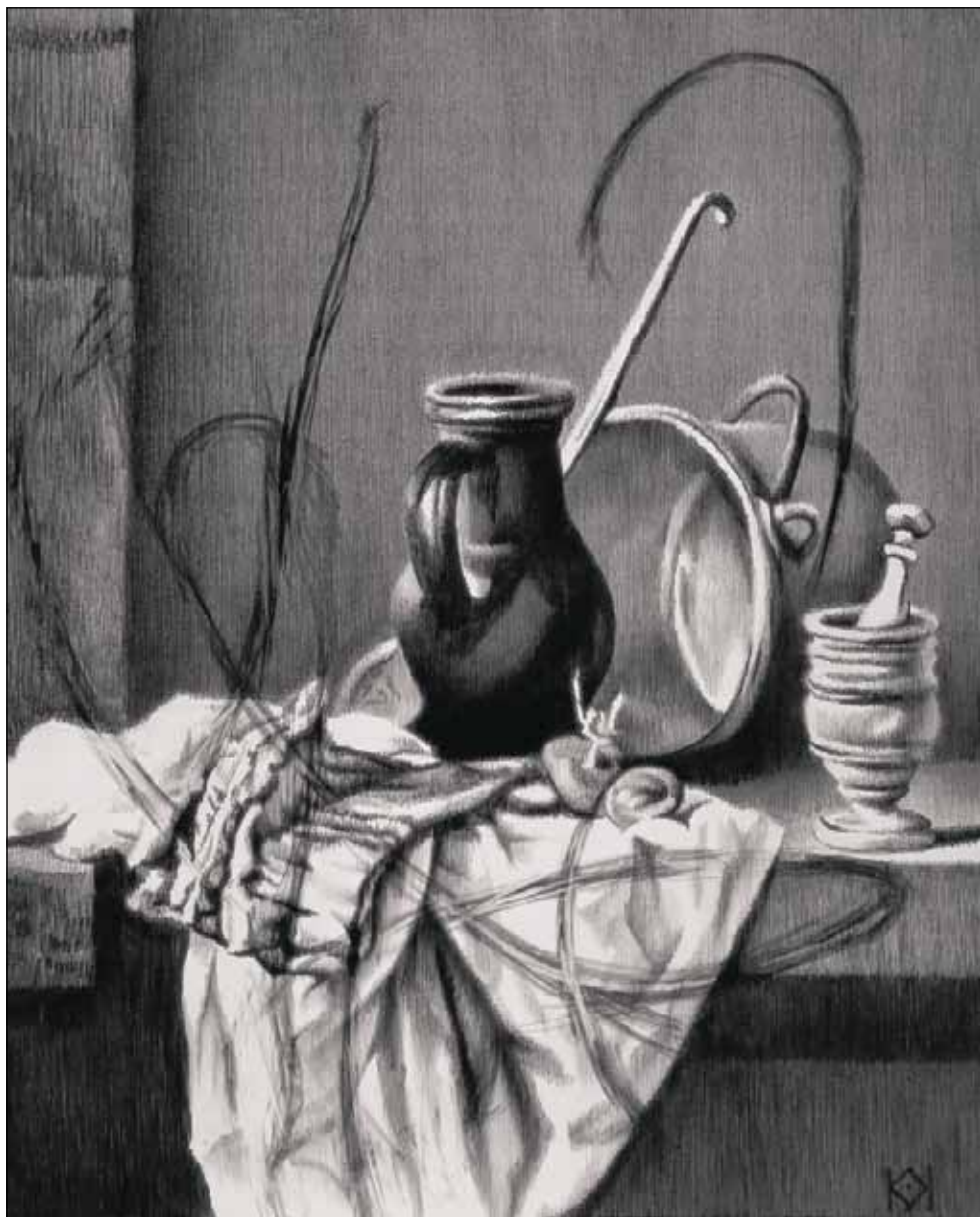
Elsősorban a XX. századi magyar kortárs művészettel, azon belül grafikával és a vizuális nevelés tárgykörével foglalkozott. Több száz kiállítás rendezője és kurátora volt Magyarországon és külföldön. Több mint száz tanulmány, cikk, katalógus-előszó szerzője, kötetek szerkesztője, kötetborítók tervezője. A Miskolci Grafikai Biennálék szervezője volt. Nős, felesége: Almássy Ágnes zongoratanár, gyermekei: Petra, énektanár, Rezső, fotográfus.

Tanulmányok: 1966–1971: Egri Tanárképző Főiskola, biológia-rajz szak; 1974–1977: Magyar Képzőművészeti Főiskola, rajz, ábrázoló geometria, művészettörténet szak; 1984: Eötvös Loránd Tudományegyetem, művészet-történet doktori diploma; 1985–1988: Színház- és Filmművészeti Főiskola, színházelmélet szak.

Pálya: 1971–1976: középiskolai tanár; 1976–1982: a miskolci Herman Ottó Múzeum művészettörténész muzeológusa; 1982–1987: a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tanácson a művelődés irányításában dolgozik; 1987–1992: a sárospataki Comenius Tanárképző Főiskola tanszékvezető docense és a Sárospataki Képtár vezetője; 1988–1991: a Holnap című irodalmi és társadalmi folyóirat képzőművészeti társszerkesztője. A sárospataki Népfőiskola Egyesület alapító tagja, 1996–1999-ig elnöke. 1993–2008: a Miskolci Galéria igazgatója és a Miskolci Egyetem, valamint a sárospataki főiskola óraadó tanára. 1999–2007: az Új Holnap művészeti, irodalmi és társadalmi folyóirat felelős kiadója. 2000-től a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia miskolci területi csoportjának alapító tagja, ügyvezető, majd tiszteletbeli elnöke.

Díjak: 1989-ben Kiváló Népművelő kitiüntetéssel jutalmazták; 2001-ben Miskolc város Pro Urbe díját kapta; 2006-ban Széchenyi Ferenc-díjjal és Megyei Prima díjjal tüntették ki; 2008: Miskolc város díszpolgára; 2017: A Miskolci Múzsza Díj díjazottja.

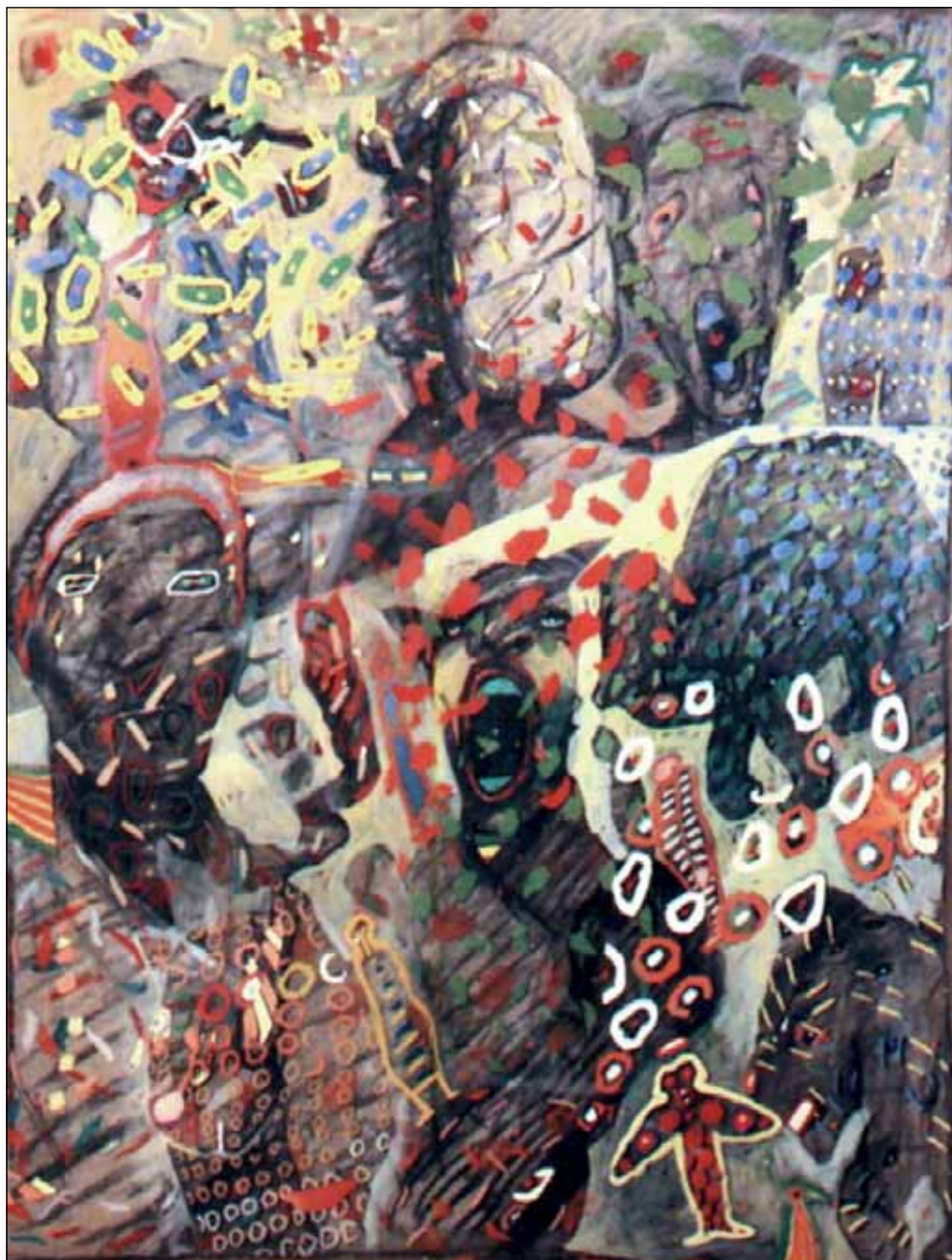
Dehich István

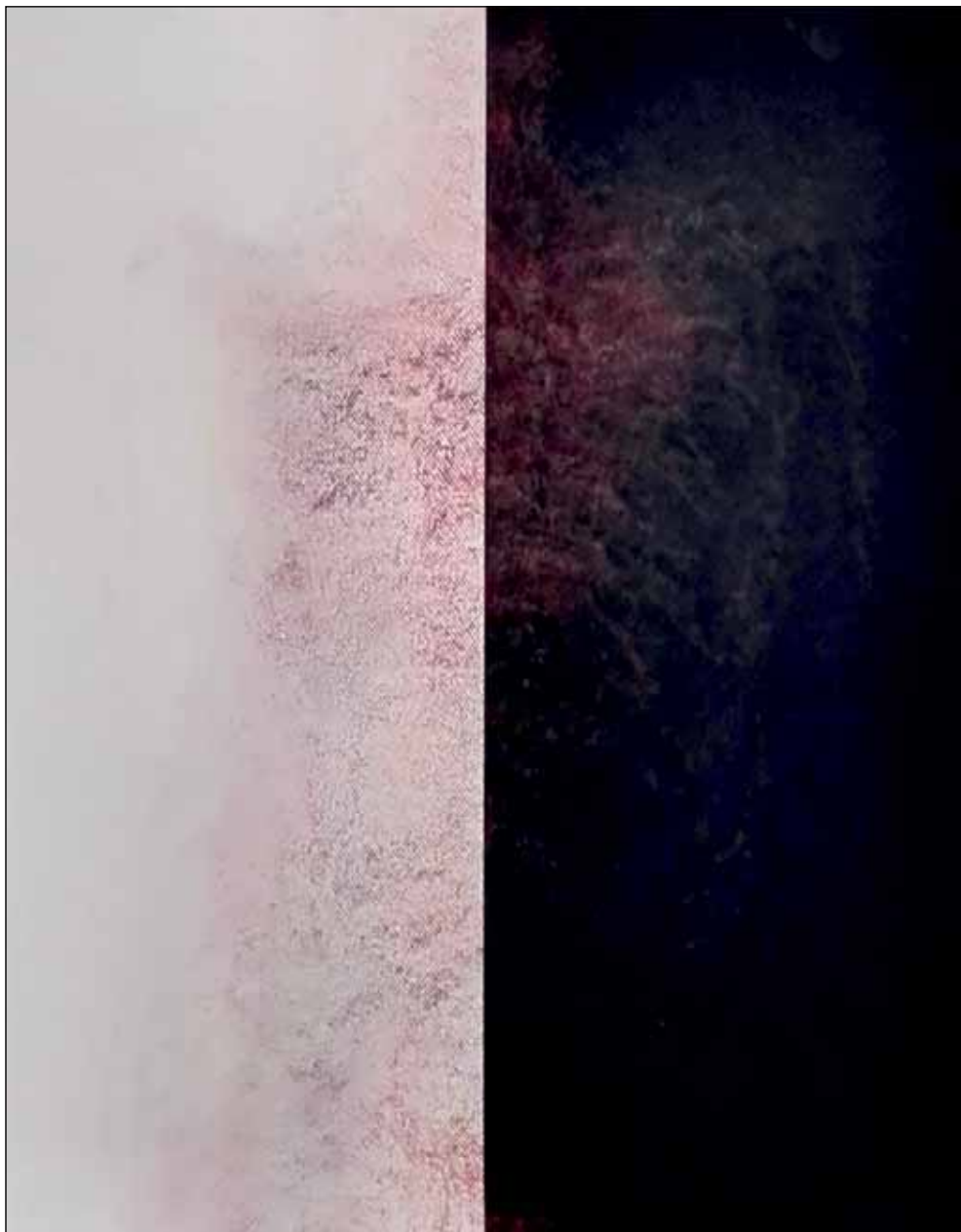
KELEMEN KÁROLY
CHARDIN STILL WITH VEAL

SARKADI PÉTER
AZ „ÁSÍTÓ INAS” PARAFRAZIÁLÁSAI

DOROSZ KÁROLY
FÓLIA 1

ÁSZTAI CSABA
ÁDÁM ÉS ÉVA

SZAKÁCS IMRE
ÉG ÉS FÖLD KÖZÖTT V.

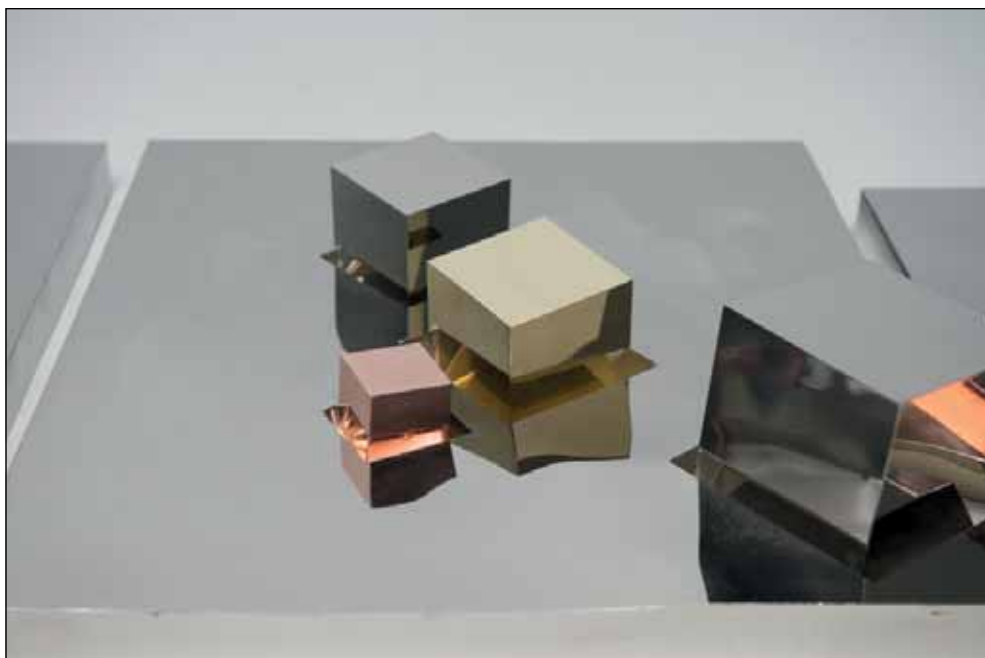

SÁNDOR ANTAL
MÁRIA KÖNNYE KÚTJA

BAKOS ILDIKÓ

HAJLÉK (RÉSZLET, FOTÓ: TIHANYI-BAKOS FOTOSTÚDIÓ)

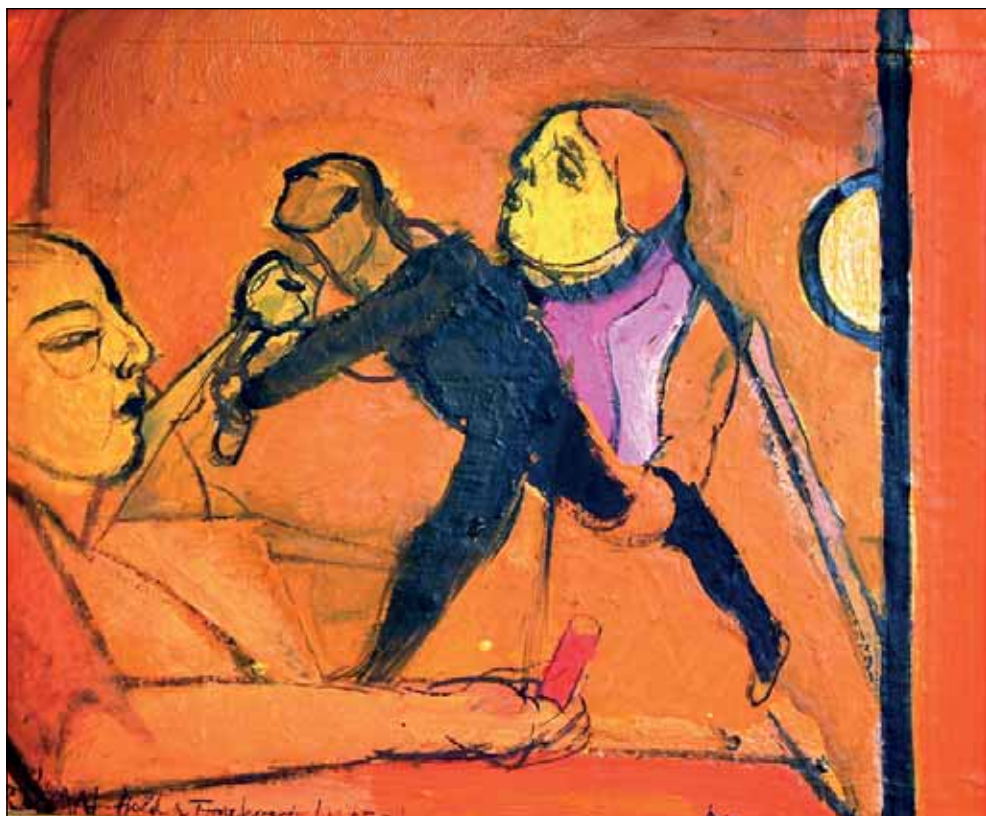

HERITESZ GÁBOR

KISÚJBÁNYA (RÉSZLET)

NEMES LÁSZLÓ
A ROMLÁS VIRÁGAI

VÉSSEY GÁBOR
RÓMA – A HOLD A TRASZTEVERÉN

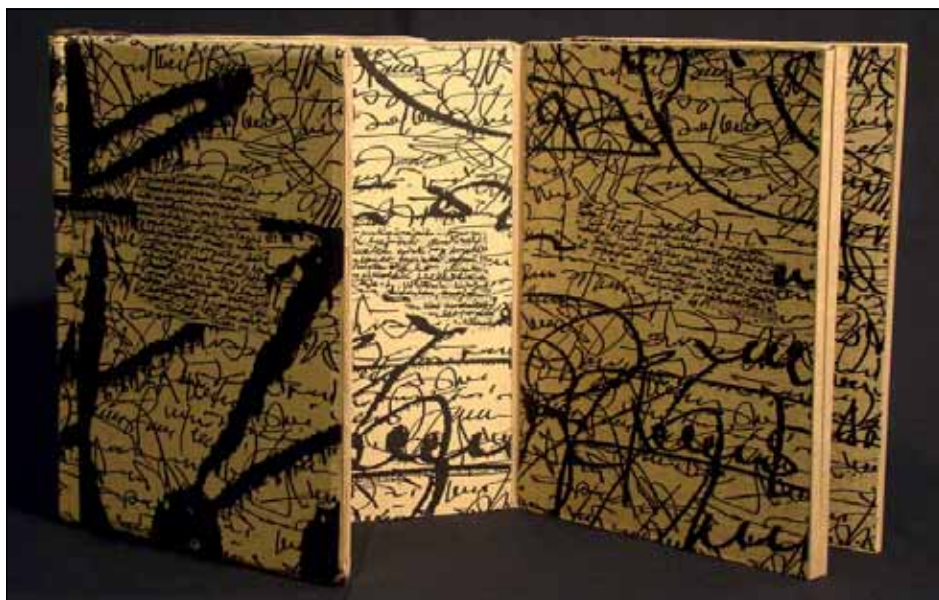
KRENNER ISTVÁN
FŐVÁROSI HAJÓTÖRÖTT

SZYKSZNIAN WANDA
GRAFIKAI MUNKÁK AZ ILLÉS-EGYÜTTESNEK

RÁKOSSY ANIKÓ
FEHÉR LÁZADÁS

BUTAK ANDRÁS
MUNKÁJA

Butak András

grafikus- és festőművész (Bukarest, Románia, szeptember 3.)

„Könyveiben a rajz és az írás egymást kiegészítő, de nem magyarázó ábrái egyenrangúak, kitágítva, s ezzel egyben relativizálva a vizualitás autonómiáját.

Míg a képzőművészeti albumokban az illusztrált műveket az írás értelmezi, ennek fordítottja itt nem jön létre, s nem is jöhet, hiszen ez ellentétes lenne BUTAK törekvéseivel: nincs értelmez-nivaló és értelmező, ennek terhe a néző vállára nehezedik. Ezt a feladatot senki sem takaríthatja meg számára. Nem iktatható a mű és a befogadó közé egy közvetítő harmadik, aki tolmács gyanánt fordítja át a vizuális üzenetet fogalmi nyelvre. A közvetítő csupán a lánc egy újabb szemét jelentené, újabb anyagot az értelmezéshez, hiszen ő maga nem a művet, sokkal inkább önmagát interpretálja.” (Újlaki Gabriella)

Tanulmányok: Ion Andreescu Képző- és Iparművészeti Egyetem, Kolozsvár, 1970–75.

Tanulmányi utak, művésztelepek: Belgium, Svájc, Németország, Csehország, Oroszország, Grúzia, Lengyelország, Franciaország, Szlovákia, Olaszország, Svédország, Dánia, Ausztria, Algéria.

Fontosabb díjak:

Egri Akvarell Biennálé (1984, 1988), Nemzetközi Rajzbiennálé, Plzen, Csehország (2000), Országos Grafikai Biennálé, Miskolc (2002), Országos Rajzbiennálé, Salgótarján, Országos Grafikai Biennálé, Miskolc (2006), Pálya Celesztin (pályázat) Újpest Önkormányzata, Babits Mihály (pályázat) Újpest Önkormányzata, II. Országos Rajztrien-nálé, Salgótarján, nagydíj (2013).

Kitüntetések: A Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztje (A Magyar Kultúra Lovagja) 1996, Munkácsy Mihály-díj 2003, Simsay Ildikó-díj 1999.

Alapító tagja a Magyar Vízfestők Társaságának, a Magyar Művészkönyv-alkotók Társaságának, a Magyar Papírművészeti Társaságnak. Nem akadémikus köztestületi tagja a Magyar Művészeti Akadémiának.

Link: www.artportal.hu/ enciklopédia / művészek /Butak András // www.magyardigrafika.hu // www.bdf.hu/tmk/mvsi/rajz/default.aspx //

Butak András

Sáfár Anikó

színművész (Budapest, 1948. szeptember 3.)

Fotó: Talabér Tamás

Édesapám cipész, édesanyám bórdíszműves volt. Egy bátyám és egy nővérem van.

Kétéves korom óta imádtam szerepelni, minden nyilvános helyen énekeltem, táncoltam, szavaltam. Imádtam a mesét, a filmeket, a színházat. Balettoztam, amit egyéves szanatóriumi tartózkodás miatt nem folytathattam. A házunk udvarán rendeztem színelőadást a többi gyerekekkel a ház lakóinak. A jelmezeket is magam készítettem krepp-papírból, vadszőlő leveléből. Opera-énekesnőnek, operettprimadonnának, táncosnőnek, bohócnak, szóval színésznőnek készültem, az újpesti piacon énekeltem operáriákat vagy operettet a kofáknak, és biztosítottam őket, hogy ha majd színésznő leszek, ingyenjegyet kapnak tőlem. Az iskola nem érdekelt, annál inkább a színészet. Mindenhova jelentkeztem, amikor gyerekszereplőket kerestek,

de nem feleltem meg. Az iskolai szavalóversenyeken indultam, pedig nagyon izgulós voltam.

1965-ben felvételiztem a Pasaréti Filmstúdióba, korengedménnyel felvettek színészképzésre. Ranódy László volt az intézmény igazgatója, Fehér Imre volt az osztályfőnököm. Bacsó Péter, Jancsó Miklós tanított bennünket. Ranódy László *Aranysárkány* című filmjéhez próbafelvételiztem a kor nagy művészeivel, Páger Antallal, Bessenyei Ferencsel, Mensáros Lászlóval, Tomanek Nándorral. Magántanuló lettem, a filmhez beíratlak zongoratanárhoz, Sőtér Magda énektanárnőhöz, a Színművészeti Főiskolára Fischer Sándor beszédtanárhoz és a főiskola mozgástanárához, Kőszegi tanár úrhoz. Jelmezeket csináltak, aláírt szerződésem volt már egy éve, mikor a forgatás előtt két nappal felbontották. Nagyon megviselt, de nem adtam fel, közben forgattam (Máriássy Félix: *Fügefalevél*, Szabó István: *Apa*, Fehér Imre: *Harlekin és szerelmese*). Külföldi filmrendezőkkel is (Christian-Jaque, Alberto Lattuada, John Frankenheimer), akik szerződést kínáltak Amerikába, Angliába, Franciaországba, sőt Romániából az akkori kultuszminiszter-helyettes a stábjával keresett meg, hogy felvesznek a kolozsvári Színművészetre. De minden ajánlatra nemet mondtam érzelmi okokból. Nem tudtam itt hagyni szüleimet, családomat, barátaimat. Aztán harmadik alkalommal felvettek a Színművészetre (addig a Nemzeti Színház statisztája voltam és a Nemzeti Stúdió színészmesterség-tanulója). Osztályfőnököm Bodnár Sándor volt. A főiskolán Kazimir Károly osztályába jártam, osztálytársaim Borbás Gabi, Jani Ildikó, Markovits Bori, Vörös Eszter, Gálvölgyi János, Horváth Péter, Reviczky Gábor, Holocsi István, Szilárdy István, Balázs Piri Zoltán.

1973-ban a Thália Színházba szerződttetett Kazimir Károly, majd eljöttem '78-ban a MAFILM társulatába, mivel nem éreztem kielégítőnek a rám osztott

szerepeket. Szóval ke-
restem a helyem, több
helyen játszottam, köz-
ben forgattam Fábri
Zoltánnal, Jancsó Mik-
lóssal, Rényi Tamás-
sal, Dobray Györggyel.
1982-ben forgattam az
Olle Henry NDK-s fil-
met, 1984–86-ban Ul-
rike Meinhof terrorista-
nőt játszottam a bolgár
filmben. Tv-filmeket
csináltam, szinkronizál-
tam, rádióztam. Meg-
alakítottuk az első ma-
gánszínházat, a Magyar

Kálmán Imre: Csárdáskirálynő, Harsányi Gábor partnereként
(Pesti Művész Színház, fotó: Etthey Katz Photography)

Színkört, a Kőszegi Várszínházat, Romhányi Lacival, majd Karinthy Mártonnal a
Hököm Színházat. Sokfelé próbálkoztam, nem riadtam meg a kísérletezéstől,
közben kislányom született, Arдай Viktória, akiről nyilatkoztam anno, hogy ő
az Oscar-díjas filmem, mert Szabó István a *Mephisto* című filmjében szeretett
volna játszani, de én a gyereket választottam Arдай Tamás rendezőtől, akitől
elváltam, és leszerződtem a Kecskeméti Katona József Színházhoz Lendvai
Ferenc hívására.

Újra férjhez mentem Berecz Jánoshoz, az akkori Központi Bizottság titká-
rához. Jánosnak a két fia és egy lánya elfogadott, szép, nagy család lettünk.
A rendszerváltás a színészi életemben nagy fordulatot hozott. Nem volt helyem
a szakmában, de később, mikor arról volt szó, hogy éppen ki szabad színésznő,
hát rám talált a Vidám Színpad rendezője, Kalmár Tibor, a *Család ellen nincs
orvosság* című darabbal. A Vidám Színpad felbomlásáig elég sokat játszottam,
sőt tag is lettem, de egy év múlva megszűnt a státuszunk. Szabadúszó lettem.
A Fogi magánszínházban – amely jelenleg a Pesti Művészszínház nevet viseli –
találtam meg a helyem, és járjuk az országot, mint a hóskorban. A jelmezeimet
magam tervezem, varrom, sőt a kollegináimat is kísérem jelmezekkel. Vígjá-
tékokat, bulvárdarabokat, operettet játszunk. Jól érzem magam a társulatunk-
ban. Vallom, hogy hinni kell magunkban, és a hitet tovább lehet adni. A kö-
zönség érzi-tudja! Nincsenek kitüntetéseim, nem vagyok karrierista, mindenkin
átgázoló. Elfogadtam, amit kaptam, én ezt választottam. Berecz Jánossal
harminc éve vagyunk együtt jóban-rosszban. Csodás három lányunkánk van.

Székelyi

Zádori Mária

énekes (Nagykanizsa, 1948. szeptember 4.)

A Napút felkérése döbentett rá, hogy 2018-ban hetvenéves születésnapot ünnepelek. Már hetven? Hiszen most voltam ötven. Aztán ránézek egyetlen leányomra, Lavíniára, két kisiskolás unokámra, Mírára és Báborkára, és rögtön szembesülök a könnyörtelen valósággal: bizony elrepült az idő.

Nagykanizsán, ebben a szép zalai kisvárosban születtem.

Az 1948-as év nagy megpróbáltatás lehetett a szüleimnek, mert abban az évben államosították édesapám kisbőr- és cipéskellékküzletét. A korombéliek tudják, hogy ez mit jelent, újra kellett tervezniük az életüket.

Visszaemlékezve, mégis gyönyörű és gondtalan életet tudtak biztosítani hat évvel fiatalabb öcsém s az én számomra. Bár mindketten dolgoztak, szerencsénkre együtt éltünk anyai nagyszüleinkkel, így nem éreztük a szerető gondoskodás hiányát.

Sok művésztsámsamhoz képest én soha nem készültem színpadra, hiszen végzettségem is vegyésztéchnikus, úgy terveztem, gyógyszerész leszek.

1965-ben a Ki mit tud?-győzelemmel azonban más irányt vett az életem.

Megéreztem, hogy az éneklés, a zene fontosabb számomra. A kamarazenei fesztiválok győzelmei, a helikoni ünnepségek aranyérmei, tanárnőm (Ivánkovits Ferencné) biz-

tatása egyértelműen a hivatásos éneklés felé terelt. A győzelem után még két év volt az érettségi vizsgáig, s csak utána tudtam felvételizni a Zeneakadémiára, ám oda már nem vettek fel. Bevallom, nem próbálkoztam többször, 1969-ben próbaéneklésre jelentkeztem az Országos Filharmóniához, ahol hatszáz jelentkező közül tízen kaptunk előadóművé-

szi engedélyt, én mint hangverseny-énekes. Ekkor kezdődött hivatásos énekesi pályafutásom.

Visszatekintve tudom, hogy a Teremtő mindig felkínálja a lehetőséget, hogy rátérhessünk az általa kijelölt útra, csak fel kell ismernünk és élni kell tudni vele.

Így kerültem a Magyar Rádió kórusába, 15 évet töltöttem el ott, és mindent megtanulhattam, ami a pályához kell. Nagy zenetörténeti ismeret, pontosság, fegyelem, tökéletes felkészülés a koncertekre, nagy munkabírás.

A másik, sors által felkínált lehetőség az 1970-ben bontakozó régizenei mozgalomba való bekapcsolódás. Ha nyitott az ember, és a számára kijelölt úton van, mindig küldik a megfelelő vezetőt is. Így kaptam az Ars Renata szóelőénekes-együtttest Virágh László művészeti vezetésével, akinek segítségével felismertem, hol a helyem a magyar és külföldi zenei életben.

Hosszú és gyönyörűséges út volt ez a 47 élményekkel teli év.

Nagy megtiszteltetés és pályám betetőzése volt, amikor 2013-ban a Magyar Művészeti Akadémia zenei tagozata titkos szavazással beválasztott tagjai közé.

Befejezésül álljon itt egy Németh László-idézet, mely egyben hitvallásom is:

„Aki Bachhal és Beethovennel beszélget,
E földön már nem lesz barátatlan.
Forgassa ki mindenből az élet:
Amíg zene van, birodalma van.”

Díjak: négy az Év Hanglemeze lett 63 lemezfelvételemből; 1988 Magyar Rádió Nívódíja; 1989 Liszt Ferenc-díj; 1999 Kiváló Művész; 2000 Hungaroton-díj; 2004 Tinódi-lant díj (rég magyar énekek előadásáért); 2010 Magyar Kultúráért Ex Libris-díj; 2014 Nagykanizsa Város emléklakettje; 2016 Kölcsey-díj (Budapest Főváros V. ker. Önkormányzata)

Zsolt Mánia

Hegedüs Csaba

birkózó, edző, sportvezető (Sárvár, 1948. szeptember 6.)

Én úgy vagyok ezzel a most rám köszöntő hetvenessel, hogy már valójában nem is az éveimet számolom, hanem most például azt regisztrálom, hogy a hatvankettedik esztendőmet kezdem meg a birkózás nevű csoda vonzásában. Nyolcévesen, Miklós bátyámmal együtt kezdtünk szülővárosom egyesületében, a Kinizsiben. Csofáltuk a nagy, erős és ügyes felnőtteket, hozzájuk akartunk hasonlítani.

Néhány évvel később Szombathelyre költöztünk óvónő édesanyámmal, aki egyedül nevelt fel minket. Édesapám a forradalom után emigrálni volt kénytelen, végül Kolumbiában telepedett le, és csak nagyon idősén tért haza, akkor történt meg a család újraegyesítése.

Szombathelyi birkózóként nyertem szabadfogású országos bajnokságot 1966-ban, és a következő évben leigazolt a Vasas. A híres pince-edzőteremben a kétszeres olimpiai bajnok Kozma István, az ország népszerű Picije köszöntött (de rá még visszatérek).

Bárhogy törtém is a fejem, hogy tudnám a lehető legrövidebben összefoglalni a pályafutásomat, az egyetlen megoldásnak azt találtam, hogy egy, a közelmúltban rólam készült pályaképet tesztek közzé, természetesen rövidítve.

De így is időt és türelmet igényel az olvasójától, elnézést.

Végzettség: ELTE Állam- és Jogtudományi Kar (Budapest); szakedző (Magyar Testnevelési Főiskola, Budapest); mesteredző.

Versenyzői karrier (1957–1978): Vb-aranyérem (újoncként – csupa tusgyőzelemmel –, kötöttfogás 82 kg) 1971, Szófia; az Év birkózója (Nemzetközi Birkózó Szövetség), az Év sportolója (Magyarország) 1971; olimpiai aranyérem (a magyar sport 100. olimpiai diadala) 1972, München. Súlyos autóbalesetet szenved 1973-ban, az orvosok heteken át az életéért küzdenek. Vb 4. hely 1975, Minszk; Eb-aranyérem (82 kg) 1976, Leningrád; (90 kg) 1977, Bursa

A magyar válogatott szövetségi kapitánya (1979–1989)

1979-ben az Év edzőjének választja meg a Nemzetközi Birkózó Szövetség.

A Magyar Birkózó Szövetség elnöke (1993–2015)

2001-ben megalapítja a Mr. Tus Birkózó Sportiskolát.

A Nemzetközi Birkózó Szövetség elnökségének tagja (2002–2014)

Ezen tehát túl vagyunk.

Most már csak arról szeretnék elmondani néhány dolgot, ami nem szigorúan a birkózószakmához kötődik.

1979-ben eljött a hagyományos magyarországi versenyre a szovjet birkózás két óriása: Anatolij Nazarenko (őt vertem meg a szófiai világbajnokság döntőjében tussal, majd egy év múlva, a müncheni olimpián pontozással) és Valerij Rezancev (minden idők egyik legjobbjára, aki tíz világversenyen indult, mind a tízet megnyerte, egyetlen mérkőzésén sem szenvedett vereséget). A bankett után elvittem őket körülnézni a budapesti éjszakában. Szép és kulturált helyeken jártunk. Az est végén Rezancev azt mondta: „Ti, magyarok azért tudtok olyan fantáziadúsan birkózni, mert az életetek is színes, érdekes, rengeteg élmény gazdagítja.”

Most térek vissza Kozma „Picire”. Autóbaleset következtében halt meg, ő volt a hibás. Lassan ötven éve harcolok én is a makacs tévhit ellen, miszerint ittasan okozta a tragédiát. Ez már csak azért sem igaz, mert Pista egész életében egy kortyot sem ivott, még az alkohol szagától is borzongott. A sebességet szerette, az lett a veszte, szegénynek.

A balesete akkor történt, amikor nagy nemzetközi versenyt rendeztek Budapesten. Ő maga nem indult, mert sérült volt, de itt birkózott a barátja, a szovjet Anatolij Roscsin, akit két olimpián is legyőzött. Külön úton indultak el vendégségbe a Ruttkai Éva, Latinovits Zoltán színész házaspárhoz, hogy megköszönlják a művésznő híres húslevesét... Ők a baráti körébe tartoztak, mint sok más kiválóság a magyar művészeti és szellemi életből.

A kocsmahangulat nem is illett volna hozzá.

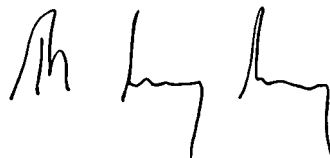
Én abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy hozzá hasonlóan mindig a szellemi élet „jobb köreiben” mozogtam, mert azokhoz vonzódtam. Az élet is az utamba hozta őket, hogy mást ne mondjak: Sinkovits Mariann lett a feleségem, aki azonban felhagyott a színészmesterséggel, mert a három gyermekünknek akarta áldozni minden idejét és energiáját. (Szerencsémre, mert bizony én versenyzőként, majd szövetségi kapitányként többet voltam távol egy évben, mint otthon.) Az apósom, Sinkovits Imre, a Nemzet Színésze és az anyósom, Gombos Katalin, a kor egyik legtehetségesebb és legszebb színésznője a családi összejöveteleken annyi tudást, bölcsességet sugárzott, hogy abból is tudtam táplálkozni, még a birkózószőnyegen is.

Mindig nyitott voltam a világra, a művészetekből és a tudományokból is igyekeztem minél többet magamba szívni. Az értékekből táplálkozni.

Ma ugyanúgy igyekszem nevelni a fiatalokat, mint hajdan edzőként. A 2015-ben megalakult Sportos és Egészséges Zemplénért Egyesület elnöke lettem. Az a célunk, hogy minden erőnkkel, tudásunkkal, kapcsolatunkkal javítsunk a hátrányos helyzetben lévő régióban az élet minőségén. Mert bizony az a legfontosabb, és azt a felvilágosult tudás és a mozgás öröme együttesen táplálja.

Sinkovits Imre egy alkalommal így nyilatkozott rólam: „Csaba igaz magyar ember. Mindazt a hatalmas tehetséget, amivel Isten megajándékozta, a nemzetének áldozza. Minden cselekedetével, minden sikerével a haza felemelkedését szolgálja, s ezt rögeszmésen vallja és vállalja.”

Mindig igyekeztem méltó lenni a szavaihoz.

Pósa Zoltán

író, költő, újságíró, irodalomtörténész (Debrecen, 1948. szeptember 6.)

Az íróban különleges alkalmakkor támad föl a késztetés, hogy póre szavakkal próbálja megfogalmazni alkotói hitvallását. Az enyém így hangzik: *Minden igaz művészet, így a hiteles irodalom is a lét metafizikai lényegének föltárására törekszik. Nem szűnik meg kutatni a választ az örök kérdésre: mi végre vagyunk e világon élet és halál*

Fotó: Gergely Bea

pólusai közé szorítva? Ennek megválaszolása az irodalom misztikus, metafizikus, ha tetszik: szürrealista küldetése. És van egy másik miszsiója: az író saját korának társadalmi, szociológiai kérdéseit, gondjait, problémáit rekonstruálja műveiben a maga eredeti módján a lehető legkoncentráltabb sűrítéssel, a teljesség igényével. Ez a literatúra társadalmi, szociológiai, ha tetszik, realista küldetése. A kettő együtt érvényes: az alkotónak az időszerűben kell meg-

találnia az időtlent. Mindez arról jutott eszembe, hogy hála a Teremtő, a Megváltó és a Szentlélek háromságának és feleségem, Barna Márta gondoskodó szeretetének, én, Pósa Zoltán (Csaba) hetvenéves lettem.

Máig huszonkilenc önálló könyvnek írója, száznak társalkotója, mintegy harminc rangos díjnak és ösztöndíjnak birtokosa va-

gyok. Első könyvem, az *Ama török* című, példázatos sugallatú realista regény nagyon megkésve, 1985-ben, harminchét esztendő koromban, a legutóbbi, a *Lila tricikliturgia* című látomásregény tavaly látott napvilágot. A rendszerváltozás évében, 1990-ben, 42 évesen vettem föl a Magyar Írószövetségbe, az első szakmai elismerést, a József Attila-díjat 52 esztendő koromban, a millennium évében, 2000-ben vettem át egykori tüntetőtársam, Rockenbauer Zoltán kultusz-

miniszter kezéből. Mutatóba említtem még a Balog Zoltántól 2013-ban kapott Magyar Érdemrend tisztikeresztjét, a Protestáns Újságíró Szövetség 2015-ben nekem adományozott Rát Mátyás-életműdíját. Jelenleg mások mellett a Magyar Művészeti Akadémia köztestületi tagja, a Keresztény Kulturális Akadémia rendes tagja, a Magyar Írószövetség választmányi tagja, az Írók Szakszervezete elnökségi tagja, a Pen Club tagja, a Fidesz Somogy megyei küldöttje vagyok. Voltam rövid ideig a Kossuth Lajos Tudományegyetem és az Agrártudományi Egyetem tudományos munkatársa, valamint az Alföld, a Móra Kiadó, a Film Színház Muzsika, a Pesti Hírlap, az Új Magyarország, a Napi Magyarország, a Magyar Nemzet szerkesztő-főmunkatársa, vagyok jelenleg a Nemzeti Kulturális Alap könyves kollégiumának kurátora.

Immár hét évtized áll mögöttem, ami nagyszerű, fennkölt és hihetetlen érzés. Hihetetlen, mert egyetemi évfolyamtársaim, barátaim a gyertyát kétfelől égető életmódom miatt üstökösien fényes életpályát és rövid életutat jósoltak nekem. Így is történt volna, ha feleségem, műzsám, Barina Márta – kívül ma is úgy szeretjük egymás, mint a megismerkedésünk pillanatában, sőt még jobban – nem ébreszt rá arra találkozásunk 1975-ös esztendejében, hogy azzal, hogy élő és önsorsrontó fároszként lobbantom el magam tiltakozásul a diktatúra ellen, a legkevesbé sem használok a kereszténységnek, a magyar nemzetnek, a szeretteimnek és önmagamnak.

Hogyan lettem író? Második osztályos gimnazista koromban, a sok zsenigét követő első jó versem megírása után elszunnyadtam Piac utcai lakásunk nagyszobájában. Arra ébredtem, hogy a kálvinista Róma emberfejjű, naparanyárga templomának tor-

nyában hármat üt a harang, és valaki, maga a Teremtő azt mondja nekem: belőled vagy kiemelkedő író, költő lesz, vagy senki. Ötvenhatos, „csöndes forradalmár” szüleimben nagy riadalmat okozott, amikor megosztottam velük éppen hogy elkezdett életutam ars poeticáját. Így reagáltak: egy író, költő a te református keresztény, Nagy-Magyarországot sirató világnézeteddel még ellenzéki alkotó sem lehet. Ez a világ téged csak kritikusként, irodalomtörténészként tűr meg.

Akkor nem jelenik meg egyetlen sorom sem – döntöttem el. S lőn. Alig tűrt kritikusként műveimet egy kivétellel kénytelen voltam 1990-ig az ágy-neműtartómban tárolni. Ám csak azért is megírtam, milyennek látom én a huszadik századot, a totalitárius diktatúrát és – később – a mai, szinte meghatározhatatlan, nekem 2010 óta mégis kedvemre való új magyar világot és a reá leső fenyegető veszélyeket. Életművem zászlóshajója az eredeti formákra törekvő költői széppróza. Tudtam, hogy nekem kell megírnom azt az Aranykort, amikor az ember arra törekszik, hogy személyes kapcsolatban maradjon Istennel, Jézussal, a Szentháromsággal. Ugyanakkor azt a hamis aranykort is le kell lepleznem, az államszocializmus hatvanas-hetvenes-nyolcvanas éveit, amelyről az írók jelentős részben már-már képesek voltak, maguknak is hazudván, elhinni, hogy alapjában véve ez az emberarcú szocializmus. Megatrilógiám: *Aranykori tekercsek* – megjelent 2003-ban, *Menekülés négy sávon* – megjelent 1994-ban, *Mediterrán tintabúra* – megjelent 1999-ben. Bennük arról tettem tanúbizonyságot, hogy abban a korban nem létezett hiteles önmegvalósítás, de ha nem akarunk alkotói öngyilkosságot elkövetni, azzal kell próbálkozni, ami lehetetlen. A barokkosan szürrealista

és tradicionalista önvallomásregényeimhez kapcsolható a *Lila tricikliturgia*, a legutóbbi megjelent könyvem. Ezzel párhuzamosan örökítettem meg staccatós, olvasmányos, nyugtalanítóan vibráló realista kisregényeimben és a mintegy 50 elbeszélésemben a huszadik és a huszonegyedik század reámszabott szubjektív históriáját (*Ama török, Irodalmi dandy..., Különleges szakasz, Pütkösdi Királyfi, Akkor mindenki velem törődött, Az ifjúság maradéka* stb.). A nagy tolsztojánusian realista szintézismunkám, a *Seminoma avagy kórház a város közepén I-II.* című kétkötetes megaregény a halálos betegségből történő felépülésem története, amely azt a reményt is kifejezi, hogy az 1986-ban hererákkal küszködő ország mára mégis fölépült. A verseköteteim (*Magyar vagyok, Alászállás, Olvasó, Törött tükröbe néztél, A fehér bohóc feltámadása, Egy az Isten* stb.) öt fő szólama a feltétel nélküli istenhit, a hitvesi szerelem, a haza iránti hű-

ség, a sátáni démonoktól érzett félelem és az életigenlő derű. Kritikusként, irodalomtörténészként, újságíróként 1990-ig muszáj-Herkules voltam, ám közben megszerettem e műfajokat is, s lettem – idézve monográfusom, Gáspár Ferenc mondatát a *PÓSA ZOLTÁN, akinek nyitott könyv az élete* című monográfiából – az írói sokoldalúság világ-bajnokává. Életpályám vezérgondolatát – Isten, vagy sátán, harmadik út nincs – fejezi ki nemrégiben elhunyt, szívből gyászolt barátom, Csontos János rólam készült filmje, az *Ezeréves Pósa Zoltán* is. Bár Csontos János szerint irigylésre méltó vagyok, mert végigmondtam mindent, amire rendeltettem, az írói pálya nagyszerű kálváriautja élethosszig tart. Szeretnék feleségem, fiam, Pósa Máté, szeretteink hű, igaz társa lenni, és mindig készen állni arra, hogy VALAKI, valami szólítson.

Véssey Gábor

Véssey Gábor

festőművész (Budapest, 1948. szeptember 9.)

Mindent beterít, átszó a fény. A Mediterránum atmoszférája ragyog az égen, a píneákon, a sötétzöld ciprusok és az opálos agávék levelén. A lét messze tetsző, természetes és drámai jelenés egyszerre, itt a mindennapok évezredekkel vannak folyamatos kapcsolatban.

Az olajzöld víz lassan előnti a rakpart fehér köveit. Nem messze a Ponte Sisto Trasteverére ívelő pillérei világítanak a délutánban. Csend van, a Lungotevere Tebaldi sűrű, világoszöld platánlevelei között játszik a fény. A felső rakparton autófolyam lüktet. Az út mögött az Akadémia pálmái, a Palazzina tömbje és a Borro-

mini-loggiák emelkednek a város fölé a Via Giulia oldalán. A közelben a Palazzo Farnese hídjáról mélyen az utcára csüngő repkénylevelek mellett falikút köpi a vizet álmosan a római délutánba.

Négy óra lehet. Ilyenkor takarítják el a Campo de Fiori fekete kockaköveiről a délelőtti piac nyomait. Ládák, salátalevelek, halmaradék tűnik el a téren imbolygó porszívók gyomrában. Egy őrült nő torkaszakadtából rikoltoz a hatalmas, egy kőtömbből faragott etruszk kád lábainak dőlve a Farnese-palota előtt, miközben a lemenő napba tekint. Úgy tűnik, kiáltása egyszerre száll az ég és az alvilág régiói felé, így magától értetődő devianciája. Pontosabban szólva: e kiáltás híd az ismeretlenbe, mit nagy igyekezettel s bizalommal épít az erre hivatott. Éles hangja ezért a délutáni kávé nyugalma nemhogy zavarná – ellenkezőképp: identifikálja.

A lét, a létezés itt az a forma, az a szeretett és szent gyakorlat, melyben minden emberi ügy megélheti és megismerheti önnön mivoltát. Természetes módon, feltételek nélkül, szabadon szólalhat meg a személyes, s a kontinuitás, vagyis a létezés folyamatosságának, mindennek, ami elmúlt, ránk mért, kialakított vagy akár csak az eljövendő lehetőség szintjén formált, tehát mindennek belátása és elismerése itt evidencia. A mediterráneumi lét végül is káprázat, kézzelfogható gyönyör és szellemi igazság egyszerre, vagyis: beteljesülés.

A tér sarkán, ahová még a napfoltok elérnek, napszemüveges pár hever a bár székein. Előttük vörös színű camparit világít meg a lemenő nap. Nem messze egy utcagyerek harmonikán játszva kíséri lassú, vontatott énekét. Középen – tűzhalálának színhelyén – Giordano Bruno tekint le sötét csuklyája alól a bárokban üldögélőkre. Alkonyodik. A szürkületben kigyúlnak a tér sárga fényei. Folyik a bor mindenütt.

Ez itt a Mediterráneum közepe, annak a földrésznek a szíve, mely elsősorban és mindig is szellemi elképzelés volt a világról, s mely földrészt ennek az ideának máig ható ereje fogja össze azzá a színes egységgé, amit Európának nevezünk.

Szétvágódik a függöny, két katona egy szerencsétlent rángat be a színpadra. Karját fatöncré szorítják. Az acélsisakos, kirúszozott száju, izzadt képpel vigyorgó, hájas színész kezében megvillan a bárd. Recseg a csont, messzire fröccsen a vér. A fehérré vált csonkra rózsaszínű fakezet kötöznek, s idétlenül integetnek vele: „Ave Caesar!” Röhögés, taps. A csonkolt kezű szájából hab folyik. Elvonszolja.

A Marcellus-színház itt állt a térhez közel, a Campo Marción, a Mars-mező oldalán. Egy ideig a szenátus is ülésezett benne. Lépcsőin hangzott el a mondat: „Et tu mi file Brute?!” A Curia elé kitett holttest fölött pedig Antonius szavai dörögtek. Julius Caesart halála után negyven évvel avatták istenné. A Forum Romanumon álló oltára ma is tele van virággal.

Fent a Mediterráneum kék ege világít, alatta a Via Appia Antica keréknyomot mintázó kövei, melyen egykor a győztes seregek vonultak be Rómába. Az út mellett örökzöldek, sírok, keresztény katakombák.

– Quo vadis, Domine?

– Átmegyek a Trasteverére! – mondom, mert ott jó igazán az este. Ilyenkor orgona szól a Santa Maria in Trastevere templomban.

Befordulok a térre vezető útra. A járdán szakadt fiatal férfi ül, ölében két kőlyökkutya. A templom előtt reneszánsz kút, hatszögletű lépcsősora tele fiatallal. Mellettük két hatalmas narancshalom jelzi egy étterem bejáratát. A felkelő hold fénye éles árnyékokat rajzolva világítja meg a teret.

A templomajtóban mécses világít. Belépek. Félhomály fogad. A sötétkék ég alatt virágos mezőben bárányok sorakoznak. Felettük az apszis negyedgömbjén Krisztus alakja öleli át a gazdag pompába öltöztetett Istenanya vállát. Mögöttük az apostolok vörös-fehér köpenyei lebegnek. Az arany mindent beborít. Megszólal az orgona...

Hazafelé az esti égbolt és a bárók fényei verődnek vissza a kövekről, ahogy a szűk utcákra kitett asztalokat kerülgetem. Mindenki beszél, gesztikulál.

– *Vino della casa, mezzo, per favore* – mondom a rám tekintő pincérnek, amikor leülök az egyik asztalhoz. Mellettem egy fiatalember áll, hátát a falnak vetve bámul fel a Holdra. „*Luna mendax*” – a Hold hazudik – jut eszembe a latin mondás, és megemelem vörösboromat, hogy még jobban átjárja a fénye, elterelve az értelem figyelmét a lét gyönyörű, időben mégis behatárolt természetéről.

Idézet: „Ami most történik, régen megvan, és ami következik, immár megvolt, és az Isten visszahozza, ami elmúlt.” S ha pedig elfogy a bor, útra kell kelni.

Befordulok a Via Giulia-ra. A falikút még csobog a hűvösre vált repkényindák alatt, szemben a pálmalaveleken keresztül megcsillannak az esti Tiberis fényei.

(Róma, kiállítás és könyvbemutató, 2004. május)

Wehner Tibor

Wehner Tibor

író, művészettörténész (Sopron, 1948. szeptember 9.)

(irodalmi karrier.) beszédhibás szövegértelmezők fognak hebegni-habogni, szánalmas, utólagos magyarázkodásokba kezdenek, hogy ezért meg azért, így meg úgy, végső soron érthető módon és méltatlanul, elhall-

gatták és mellőzték, finoman fogalmazva nem figyeltek rá kellőképpen, vagyis hát egészen egyszerűen szartak a fejére, negligálták, keresztülnéztek rajta. és most már késő, mindegy is (nekik mindegy), ez most már nem (lenne) ugyanaz. hivatkoznak arra az esetre, amikor meghívták irodalmi felolvasóestre és nem olvashatott fel, valahogy nem került már rá a sor, mert mindig a végére maradt, és nem volt vége, mindenki hazament, mire felolvashatott volna, és így tulajdonképpen nem is csodálkozhatott azon, hogy nem volt kinek felolvasni, de azért felolvashatott volna az üres teremnek, nem akadályozta meg ebben

senki. nem élt a lehetőséggel, vessen magára. az irodalmi élet demokráciája végső soron nem sérült, mindig odakeveredett valahogy az indoklások közé ez a végső soron kitétel (ebben az okfejtésben is már másodszor szerepel). persze mindenhol visszadobták, illetve hát vissza sem dobták a kéziratait, akkor még postán kellett küldözgetni, és általában nem válaszoltak, a postai forgalom elfogadhatatlan és érthetetlen problémáira, a rosszul címzett küldeményekre (a kézbesíthetetlen levelek ügyosztályára), a hülye postásokra (bántó általánosítás) hivatkoztak, ha reklamálni próbált, de persze csak egyszer-egyszer reklamált, mert méltatlannak és megalázónak tartotta a procedúrát, de azért a lelkiismeretét próbálta valahogy megnyugtatni. vette a bátorságot, bár maga sem tudta, honnan. ha meg véletlenül válaszoltak, akkor meg egyszer magázták, máskor meg tegezték (mintha egy pillanatra beveték volna a brancsba, de aztán mégsem), de azon túl, hogy ezzel teljesen megzavarták, mindegy is volt, mert így is és úgy is melegebb éghajlatra küldték (ahogy mondani szokás, és itt egy korántsem irodalmi kifejezés is szerepelhetne). a francba az egészszel. meg felhánytorgatták, hogy soha nem csatlakozott sehova, senkihez és semmihez, ezt is visszamenőlegesen a szemére vetették, mert a csoport vagy az irodalmi közeg – mondjuk ki nyíltan, a klikk – mindig ad valami védettséget, de számára sokkal fontosabb volt a látszatfüggetlenség, amivel meg, mint látjuk, semmire sem ment. a pályázatokon is elkaszálták,

hiába ötlött ki baromi jó jeligéket. általában elsunnyogták az eredményhirdetést, nem hozták nyilvánosságra vagy eredménytelennek minősítették a nemes szakmai versengést, megvoltak az eszközeik. az egyik legocsmányabb húzásuk volt, hogy be se tiltották az írásait, mint a menőbb, befuttatott, jól helyezkedő pályatársaiét, így lemaradt a tiltakozójegyzékekről is, nem hívták meg a nagy kollektív, minősítő jellegű aláírás-gyűjtögetésekre, aztán alkalomadtán (bármikor készen voltak a válasszal) felelősségre vonták, hogy nem állt ki mellettük, még erre sem képes. kimaradt az antológiákból is, a szerkesztőknek fogalmuk sem volt róla, hogy létezik, pedig a sok szarnál sokkal jobb és fontosabb szövegeket írt, ha a szar egyáltalán lehet viszonyítási pont, de ezek a jobb szövegek alig-alig jelenhettek meg, és emiatt az alig-alig miatt aztán a korrupt szerkesztők látókörébe se került. az egész egy ördögi kör, mindenki hibás és felelős. szarháziak. de a nyereségvágyból elkövetett cenzurális beavatkozások miatt sohasem fognak megbűnhődni, az aljas indokból vezérelt esztétikai tévedéseikkel meg be fognak vonulni az irodalomtörténetbe, és ez már maga a megdicsőülés, az örökkévalóság, basszák meg. úgy tűnik, és ebben egyre biztosabb, elérkezett az ideje, hogy megírassa a mértékadón visszafogott nagymonográfiáját. (beáll. a sorba.)

Charles Simonyi*

szoftverfejlesztő (Budapest, 1948. szeptember 10.)

Édesapám nagyszerű előadó és kiváló pedagógus volt. Fizikus és mérnök képzettsége ellenére elsősorban pedagógusnak tartotta magát. Az egyetemi vicclapban – a Vicinális dugóhúzóban –, amelynek elsőrendű célja a professzorok kipellengérezése volt, megjelent róla egy versike, minden iróniától mentesen; utolsó soraira még most is emlékszem:

...szeméből sugárzik a lenyűgöző erő,
Elektronfizikát Simonyi ad elő.

Sajnos, édesapám előadásai közül alig hallottam néhányat, de sok gyerekkori emlékem van, és szeretnék párat felidézni – azért is, hogy egy-két hasznos tanácsot továbbadhassak Önöknek.

Sokszor megkérdezzek, mi a siker titka. Még gyerekkoromban beszélgetünk a jövőről – amikor a jövő még nem volt olyan ragyogó, ahogy mondani szokás. Édesapám akkor azt mondta: csak dolgozzál, dolgozzál keményen, dolgozzál kiválóan, és a pénzt utánad fogják hajigálni. Figyeld meg: nem azt mondta, hogy sokat fogok keresni. Azt mondta, hogy a pénzt utánam fogják hajigálni. Ebből két fontos következtetést is levonhattam. Az egyik: a pénz nem cél, inkább melléktermék, egy munkafolyamat mellékterméke. A másik: nem kell egy helyben álldogálni, toporogni, a pénzre várni. Mire a pénz megjön, már egy másik feladaton kell dolgozni. Úgyhogy a pénzt utánad kell hajigálniuk, mert már nem vagy ott, amikor el kell fogadnod.

Az a furcsa, hogy igaza volt – pedig honnét is tudhatta mindezt édesapám, aki nagyon keményen és nagyon jól dolgozott, de nem dobálták utána a pénzt! Azt hiszem, kedvenc Madách-idézetének – „az ember célja e küzdés maga” – egyik változatát fogalmazta meg, és küzdés alatt édesapám a munkát értette, a becsületes és hasznos munkát.

Az internet mai sikerét édesapám, sajnos, nem élhette meg. De ő valójában a saját internetében – a könyvtárában – élt. Nagyon büszke volt rá, és mindig azt mondta nekünk, gyermekeknek, hogy minden kérdésre öt percen belül, öt különböző nyelven meg tudja találni a választ. Ő volt ennek az „internetnek” a google-ja. És – ugyanúgy, mint az interneten – ha az ember egyetlen helyen talál meg valamit, az még bizonytalan adat. Ezért kell öt különböző helyen megnézni. Ezt segítette az enciklopédiák sokasága a könyvtárában. Volt ott

* Charles Simonyitól is (aki egyébként még Budán a II. Rákóczi Ferenc Gimnáziumban érettségizett) kértünk egy kis visszaemlékezést. Az alábbi írást kaptuk, amely 2011 szeptemberében jelent meg a Természet Világa folyóiratban (Charles Simonyi e lapnál szerkesztőbizottsági tag).

egy, a háború előtti Larousse, meg persze a Britannica, német enciklopédiák és a háború után a Nagy Szovjet Enciklopédia, annak ötven kötete. Az ideológiai cikkektől eltekintve nagyon megbízható és pontos mű volt. Ezenkívül volt ott egy nívós, tízkötetes orosz gyermekenciklopédia is.

Édesapám tehát tudta, hogy az egyetlen forrásból származó információ nem megbízható – akárcsak az interneten –, ezért tanította nekünk, hogy mindennek nézzünk utána legalább öt különböző helyen. A különböző nyelvek is fontosak, mivel kiküszöbölik a helyi előítéleteket, valamint a fordításokból eredő hibákat. Az a felfogás, hogy ugyanazt a dolgot sokféle szempontból kell megvizsgálni – az Intentional Software-nél alkalmazott elveink egyike –, ebből a tapasztalatból ered.

És még egy felismerés, amelyet ma is, szinte naponta alkalmazok. Egyszer majdnem sírva mentem hozzá, mert nem tudtam megcsinálni egy házi feladatot. Akkor már az algebrát elég jól értettem, Obádovics könyvéből tanultam. Egészen jól tudtam kezelni az egyenleteket, de a szöveges feladatokat nehezen oldottam meg. Ezek a példák akkoriban eléggé sematikusak voltak, például ha a Lenin gépállomás két traktora három nap alatt négy katasztrális holdat tud felszántani, akkor a Vörös Hajnal gépállomás hat traktora hét nap alatt hány kataszteri holdat? Édesapám rám nézett, és gondolkodás nélkül azt mondta: öt. Tudtam, hogy valami itt nincs rendben, hiszen olyan gyorsan válaszolt. Azt kérdeztem: viccelsz? Ahogy szokta, most is elmagyarázta, hogy miről van szó. Kicsit mosolygott is hozzá. Így válaszolt: „Vagy viccelek, vagy nem, de meg tudod-e mondani, hogy igazam van, vagy sem?” Én rávágtam, hogy az öt nem hangzik jól, mert az egyik gépállomáson az egy napra és egy traktorra eső szántás az ennyi és ennyi ($4/3/2$), a másikon pedig annyi és annyi ($5/6/7$) lenne, és ezek nem egyenlők. Erre apám azt mondta, igazad van, az öt nem jó szám, de most már megvan az egyenleted. Az öt helyett írd be, hogy x , és kész az egyenlet: meg tudod oldani? Mondom, hogy persze, az Obádovicsban benne van a megoldás, semmi gond, köszönöm szépen. Ez óriási előrelépés volt számomra. Még ma is, ha bármilyen problémára ránézek, rögtön azt mondom, hogy az eredmény öt. Később könyvében, *A fizika kultúrtörténetében* olvastam: már az ókori Egyiptomban alkalmazták ezt a trükköt, de mindig meglep, hogy mennyire nem tanítják, hogyan kell hozzákezdni a feladatokhoz. (Nyilván *A gondolkodás iskolája* és *A problémamegoldás iskolája* című híres Pólya-könyveken kívül, de azokat se nagyon használják az egyetemeken – valószínűleg azért nem, mert ilyen tantárgy nincs.) A tanulság az, hogy az embernek legalább a megoldásként kapott eredményt kell felismernie! A pályafutásom során sok száz mérnökkel folytattam felvételi beszélgetést, ami tulajdonképpen vizsga, és sokszor gondoltam: „Te jó Isten, ez a jelölt nem ismerné fel a megoldást még akkor sem, ha tálcán kínálnám fel neki!”

A megoldás felismeréséhez borzasztó fontos, hogy az ember nagyon gyorsan tudjon a nagyságrendekkel számolni fejben. Ez nem azonos a fejszámológép teljesítményével, akik nagyon nagy számokat képesek fejben összeszorozni – ami manapság már egyre ritkább, mivel az elektronikus számológépek mindenki számára hozzáférhetőek. A számológépek ellenére azonban fennmarad a kérdés: hihetünk-e az eredményeknek? Vagyis fontos, hogy független módon ellenőrizzük, „nagyjából stimmel-e” az eredmény. Édesapám nagyon ügyelt a

nagyságrendekre, és gyakran felhasználta a kérdéseimet egy kis számítástechnikai előadásra.

Tisztán emlékszem arra az esetre, amikor a Föld tömege előjött egy példa kapcsán: hányszor nagyobb a Földé, mint egy elefánté? Természetesen utánanézhetett volna (öt különböző helyen), ehelyett azonban azt mondta: majd mi megbecsüljük. Nos, a Föld sugara nagyjából $5 \cdot 10^3$ km (természetesen ennél nagyobb, de egy egyszerű számításban könnyebb az 1, 2, 5 stb. számokat használni). Ez másképpen $5 \cdot 10^6$ m. Használjuk a $4\pi r^3/3$ képletet; r^3 ebben az esetben $100 \cdot 10^{18}$, ami 10^{20} . A $4\pi/3$ nagyjából 5, így a térfogatra $5 \cdot 10^{20}$ köbmétert kapunk. Ha a Föld anyagát a víznél 10-szer nehezebbnek vesszük, akkor egy köbméter $10 \cdot 10^3 = 10^4$ kg, és az összes tömegre $5 \cdot 10^{24}$ kg adódik. A Google szerint a pontos adat $5,97 \cdot 10^{24}$ kg, a közeli egyezés ugyan véletlen, de a nagyságrend korrekt. Mindig meglepődöm azon, hogy ezt a becslési képességet nem tanítják. Amikor azt látom, hogy egy szoftver rettenetesen lassú, már tudom, hogy a programozók nem tudták gyorsan megbecsülni a program futási idejének nagyságrendjét.

Édesapám gyakran hangsúlyozta a számításokban a dimenziók kérdésének fontosságát. Mindenki tudja, hogy $E = m \cdot c^2$, de vajon hányan tudják, mit mérnek $\text{kg} \cdot \text{m}^2/\text{s}^2$ egységekben? Természetesen joule-okat, az energia egységét; a dimenziók, a mérések egységei pedig következnek az egyenletekből. Az Einstein-képlet, vagy a kinetikus energia képletének ismerete megadja a dimenziókat is, és bár a dimenziókból nem következik a képlet, azok segítségével ellenőrizni lehet a képletet. Például az $E = m \cdot c^3$ képlet nyilvánvalóan rossz. Felnőttként sikerült bevezetnem a dimenzió-ellenőrzést a szoftvermérnöki gyakorlatba, az ún. 'Magyar elnevezési konvenció'-val. A dimenzió megjelölésével, amelyet a programozásban kiterjesztett típusnak neveznek, sok programozói utasítást lehet közvetlenül ellenőrizni és módosítani.

Gyerekként nagyon érdekelt az űrhajózás, és egy nap rábukkantam a Ciolkovszkij-egyenletre, amely a rakéta végsebességét fejezi ki a kiáramló gáz sebességének, valamint a végső és a kezdeti tömeg hányadosának természetes logaritmus szorzataként. Megbabonázott az egyenlet, és elgondolkodtam, hogyan lehetséges egyáltalán ilyen összefüggés. Édesapám fél órára eltűnt, majd visszatért egy egyszerű differenciálegyenlettel, amely leírja a rakéta mozgását, miközben az üzemanyag elég. Az egyenletet visszafelé okoskodva (reverse engineering) vezette le. Nagyon csalódott voltam, mert az egyenlet nekem felfoghatatlan csodának tűnt. Megtudtam azonban, hogy néha a válasz adott, és a kérdést kell megtalálni – a kérdés és a felelet egyszerű rendszert alkot. Később könnyen megoldottam a többszöri választásos feladatokat. Néha a válasza ránézve kitaláltam a kérdést, és ki tudtam választani a helyes választ. Ezután ellenőriztem, hogy helyes volt-e a kérdés kiválasztása – ez mindig megvolt adva –, és ha igazam volt, akkor bízhattam abban, hogy a válasz is helyes.

Édesapám nagyon nagyra értékelte a mérés technikát. Egy nap zaklatottan tért haza a munkából. Az egyik laboráns azt a feladatot kapta, hogy mérje meg a dúsított nehézvíz sűrűségét. Amikor édesapám megkapta a mérési jegyzőkönyvet, látta, hogy a mérési eredmény négy tizedesjegyet tartalmaz, és ezt szóvá is tette a laboránsnak, aki a következőt válaszolta: „Annyi tizedesjegyet adok meg, amennyit csak akar, professzor úr!” A történet mutatta, hogy a la-

boráns nem volt tisztában a mérési pontosság fogalmával, én azonban megtanultam belőle! Azt is megtanultam, hogy a silány munka miatt az embernek szégyellnie kell magát!

Mérésekről és egységekről szólván: édesapám az MKS-rendszer híve volt a CGS-rendszerrel szemben – bár ez jóval elterjedtebb az Egyesült Államokban. Nem sokkal a halála előtt elég ügyetlen módon az egységrendszerhez való ragaszkodásával humorizáltam, és kijelentettem: meg vagyok győződve arról, hogy a hagyományos angolszász egységrendszer a legjobb, mivel 1000 láb levegőoszlop nyomása akkora, mint egy hüvelyk higanyoszlopé, ami például igen fontos a repülésben. „Meg tudod mondani MKS-egységekben, hogy hány hektopascallal csökken a légnyomás 1000 méterenként?” „Nem – válaszolta –, de szívesen adok rá nagyságrendi becslést!”

Gabnai Katalin

színműíró, kritikus (Orosháza, 1948. szeptember 18.)

Most tehát itt vagyunk. S bár nem biztos, hogy személyesen is ismerjük egymást, egy nemzedéket alkotunk. A pódium, melyre a *Napút* folyóirat állít bennünket, olyan a képzeletemben, mint egy terjedelmes kóruslépcső, egyfajta végső érettségi tábló segédeszköze. „*És most lefényképezzük, hogy mindörökre meglegyünk*” – írja Tandori Dezső.

Megtisztelő a figyelem, mely ránk irányul, de a kérés, hogy hetven sorban foglaljuk össze, mire vittük, engem személy szerint zavarba is hoz.

Hm. Megmaradtunk. Szűkebb és tágabb környezetünk hamarosan megünnepli majd, hogy voltunk olyan szerencsések és megértük ezt a szép kort. Az emberek szemében ez már

győzelemfélének számít. Szeretteink pedig bíznak abban, hogy ilyen idős korunkra már megtanultunk viselkedni, s amikor villan a vaku, mosolyogni fogunk. Ez azért nem megy könnyen.

Pedig én most, színikritikusként, szakmai harmadvirágzásomat élem. Pár évvel ezelőtt leállt veséimet újraélesztették a Bajcsy-kórházban, másfél év szobafogság után újra

járok az utcán, bár a lépcsőfrász csak nem akar szűnni, van hat gyönyörű unokám, s ha össze tudom kaparni a pénzt a szemüvegeimre, látok is.

Látom, hogyan omlott össze minden, amit harminc év alatt a művészeti nevelés és a nevelőképzés területén felépítettünk a kollégáimmal. Pedig milyen nagyszerű volt azt hinni, hogy

megmarad! Azt hittük, megtettünk mindent.

Orosházán születtem, ahonnan csak érettségi után tudtam elmene-külni. Autószerelő apám egyetlen tanítása maradt rám: „Ne higgy, fiam, senkinek! Még nekem se.” Ágybérló lettem Pesten, hordtam a kávé, gépeltem. „Egy adminisztrátor! Egy senki!” – mondta rám a fiatal kutató. De később, munkatársként, mégis majd húsz évet töltöttem a Népművelési Intézetben. Magyar-népművelés szakot végeztem az ELTE-n, majd színházelmélet-dramaturgia szakon diplomáztam a színművészetin, mindezt munka mellett. Két fiam született közben. Vonatoztam. Megismertem az országot. S az amatőr színjátszás területén, majd a *Játsszunk bábszínházat!* és a *Csörgősipka* című tévésorozatból az ország is megismert engem. Amit az Erdélyi utcai iskola és a KISZ művészegyüttese gyerekeivel töltött idő alatt, meg külföldön járva megtanultam, elkezdtem pedagógusoknak tanítani. Ezt a módszert ma már sokan ismerik, drámapedagógiának hívják. Produkciópárti vagyok, szeretem közönség elé vinni, amit létrehozunk, de ma is azt tartom a legfontosabbnak, hogy a pályára alkalmasakat (!) a drámapedagógia eszközeivel tényleg meg lehet tanítani *tanítani*. A többi, a másban tehetséges jelölt meg remélhetőleg elijed, s ez rendjén is van így. 1987-ben jelent meg *Drámajátékok* című könyvem először. Amerika kivételével minden földrészen jártam, s boldog voltam, hogy Magyarország van a nevem alá írva.

A felsőoktatásba kerültem. A pécsi egyetemen négyszáz napot töltöttem. Később mindenütt tanítottam, ahová előzőleg nem vettek föl, s fő törekvésem az volt, hogy ami jót a dráma tud adni – a *térrel*, az *idővel* és a *sze-*

mélyes hatóerővel való gazdálkodás gyakorlati tudományát –, azt bevigyük az általános nevelőképzésbe. A színművészeti egyetemem lett főiskolán 19 év alatt 14 változatot dolgoztam ki a drámatanári szak alapításához és elindításához. A Vas utcai munkával párhuzamosan Zsámbékon, az akkori katolikus tanítóképzőben töltöttem nyolc és fél boldog és termékeny évet. Ez volt Európa első drámapedagógiai tanszéke. Sok nagyszerű pedagógust képeztünk, országszerte, ők szakdiplomát szereztek e tárgyból. A szerdai, s olykor a csütörtöki délutánokat az ELTE Bölcsészkarának nappalis diákjai között töltöttem. Az ottani óráim egy részét tartalmazza a *Színházak könyve* című, ismeretterjesztő, kedvcsináló munkám.

Új gazdasági és jogi szabályozók jöttek. A képzésekre befizetett hallgatói pénzek hatvan százalékát rögtön elvették az egyetemek. A megmaradt pénzből sem tudtuk fizetni a legalkalmasabb tanárokat, mert számlát nem adhattak. A színművészetin ma sincs pedagógiai tanszék, ott nem lehetett győzni a dráma szakok egyikével sem. De kedves tanítványaim a Veszprémi Egyetemen ma már egyetemi diplomát tudnak adni legjobb hallgatóiknak. Azért, ha mostanában egyetemi berkekből kérnek fel lektorálni, mivel nyugdíjas vagyok, csak álnéven vállalhatom el a munkát. Minek örüljek? Olyanok hoztak szabályokat, akiknek fogalmuk sincs sem a tanításról, sem az intézmények működéséről.

Írtam színműveket, egy részüket be is mutatták. Írtam szakkönyveket, és lassan harminc éve lesz, hogy színikritikákat írok, s azok meg is jelennek. Ez mostanában évi 120-150 előadás megtekintésével jár. Nem tartozom táborokhoz. Ahogy egyszer már megfogalmaztam, a pedagógu-

soknak színházi fajta voltam, a színházaknak íróféle, a keresztényeknek liberális, a liberálisoknak népnemzeti, azoknak bizonyára balos, a balosoknak pedig afféle „művésznő” voltam. Egyik rektorom a színiin figyelmeztetett, hogy jó, ha tudom, „a jegenyefák nem nőnek az égig”. Szóval csihadjak, és ne erőltessem a dráma szakot. Azért csak meglett az.

Ma már nevetve gondolok arra, hogy mi is az az „ég”, ahová nem érek föl. Nekem az „ég” – mindig is a tehetséges ember volt. A vele való találkozás. Az ő felfedezése és útnak

indítása. De jó volt! Hiányzik is. Nagyon. Helyette ma megírok egy-egy recenziót egy szakmai lapba, hogy meglegyen az előadás érzetének emléke, másoknak is, sok év múlva is.

Csak az az égő szégyen ne volna itt, belül, hogy amit a nevelőképzés számára kitaláltunk és felépítettünk, azt hagytuk elveszni. Hogy lehajtottuk a fejünket, pedig ordítani kellett volna. S ma is, ordítani kellene. Hisz – „az nem lehet...”

Gyula Hetes

Tari Lujza

zenetörténész-népzene kutató, zenetanár (Pásztó, 1948. október 1.)

Még eleven palóc nyelvi környezetbe születtem, három évvel a „front” után, s nyolc évvel a számomra emlékezetes 1956 előtt. Anyákkal ott álltunk mi is, mikor a rendőrök belelőttek a tömegbe, s egy nő mellettem zuhant a földre. Láttam a tankokat is Salgótarján felé vonulni, pedig szüleim megtiltották, hogy kimenjek a főutcára. A makadámútról messzire elhallatszó dübörgő hang azonban odavonzott. Aztán, mikor megláttam az orosz katonákat a tank tetején puskával a kezükben, lélekszakadva iszkoltam haza, és nem mertem elmondani, mit láttam. Két ikerfiú osztálytársam apját kivégezték. Sok más negatív élmény után valószínűleg '56 őszén eldőlt

számomra, hogy engem nem lehet a kommunizmus-szocializmus eszméjével elkábítani. Volt is belőle később többször bajom. (Na de legalább a zene világ-napját biztos miattam tették október elsejére!)

A tréfát félretéve: anyai-apai ágról egyaránt jó zenei érzékű, éneklő, zenélő családba születtem. 1957-ben kezdtem el zenét tanulni. Csak Hatvanban volt zeneiskola, ahová gőzmozdonyos vonattal jártam, jó sokat gyalogolva az állomástól az iskoláig. Akikkel kezdtem, a kényelmetlenségek miatt lassan mind el is maradtak. Első zongoratanárnőm Rajeczky Borbála volt, Rajeczky Benjámin nemzetközileg elismert gregoriánzene- és népzene kutató, a legendás ciszterci szerzetes paptanár húga. Rajeczky tanár úr meghatározó személy volt

számomra. Hálámat, iránta való tiszteletemet egy-egy róla szóló munkával, emléke ébrentartásával igyekszem kifejezni.

Évek múlva új zeneiskola nyílt Nagybátonyban. Jól képzett, lelkes tanári kar kezdte a munkát, átiratkoztam oda. Zenei szakközépiskolába készültem, de nem sokkal a felvételi előtt egy lóugráskor eltört a jobb kezem a tornaórán. Pásztón, abban az általános iskolában, ahová jártam, nem volt tornaterem, télen a szűk padok közt a tanteremben tornáztunk. Sokáig nem zongorázhattam, a leckéimet is bal kézzel írtam. Így egy évig a pásztói Mikszáth Kálmán Gimnáziumba jártam. Elsős gimnazistaként aztán sikerrel felvételiztem a Szegedi Zeneművészeti Szakközépiskola zongora szakára. Két tárgyból különbözeti vizsgát kellett tennem, hogy a zenegimnáziumban szabályosan folytathassam a második évet – a zenében elsős lettem. A távolság és az akkori közlekedési viszonyok miatt jó messzire kerültem otthonról, viszont kiváló zenei légkörbe, nagyszerű zongoratanárhoz. A második szakiskolai évben – harmadikos gimnazistaként – engedéllyel két zenei osztályt végeztem, sőt még az ütő szakra is beiratkoztam. Két nyári szünetben (zeneakadémistaként) a Szabadtéri Játékokon is játszottam Kodály *Háry János* daljátékában. Tanulmányaim alatt (1963–1967) a múzeumban ismerkedtem a népi kultúrával. Érettségi előtt otthon már gyűjtöttem egy-két népdalt, s Szegedről Algyőre is elmentem népzene gyűjteni.

Bármennyire jól ment a szakiskolában a zongorázás, nem zongora szakra jelentkeztem a Zeneakadémiára. Zenetörténeti, népi kultúra iránti érdeklődésem a zenetudományi szak felé irányított, de az akkor nem indult. Így karvezetés – középiskolai énektanárképzés szakra jelentkeztem, amelyet zongoratanárnőm javasolt. Nem csalódtam a választott szakban, a kórusban éneklést pedig addig is szerettem. Annnyira, hogy fél év múlva már énekelhettem a Párkai István által vezetett Liszt Ferenc Kamarakórusban. Komoly felvételi követelmények voltak a kórusban énekelni szándékozókkal szemben, rang volt oda bekerülni. Zeneakadémiai tanulmányaim alatt (1967–1972) mindenben igyekeztem kihasználni a tanulási lehetőséget. Játszottam zenekarokban, kamarazenéltem, zongoráztam szólóban, hosszabb-rövidebb ideig különböző kórusokban énekeltem. Már elsős zeneakadémistaként kijártam a Könyves Kálmán körútra, a Néprajzi Múzeum zenei osztályára. Megtisztelő volt számomra, hogy Tóth Margit osztályvezető befogott ingyenmunkára, amit 1968–70-ig tanulmányaim mellett folytattam. A szintén ott dolgozó Erdélyi Zsuzsannával sokszor meséltek Lajtha Lászlóval közös gyűjtőútjukról. 1970-ben Vargyas Lajos hívott át az MTA népzene kutató csoportjába külső munkatársnak. Feladatom hangszeres népzenei lejegyzések készítése volt Kallós Zoltán erdélyi hangszeres zenei gyűjtéseiből. A téma kutatása akkor még nem kezdődött meg, s én örömmel kezdtem foglalkozni az anyaggal.

Férjemmel, Miháltz Gábor klarinétművész-tanárral nem sokkal a Zeneakadémiára kerülésem után ismerkedtünk meg. 1967-től a MÁV Szimfonikus Zenekarban játszott mint első klarinétos (1980-tól szólamvezető), 1969-től tanított is a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Tanárképző Intézetében, melynek 1985–91-ig igazgatója, 1995-től fúvós tanszékének vezetője lett. 1971-ben házasodtunk össze, tanulmányaim befejezése előtt egy évvel. Férjem tanárként kiváló, elismert klarinétosokat nevelt, zenekarával pedig számos országban vendégszerepelt. Szólistaként fellépett az Egyesült Államokban, ahol mesterkurzust is tartott. Az első fúvós volt Magyarországon, aki 2001-ben

klarinétmódszertani dolgozatával DLA doktori fokozatot szerzett. A népzene-gyűjtésekben is az első időktől fogva társam lett. Ami pedig a legfontosabb, kezdettől életem legbiztosabb pontja.

Diplomám megszerzése után 1972-ben rögtön bekerültem az MTA népzene-kutató csoportjába (1974-től MTA Zenetudományi Intézete, ahonnan 2017-ben nyugdíjba mentem). Rajeczky tanár úrral és más neves népzene-kutatókkal, volt zeneakadémiai tanárommal, Ujfalussy Józseffel dolgozhattam együtt. 1980-tól beválasztottak az MTA zenetudományi bizottságába, mely titkárául választott 1980–85 között. 1999–2007 közt újból a bizottság titkára lettem.

A nemzetközi kutatásokba bekapcsolódva 1987-től lettem az International Council for Traditional Music (ICTM) tagja. 1996–2007 között a szervezet Magyar Nemzeti Bizottságának elnöke voltam, s részt vettem nemzetközi kongresszusok, szimpozionok szervezésében, nemzetközi népzene-tudományi csoportok munkájában, konferenciakötetek külföldi közreadásában.

Az 1980-as évek elejétől részt vettem az ELTE folklór tanszékén a népköl-tészet forrásait kutató csoport munkájában, melyet Voigt Vilmos irányított. Több forrásanyag feldolgozása eredményeként írtam meg kandidátusi értekezése-met, amivel 1993-ban elnyertem a zenetudomány kandidátusa címet. 1995-től tagja lettem az MTA köztestületének.

Kutatási témáim sokfélék: zeneművek népzenei forrásainak feltárása, jeles népzene-kutatók munkássága, főleg hangszeres zenei tevékenysége feldolgo-zása (elsőként mutattam be Kodály és Bartók magyar hangszeres gyűjtéseit ta-nulmányokban, majd egy-egy kötetben), a 18–19. századi verbunkos és tágabb magyar zene, cigányzene, 1848–49 emlékezete a népzeneben, 19. századi költők (főleg Petőfi) népdallá vált versei. Pásztó várossá nyilvánításának 600. év-fordulójára könyvet írtam a város zenei életéről. 1973 óta jelentős mennyiségű népzenei anyagot gyűjtöttem palóc, szlovákiai magyar, dél-alföldi, burgenlandi és erdélyi területeken, még Örményországban is. Több könyvem, számos tanul-mányom jelent meg, hanglemezeket, CD-ROM-okat, DVD-ket szerkesztettem.

Diplomám megszerzése óta a kutatómunka mellett lényegében folyama-tosan tanítok is, ami a két gyermekünk születése körüli időben szünetelt. Születésük után megszakadt aktív muzsikusi működésem, de megmaradt a házi muzsikálás; időnként koncertet adunk férjemmel. Tartottam kurzusokat az ELTE folklór tanszékén (1988–2003), évente népihangszer-kurzust a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen, ahol 2002 óta több szakirányon többféle témában jelenleg is tanítok. Sokat módosítottam a népzene tantárgy tanításán, s részt vettem a népzenei tanszék elindításában. 1972–2012 között európai és amerikai egyetemeken tartottam előadásokat.

Az elmúlt évtizedekben számos népzenei verseny zsűrizésében vettem részt, tanácsokkal segítve a népzenei mozgalmat. Különbféle témájú előadások-kal, műsorokkal évtizedeken át rendszeres szereplője voltam a rádiónak.

2003-ban Pásztóért emlékéremmel, 2007-ben Pásztó díszpolgára, 2010-ben Nógrád megye díszpolgára címmel tüntettek ki. 2005-ben Vörösmarty-emlék-érmet, 2013-ban Szabolcsi Bence-díjat kaptam.

Tai Lujza

Szakács Imre

festőművész (Budapest, 1948. október 15.)

Édesanyám 1944-ben menekült három gyermekével Erdélyből, mivel édesapám ismeretlen helyen hadifogságban volt. Én már Budapesten születtem meg.

Minden nehézség ellenére meghatódva emlékszem vissza gyermekkoromra, mert szép volt. Az első tubus festéket és ecsetet édesapám adta a kezembe. Már az általános iskolában egyértelmű volt, hogy a festészet az, ami rendkívül vonzó számomra. Fől sem merült bennem egy másik úton való elindulás. 1961-ben a Wrabel Sándor festőművész által vezetett képzőművészeti szakkörben kezdtem el komolyabban rajzolni, festeni. Utána jött a Képző- és Iparművészeti Gimnázium, majd az ösztöndíjas évek és a hamburgi Képzőművészeti Főiskola. 1977-ben megnősültem, és e csodálatos házasságból négy gyermekünk született. 1983-ban hihetetlen lehetőséggel ajándékozott meg a sors. A velencei Flórián kávéház (az első Európában) falfestményeinek másolatát kellett elkészíteni a Toronto belvárosában lévő felhőkarcoló földszintjén. A szakmailag is különleges feladat nagy kihívás volt. A munka sikeres befejezése után ezt még sok más megbízás követte.

Így három évig éltem Kanadában.

1995-ben felvételt nyertem a Szentendrei Régi Művésztelep közösségébe, majd 1999-től a Szentendrei Régi Művésztelep Kulturális Egyesület elnökeként annak 2012-ig művészeti vezetője is voltam. A művésztelep második otthonomná vált és a mai napig bennem él. Mindig a magam útját jár-

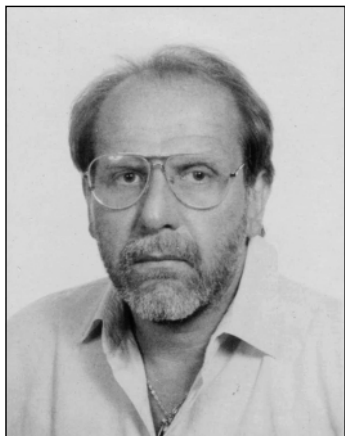
va semmilyen iskolához, irányzathoz nem csatlakoztam. Megpróbáltam a kapott talentumokkal jól sáfárkodni, de ez nem mindig sikerült. Ötvenéves koromban kezdtem el festeni az *Ég és Föld között* című sorozatomat, melynek folyamatosan készülnek újabb darabjai.

Igen, ebben az évben már a hetvenedik életévemben járok. A 7-es különleges szám. Eljött az összegzés, visszatekintés ideje, még akkor is, ha sok megvalósítandó terv él még bennem. Ehhez kérek Istentől erőt, kitartást, bátorítást.

(Jelenleg a nagyváradi vár fejedelmi palotájában van a 7×7 című kiállításom.)

Krenner István

grafikus, karikaturista (1948. október 19.)

Még a múlt században érkeztem: első alkotásaim spenóttal és sóskával születtek az óvodában.

A Medve utcai Csibészegyetemen folytattam, rajztanárom, Zseboroszlán szerint már kész karikaturista voltam.

Gimnazistaként (Toldy Ferenc Gimn.) az Ifjúsági Magazinban és a Népsportban dolgoztam, ott jelentek meg rajzaim. Ekkori legnagyobb sikeremet mégis az érettségi tablónkkal arattam, amit rögtön el is loptak...

A Magyar Ifjúság és sok más lap után, 1980-ban belső munkatárs lettem a Ludas Matyinál. Rengeteg kiállításon vettem részt a „nagyokkal”: Nyíregyházától San Franciscóig.

Díjaim közül a beringeni (Belgium) Lucifer-nagydíjra emlékszem a legszívesebben. Ezenkívül számos könyvillusztrációt és képregényt készítettem (főleg Peterdi Pállal). A Ludas Matyi után legalább 25 magazint és vicckönyvet adtam ki a rendszerváltás idején. Életem fő művének tekintem az 1991-ben induló Kurír Elefántot, melyet hét évig szerkesztettem dájrektor társammal és barátommal, Föld S. Péterrel. A Kurír után következett a Füles, ahol önálló viccoldalt is szerkeszthettem. A Vasárnapi Hírekben heti öt-hat karikatúrám jelent meg, ezekből válogatott Kossuth-díjas jó barátom, Gálvölgyi János három könyvhöz is elegendő rajzot. Újabban szatirikus reklámokat készítek nem komolytalan multicégeknek. A feladat nehézsége ellenére – rengeteg megkötés és kíváncsi – eredményeként eddig még mindig megszületett a nagy ötlet, amit a külföldi tulajdonosok is díjaztak...

Az ötlet több mint fél siker!

Na ezt hiányolom egyes „fiatal” kollégáimnál. Mert, mint tudjuk, a jó karikatúránál első a poén (Árkus József) és a legjobb a szöveg nélküli rajz (Kaján Tibor).

A rajz fölötti cím, plusz a rajzon buborékba elhelyezett párbeszédek (újabb három-három sor), hozzá két ember megjelenítése, és még három-négy sor képaláírás... – na, ez az, amit nem tartok karikatúrának, legfeljebb szárnalmas, nehézkes illusztrációnak... Ebben a gyakori esetben ugyanis csak egy dolog hiányzik: a poén!

Sajnos, erre araszol túlmagyarázott világunk...

KRENNER

Ugrin Aranka

szerkesztő (Balassagyarmat, 1948. november 6.)

Életem az irodalom bűvkörében telt. A könyveket ötéves koromtól faltam, később szerkesztettem, a televízióban pedig népszerűsítettem. Ez hetven évem tömör összefoglalója, erről szól ez a röpké visszaemlékezés.

Születésem helyénél, a Palócföldön töltött gyerekkoromnál elidőzöm egy kicsit. Édesanyám a balassagyarmati kórházban született meg, ám ha nem lett volna a Beneš-dekrétum, akkor az Ipoly másik oldalán látom meg a napvilágot. Szüleim ugyanis a kitelepítés elől néhány szekérrel átszöktek a határon... Vámosmikolán raktak új fészket, amit aztán hamarosan államosítottak, de a könyvek megmaradtak. Édesapám Pesten építette a metrót, édesanyám meg napszámból – más állást nem kaphatott – falun nevelgette a négy gyereket. 1958-ban onnan is odébb kellett állnunk, hogy eltűnjünk „a főváros sűrűjében”. 1956 után – a mi esetünkben a váci börtönnel fűszerezve – ez több családdal megesett. Az iménti néhány dolog meghatározta későbbi világlátásomat, sőt pályámat is.

A kiváló Szent László Gimnáziumba jártam, ott is érettségiztem. A korszak fintora, hogy latin tagozatra jelentkeztem, s az első napon kiderült, hogy hetente két latinóra lesz, orosz viszont öt. Ki szerette akkoriban az oroszot? Én nem, tehát érettségi után – más nyelv híján – meg kellett ta-

nulnom oroszul, hogy magyar–orosz szakos lehessenek. (Az orosz kultúra előtt ma már fejet hajtok!) Három évig indológiát is hallgattam, s a hatalmas heti óraszám miatt, noha pesti voltam, bejuthattam a legendás Eötvös-kollégiumba. 1974-ben kaptam meg diplomámat az ELTE Bölcsészettudományi Karán.

Nem győzöm eléggé köszönni a gondviselésnek, ami az egyetem után következett. Pályám egyenes ívét, a sok-sok örömet! Nem írtam ugyan verset, regényt, még monográfiák sem sorakoznak a nevem mögött a könyvtári katalóguscédulákon, mégis szerencsés vagyok, mert szerkesztői munkámmal alkotótárs lehettem. Ha így hetven felé végignézek a sok folyóméternyi könyvön, amit összeállítottam, gondoztam, aminek a kéziratát ceruzával a kezemben olvastam és javítottam, felelős szerkesztőként jegyeztem, már a mennyiségen elcsodálkozom. Hálás vagyok érte! És bevallom, néha azért is elérékenyülök, ha a televízióban ismétléseknél találkozom a nevemmel. Hiszen megadtam, hogy jeles művészeket, tudósokat mutathattam be, hogy korunk legkiválóbb színészeit kérhettem föl versmondásra.

De nézzük sorjában!

A Petőfi Irodalmi Múzeumban – halott klasszikusok kéziratai között – kezdtem 1974-ben. Megtisztelő volt Áprily Lajos hagyatékának feldolgo-

zása: rendet vágni a sokdoboznyi kéziratban, szétválogatni a verseket, töredékeket, változatokat, olvasni a leveleket és rátalálni a kiadatlan tanulmányokra, esszékre. Ezekből állítottam össze az *Álom egy könyvtárban* című Áprily-kötetet. A Petőfi Irodalmi Múzeumban alakult ki életem egyik meghatározó barátsága is: itt találkoztam Tamási Áronné Bokor Ágotával, aki a könyvtár munkatársa volt. Tamási és Erdély aztán hol búvópatakként, hol nagy sodrású folyóként vonult végig az életemen. A Felvidék után a Királyhágón túli izgalmas világ!

1978-ban átkerültem szerkesztőnek a Szépirodalmi Könyvkiadóba, ahová a korszak legjelentősebb alkotói jártak be a szerkesztőségi napokon. Olyannyira megilletődtem, hogy szobatársam, Domokos Mátyás rám szól, hogy ne kopogjak már az ajtónkon. Illés Endre, a kiadó legendás igazgatója szerint „a lektor mindenévő”. Olvasni kellett tehát dilettánsokat, kezdő írókat-költőket, szerkeszteni-kontrollálni kortársakat és klasszikusokat. Időközben örömmel és sok munkával sajtó alá rendeztem két 19. századi emlékiratot is: Degré Alajos és Újfalvi Sándor visszaemlékezéseit, és nagy szeretettel foglalkoztam a *Magyar Levelestár* című sorozattal. Több tanulmányt írtam, számtalan kötet jegyzeteit, mutatóit készítettem el. Főszerkesztőként feladatom lett a határon túli magyar könyvkiadók anyországi ügyeinek koordinálása. Barátságok szövődtek Ungvártól Újvidéig, Bukaresttől Pozsonyig. Borozgatások és csempészett kéziratok, emlékezetes utazások és találkozások.

Sajnos át kellett élnem azokat az éveket is, amikor „piacosították” a kultúrát. A Szépirodalmi sem menekült meg: a kiadó új tulajdonosa – egy boltért – egyik napról a másikra meg-

szüntette a híres intézményt. A könyv eladása profitot hozott, a készítése meg csak vitte a pénzt. Hová lett a hatalmas értékű archívum? Az évtizedek alatt összegyűlt, a legkiválóbb művészek által készített borítótérvek garadája, a rengeteg fotó? Az irodalmi és történelmi értékű dokumentumok? Nyugdíjba menetelemkor a saját irataimat sem találtam meg...

1983-ban kötöttem házasságot dr. Bodrog Miklós evangélikus lelkésszel, aki pszichoterapeuta is volt, C. G. Jung műveinek avatott fordítója, szakkönyvek írója és evangélikus énekek szerzője. 1992-ben a caracasi protestáns gyülekezet meghívta őt lelkészének, én pedig a magyar kolónia mindene-se lettem. Elkápráztatott a lenyűgöző trópusi flóra, fauna, új barátságok kötődtek, a Kárpát-medencei magyarság sorskérdései után megismerhettem az emigráció világát, olvashattam a korábban itthon tiltott irodalmat.

Egy év elteltével, 1993-ban ért az a megtiszteltetés, hogy Sára Sándor hívására az akkor induló Duna Televízió szerkesztője lettem. Embert próbáló, ám a teremtés gyönyörűségével megáldott idő következett. A Dunának nem volt technikai háttére, hiányoztak a stúdiók, a vágószobák, az archívum, az irodák szerte a városban voltak... Én például Sára Sándor korábbi filmgyári szobájában kaptam többedmagammal egy asztalt. A televízió azonban működött: pápai áldással, amire bizony rá is szorultunk! Aranyszabály, hogy a képernyő nem maradhat sötét.

Megkezdődött a műsorkészítés, rám az irodalom várt. A Duna Televíziót kitörő örömmel fogadták a nézők, főként a határokon túl élő magyarok, de nagy volt az ellenszél is. Gyakran kerültem olyan helyzetbe, hogy a felkért riportalany, akinek korábban szerkesztettem a könyveit, visszautasított:

„A Dunának még a te kedvedért sem nyilatkozom.” De győztünk! Amiért dolgoztunk, az hamarosan a világ legjobb kulturális televíziója lett. Az én számomra a legnagyobb öröm az volt, hogy a magyar költészet legfontosabb alkotásait a korszak legnagyobb magyar színészeivel rögzíthettem. (Első munkáim egyike volt tíz vers felvétele Bessenyei Ferencsel.) Belépésemkor egyetlen karcos fekete-fehér versfelvétel árválkodott a filmtárban, mikor nyugdíjba mentem, nyolcszázra nőtt a számuk! És elkészültek az ünnepi összeállítások, a könyvszemlék, később a *Tálatum* sorozat portréi, a *Sziget* televíziós esszéi. 1997-től művészeti főszerkesztő voltam.

Boldogan gondolok vissza a millennium két évére. Kamerával jártuk az ünneplő országot: tudósítottunk a szoboravatásokról, a kiállításokról, a kis falvak rendezvényeiről, a versmondó fiatalokról és az *Ezer esztendő* című millenniumi olvasókönyv ünnepélyes átadásáról. Szívszorító volt, amint a szépen öltözött gyerekek vonultak a helyi kultúrházba, stadionba. Meghatódva emlékszem erre, hiszen személyesen is közöm volt hozzá: Nemeskürty István kormánybiztos engem bízott meg a könyv összeállításával. Nagy gonddal és felelősségtudattal dolgoztam rajta. Tudtam, hogy az anyaországban és a határokon túl 500 000 első osztályos gyerek családjában ez az ajándék könyv a következő generációt is emlékezteti majd államalapításunkra, Szent Istvánra, a kereszténység felvételére. Verba volant, scripta manent!

2006-ban saját kérésemre megváltam a Duna Televíziótól, nyugdíjas lettem. Pontosabban beteg édesanyám és férjem gondozásával, ápo-

lásával váltottam fel a televíziós munkát. Hálás vagyok a Gondviselőnek azért, hogy eleget tudtam tenni ennek a kötelességnek. Férjem 2009-ben halt meg, 2001-től emléktábla őrzi emlékét kibocsátó iskolájának falán, 2012-ben pedig gondozásomban megjelent *Fények és árnyak* című tanulmánykötete és *Rendeltetés* című verseskönyve.

Az otthon végezhető feladat nem fogyott el. A kiadóktól vártak a szerkesztésre váró kéziratok, elborított több ezer oldal Németh László-tanulmány sajtó alá rendezésre várva, dolgoztam a Magyar Művészeti Akadémiának, és folytattam, amit Tamási Áronné Bokor Ágota rám bízott: két évtizeden át kuratóriumi elnökként gondoskodtam a Tamási-hagyatékról, intéztem a jogi ügyeket, az erdélyi ösztöndíjas egyetemisták dolgát, 2001-től pedig a Digitális Irodalmi Akadémia szakértőjeként gondozásomban váltak az interneten hozzáférhetővé Tamási Áron művei.

A 2016-os esztendő gyökeres változást hozott az életembe. Férjhez mentem és részben vidékre költöztem. Borsi Bélával most egy kis faluban élek. Sokadszorra olvasom újra a „nagyokat”, napjaimat széppé teszik az általam ültetett virágok, veteményeim. Lesem a madarakat, és Puszi nevű kutyánkkal holdtöltekor a kertben üldögelünk éjjelente, hogy ő szabadon részt vehessen a környék ebtársadalmának kóruséletében.

Hetven fölött már gyorsan „múlik a jövőnk” – kedves költőmet, Nagy Gáspárt idézve.

Deák Bill Gyula

blues-énekes (Budapest, 1948. november 8.)

– *Induljunk visszafelé az időben: mire készül a hetvenedik év táján?*

– Ami a közeljövőt illeti, november 9-én lesz a Papp László Arénában egy Deák Bill '70 koncertem. Hobo lesz az egyik vendég. És még lesznek mások is. Azért nem kis dolog ez, ha a hetedik ikszbe lép az ember.

– *Kicsit távlatosabban: vannak még tervei? Zenészként, magánéletében tervez-e még az ember?*

– Hát hogyné tervezne! Persze. Szeretnék majd valamikor, ha nem is az idén, de jövőre egy jó lemezt csinálni. Aztán majd meglátjuk, mi lesz. Mi koncertezünk, egész évben játszik a Deák Bill Blues Band: kisebb fesztiválokon, kis klubokban is. Aztán nyáron a nagy fesztiválok. Természetes, hogy tervezget az ember.

– *Mintha nem hetvenéves lenne, hanem ötven...*

– Nincs megállás.

– *Ha visszatekint az eltelt évtizedekre, mik voltak élete hangsúlyai? Kérdezem az embert, kérdezem az előadóművészt.*

– Velem nagyon nagy dolgok történtek tizenegy éves koromban. Én soha nem akartam zenélni. Tizenegy éves koromban elvesztettem a lábam orvosi műhiba miatt. Tragikus dolog volt az életemben és egy nagy törés, de aztán segített a zene. Bejött a beatzene Magyarországra: a Beatles, a Rolling Stones, az Animals, és elkezdtem énekelgetni – így kezdődött el ez az én életem. És hát a futballt, a sportot ma is nagyon szeretem, a vízilabdától kezdve a kosárlabdáig, a bokszig mindent.

– *És a magánéletben?*

– Elvagyok, jól vagyok. Az asszony is hetvenéves, és jól megvagyunk. Van egy gyönyörű unokánk, Deák Bill Gyulának hívják. A fiam fia.

– *Hit, akarat, alázat. Én ezeket a szavakat fontosnak tartom, amikor Deák Bill Gyulára gondolok. Mi vezette vagy sarkallta annyi évtizeden át az őszinte szerepvállalásokra és teljesítésekre, a helytállásra?*

– Szerepvállalások... Hát azok a színházi dolgok voltak, amelyekben részt vettem. Közöttük a legnagyobb az István, a király. Aztán jött egy csomó rockopera. Az Attila, az Isten kardja; majd a Jézus Krisztus szupersztárban a Panasztikus Simon... John Fitzgerald Kennedy, abban is szerepet vállaltam, énekeltem. Aztán az Itt élned, halnod kell, a Zúgjakok, harangok, A költő viszsztatér. Számtalan rockoperában játszottam sok-sok emberrel, rengeteg barátság kötődött. És hát a hit: az a lényeg. Én hiszek a jó Istenben a magam módján. Szeretni kell azt a dolgot, amit az ember csinál, én így vagyok vele. És ha lemegyek vidékre vagy akárhova, ott a szívem-lelkem kiteszem, nem hiszem, hogy bárki nálam jobban megadná a tiszteletet Magyarországon a közönségé-

nek, mert én nagyon-nagyon tisztetem és szeretem őket, és ez tükröződik is a koncertjeimen. Mikor kiabálják, hogy „Bill a király!”, és tapsolnak és örülnek az emberek. A végén odajönnek autogramot kérni, fotózkodni... sokan sírnak is a koncerteken.

– *Volt az életében, azon az orvosi műhibán kívül, ami helytállásra okot adó, küzdelmes időszak volt?*

– Igen, helytállásra szükség is volt, mert rólam régen azt mondták, nem vagyok színpadképes meg képernyőképes a fél lábam miatt. Csak azért is meg kellett mutatni. Örülök neki, hogy a hozzám hasonló embereknek példát tudok mutatni, hogy nem szabad feladni. Hittel kell ezt csinálni, mert mindenkinben vannak értékek. Nem szabad feladni semmit, nem szabad elcsüggedni. Csak előre, előre, és ha az ember valamiben hisz, abból lesz is valami, ha van benne kitartás. Odaadással és szeretettel, ez a lényeg.

– *És akkor térjünk vissza a végén a kezdetekhez. Olvastam, tudjuk, hogy feketehangú fehér énekesnek titulálta... ki is?*

– Hát igen, Chuck Berry mondta ezt, amikor együtt játszottunk... Chuck Berry előtt játszott az Old Boys, én angolul énekeltem egy dalt. Ekkor jött Chuck Berry, de nem látott engem. Azt hitte, egy fekete ember énekel, mire mondták neki, nem, ez egy magyar ember, s akkor azt válaszolta, ilyen fekete-hangú fehér embert ő még nem hallott. Nagyon nagy elismerés volt ez nekem.

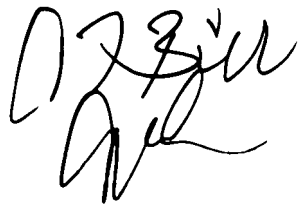
– *És hogy indult ez a pálya? Az indulásáról egy pár szót.*

– A pálya úgy indult, hogy elvesztettem a lábam, ahogy ez elején mondtam már...

– *Ettől nem lesz még valaki énekes. Más indítéka is kellett hogy legyen.*

– Persze hogy kellett. Szegény családból származom, ámbár Deák vagyok. Csórók voltak a szüleim: vasöntő volt apám, anyám dohánybevéltőben dolgozott, ahol Hofi Géza szülei is, és hát ez volt a kiugrási lehetőség, mivel már a sporttal nem tudtam mit kezdeni, bár imádom a sportot a mai napig: „Éljen a Fradil!” Elkezdtem énekelni, és ez volt az indítás. Aztán játszottam: az első nagy, komolyabb zenekarom, amelyikkel országos ORI-vizsgát tettünk, a Sztár volt. Így indult. Játszottam rengeteg zenekarban, barátaimmal is játszottam mint vendég, sokszor muzsikáltam a Syriusszal, Orszáczky Miklóssal úgy, hogy közben a Pataki meg a Ráduly meg Veszelinov; Bencsik Sándor, Radics Béla, Hobo, Tátrai, Póka... Sok dzsesszistával is játszottam együtt: Babos Gyulával, Szakcsi Lakatos Bélával, Tony Lakatossal, Füstí Balogh Gáborral, Jávor Vilmossal, igen sok emberrel... Nagyon-nagyon szép dolgok voltak ezek. És ha újra kezdeném, nem csinálnék semmit másképp. Csak zenélnék.

(Kérdező: Szondi György)

Zelei Miklós

író, újságíró (Kiskunhalas, 1948. november 8.)

Abban az évben születni rettenetesen ciki. A fordulat éve volt, akkor semmisítettek meg minden demokratikus gondolatot és gyakorlatot. Ahogyan Venedikt Jerofejev *Walpurgis-éj, avagy a kövendég léptei* című drámájában, Bakka István – ugyancsak 1948 – fordításában mondják: „én már kényszerzubbonyban születtem”. Abban is nőttem föl.

Írni megtanultam közben. Ma is azt csinálom, és nagyon szeretem csinálni. Örömet okoz: elképzelni, végiggondolni, a megírás folyamatát végigélni, Katira naponta ráhozni az idegbajt, ami állítólag az Alzheimer ellen is jó, majd eljutni a célba és látni, hogy kész.

De azután?

Tavaly év végén volt Gázsó Ferenc *Pályakép a szociológia sodrásában* (Belvedere Meridionale, Szeged) című könyvének a bemutatója. A könyvbemutatón mondta a Budapesti Corvinus Egyetem professor emeritusa: „1932-ben születtem, és soha nem

éltem olyan korszakban, amikor a magyar társadalom felszálló ágban lett volna.”

Azután így, e szerint.

Vagyis öröm a „csi-nálás”, de mi legyen a kész művel? Épp ma reggel, mielőtt elolvastam volna Szondi György barátom fölkérését az éwertékelőm megírására, gondoltam rá, hogy az elkészült munkáimat kidobom. Így nem okozok

senkinek kárt a kiadására fordított adófillérek elorzásával. Nem rabolom senkinek az idejét, akit alattomos csábítással sikerülne rávennem, hogy olvassa el. És az én örömöm is megmarad.

Megcsinálom. Kidobom.

Megcsinálom. Kidobom.

Megcsinálom. Kidobom.

A negyedik a ráadás: megcsinálom, kidobom.

És mindenki jól jár.

Zelei Miklós

Hóna Gusztáv

harsonaművész (Budapest, 1948. november 10.)

Fotó: Sárközy Marianna

1968–73 között a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán folytattam tanulmányaimat, 1978–79-ben ösztöndíjat nyertem a Floridai Állami Egyetemre. 1990-től a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen tanítok, 1999-től egyetemi docensként. Időközben habilitáltam, és 2004-ben megszereztem a DLA doktori fokozatot. Tizenkét évig (2001 és 2013 között) voltam a fúvós tanszék vezetője.

2010-ben mentem nyugdíjba. 1972-től a Magyar Rádió Szimfonikus Zenekarának tagja voltam szólóharsonás beosztásban. Modern Rézfúvós Együttes alapítása (1974), Hóna Harsona Quartet alapítása (1983), szólótúrné az Egyesült Államokban 1989-ben és 1990-ben.

Az életem mottója Édesapám tanácsa volt, ami elkísért egész pályámon: „Édes fiam, nem számít, hogy mi leszel, ha utcaseprő, az sem baj, csak jól seperj!”

Vendégtanári állások, előadások, mesterkurzusok: Németország, Franciaország, Egyesült Államok, Norvégia, Ausztria, zsűrizés Prágában, Brnóban, Moszkvában.

Díjak, kitüntetések: nemzetközi harsonaversenyeken (Toulon, Ancona), Liszt-díj (1992), Artisjus Zenei Alapítvány díja (2002), Bartók–Pásztory-díj (2013)

Medvigy Endre

irodalomkutató, szerkesztő (Budapest, 1948. november 18.)

Felmenőim kárpátaljaiak, felvidékiek, partiumiak és erdélyiek, mindkét ágon jogászok. Apai nagyapám Trianon után nem kívánt felesküdni a román alkotmányra, így családjával Nagyváradról a megcsonkított Magyarországra repatriált. Én a Kárpát-medence fővárosában,

Budapesten születtem. Apámat mint osztályidegent az ötvenes évek elején kitelepítették a Berettyóújfaluhoz közeli Nagyrábéra. Nagy Imre első miniszterelnöksége idején jöhettünk vissza a fővárosba. Az 1956-os forradalom kitörését, az október 23-i tüntetést nyolcéves gyerekek

ként Károly körüti lakásunk ablakából néztem – a Kossuth-nótát éneklő, a forradalom jelszavait skandáló lelkes tömeget ma is őrzi az emlékezetem.

Három leánygyermek édesapja vagyok, feleségem nyolcosztályos gimnáziumban magyartanár.

Az ELTE jogi karán 1977-ben szereztem diplomát. Rektori engedéllyel írt disszertációm témája: a két háború közötti magyar irodalom és az 1937-es Vásárhelyi Találkozó.

1973-tól, a *Pisztángok kara* című erdélyi magyar irodalmi est bemutatásától 1991-ig az Egyetemi Színpad szerkesztője voltam. A Pesti Vigadó felkérésére is komponáltam műsorokat: 1986-ban Kós Károly-estet, 1994-ben Domokos Pál Péter-emlék-estet. (Ez utóbbi rendezője Novák Ferenc Kossuth-díjas koreográfus.)

Az Egyetemi Színpadról, művészeti titkári állásomból a hatalom elmozdított, ezért 1978-tól 1979-ig antikvárium eladóként kerestem kenyeremet. Könyvesként ismerkedtem meg a hazalátogató Püski Sándorral és Bedő Györggyel, a Kairosz Kiadó későbbi vezetőjével is. 1981-től 1991-ig a fiatal előadóművészekből és népdalénekesekből álló Forrás Kört vezettem. 1984-től 1990-ig Benda Kálmán történész mellett a Ráday Gyűjtemény tudományos munkatársa voltam. Részt vettem az 1988. június 27-ére, a Hősök terére meghirdetett, Erdély falvait, magyar építészeti emlékeit védő tüntetés megszervezésében. Szervezőmunkámért – a tüntetés többi szervezőjével együtt – Márton Áron-emlékérem kitüntetésben részesültem 1988 novemberében.

1988–1989 között a Veres Péter Társaság titkáráként, 1989-től 2009-ig a Püski Kiadó külső szerkesztőjeként tevékenykedtem. 1990-től 1994-ig az MDF Akadémiát, 1993-ig a rend-

szerváltó párt művelődési bizottságát vezettem a Bem téri székházban. 1995-től 1999-ig Pozsgay Imre rektor úr mellett a Szent László Akadémia dékánja, 2000-től 2011-ig az MVSZ Szent László Akadémia elnöke voltam. A Bocskai István Szabadegyetemnek megalakulásától, 1999-től megszűnéséig előadója voltam, ezen a fórumon is számos előadást tartottam eltagadott íróinkról. 2010-ben két szemeszteren át a XX. századi magyar irodalom mellőzött alakjairól tartottam előadás-sorozatot a Miskolci Bölcsész Egyesület Magánegyeteme kihelyezett tagozatán, Budán. 2001-től 2011-ig a Magyarok Háza művészeti igazgatójaként előadásokat és kiállításokat szerveztem a Duna-táj, a történelmi haza szellemi és tárgyi emlékeit népszerűsítendő.

1997-től 2012-ig a Kárpát-medencei Irodalmi Társaságok Szövetsége tevékenységét, vándorgyűléseinek szervezését elnökként irányítottam.

1988-ban clevelandi József Attila-díjat kaptam, 2012-ben Obersovszky Gyula-díjat. 2014-ben a Bethlen Gábor Alapítvány Teleki Pál-érdeméremmel tüntetett ki magyarságszolgálatom elismeréseképpen. 2018-ban Csömör Kincse díjat kaptam a *Nevem a végtelenben* című Sinka-kötet megszerkesztéséért.

A nyolcvanas évek elejétől Pomogáts Béla irodalomtörténész és az Irodalomtudományi Intézet erkölcsi támogatásával Sinka István és más mellőzött magyar írók munkásságát kutattam. 1981-től publikálok rendszeresen, tanulmányaim és forrásközléseim jelentek meg a kecskeméti Forrásban, a debreceni Alföldben, a Confessióban, a miskolci Napjainkban és a Holnapban, a békéscsabai Bárkában, a Hitelben, a Havi Magyar Fórumban, a Partiumban, a Trianoni

Szemlében, valamint más folyóiratokban. 1986-tól, nagyjából részben kutatási eredményeimet feldolgozva, 42 könyvet szerkesztettem és láttam el értelmező előszóval vagy utószóval.

Összegyűjtöttem Sinka István szanaszét megjelent ismeretlen verseit és prózai írásait, átnéztem és feldolgoztam az özvegnél, Szín Magdánál és az OSZK-ban található irodalmi hagyatékat. 1987-ben Tornai Józseffel közösen szerkesztettem a Magvető Kiadó számára Sinka István válogatott verseit (*Lovasok opál mezőkön*). Ugyanebben az évben, Vésztőn jelent meg a szerkesztésben a *Megzendül az erdő* című, hagyatéki jellegű Sinka-könyv. A két Sinka-kötet és az 1986-os Kelet Népe-antológia megjelenését követően vettek fel a Magyar Írószövetségbe. 2013 decemberétől 2016 decemberéig tagja voltam az írószövetség választmányának.

1993-ban Püski Sándor kiadója számára sajtó alá rendeztem és utószóval láttam el Sinka István összegyűjtött verseit (*Nagy útakról hazatérve I-II.*). Ugyancsak a Püski Kiadónál, gondozásomban jelent meg Sinka István *Kadocsa, merre vagy?* című prózakötete (novellák, publicisztikai írások, sajtónyilatkozatok). A Nap Kiadó *In memoriam* sorozata számára Sinka István-, majd Erdélyi József-émlékkönyvet szerkesztettem (*Anyám balladát táncol*, 1999; *Magányos csillag*, 2006). Domokos Mátyással igen harmonikus, baráti jellegű volt az együttműködésem.

1997 óta gondozom, szerkesztem, utószóval látom el a Kairosz Kiadó Nyíró József-életműsorozatát. Eddig 18 kötet jelent meg ebben a sorozatban, a 19., a Nyíró-émlékkönyv öt éve nyomdakészen várja a megjelenést. Kutatásaimra, illetve Nyíró József hagyatékára épül *A csillagig*

érő emberek című kétkötetes novellagyűjtemény, a *Mi az igazság Erdély esetében?* című, a szerző emigrációs korszakát átfogó gyűjtemény és *A Megfeszített* címen közreadott drámakötet. Ugyancsak ebben a sorozatban jelent meg szerkesztésben az *Arénába úzve*, az önéletrajzi írásokat tartalmazó Nyíró-kötet. 2013-ban összegyűjtöttem, majd a Kairosznál megjelentettem a székely író sajtónyilatkozatait (*Meghitt beszélgetések Nyíró Józseffel*). 2015-ben Székelyzsomborban, a székely író szülőfalujában Nyíró József-émlékszobát rendeztem be a Nemzetstratégiai Kutatóintézet megbízásából.

1848-as és 1956-os antológiákat szerkesztettem a Püski Kiadó számára (*1848, te csillag; 1956, te csillag*). Az általam szerkesztett versantológiák közül legközelebb áll hozzám *A magyarokhoz* című, több kiadást megért „Bordó Biblia”. Alcíme: *Maggyarság- és istenes versek az Ómagyar Mária-siralomtól Trianonig és napjainkig*. A Felsőmagyarország Kiadó és a Kiskapu Kiadó adta ki, tizenöt év alatt több kiadást megért. 2013-ban *Adósságtörlesztés* címen tanulmánykötetemet jelent meg a Felsőmagyarország Kiadónál. 2017 óta tagja vagyok a Trianoni Szemle szerkesztőségének.

Az elfelejtett vagy korábban nem ismert irodalmi értékek felkutatása, értelmezése, közzététele és elismeretése eddigi életem, munkásságom legfontosabb feladata. Olyan küzdelem, amelyben évtizedek óta intézményi háttér nélkül, sokszor magányos farkasként vettem, veszek részt – talán nem eredménytelenül.

Medvigy Endre

Gervai András

író, kritikus, újságíró, szerkesztő (Budapest, 1948. november 30)

Hároméves lehetek. Kissvábhegyi – akkor már több éve államosított – villánk kertjében anyám kerget a ház körül, kezében vajas kiflivel és alma-gerezdekkel, etetni akar, mert soványnak tart és félt engem a világ minden bajától. Ő hosszú ideig háztartásbeliként otthon volt, aztán pénztárosnőként egy presszóban savanyodott, sokat betegeskedett, haragban volt saját magával és a világgal is. Apám főkönyvelőként ment nyugdíjba, de utána még biztosítási ügynökként gürcölt tovább, s haláláig fogyatkozó energiával, de szelíden, jó humorral tűrte anyám piszkálódásait. Szüleim és tragikus körülmények között született és elhunyt nővérem alakja, az elsüllyedt éden, a gyerekkor sok töredezett képe, a családi viták légköre gyakran felbukkan emlékeimben. Ezt a közeget,

világot – ahonnan életre szóló gátlásaimat, szorongásaimat, de a küzdésvágyat is hoztam magammal – *Alagsori történetek* című novelláskötetemben örökítem meg néhány évvel ezelőtt.

A sokban önmagamról mintázott hős, Fél Győző érzékeny, sérülékeny és sértődékeny, érzelmileg kicsit mindig kamaszként viselkedő, magányos figura, tipikus kívülálló. Maximalista, kicsit Don Quijote-i igazságkereső, s emiatt gyakran keveredik konfliktusokba. Szenved a Kádár-rendszer mindent átható hazugságaitól, az elhallgatásoktól, az eszmék hiányától, a kettős nyelvtől és kettős tudattól.

De addig, hogy regényként is olvasható könyvemben a traumáimat ki tudtam magamból írni, hosszú út vezetett. Gimnáziumi tanulmányok a Petőfi-gimnáziumban, majd egy sikertelen felvételi és egy évig tartó kallódás után bejutottam az ELTE bölcsészkarára, amely szellemi, emberi értelemben oázist jelentett számomra a Kádár-rendszer szürkeségében. Sok barátságot, néhány nagy tanáregyenységgel való találkozást és többféle inspirációt köszönhetek az itt töltött éveknél.

Diploma után az utcáról kerültem be a Magyar Televízió közművelődési főszerkesztőségére szerkesztőnek. Akkoriban már rendszeresen publikáltam a Kritikában, s gyakori vendég voltam a Magyar Rádió *Láttuk-hallottuk* című műsorában is. Ekkoriban végeztem el a MAFILM kétéves forgatókönyvíró-tanfolyamát is.

1976-tól hét éven át szerkesztettem kényelmes körülmények között a (kicsit a Kádár-kori tudományosság és még inkább hivatal modelljéül is szolgáló) Magyar Színházi Intézetben színházi, esztétikai könyveket, kiadványokat, többek között az általam alapított Világszínházat is. 1983-ban váltottam, s elkerültem rovatvezetőnek a Film Színház Muzsikához, amelynél vagy két tucat neves író, költő, festő, fotós kollégája lehettem. Lubickoltam a baráti légkörben, imádtam

a munkámat. Ez az időszak jelentette életemben az aranykort. A lap 1990-es megszűnése után – amelyet traumaként éltem meg – a szakmai zenitjén levő Magyar Nemzetnél, majd a Magyar Hírlapnál tevékenykedtem tovább. (Emellett a nyolcvanas évek végétől néhány évig egy londoni lap budapesti tudósítója lehettem. Pályám során egyébként publikáltam izraeli, kanadai, lengyel újságokban is.)

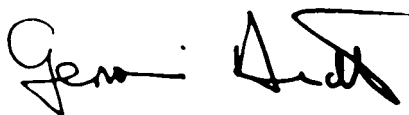
Filmkritikusként három kontinensen sokat utaztam filmfesztiválokra; több helyen – így Berlinben – a nemzetközi filmkritikus-zsűri tagja lehettem. A kulturális újságírásban különösen azt élveztem, hogy neves, számomra izgalmas hazai és külföldi művészekkel beszélgethettem. Ezek az interjúk is építették a személyiségemet.

Egy idő után azonban belefáradtam a napilapos robotba, 1994-től szabadúszó lettem. Néhány évvel később pedig abba is belefáradtam, hogy a határ-idők szorításában, újságírásból éljek meg. Nyugalomra vágytam, s arra, hogy kedvem szerint elmélyedhessek egy-egy témában. A váltás eredménye: tíz könyv 1995 és 2017 között. (1975 és 1994 között három könyvet írtam.) Emellett sokat publikáltam az Élet és Irodalomban és néhány folyóiratban, s több könyvet, kiadványt is szerkesztettem.

Az elmúlt közel másfél évtizedben egyre jobban kezdett izgatni a XX. század történelme, főleg a diktatúrák, jelesül a Rákosi- és a Kádár-korszak természetrajza. Két könyvemben (*A tanúk*, *Állami álmogár*) a filmesek és a hatalom közötti kapcsolatot, a filmkészítés társadalmi, politikai meghatározottságait elemeztem. Az érdekelt, hogyan érvényesült közvetve-közvetlenül a cenzúra, milyen politikai, kultúrpolitikai, társadalmi erők, döntések formálták-deformálták a filmszakma helyzetét, lehetőségeit, a filmek létrejöttét, tartalmát, a filmek öncenzúráját.

A *Fedőneve: „szocializmus” – Művészek, ügynökök, titkosszolgák és a Titkos Magyarország – „Célszemély”*: a társadalom című könyvemben pedig a titkosszolgálatok működését, módszereit, a hálózati személyek pályafutását vizsgáltam. Emellett igyekeztem minél többet megmutatni a történelem fogaskerekei közé került kisember életéből, a Kádár-korszak társadalmi viszonyaiból.

Örülök, hogy pályámon sok területen, sok szerepkörben kipróbálhattam magamat. Remélem, hogy a „próbatételek”, kihívások még folytatódnak. Hőssémmel, Fél Győzővel ellentétben – aki egyre inkább befelé fordult, önmagába zárult – úgy érzem, hogy én (pesszimizmusomat azért megőrizve) egyre jobban kinyíltam, és a világra is egyre nyitottabbá váltam.

Gazda István

tudománytörténész (Budapest, 1948. december 2.)

„Ahol a királyok építkeznek, ott a talicskázóknak is jut hely”

– mondotta egykoron Goethe. Az űrutazó Charles Simonyi édesapja például megkért, hogy *A fizika kultúrtörténete* című könyvének forrásfejezetét segítsék teljessé tenni, mert a kiadó már várja a művet. Szívesen segítettem, hiszen régóta ismertem őt,

Charles osztálytársam volt a gimiben, magam pedig ott dolgoztam adjunktusként a Műegyetemen, s az egyetemen tanított és kutató Simonyi professzor úr is.

A hatalom nem örült annak, hogy talicskáztam a vasárnaponként templomba járó, ennek ellenére sokak által világhírűnek mondott tudósnak, de szerencsére megérkezett Bay Zoltán, akit az egyetem díszdoktorává kívántak avatni – tán az elsőt az 1945 után külföldre távozott magyarok közül –, ő viszont ragaszkodott ahhoz, hogy csak Simonyi jelenlétében hajlandó az elismerést átvenni.

Ezt követően Simonyit is valamilyen szinten rehabilitálni kellett, a mű a következő évben Állami Díjat kapott (nem a szerző, hanem csak a mű), engem meg egy darabig békén hagytak.

Amúgy Mátrainé Zemplén Jolán mellett dolgoztam az egyetemen, fizikát tanítottam s fizikatörténetet kutattam. A professzornő hirtelen betegsége és halála után ott maradt kéziratban a felvidéki fizika történetéről írt nagy műve, amit szépen lassan

sajtó alá rendeztem és közreadtam. Nem volt egyszerű feladat, de korábban az ELTE-n jó tanáraim voltak, a bölcsészkaron például Vekerdi László, az utolérhetetlen tudású kultúrtörténész (eredeti szakmája szerint belgyógyász, rákkutató), s ő vezetett el Zemplén Jolánhoz. Vekerdinek is sajtó alá rendeztem egy köny-

vét 1995-ben, mégpedig az Akadémia természettudományi múltjáról szóló, 1975-ben írt munkáját. Hogy miért nem lehetett azt 1975-ben kiadni? Nyilván azért nem, mert ő a tudós testület valós történetét írta meg, a múlt gyenge tudósocskáit keményen kritizálva, a háttérben maradtakat meg onnan kiemelve. Remek munka, büszke vagyok rá, hogy megengedte számomra a sajtó alá rendezését. Szóval ahol királyok építkeznek...

Vekerdivel nemcsak az egyetemen találkoztam, hanem 1974-től havonta Benedek Istvánéknál is, a Hiúzok Körében. Ezt a kört az orvos, író és orvostörténész Benedek hozta létre, s hosszú-hosszú éveken át ott ült a körben Antall József, a későbbi miniszterelnök, Vekerdi László, aztán három orvos-orvostörténész: Lambrecht Miklós, Szállási Árpád és Birtalan Győző. És szerény személyem. Őket hallgatni közel két évtizeden át, felért néhány komplett egyetem elvégzésével. Olyan művelt emberek voltak, hogy szinte alig kaptam levegőt. Azóta is igyekszem pótolni hiányossá-

gaimat, de még kéne vagy ötven év. (Az új tudományos kutatások szerint ennek nincs akadálya. Kérdés, hogy ötven év múlva mire mennék vele.) Aztán végül is nekem jutott a feladat, hogy a házigazda Benedek hagyatékának felhasználásával közreadjam a Semmelweis betegségéről írott munkáját – ami oly sokszor terítékre került a Hiúzoknál –, s hogy elkezdjem megvalósítani régi álmát: sajtó alá rendezek sok ismeretlen írást nagyapjától, Benedek Elektől.

Sok nagy tudós közelében lehettem. Készítettem rádióműsorokat Makkai László történésszel, a neves Makkai püspök fiával, akitől sok mindent tanultam a református tudományosság történetéről, no meg a filatélia múltjának kutatásáról. (Ennek köszönhetem, hogy nemrégiben sajtó alá tudtam rendezni édesapám hagyatékából *A bélyeg világtörténetéből* című szenzációs munkát. Ő egyébként a nemzetközi bélyegvilág egyik legelismertebb tudós személyisége volt, amúgy vegyész-mérnök és szabadalmi ügyvivő.) Makkai halála után technikátörténeti írásait gyűjtöttem össze és adtam közre egy önálló akadémiai kötetben. Vele egyébként sokszor találkoztam az Akadémia tudomány- és technikátörténeti bizottságának ülésein is, hiszen ő a bizottság elnöke volt, Antall meg én pedig szerény tagjai. Amúgy Antall orvostörténeti kutatásairól én szerkesztettem az eddigi egyetlen nagymonográfiát meg az első teljes tudósi életmű-bibliográfiát.

Aztán sokat tanultam atyai jó barátomtól, Szabó Árpádtól, az ókori tudományok hihetetlen tudású ismerőjétől, aki Vekerdinek is jó cimborája volt. Szabó Árpád segített abban is, hogy 1994-ben, amikor az egyetemen dolgozó kutatók nem kis

részét az agyondicsért Bokros-csomag következtében kitétték az utcára, meg tudjuk alapítani a Magyar Tudománytörténeti Intézetet, ahol azóta is dolgozom. Szabó Árpád egyetlen nagyobb magyar nyelvű matematikátörténeti munkáját én rendeztem sajtó alá, akárcsak a róla készült emlékkönyvet.

Schultheisz Emil az orvostudomány egyetemes történetének legkiválóbb hazai kutatója volt, egyben Antall egyik háziiorvosa. Büszke vagyok arra, hogy Schultheisz professzor úr valamennyi nagy orvostörténeti munkáját én rendezhettem sajtó alá. Rám merte bízni a kézirateit, én meg jó néhány kötetet talicskáztam össze belőlük. Egyébként ő vezette az Akadémia orvostörténeti munkabizottságát, ahol szintén tag lehettem.

Szóval tanítottam tíz éven át a Műegyetemen, aztán átkerültem a Bölcsészkarra, ott tudománytörténetet taníthattam, meg egy keveset a történelem segédtudományaiból. Egyik alapító tagja voltam a Gábor Dénes Főiskolának, a kilencvenes években ott is tanítottam. Aztán részt vettem a *Gólyavári esték* televíziós sorozatban meg a *Tudóra* című tévés tudománytörténeti sorozatban. Készült velem vagy 250 órányi adás. Mind ott rohad a raktárban, egyet sem tűznek újra műsorra. Egy politizálni nem hajlandó talicskázótól – minek?

Részt vettem a *Scientific American* magyar kiadása megindításában, s szerkesztettem annak tudománytörténeti rovatát. Aztán felkértek, hogy ugyan találjam már ki, mit is lehetne kiállítani egy *Álmok álmodói – Világhíres magyarok* kiállításon. Kitaláltam. Úgy nyolcszázezren nézték meg. És elégedettek voltak. Sokan kérdezték, hogy ezt az egészet ki agyalta ki? Elárulom: egy nevesincs talicskázó.

Örülök annak, hogy tanulhattam az ELTE természettudományi és bölcsészettudományi fakultásán, s még tudományos szocializmusból is nagy nehezen átmentem. Így aztán tudtam könyveket írni humán meg real témákról. Például a pesti könyvkereskedelem és tudományos könyvkiadás első száz évéről (1748–1848), az akadémiai könyvkiadás történetéről, a művelődéstörténeti kuriózumokról, Semmelweis műveiről, meg hasonlókról. Összesen úgy 150 művet szerkesztettem, illetve rendeztem sajtó alá, közülük kettő akadémiai díjjal is kapott.

Összeállítottam egy könyvet arról, hogy az írástudó hazai értelmiségiek hogyan reagáltak egykoron Einstein felismeréseire, különösen relativitáselméletére. Ezek során nagy nehezen megfejtettem, hogy az éppen Bécsben élő József Attila hogyan ismerkedett meg Einstein (és Freud) tanaival. Büszke vagyok megfejtésemre, amit

most nem árulok el, írásom talán a neten is fellelhető.

És természetesen büszke vagyok felmenőimre: anyai nagyapám nagy-nevű sebészfőorvos volt, az ő unokatestvérei is tehetséges fickók voltak: az egyik egy bizonyos Scheiber Hugó nevű festőművész (édesanyám is festőművész lett), a másik Szántó (Scheiber) György, sokak által ismert író. Apai nagyapám gazdálkodó és zenekari hegedűs, brácsás és komponista volt, nagybátyám, Lax Péter, New Yorkban élő Abel-díjas (lényegében matematikai Nobel-díjas) matematikus. Büszke vagyok két fiamra és négy unokámra, gyógypedagógus, egyben kántor feleségemre, meg még családom sok-sok tagjára.

Hogy mi hasznosat talicskáztam össze az elmúlt hetven évben? Majd eldönti az éppen regnáló királyság.

E számunk más szerzői, szereplői

Barna Júlia (1946) – nyugdíjas, Hajdúdorog

Basa Viktor (1974) – tanár, irodalomtörténész, Gödöllő

Bognár Antal (1951) – író, újságíró, szerkesztő, Budapest

Györgyi Csaba (1972) – történész-levéltáros, Budapest

Nagyatádi Horváth Tamás (1974) – szabad foglalkozású, Zámoly

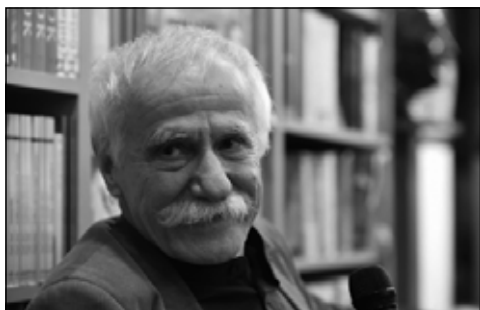
Rojkó Annamária (1962) – újságíró, szerkesztő, Budapest

Szondi György (1946) – bolgarista, műfordító, főszerkesztő, Budapest

Tóth Csilla Ilona – fényképész, Budapest

Gerevich József

pszichiáter (Budapest, 1948. december 5.)

Abban az évben, amikor születtem, anyai nagyapám búskomorságba esett, mert minden vagyonát, bérházait és gyárát elvették tőle a kommunisták, apai nagybátyám megnyerte a londoni olimpia egyéni kardvívó aranyérmét, szüleim úgy döntöttek, hogy visszatérnek Angliából, és világra hozzák harmadik gyermeküket is a tágabb család rosszálló megjegyzései közepette, majd azután apám belevág a budai Vár

régészeti feltárásába; apám művészettörténész nagybátyját megfosztották akadémiai tagságától, és decemberben letartóztatták Rajk Lászlót és társait.

A budai Naphegyen felnőve a Pál utcai fiúkhoz hasonlóan megszálltuk a grundokat és felépítettünk magunknak egy fantáziavilágot, miközben „véreshurka bácsikkal” és csukamájolajjal ijesztgettek minket, és amikor először csókolóztam egy gellérthegy-i padon, 8-10 frissen szabadult bűnöző vett körbe minket, mire egy hatalmas üvöltéssel riasztottam el őket és váltam hőssé első szerelmem karjaiban. Azóta is üvöltözöm reggeli futás közben a Pilis dombjain, hogy ne mással kelljen.

Művészetről szóló diskurzus közepébe kerültem, apám tízéves koromban a kezembe nyomta a *Bovarynét* mint a legjobb regényt, amit feltétlenül el kell olvasnom, elrángigált testvéreimmel múzeumokba, templomokba és kiállításmegnyitókra, nővérem Hölderlin-verseket olvasott fel nekem, és magam gyártotta Mátyás király-mesék után kisregényekkel, hangjátékokkal és színpadi drámákkal ünnepeltem a kamaszkoromat.

A Radnóti-gimnáziumban a történelemtanár megkért, hogy ne járjak az óráira, mert zavarom a tanulótársaim fejlődését megjegyzéseimmel, amelyek folyamatosan cáfolták a kommunista történelemértelmezést, és amikor egyik hangjátékomat társaimmal bemutattuk osztálytársainknak és tanárainknak, furcsa feszültség vett körül, mintha valami bűnt követtem volna el. Egyedül a kézilabdapályán éreztem magam boldognak.

Az orvosi és a színházi pálya között őrlődve anyám látványos érzelmi megnyilvánulásai billentették a mérleg nyelvét Hippokratész szakmája felé. Nem bántam meg. Rengeteg szakmai krízis átvészélése után bátran állíthatom, hogy orvos lettem. Orvos, aki a művészet áldásos hatását felhasználja terápiás munkája során. Ahogy ezt tettem a Pszichiátriai Klinika Nappali Szanatóriumában, majd az általam létrehozott Drogmegelőzési Módszertani Központ és Ambulancián, és ma is, magánrendelőm hétköznapijaiban.

A hetvenes évek végén két festő, Gulácsy Lajos és Nemes-Lampérth József patográfiájával foglalkoztam, majd megírtam a *Terápiák társadalma, társadalmak terápiája* című könyvemet, amelyben a pszichiátriai osztályok demokratizmusát példaként állítottam az egész országot meghatározó diktatúrával szem-

ben. A Gyorsuló idő sorozatban 1983-ban megjelent könyv tízezer példánya napok alatt elkelt. Akkoriban még így mentek a dolgok.

1990-ben az országos rendőrfőkapitány levelet írt az aktuális egészségügyi miniszternek, hogy hallgattassanak el engem, mert azt állítom, hogy a drog-problémával foglalkozni kell. Igen, ma is ezt állítom, ma sem vesztett aktualitásából mindaz, amit akkor elkezdünk.

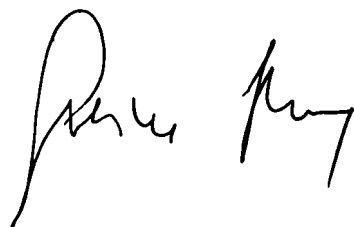
1984-ben analízisbe mentem; azt hittem, néhány hónappal megúszom, 13 év lett belőle. Minél mélyebben fekszenek a problémák, annál több idő kell a feldolgozásukhoz. Nem lettem más ember, csak sokkal kiegyensúlyozottabb, céltudatosabb és önzetlenebb. Szerencsére analitikus sem lettem. A pszichoanalízisen kívül megtanultam szinte valamennyi pszichoterápiás módszert, azt vallva, hogy a páciens szükségletei határozzák meg, milyen módszerrel dolgozik az ember, és nem az, hogy mihez ért a terapeuta.

A kilencvenes években fokozatosan felépítettem munkatársaimmal, elsősorban életem társával, Bácskai Erikával egy, nemzetközi szinten is nagyra értékelt intézetet, a Drogmegelőzési Módszertani Központ és Ambulanciát, amely a szenvedélybetegségek megelőzésével, gyógyításával és kutatásával foglalkozott. 2001-ben az akkori egészségügyi kormányzat egy tollvonással nullázta le ezt a központot, és boszorkányüldözést folytattak ellenem. Akkor döntöttem el, hogy végleg elhagyom az állami egészségügyet, és elkezdtem felépíteni egy új intézetet, az Addiktológiai Kutató Intézetet alapítványi keretek között. Kutatási irányunk az agresszió, öngyilkosság és addikció összefonódása és az ebből eredő speciális problémák feltárása volt. Ennek gyümölcse a 2017-ben megjelent *Agresszió, öngyilkosság, addikció* című könyvünk. Az intézet ma is hatékonyan működik.

2003-ban lettem az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar oktatója, majd címzetes egyetemi tanára. PhD-hallgatóim, tanítványaim sokat segítenek abban, hogy kutatói horizontom szélesedjen.

A kétezres években egyre erőteljesebben tettem fel művészetpszichológiai kérdéseket. Elsősorban arra kerestem a választ, milyen személyes motívumok játszanak szerepet a különféle művészeti alkotások keletkezésében. Az egyes, főleg képzőművészeti művek keletkezéstörténetét eddig két könyvben tettem közzé: *Teremtő vágyak 1* (2016) és *Teremtő vágyak 2* (2017). Jelenleg a *Teremtő vágyak 3* című könyv összeállításán dolgozom. Elindítottam 2017 őszén egy művészetpszichológiai kurzust, amelynek tavaszi folytatására komoly érdeklődés mutatkozik.

Jelenleg három gyermekem külföldön él, közgazdász lányom Nagy-Britanniában, orvos fiam Németországban, építőmérnök fiam Svájcban. Szociológus fiam él Budapesten.

Faragó Tibor

környezetkutató, humánökológus, matematikus (Budapest, 1948. december 9.)

Megszületett Nelly és Imre – elmondásuk szerint olyannyira vágyott – gyermekeként Tibor egy budapesti szülészeten 1948 decemberében, aki mind a mai napig már gyerek- és ifjúkorából is megannyi jó emléket őriz: sétákról, találkozásokról, programokról e városban és szer-

te az országban. Nemrégiben ellátogatott oda, ahol szüleivel lakott, ahova iskolába járt, amerre sokszor sétált: a Körúton, Óbudán és másutt, felidézte, merre voltak és milyenek voltak akkor a kedvenc helyek, terek, finomság-boltok, mozik, villamosok és sok minden más. Persze az a természetes számára is, hogy a dolgok változnak, és az emberek is, de vannak alapvető és megőrzendő értékek, amelyeknek esetleg csak a külleme, megjelenési formája „halad a korral”. Mindeközben sok más is változott: akkor romokban állt a Várhegyen a palota, a Dunánál az Erzsébet híd, ma ezek is szemet gyönyörködtetnek. Nem volt túl egyszerű külföldre, különösen „Nyugatra” utazni, a mai fiatalok ezt szinte hitetlenkedve hallgatják.

Abban az időben nagyon-nagyon matematikus akart lenni, majd amikor meglett erről szóló egyetemi oklevele és egyetemi kisdoktori címe is, akkor már inkább „földközeli” témák, szakterületek vonzották. Így kezdett 1972-ben a Távközlési Kutató Intézetben (ahol matematikai „tanulóalgoritmusokat” alkalmaztak különféle célokra), majd folytatta szakmai pályafutását

a Meteorológiai Intézetben, a Környezetvédelmi Minisztériumban, közben egy rövid ideig a Természetvédelmi Világalap magyarországi szervezeténél, mely utóbbiaknál sokféle környezeti témába cseppent bele.

Az 1980-as évek vége jelentette számára a legnagyobb vál-

tozást, amikortól kezdve már olyan ügyekkel foglalkozott, amelyek esetében gyors ütemben erősödött a környezettudomány és a környezetpolitika kölcsönhatása nemzetközi szinten és itthon is. Az elmúlt három évtizede ennek jegyében telt: 2010-ig hazai és nemzetközi környezetstratégiai feladatokért (például a nemzeti környezetvédelmi programért, az EU-csatlakozásra való felkészülés számos környezetpolitikai feladataért) – különféle vezetői beosztásokban – felelős minisztériumi munkatársként, azóta pedig egyetemi oktatóként (ELTE, SZIE), elemzőként és szakmai szervezetek tagjaként. Közben tudományos minősítést szerzett: a földrajztudományok kandidátusa lett, és ezáltal az MTA köztestületi tagja is. Sok témában jelent meg tanulmánya, amelyek mindegyike elérhető az MTA Könyvtár által kezelt honlapon (MTMT), illetve a világhálón (elemző írások a fenntartható fejlődésről, a klímapolitikáról, a higanyegyezményről stb.). Hosszú ideje leginkább a globalizálódó környezeti problémák, az ezekkel összefüggő nemzetközi együttműködések, a környezet és a

társadalom kölcsönhatásai érdeklik (ami a humánökológia tárgya).

Nagy hatással volt rá és sokat tanulhatott a nagyvilágról, amikor bekerült a globális környezeti témákkal foglalkozó nemzetközi együttműködésbe. Különösen hálás e téren olyan bölcs, tapasztalt, világlátott embereknek ismereteik megosztásáért, mint többek között Láng István (volt MTA-elnök és az egykori, nagyeredmű Brundtland-bizottság tagja), Czelnai Rudolf (volt WMO-al-elnök), Michael Z. Cutajar (a „klíma-egyezmény” akkori főtitkára), Klaus Töpfer (UNEP-főtitkár). Magyarország képviselőjeként vehetett részt az ENSZ Környezeti Programjához (UNEP), az ENSZ Fenntartható Fejlődési Bizottságához (UN CSD), az Éghajlatváltozási Kormányközi Bizottsághoz (IPCC), az Éghajlatváltozási Keretegyezményhez (UNFCCC), az Európai Unióhoz kapcsolódó eseményeken, tárgyalásokon.

E sorban a legnehezebb feladatokat azok jelentették: amikor 1995-ben az említett ENSZ-egyezmény elnökségének tagjává, tanácsadó testületének első elnökévé választották, s közel két évtizeden keresztül ellátta az egyezménnyel kapcsolatos ügyek nemzeti képviselői és szakmai koordinátori teendőit; az ENSZ égisze alatt megrendezett, a fenntartható fejlődéssel foglalkozó 2002. évi világtalálkozó előkészítési folyamatában és a csúc-

találkozón magyar részről a szakmai főtárgyaló lett; vagy amikor 2008-tól tevőlegesen megkezdődött a spanyol-belga-magyar „hármás” EU-elnökségi időszakra való felkészülés. Sok nemzetközi fórumon vett részt „hivatalból”, de mindig jó érzés volt hazaérkeznie. A környezeti ügyekkel kapcsolatos szakmai tevékenységét többször elismerték (Környezetünkért Díj, Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt, Magyar Köztársasági Érdemrend).

A család fontos volt és fontos maradt számára. Majd három évtizeden át tartott boldog házassága Judittal (aki sajnos korán elhunyt); a két gyermek, Gergely és Attila közben felnőtt, informatikus lett, családot alapított. Emese és Gergely révén négy, Anna és Attila révén három csodás unoka – Hanga, Bors, Csongor, Tünde, illetve Tamás, Luca, Kamilla – is oly nagy örömet jelent. Majd lett újra egy nagyszerű párja, Éva. Korábban is, azóta is szép hazánk megannyi helyén járt családjával, feleségével, és ezek az élmények is fontosak voltak és maradtak a harmonikus élethez.

Zinner Tibor

történész (Sátoraljaújhely, 1948. december 15.)

Hálás köszönettel vettem megtisztelő felkérését jövődő hetvenesként.

Különösképp jólesett, hogy a korábbiakban megjelent életutakról tájékozódhattam, és engem akként ítélt meg, hogy nem rotanám az összképet a velem összefüggő sorokkal.

Mégis most nemet kell mondanom kedves soraira. Egyetlen, nyomós oka van ennek: az életem végigkíséri egy néhai öreg bíró barátomnak egy rég elfeledett angol filozófustól vett ars poeticája: „a tények rendkívül makacs dolgok”. Én meg csupán december idusán – remélem, hogy – leszek az, s a Teremtő nem szólít fel nála végzendő bér munkára.

Babonás nem vagyok – kutatási területemből fakad évtizedek óta ez –, de nem kívánok a medve bőrére inni. Szeretném megérni, s akkor egyfajta számvetést is csinálni mindarról, aminek akarva-akaratlanul ismerőjeként, résztvevőjeként éltem át az évtizedeket, így-úgy, de töretlen optimizmussal.

Úgy vélem, hogy őszinte soraimat (és talán megjelent írásaimat is) olvasva, megérti, hogy „a tények” miért fontosak számomra.

A Mindenki Akadémiája keretében 2018. január 15-én a kádári megtorlásról beszéltem közel fél órán keresztül az M5-ön, majd többször megismételték. A nagypapinak (ez én vagyok) természetes szeme fénye az egy szem unokája, Ábel, becéző néven Ábi.

Donáth Péter

történész, tanár (1948. december 16.)

„Hetvenkedésre” csak felkérésre, életkorom folytán vetemedhetek, egyébként munkás életem egy szorgalmas egyetemi oktató, kutató átlagos pályájaként jellemezhető, így annak eredményességéről hallgatóim s publikációim referálhatnak hitelesen. Ezért az alábbiakban szakmai életutam összefoglalását ajánlhatom a folyóirat olvasóinak figyelmébe.

1973-ban végeztem az ELTE történelem–filozófia szakán, 1986-ban doktoráltam, 1987-ben kandidátusi, 2010-ben MTA doktori fokozatot szereztem, 1997-ben habilitáltam.

1973-tól 2016-ig tanítottam történelmet (korábban filozófiát), 1988-tól főiskolai, 1999-től egyetemi tanárként fővárosi felsőoktatási intézményekben. Folyamatosan részt vettem a tanító- és óvodapedagógus-képzés programjainak alakításában, s az utóbbi évtizedekben koordináló-irányító szerepet játszottam a társadalomtudományi képzés gyökeres megújításáért folyó munkálatokban. Az oktatásban jól hasznosítható szöveggyűjtemény-sorozatok és egy kisebb kötetnyi ajánló bibliográfia összeállítását irányítottam/végeztem.

1988 szeptemberétől 2013. június végéig vezettem az ország tanítóképzői közül elsőként a Budapesti Tanítóképző Főiskolán létrehozott társadalomtudományi tanszék munkáját, melyet az akkreditációs eljárások során s

a hallgatóság körében elismerően értékelték.

Az új képzési követelmények kidolgozására alakult országos szakbizottságok vezetőjeként, koordináltam az egyes intézmények tantervfejesztő munkáját s a szigorlati és a záróvizsga-követelmények egységesítésére irányuló tevékenységét.

2009-től témavezetőként, illetve oktatóként veszek részt

az ELTE Neveléstudományi Doktori Iskolája pedagógiatörténeti programjában. 2010-ben és 2013-ban kurzust vezettem a Pécsi Egyetem Nevelés és Társadalom Doktori Iskolája hallgatóinak. Gyakran szerepeltem kandidátusi, ill. PhD, egyszer MTA doktori fokozat megszerzésével kapcsolatos bíráló/vizsgabizottságok elnökeként vagy tagjaként. 2006-tól 2016-ig tagja voltam az ELTE Tudományos Tanácsának, 2010-től 2016-ig az ELTE habilitációs bizottságának. Emellett másfél évtizeden át a kari tudományos bizottság elnökeként s az MTA pedagógiatörténeti albizottságának tagjaként is ösztönözni próbáltam kollégáim tudományos kutatását, fozokatszerzését.

1990–2016 között szerkesztője, illetve társszerkesztője voltam a *Filozófia – művelődés – történet* című tudományos kiadványsorozatnak, s 2013-tól 2016-ig szerkesztőbizottsági tagja a *Gyermekeknevelés* című online folyóiratnak.

Harminc alkalommal szerepeltem előadóként országos, valamint nemzetközi tudományos konferencián. Publikációs jegyzékemen több mint százhusz kisebb-nagyobb írás – köztük 6 monográfia, ill. önálló tanulmánykötet; 15 általam (is) szerkesztett kötet, 64 tanulmány, tudományos előadás, 29 tudományos cikk, recenzió s 16 egyéb írás – található.

Hallgatóim rendszeresen sikerrel szerepeltek a kari tudományos diákköri konferenciákon: 6 első, 4 második és 2 harmadik helyezést értek el. Közülük ketten az OTDK-n I., ill. III. helyezést szereztek.

Kutatói érdeklődésem elsősorban századunk történeti, ideológia- s eszmétörténeti problémáira irányul, különös figyelemmel a vizsgált eszme-, illetve művelődéstörténeti jelenségeknek a szűkebb vagy tágabb társadalmi praxissal, illetve az oktatással való összefüggéseire.

A hetvenes években Kelet-Európában akkoriban uralkodó ideológia genezisének problémái foglalkoztattak, s vezettek az orosz „baloldali bolsevizmus” sajátos képviselői: Bogdanov, Gorkij, Lunacsarszkij 1907–1910 közötti munkásságának vizsgálatához. *Elmélet és gyakorlat – A 'baloldaliság' korai történetéhez* című, 1990-ben megjelent könyvemben a régiókban akkor még az SZKP-történetírásban domináns „szakrális-hagiografikus” írásmód helyett a „közönséges történetírás eszközeivel” – s mindaddig ismeretlen svájci, amerikai, budapesti és moszkvai levéltári források felhasználásával – dolgoztam fel az atavisztikus orosz állam és a radikális értelmiségi csoportok viszonyát, a bolsevik párt és ideológia s a filozófiai köntösbe bújtatott ideológiai viták természetét.

A kelet-európai változások irányították figyelmemet a térségünkben újra a figyelem középpontjába került nemzeti-nemzetiségi problémák felé. Így jutottam a magyarországi állami német nemzetiségi tanítóképzés politikai történetének feltárásához. Ennek monografikus feldolgozását adja az *Iskola és politika* című könyvem, mely a M. Kir. Állami Németnyelvű Tanítóképző-Líceum protohistóriáján s történetén túl, bemutatja az 1919–1944 közötti korszak nemzetiiségi oktatáspolitikáját, a német-magyar viszony egy metszetét, a kettős identitással rendelkező magyar állampolgárok dilemmáját. Képet ad a háború alatt hangsúlyeltolódások révén meg-megújuló keresztény nemzeti és a német nemzetiszocialista ideológia sajátos kollíziójáról és interferenciáiról, valamint néhány figyelemre érdemes pedagógus „kisember” csetléséről-botlásáról, humanista értékörző kísérletéről a „háborúba ájult Európa” korában.

Tanítóképzős munkálkodásom mellett ugyancsak a közelmúltban, hazánkban lezajlott változás ösztönzött újabb kutatási témám kiválasztásához. Az *Állam – ideológia – iskola. Politikai-világnézeti törekvések (elvárások) és a nevelés, valamint a társadalomtudományi oktatás a tanítóképzőkben a 20. századi Magyarországon* c. kutatásba hallgatók széles körét vontam be. Ennek első eredménye volt az *Adalékok Nagy László pályájához 1918–1922* című kötet, mely dokumentatív elbeszélése révén új elemekkel gazdagítja a jeles gyermektanulmányozónak az 1918–1919. évi forradalmak alatt, s azt követően játszott szerepéről kialakult képünket. Megtudhatjuk, miként lett az „imperialisztikusan magyar” álláspontot képviselő, a gyermektanulmá-

nyi szempontokat érvényesítő demokratikus közoktatás s korszerű tanítóképzés ügyének elkötelezett Nagy László az önmagát „proletárdiktatúraként” meghatározó Tanácsköztársaság „útítársává”, a Közoktatásügyi Népbiztosság munkatársává: iskola-reform-ügyi osztályvezetőjévé. Képet alkothatunk a közoktatási reformról folyt akkori vitákról, arról, hogy a szovjet munkaiskola-koncepció hatására – valószínűleg – csak ideiglenes kompromisszumként fogadták el a tanítómozgalom által oly régen szorgalmazott nyolcosztályos népiskolára vonatkozó, „nem forradalmi” reform-elképzeléseket. Egy 1919. augusztusi beszámoló révén részletes áttekintést kaphatunk a népbiztosság – a közoktatást érintő – reformterveiről s a gyermektanulmányozók kivételes pozíciójáról, tevékenységéről akkoriban. Más források ennek következményeiről tájékoztatnak: az igazolási eljárásokról, a támogatásmegvonásról, arról, ahogy – a polgári demokratikus iskola-reform-elképzeléseihez, az akadémiai szintű tanítóképzéshez rendületlenül ragaszkodó, ezért az akkori oktatáspolitikai törekvéseket opponáló – Nagy Lászlót marginalizálták. Fináczy Ernőtől, Kornis Gyulától, Imre Sándortól, Révész Gézától származó dokumentumok révén újabb adalékokkal ismerkedhetünk meg a „népiskolai pedagógia” és az „egyetemi/akadémiai pedagógia” viszonyáról, az egyetemi gyermektanulmány-oktatás kezdeteiről és az első magyarországi, budapesti kísérleti lélektani intézet létrejöttének fiaskójáról.

A magyar művelődés és a tanítóképzés történetéből 1868–1958 és az Oktatáspolitikai és tanítóképzési Magyarországon 1945–1960 című kötetem arra hívják fel a figyelmet, hogy a tömegkommunikációs eszkö-

zök (a rádió s a tv) általánossá válását megelőző időszakban, az iskolakötelezettség kiterjedésével, a kultúraközvetítés egyetlen olyan intézménye, amely szinte minden állampolgárhoz elért, a nép-, majd az általános iskola volt. Főszereplőjével, a jövő nemzedékek nevelőjének, „programozójának” tekintett tanítóval, akit a tanítóképzőkben készítettek fel hivatására. Ezért „a szélsőségek korában” egymást tagadó politikai-világnézeti törekvések, különböző modernizációs elképzelések megvalósításán serénykedő oktatáspolitikusok, iskolafenntartók közös meggyőződése volt, hogy fontos, miképp programozzák a programozókat, s hogy megfelelően válogassák, kézben tartsák, instruálják a programozók programozóit: a tanító(nő)képző intézeti tanárokat. A tanítóképzők sorsának alakulása így a közoktatás többi intézményénél szorosabban követte a rendszer-, illetve kurzusváltásokat, s karakteresen jelenítette meg azok jellegét. E kötetek újszerűen, az egyes történelmi korszakokban és a mai hazai szocio-kulturális szekértáborokban általánosan elfogadottnál árnyaltabb képét próbálják nyújtani a magyar oktatáspolitikai ilyen irányú törekvéseinek, mozgásterének. A tanítóképzés politikai és társadalomtörténetét érintő írások sajátos képet adnak a 20. század során többször „színét” és jellegét váltó hatalom mindenkori ideológiai céljairól, az érvényesítésük érdekében alkalmazott (tanügyigazgatási-ellenőrzési; eszmei, pénzügyi, karriert ösztönző, valamint adminisztratív, sőt: munka- és büntetőjogi megtorló) eszközeiről – s ezek hatékonyságáról vagy diszfunkcionalitásáról. Új szempontokkal, értelmezési keretekkel, vagy éppen az elterjedt fogalomhasználatkal kapcsolatos érdemi észrevételekkel járulhatnak hoz-

za a 20. századi hazai művelődés- és iskolatörténet folyamatainak megismeréséhez, a „lojálisatlattaló-képzés” mikéntjéről folyó tudományos diskurzushoz.

Oktatói és tudományos munkámat többször elismerték. Számomra legkedvesebbek: a hallgatók által javasolt Diákokért emlékérmek (1998, 2009),

az Országos Diákköri Tanács Mestertanár Aranyérme (2005), az ELTE Pro Universitate Érmének aranyfokozata (2009) és professor emeritus címe (2013), valamint az állami Szent-Györgyi Albert-díj (2014).

Noémi Péter

Rácz Péter

költő, műfordító (Békéscsaba, 1948. december 24.)

Születésemkor üres forma voltam, és mire fel-
eszméltem, merő sóvárgás lettem: vágy az
egyesülésre, a szem bővületének rabja, aztán a
bőr irtózatossága, a kék, zöld és piros szín,
gyerekkoromban a természet barnája, most
még a sárga kísér. Az irtózatossága néha
átcsap az ellenkezőjébe. De aztán visszatérek,
marad a sóvárgás, ami – félek – jobban látszik,
mint szeretném. Báb vagyok, tehetetlen, mégis
küzdök, a saját természetem ellen. Az egyen-
súly érdekében, amit aztán magam borítok fel.
Kezdem előről. Mégis, nem a hiány hajt? Azért
adok, mert el akarom takarni a vágyamat: még
többet szeretnék kapni? Nyomorult vagyok, de
nem eléggé? Túl szép volt a gyerekkorom: kék

ég háttérben a fák zöldjét nézni soká, túl soká – nem jó. Valójában francba a
harmóniával! Hacsak nem tartozik bele a tenger őrzője, az állat tekinteté-
nek megtörése a vég pillanatában, amikor eléri az erőszakos halál, egy ember
testtartása, keze formája, tekintetének legmélye úgy ötven közelében, egy nő
(mondd már ki: asszony!) árulkodó mozdulata mint a szépség Csomolungmája.
Vagy azok az emberek, akik a jelentéktelenség, a formátlanság, a szegénység,
elhagyatottság burka mögött, átlátszó észrevehetetlenségükkel olyan ordítva
vannak jelen a járművek vagy járdák embertömegébe rejtőzve, hogy nem ke-
rülhetik el tekintetemet – lesem őket, lopózok utánuk, vonz a mágnesük. Barna
cérnahrárisnyában, magas szárú cipőben, hosszú, vékony télikabátban, fülré
külön rásimuló kötött sapkában, olcsó műanyag keretes szemüvege mögött
mélyen ülő apró pocokszemeivel, melyek annyira bandzsítanak, hogy csak fél-
ve nézhetek oda – egy asszony, köszönöm, hogy láthattalak a minap! Magam
nem, vagy nagyon ritkán nézek tükörbe (van még idő), nem tudom, hogy nézek
ki. Aligha reveláció. Valami – akármilyen – már úgyis kialakult tizenévesen, amikor
életemben először és utoljára lőni akartam egy galambra. Persze nem találtam

el. Semmi ne akarj lenni, hogy minden lehess! Mi minden? Amit később csináltam – a verseimre gondolok most persze –, talán más is megírhatta volna. Legfeljebb nem úgy, ahogy én!

Az üres formából a szerelem csinált meg és tart életben most is. Nem enged. Ahogy végighajt rajtam, elgázol és földbe tapos, felállok újra és mindig: akár boldog, akár boldogtalan vagyok. Már sosem lesz vége? Az apám is így volt a feleségével? Tőle tanultam? Amikor háromévesen vállpántos, combnál gumis nadrágocskában a kidobott hervadt virágért nyúltam a szemétkébe: szerettem, mert kedves volt és hús, és szenvedett a részvétlenségtől. Nekem volt szükségem rá, hogy szeressem. Pedig virág, növények, állatok, a Körös vízpartja karnyújtásnyira volt közel két évtizeden át: nem szenvedtem hiányt semmiben. De hát tudok-e adni belőle? S vajon elfogadják-e? És az elfogadás már viszonzás is egyben?

Rósa Pettes

Kelemen Károly

festő- és szobrászművész (Győr, 1948. december 31.)

Transzcendentális gondoskodás – Képmásredukció

„A halhatatlan halandó, a halandó halhatatlan. Ez éli annak halálát, az halja ennek életét.” (Hérakleitosz-törödékek)

„Give a bit of hmm to me, and I'll give a bit of hmm to you.” (Amanda Lear)

Munkáimmal nincs céloom. Nem eszközök egy cél érdekében. Munkáim a céljaim. Ha mások lennének a céljaim, akkor másfajta tevékenységet folytatnék, és akkor az lenne a céloom. Mivel tudatom tárgyként kiszolgáltatott, reflexióm nem az ez ellen való tiltakozás, hanem a kiszolgáltatottság helyzetének vállalása. Reflexióm az imitálás – akarom, hogy ez történjék velem. Azzal, hogy reprodukcióban megje-

lent képmásokat használok, kiszolgáltatom a világot magamnak, hogy kiszolgáltathassam saját magának, gyártott autonómiámat a visszaszolgáltatás aktusává redukálom.

Visszaszolgáltatom a kiszolgáltatottságot. Megbélyegzett agyam bélyegét a világra sütöm. A redukció, mint reflexív

aktivitás, a mindenkori fennállónak kiszolgáltatott quasi szubjektum visszaszolgáltatás általi kiürítése – sorskorrekció. Rejtőzködés a köztesben. Az Én megszüntetése – kiürítés általi – quasi szubjektummá való felfokozása, felkészülés a sorsra, melyben az Én a világot mint a lehetőség ígéretét éli át. A jövő büntetés – mert ígéret, s az ígéret beteljesül. A lehetőség a

lehetetlenülésben mindig valóra válik. A jövő veszély – mert változásokat és véletleneket tartogat. Védekezni kell. Mozdulataim vég nélkül kell hogy ismétlődjenek, mivel a veszély sohasem látszik elmúlni. Az Én megszűntetése, rejtekút a jövő megkerülésére, s a választás szabadságában az ígéret – mint örökös élmény – valóra válik. Megszabadítván magam saját valóságomtól, sorsomat – mint örök lehetőséget – az övékben folytathatom, és sorsuk valósága mint lehetőség az enyémben folytatódik. Kettős valóságukat, gesztusaik valóságát, és képmásként a reprodukcióban megjelenő valóságukat kettős lehetőséggé vál-

toztatom. Lehetőségeket adnak gesztusaim elkövetésére, és gesztusaim által, gesztusaiknak ismét lehetőséget adok. Transzcendenciára irányuló gesztusaikat megsemmisítem az Ittlét gesztusaival. Bennük alteregókat építve magamnak – használom őket. Így gondoskodom mindkettőnkéről. Mivel mást nem tehetek, az általános értéknivellálódást és értékfogyasztást fokozom abszolútummá. Az értékek örökös lefokozását transzcendens aktusként fogom fel, és extatikus életélménnyé teszem.

(Eredeti szöveg egy saját kiadású képeslap hátoldaláról, 1979)

Szerencse kegyeltjei

Hetvenedik életévükbe lépő jelességektől hetven-hetven soros életútösszegzést egybegyűjtő évkönyveinknek, melyeknek sorozatát az 1928-as születésűekkel kezdtük, eme, 21. darabjában, az 1948-asokéban feltűnően sokan mondanak hálát szerencse-csillaguknak nevéen is nevezve: huszonötén a nyolcvanból! (5 a többiek sem mutatkoznak elégedetlen embereknek, ha meg is érlelődtek bennük fanyar életbölcsesek.) Ki azért tartja magát szerencsésnek, mert rockhelyszíneknek lehetett házigazdája, ki mert járatlan úton taposhatott ösvényt, vagy mert belökték a mély vízbe, más, mert abszolválása napján munkába állhatott, megint más, hogy árvaságában is (mert e nemzedék szülői közt van bizony nem kevés hadifogoly és kitelepített is) maradt erős férfi a családban, jó szemű rendező vagy díszdoktor látókörébe került, vagy prózai szerepeket kapott, anyjával lehetett annak utolsó napjaiban, születésétől fogva jó zene vette körül, vagy épp mert nem tört szolistasbabérokra, mert híresség mellett lehetett asszisztens, kutatócsoportot sikerült létrehozni, európai űrszondázás előkészítésének lehetett részese, könyvvel és természetjárással jegyezte el magát, együtt élhetett nagyszüleivel, mindig a szellemi élet jobb köreiben mozgott, áldozatkész, harmonikus család vette körül, alkotótárs lehetett, vagy mint Szakács Imrét, hihetetlen lehetőséggel ajándékozta meg a sors, Torontóba kértek másolatot tőle a velencei Flórián kávéház (Európában az első) falfestményeiről. Hidas Judit így summáz: „Szerencsésnek érzem magamat, hogy Magyarországon jöttem a világra. (...) Bárhová vetett is a későbbiekben jó szerencsém, soha nem vallottam szégyent más nációk képviselőihez képest sem tárgyi ismeretekben, sem pedig intellektuális megmérésekben.”

A finomítás hitelesíti mindezt, Békefy Lajos szavával: „Mielőtt bárki is félreértené, s azt gondolná magában, milyen szerencsés fickó, ez mindig a napos oldalon állt, sietek tudtára adni: abszolút nem így van!” Ő az örök mennyei fényáradatnak tulajdonítja

a kapott kegyelmi időt, melyet másfelől Sipos Mihály e világi, emberközösségi dimenziójában ragad meg jelezvén: „Gondolom, nem kell mondanom, hogy a szerencse megvalósulásához sok ember figyelmére, törődésére, munkájára volt szükség.”

Nem mintha hetveneseinket nem kísértette volna meg olykor a kérdés, jól választottak-e. De még a csillagász is derűs nyugalommal számol be hiányérzetéről, hogy sosem járt még olyan helyen, ahol éjjel sok ezer csillag fénylik vagy sejlik a koromfekete égi kárpiton. És egyre-másra bukkanhatunk sokuk pályáján frenetikus beugrásokra. Így rántják be nagy hirtelen Bodnár Erikát a Macskajáték második felvonásába, s helytáll, így válik egy felkérés nyomán észrevétlen Kolozsvár helytörténészévé (is) Gaal György, így jegyzi el két egyszerű kérdés („Akarsz népzene-t játszani?”, „Akarsz szólni?”) ujjongó megigenelése Virágvölgyi Mártát dupla szenvedéllyel, így teljesül be a durcáskodó gyermekválasz, hogy ő bizony bohóc akar lenni, mert bohócnak is lennie kell a világban, Takács Ferencen a katedrán s az íróasztalnál írói-színészi minőségében. Vagyis „lett belőlük mindenféle”, az atyai tanácsot megfogadva („Édes fiam, nem számít, hogy mi leszel, ha utcaseprő, az sem baj, csak jól seperj!”) vagy a goethei credóhoz igazodva Gazda István módjára („Ahol a királyok építkeznek, ott a talicskázóknak is jut hely.”).

Ezért hat oly meggyőzően Zádori Mária szentenciája: „Visszatekintve tudom, hogy a Teremtő mindig felkínálja a lehetőséget, hogy rátérhessünk az általa kijelölt útra, csak fel kell ismernünk és élni kell tudni vele.” Mégpedig Tislér Jolánéval együtt: „A tervezett és az elrendelt életút úgy fut egymás mellett, mint a sín pár, amelynek vonalai sohasem találkoznak, mert más a rendeltetésük, bárhog is szemléli útjukat az ember.”

„Ősritkaságoknak” számító ez évi hetveneseinknek ilyenformán sok-sok szava van a jövőre is! A félelem nélkül fogadott, a jövő nemzedékeket gazdagító, az egy-egy magyar szigetet őrző, a feszülten várt, a képek meghatározta, a fák ültetésével megelégedett, az evidens, a Charles Simonyi emlékezésében már gyermekkorunkban ragyogónak álmódott jövőre, melybe „beleírom magamat”, írja Bogdán László. Mert, ahogyan Blaskó Péter vallja, „nem azért kapta az ember a tehetséget, hogy elfecsélje, hanem hogy megsokszorozza, átadja szerepek formájában a közönségnek és a jövő generációjának”, hiszen hetven fölött már gyorsan „múlik a jövőnk”, ahogyan kedves költőjét, Nagy Gáspárt idézi Ugrin Aranka.

Az életderű sugárzó vallomások olvasója elidőzhet a fénynek a színével-fonákjával vissza-visszatérő kulcsszavánál is. Sunyovszky Szilvia megfogalmazásában („Céлом az volt, hogy fény helyett hangot adjak”), Horváth Ferenc verselésében és a „fény városát” felidéző diplomata, az esti Tiberis megcsillanó fényeit visszaálmódó festő, a fény zeneiségét kereső szobrász, a bukaresti bányáslámpák didergő szentjánosbogár-fényeit látó riporter leírásában vagy a kegyvesztetté lett egykori csatornaépítőnek a sírja fölé, a Telecskai-dombok legmagasabb pontjára állított obeliszkjéről napos időben messze fénylő rézgömb megjelenítésében.

Bognár Antal

Díjátadás

A **Prágai Tamás-díj** 2018. évi kitüntetettje: Györgyi Csaba és Nagyatádi Horváth Tamás. A díjátadó ünnepségre január 30-án került sor a Nádor Teremben. A *Mint két idegen* című debütáló prózakötetet és a szerzőt Basa Viktor, az elsőkönyves költőt s a *Szürkület versei* címet kapott leendő könyvet Jász Csendes Toll Attila mutatta be. A laudációk olvashatók a naputonline.hu oldalon.

Basa Viktor és Györgyi Csaba

Nagyatádi Horváth Tamás
(A felvételeket
Tóth Csilla Ilona készítette)

Nyolcvan jeles hetvenes

Január Török Ádám, Dorosz Károly, Virágvölgyi Márta, Ásztai Csaba,
Kern András, Kováts Kolos, Takács Ferenc

Február Sunyovszky Sylvia, Császár Nagy László, Gaal György,
Horváth Ferenc

Március Horváth Zsuzsa, Bordás Győző, Norman Károly, Bogdán László,
Fecske Csaba, Kincses Károly, Bodnár Erika, Muszte Anna, Raduly József,
Borsi-Kálmán Béla, Mátyus Aliz

Április Malina János, Nemes László, Kapitány Gábor, Andorai Péter,
Detre Annamária, Szyksznian Wanda, Soós Ferenc

Május Andai Katalin, Kállay Bori, Merő Béla, Sipos Mihály, Gálvölgyi János,
Tislér Jolán

Június Valachi Anna, Gál Márta, Blaskó Péter, Kende Levente

Július Sándor Antal, Rákossy Anikó, Szögi László, Hidasi Judit, Bakos Ildikó,
Pusztay János, Marsek Gabi, Papp Mórió, Szabados László

Augusztus Sarkadi Péter, Békefy Lajos, Dinnyés József, Papp János,
Heritesz Gábor, Gyimesi László, Dobrik István

Szeptember Butak András, Sáfár Anikó, Zádori Mária, Hegedüs Csaba,
Pósa Zoltán, Véssey Gábor, Wehner Tibor, Charles Simonyi, Gabnai Katalin

Október Tari Lujza, Szakács Imre, Krenner István

November Ugrin Aranka, Deák Bill Gyula, Zelei Miklós, Hőna Gusztáv,
Medvigy Endre, Gervai András

December Gazda István, Gerevich József, Faragó Tibor, Zinner Tibor,
Donáth Péter, Rácz Péter, Kelemen Károly

Ára: 1000 Ft. Előfizetés: 6000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.

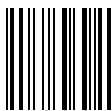
(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen,
valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.naputonline.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

9 771419 408008

1 8 0 0 1

A folyóirat támogatói:

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

Nemzeti Kulturális Alap